

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge

Helga Eggebø
Elisabeth Stubberud
Henrik Karlstrøm

NF rapport nr.: 9/2018

NORLANDSFORSKNING
NORLAND RESEARCH INSTITUTE

Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge

Publisert: 4. desember 2018
Skrevet av: Helga Eggebø,
Elisabeth Stubberud og Henrik
Karlstrøm

NF rapport nr: 9/2018
ISBN nr: 978-82-7321-740-0 (trykt)
ISBN nr: 978-82-7321-741-7 (digitalt)
ISSN-nr: 0805-4460

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Rapport

Tittel: Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge	Offentlig tilgjengelig: JA	NF-Rapport Nr: 9/2018
Forfattere: Helga Eggebø, Elisabeth Stubberud og Henrik Karlstrøm	Prosjektansvarlig (SIGN): Helga Eggebø	
Prosjekt: Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge/Queer Migrants – A research project	Oppdragsgiver: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)	
Nøkkelord: Lhbt, skeiv, levekår, innvandrerbakgrunn, interseksjonalitet	Keywords: Lgbti, queer, living conditions, migrant, intersectionality	
Antall sider: 185	Forsidebilde: DisobeyArt/Shutterstock	

Nordlandsforskning AS
Postboks 1490
N-8049 Bodø
Norge

Besøk: Universitetsalleen 11

Tlf: +47 75 41 18 10
nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no

Bankkonto 4500 55 98811
Foretaksregisteret NO/VAT nr 989 714 309 MVA

Innholdsfortegnelse

Forord	4
English summary.....	5
Discrimination and marginalisation.....	6
Childhood, upbringing and openness	6
Social networks, exclusion and inclusion	7
Health, violence and abuse.....	7
Migration and integration	8
1 Innledning.....	9
1.1 Bakgrunnen for studien	11
1.2 Sentrale begreper.....	11
1.3 Rapportens innhold.....	14
2 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver	15
2.1 Levekårsforskning	15
2.1.1 Levekår blant skeive i Norge.....	15
2.1.2 Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn	17
2.1.3 Annen levekårsforskning	17
2.2 Homoforskning og skeiv teori	18
2.3 Forskning på skeiv migrasjon	19
3 Metode	21
3.1 Metodetriangulering	21
3.2 Prosjektorganisering.....	21
3.3 Rekruttering.....	21
3.4 Analyse	22
3.5 Personvern.....	23
3.6 Spørreundersøkelsen: Design av spørreskjema.....	24
3.7 Intervjuundersøkelsen.....	25
3.7.1 Utvalg.....	25
3.7.2 Gjennomføring av intervjuene	26
3.7.3 Etikk	27
4 Resultater fra spørreundersøkelsen	28
4.1 Bakgrunnsvariabler	28
4.1.1 Alder	28
4.1.2 Bosted	29
4.1.3 Kjønn og seksuell orientering	30
4.1.4 Sivilstatus.....	33
4.1.5 Landbakgrunn	34
4.1.6 Migrasjonsstatus.....	35
4.1.7 Utdanning	35
4.1.8inntekt og yrkesstatus	36
4.1.9 Religiøs tilhørighet.....	38
4.2 Åpenhet om egen seksualitet	40
4.3 Helse.....	42
4.3.1 Helse og tilfredshet.....	42
4.3.2 Sykdom og helseplager	43
4.3.3 Selvmord og selvmordstanker	45
4.3.4 Helsetjenester.....	46

4.3.5	Rusbruk	46
4.3.6	Oppsummering	47
4.4	Relasjoner og nettverk	47
4.4.1	Organiseringsgrad	48
4.5	Diskriminerings erfaringer	49
4.5.1	Diskriminering på bakgrunn av kjønn eller seksualitet	50
4.5.2	På bakgrunn av etnisitet, religion eller landbakgrunn	53
4.5.3	Andre diskriminerings erfaringer	56
4.6	Vold og trusler	57
4.6.1	Seksualisert vold	58
4.6.2	Fysisk vold eller alvorlige trusler om fysisk vold	59
4.7	Oppsummering	62
5	Å bryte med normer for kjønn og seksualitet	63
5.1	Hvem er jeg? Å forstå seg selv som skeiv	63
5.1.1	Et annerledes barn	63
5.1.2	Tidlige seksuelle erfaringer	65
5.1.3	«Første gang jeg hørte om The L-word» - Å sette ord på en skeiv identitet	67
5.1.4	Forhandlinger mellom skeive identiteter og etniske og religiøse identiteter	69
5.2	Å komme ut	71
5.2.1	Åpenhet overfor de nærmeste	71
5.2.2	Åpenhet i hjemlandet	74
5.2.3	Åpenhet i møte med minoritetsmiljøer i Norge	77
5.2.4	Åpenhet i møte med den norske majoriteten	79
5.3	Oppsummering	80
6	Diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn	83
6.1	Barndomserfaringer	83
6.2	Arbeids- og boligmarkedet	84
6.3	Det offentlige rommet	85
6.4	Skeive miljøer i Norge	87
6.5	Rasisme i innvandrer miljøer	89
6.6	Oppsummering	90
7	Relasjoner og nettverk	91
7.1	Eksklusjon og isolasjon	91
7.1.1	Familiereelasjoner	91
7.1.2	Kjærlighet	93
7.1.3	Nettverk basert på landbakgrunn eller innvandrerstatus	94
7.1.4	Skeive nettverk	95
7.1.5	Det norske majoritetssamfunnet	95
7.2	Inklusjon og tilhørighet	98
7.2.1	Familie	99
7.2.2	Skeive nettverk	99
7.2.3	Å høre til i Norge	100
7.2.4	Andre typer nettverk og vennskap	101
7.2.5	Sofias historie: å høre til mange steder	101
7.3	Oppsummering	103
8	Helse	106
8.1	Kjønnsbekreftende behandling	106
8.2	Helsehjelp og oppholdsstatus	110
8.3	Psykisk helse	111

8.4	Oppsummering	113
9	Vold og seksuelle overgrep	115
9.1	Hatkriminalitet.....	116
9.2	Seksuell vold	118
9.2.1	Overgrep i barndommen	118
9.2.2	Erfaringer med seksuelle overgrep som voksne.....	120
9.2.3	Overgrep som forklaring på seksuell orientering	122
9.3	Vold i nære relasjoner	123
9.4	Oppsummering	125
10	Innvandringsregulering og integrering	128
10.1	Åpenhet i asylprosessen	128
10.2	Asylmottak.....	130
10.3	Introduksjonsprogrammet.....	132
10.4	Bosetting	133
10.5	Nytt inntektskrav for permanent opphold.....	134
10.6	Skeiv kjærlighet og migrasjon	135
10.7	Et familieliv i Norge	137
10.8	Oppsummering	138
11	Konklusjon	141
11.1	Diskriminering og marginalisering.....	141
11.2	Barndom, oppvekst og åpenhet	143
11.3	Sosialt nettverk, eksklusjon og tilhørighet.....	144
11.4	Helse, vold og overgrep	145
11.5	Innvandring og integrering	147
11.6	Å analysere forskjell i et interseksjonelt perspektiv	147
12	Forslag til tiltak og videre forskning	149
12.1	Hovedanbefalinger.....	149
12.2	Generelt.....	149
12.3	Innvandring og integrering	150
12.3.1	Ankomst	150
12.3.2	Mottak og omsorgssenter	150
12.3.3	Bosetting, integrering og familiegjenforening	151
12.4	Helse og omsorg.....	151
12.5	Oppvekst og utdanning.....	152
12.6	Rettsikkerhet.....	153
12.7	Utenriks.....	153
12.8	Organisasjoner, relasjoner og nettverk	154
12.8.1	Skeive interesseorganisasjoner, skeive nettverk og skeive kommersielle aktører ...	154
12.8.2	Land-/etnisk baserte nettverk, organisasjoner og trossamfunn.....	154
12.9	Media og aktører i offentligheten	155
12.10	Aktører med ansvar for likestilling og diskriminering.....	155
12.11	Muligheter for videre forskning	155
	Referanser:.....	156
	Vedlegg 1: Spørreskjema.....	165
	Vedlegg 2: Intervjuguide	181
	Vedlegg 3: Informasjonsskriv på norsk og engelsk	184

Forord

Dette forskningsprosjektet er utført på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Oppdraget hadde sin bakgrunn i *Trygghet, mangfold, åpenhet : Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017 – 2020* (Barne- og likestillingsdepartementet 2016). Prosjektet er et samarbeid mellom flere institusjoner, og forskningsgruppen har bestått av prosjektleder Helga Eggebø ved Nordlandsforskning, Elisabeth Stubberud ved KUN og Henrik Karlstrøm ved NTNU. I tillegg var Deniz Akin med i prosjektgruppa i en tidlig fase. Vi vil rette en stor takk til referansegruppa som har bestått av Susanne Demou Øvergaard (Skeiv Verden), Synne Hall Arnøy (FRI), Audrey Charlotte Chisholm Høibråten (FRI), Fredrik Langeland (Bufdir), Tone Hellesund (UiB), Stine Helena Bang Svendsen (NTNU), Norman Anderssen (UiB), Elisabeth Lund Engebretsen (UiS) og Noor Jdid (Prio). Deres innspill og kommentarer har vært til stor hjelp for oss. Vi vil særlig takke Skeiv Verden for deres innsats i arbeidet med å rekruttere deltakere til prosjektet. En særlig takk går også til Norman Anderssen som raust har delt vurderinger og erfaringer fra tilsvarende spørreundersøkelser. Tusen takk også til Hasti Hamidiasl, Nader Turkmani, Krisztian Rozsa, Anwar Yosief, Beret Bråten og Hilde Arntsen for kommentarer på tidligere utkast. Sist men ikke minst er vi utrolig takknemlige overfor de mer enn 250 menneskene som har gitt oss av sin tid og svart på spørreundersøkelsen og stilt opp til intervju. Uten dere ville det aldri blitt noen rapport.

Bodø og Trondheim

31. oktober 2018.

Helga Eggebø, Elisabeth Stubberud og Henrik Karlstrøm

Sitering:

Eggebø, Helga, Elisabeth Stubberud og Henrik Karlstrøm, (2018) «Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge», rapport nr 9/18, Bodø: Nordlandsforskning.

Om forfatterne:

Helga Eggebø (ph.d) arbeider som seniorforsker ved Nordlandsforskning. Hun har en doktorgrad i sosiologi fra UiB og skrev avhandling om regulering av familieinnvandring. Eggebø forsker på velferd, migrasjon og likestilling og har hatt flere prosjekter om levekår blant skeive i Norge, herunder det pågående prosjektet «Lhbt og levekår 2020».

Elisabeth Stubberud (ph.d) jobber som seniorrådgiver på KUN og postdoktor på NTNU. Hun har en doktorgrad i kjønnsforskning fra NTNU, og skrev avhandling om au pairer i Norge. Stubberud har arbeidet med flere prosjekter på lhbt-feltet, inkludert en studie av skeive enslige mindreårige asylsøkere og «The only gay in the village», og jobber for tiden med prosjektet «Lhbt og levekår 2020».

Henrik Karlstrøm (ph.d) jobber som bibliometriker ved Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Han har en doktorgrad fra Senter for tverrfaglige kulturstudier ved NTNU og skrev avhandling om deregulering av elektrisitetsmarkedet i Norge. Han har tidligere jobbet med undersøkelser om seksuell trakassering i online dataspill.

English summary

This report presents findings from the Queer Migrants in Norway research project. The aim of the research project has been to investigate living conditions and quality of life among lesbians, gays, bisexuals, trans and intersex persons (LGBTI persons) with migrant backgrounds living in Norway. It is a collaborative project between Nordland Research Institute, KUN and Henrik Karlstrøm (NTNU), and was commissioned by the Directorate for Children, Youth and Family Affairs (Bufdir). The project combines qualitative and quantitative data and has two parts: Firstly, we conducted an online survey among queer migrations in Norway, which was completed by 251 people. It was based on self-recruitment and as such is not statistically representative. Secondly, we conducted qualitative interviews with 41 queer migrants. The interviews are individual life story interviews, interviews with couples, and focus group interviews. The informants were between 16 and 61 years old. They identified as men, women or somewhere on the trans spectrum, and represent a broad range of sexual orientations. While some were born in Norway from parents who had migrated, the majority had first-hand experience of migration. Around half the respondents in the survey came from countries that fall under the LGBTI-repressive category according to ILGA, the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association.

This research project is inspired by insights from a flourishing literature on intersectionality. In an influential article from 1989, Kimberlé Crenshaw urged researchers and activists to focus on the intersection of sexism and racism in order to understand the needs and problems of black women (Crenshaw 1989). According to Crenshaw, the anti-racist movement has tended to focus on men and ignore the effects of sexism, while the women's movement has focused on white women and neglected the racialised oppression that women of colour are facing. Crenshaw urged researchers and activists to focus on the problems and needs of the most marginalised groups – people subject to several different power structures and forms of discrimination. In this project, we follow in Crenshaw's tradition and investigate the living conditions and quality of life among queer migrants in Norway; that is, a group vulnerable to discrimination on the basis of both homophobia and racism. We agree with Crenshaw that such a project design is a useful strategy for understanding homophobia on the one hand and racism on the other, as well as its intersections (Crenshaw 1989). Moreover, we draw on the Nordic tradition of studying living conditions and quality of life among the general population as well as subgroups. We combine this mostly quantitatively oriented research with the more qualitatively and theoretically oriented international research on queer migration.

The "Queer Migrants in Norway – Research project" Facebook page was the main platform for recruiting participants to this project. We also recruited through personal networks, the snowball method and advertising. Moreover, the voluntary organisation Skeiv Verden (Queer World) helped us by spreading information about the project and directly recruiting participants. Informed consent of the participants was achieved by providing oral and written information about the project, including the voluntary participation and the confidential handling of data provided. The project has been approved by the NSD – Norwegian Centre for Research Data, project number 57432. Quantitative data has been analysed using the software Nvivo, Excel and SPSS. Each researcher coded the qualitative

data and further developed analyses throughout the writing process. The research team organised a workshop in which we discussed preliminary findings from the survey and took part in a joint analysis of the qualitative data.

Discrimination and marginalisation

A main finding from this project is that queer migrants are vulnerable to discrimination and stereotyping based on 1) gender and sexual orientation, 2) migrant background, and 3) the workings of both these grounds for discrimination. In some situations, discrimination due to migrant background – that is, race, phenotype, religion, country of origin, ethnicity and language – is most salient and may not be related to gender and sexual orientation at all. In other situations, discrimination based on sexual orientation and gender is most salient. In other situations, these two forms of discrimination are intertwined. Moreover, these dimensions also intersect with other factors, such as health, social status, income, residence status, immigration category and educational background. As regards discrimination on the basis of gender and sexual orientation, the survey data shows that about half of the respondents have been subject to negative comments due to not conforming to norms for gender and sexual orientation, and two thirds have heard such negative comments about others. We also find that all forms of discrimination seem to affect refugees more than other migrants.

An important finding is that queer migrants who come from countries with LGBTI-repressive laws (according to ILGA) experience more homonegativism in the diaspora compared to queer migrants that come from LGBTI-liberal countries. This affects queer migrants' opportunity to live openly. While refugees are generally marginalised in the labour and housing markets, some migrants may have the possibility of drawing on country/ethnically-based networks for help. Queer migrants may be excluded from such networks because of sexual orientation or gender identity. Another important finding with regards to discrimination is that informants experience discrimination on the basis of migrant background in white queer communities, and they report that this happens to a greater extent than discrimination in other arenas, such as at the workplace. Although LGBTI organisations are not necessarily more racist than the population in general, racism may be experienced as more hurtful in the queer community because one expects them to be inclusive to all queers. The combined effect of exclusion from queer communities as well as from ethnic communities may be loneliness and the inability to live openly queer. Stereotypical images of Muslims/Arabs as essentially homophobic also affect queer migrants from these regions. One implication may be that queer migrants are not believed to be queer and therefore, for example, denied access to queer bars. At the same time, respondents also highlighted the queer organisations and networks as a highly important part of their social life and feeling of belonging.

Childhood, upbringing and openness

The feeling of being somehow different in childhood was a recurring theme for many of our respondents. This was related to gender and sexual orientation, but for those who had grown up in Norway, it was also related to being non-Norwegian and non-white. Some felt that this difference was problematic, while others described it as a resource that provided

access to valuable communities and social relations. The majority of our respondents are happy about their gender identity and sexual orientation and would not want to change it. Some, however, struggle with combining gender or sexual identity with a religious identity, and while some managed to combine the two, others broke away from their religious identities. The majority of our respondents are not religious.

Being open about one's sexual orientation and gender identity was important to our respondents. Openness is generally seen as essential to good health and good quality of life, while being closeted is associated with the opposite. However, openness also carries certain risks for many of the participants in this study. While the majority of our respondents are happy about their degree of openness, they also talked about specific negotiations and problems related to openness. For many, openness was not an option as they would lose important relations with friends or family, either in the home country or in Norway. While some experienced this as a problem, others described it as part of an everyday negotiation that did not cause specific problems for them. Openness has a high price for some of our respondents, and we thus question the notion that openness is always for the better.

Social networks, exclusion and inclusion

There are many different mechanisms that contribute either to exclusion and isolation on the one hand, or inclusion and belonging on the other. Inclusion and belonging in one or several arenas of life seems to be a prerequisite for living a good life. Many of our respondents had recently migrated, and often left family, friends and the life they knew behind. The migration process, combined with being an LGBTI person, produced a situation of exclusion and isolation for many of our respondents. Although many are regularly in touch with family and friends, a majority also reported feeling lonely or isolated. For some of our respondents, organisations such as Skeiv Verden (Queer World) were very important in forming the basis of their sense of belonging. Several talked about these kinds of organisations as their only network, as well as the only place they could get practical help and support.

Health, violence and abuse

Most of the respondents in the survey reported that they are in good health and that they are pleased with the health care services they have received. However, a considerable share of the sample report having psychological symptoms that limit their functions in everyday life. Moreover, quite a few report suffering the symptoms of mental illness. More than half of the respondents report suicidal thoughts, and 22 per cent have tried to commit suicide. In the qualitative interview, three health issues appeared particularly prominent. Firstly, the trans persons who expressed a need for gender-confirming treatment expressed disappointment and dissatisfaction with services available to them in Norway. Secondly, informants talked about traumas from childhood, war or flight that had serious negative effects on their psychological health. Thirdly, the informants also explained how legal status also seemed to influence access to health care services.

Twenty-five per cent of the respondents reported having been subject to rape, and 45 per cent had been pressured into sexual acts. Many of the respondents also talked about

experiences of sexual abuse in childhood and adulthood, and of abuse that continued over time. These narratives shed light on some of the problems that may lie behind the high rate of psychological issues reported by the respondents, alongside the general trauma many carried with them from experiences of war and the process of fleeing from war. An important finding is that many talked about the experiences with sexual abuse as an “explanation” for being LGBTI. This model of explanation circulated across cultural contexts. Our informants also prevalently reported that they did not have anyone to talk to about difficult experiences and traumas.

Violence and threats of violence played a part in the lives of many of our informants. Twenty-five per cent reported having been subject to violence or the threat of violence, and many also reported a fear of such crimes. Hate crime was related to sexual orientation, gender identity and migrant background.

Migration and integration

The respondents in our survey have mostly migrated to Norway as adults, and most of them are young. This means that many have not lived in Norway for a very long time. Both family migrants and refugees talked about their experiences with immigration regulation and integration policies. Openness during the interview with the Norwegian Directorate of Immigration (UDI) was difficult. In some instances, the respondents did not trust the interpreter in the asylum interview, or there were family members or others present with whom they could not be open. Others, unaccompanied minor refugees in particular, were not aware that their sexual orientation and gender identity may be important to their ability to stay in Norway. Some were also not certain whether the authorities were trustworthy, or about what they would do with the information. Furthermore, a new income requirement for permanent residency created uncertainty, insecurity and fear about the future for some of our informants. Some informants talked about family migration as practically unattainable to queer migrants, as many queers face particular problems with meeting the requirements for family migration.

Furthermore, safety at reception and asylum centres, both for adults and unaccompanied minors, was a key issue for those of our informants that had experiences from these institutions. Some reported severe bullying and discrimination, as well experiencing sexual abuse and other abuse from fellow inhabitants while living in an asylum centre. Some informants also experienced severe bullying and discrimination from fellow refugees at the obligatory introductory programme. This will limit their ability to take part of the program and to acquire necessary skills and resources to integrate into Norwegian society.

1 Innledning

Juss, teori og politikk for å hindre diskriminering har hatt tradisjon for å fokusere på ett og ett diskrimineringsgrunnlag. Kjønn, etnisitet, funksjonsevne og seksuell orientering og kjønnsidentitet har gjerne vært behandlet hver for seg i lovverket, blant forskere og i sosiale bevegelser. I en innflytelsesrik tekst fra 1989 kritiserte jussprofessor og rettighetsaktivist Kimberlé Crenshaw denne tendensen. Hun brukte rasisme og sexisme som eksempel, og argumenterte for at man må forstå hvordan begge disse to maktstrukturene samvirker, ellers vil man usynliggjøre svarte kvinners situasjon og enhver reell samfunnsendring vil være umulig. Crenshaw hevdet at man må begynne å fokusere på behovene og problemene til de mest vanskeligstilte gruppene, det vil si de som risikerer å bli utsatt for flere ulike former for diskriminering og marginalisering (Crenshaw 1989).

Dette forskningsprosjektet skriver seg inn i tradisjonen etter Crenshaw. Formålet har vært å undersøke levekår og livskvalitet blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Dette er en gruppe som løper en risiko for å bli utsatt for diskriminering på grunn av etnisitet, hudfarge, religion og landbakgrunn på den ene siden, og seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på den andre siden. Vi har fulgt Crenshaws (1989) oppfordring om å fokusere på behovene og problemene til de mest marginaliserte gruppene, og deler hennes oppfatning om at dette er en egnet strategi for å forstå diskrimineringsprosesser.

Dette er den første studien som undersøker levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge med både kvantitative og kvalitative data. Formålet med studien er å gi innsikt i hvordan ulike diskriminerende strukturer og praksiser samvirker, noe som vil være et viktig grunnlag for å bedre levekårene til utsatte grupper. Studien omfatter lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner med bakgrunn fra en rekke ulike land i verden og som er bosatt på forskjellige steder i Norge. Forskningsprosjektet består av to delstudier: For det første har vi gjennomført en nettbasert spørreundersøkelse rettet mot skeive med innvandrerbakgrunn. 251 personer svarte på undersøkelsen. Denne undersøkelsen er basert på selvrekuttering og er dermed ikke statistisk representativ. For det andre har vi gjennomført en intervjuundersøkelse hvor vi har snakket med 41 skeive med innvandrerbakgrunn i alderen 16 til 61 år. De fleste intervjuene er åpne livshistorieintervjuer hvor deltakerne selv definerte hva de ville fortelle og samtalen ble styrt av hva som var viktig for dem. I begge delundersøkelsene har vi fått belyst sentrale levekårstema som utdanning og arbeid, helse, rus, relasjoner og nettverk, åpenhet, diskriminering og vold.

Analysene fra prosjektet er basert på et omfattende datamateriale som gir et bredt bilde av levekårene til skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Selv om undersøkelsen ikke er statistisk representativ, er antallet deltakere høyt og datamaterialet rikt. Vi mener det er grunn til å tro at funnene gir generell innsikt i levekårene blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge.

Vårt datamateriale viser at skeive med innvandrerbakgrunn i Norge risikerer å bli utsatt for tre former for diskriminering og marginalisering: For det første dokumenterer begge delundersøkelsene at deltakerne opplever diskriminering og avmakt på grunn av innvandrerbakgrunn, lest ut fra etnisitet, hudfarge, religion, landbakgrunn, oppholdsstatus

eller en kombinasjon. For det andre risikerer de å bli rammet av marginalisering og diskriminering fordi de bryter med normer for kjønn og seksuell orientering. For det tredje rapporterte deltakerne i studien om marginaliseringsprosesser der innvandrerbakgrunn samvirker med kjønn og seksuell orientering og skaper problemer og utfordringer som er særskilte for akkurat denne gruppa. I tillegg samvirker de to diskrimineringsdimensjonene som står i fokus i dette prosjektet med andre former for sosial ulikhet, som økonomi, sosial status og helse. En av informantene formulerte seg treffende og konsist om det å tilhøre to stigmatiserte kategorier: «Jeg er svart og jeg er skeiv. Jeg er alt det verden ikke vil at du skal være». Med dette sitatet rettet informanten fokus mot rasisme på den ene siden og homonegativisme på den andre siden. Det å være svart betyr å være i en underordnet posisjon sammenlignet med hvite, og det å bryte med heteronormen plasserer deg i en underordnet posisjon i forhold til dem som er hetero.

Den diskrimineringen og de marginaliseringsprosessene vi dokumenterer i dette forskningsprosjektet finner sted på ulike arenaer og tar forskjellige former. For det første er det snakk om nedvurdering, trakassering, trusler og vold fra familiemedlemmer. I mange tilfeller handler dette om at man bryter med normer for kjønn og seksualitet. For det andre er det snakk om ekskludering og trakassering i ulike sosiale nettverk. Informantene i både spørreundersøkelsen og intervjuundersøkelsen rapporterte om rasisme og ekskludering i skeive miljøer, og homonegativisme i landbaserte nettverk. Videre dokumenterer våre data at trakassering og diskriminering også forekommer på viktige samfunnsarenaer som skole, utdanning, arbeidsliv og boligmarked. Informantenes møter med innvandringsregulering og integreringspolitikken i Norge synliggjør også strukturelle former for marginalisering og diskriminering som mange ganger tilsvarende det heterofile med innvandrerbakgrunn også møtes med, mens det andre ganger innebærer særskilte utfordringer og utsatthet for skeive med innvandrerbakgrunn. Som en informant uttrykte det: «Vi blir forsømt på grunn av rasisme, av andre skeive og av systemet». Sitatet illustrerer nettopp hvordan marginaliseringsprosesser foregår i møte med andre mennesker innenfor ulike minoritetsgrupper, men også i møte med norske institusjoner.

En fare med å dokumentere og løfte fram diskriminering og dårlige levekår i forskning på minoritetsgrupper er at man bidrar til å befeste bildet av minoriteten som undertrykt, marginalisert og uten ressurser. Beskrivelser av elendighet og maktesløshet kan være et problematisk grunnlag for rettighetskamp, og forestillinger om at det er umulig å leve gode liv som skeiv kan være direkte skadelige. Som Tone Hellesund påpeker i boka «Identitet på liv og død» (2008), kan slike fortellinger være med på å opprettholde sammenkoplingen mellom homoseksualitet, tragedie og død, som dermed også gjør at homoseksualiteten fremstår som en potensielt dødelig identitet. Når fortellinger om smerte, selvmord og død blir sentrale i kampen for like rettigheter oppfordres majoriteten til å syns synd på og derfor tolerere minoriteten. Men smertespråket utfordrer ikke den grunnleggende maktulikheten mellom majoriteten og minoriteten (Hellesund 2008). Samtidig er det ikke nødvendigvis sånn at dobbel minoritetsstatus i alle sammenhenger innebærer dobbelt diskriminering. Beret Bråten har for eksempel vist hvordan unge kvinner med minoritetsbakgrunn løftes fram i de norske politiske partiene. Det å være kvinne og ha etnisk minoritetsbakgrunn kan i denne sammenhengen gi fordeler som menn med innvandrerbakgrunn eller majoritetskvinner ikke har (Bråten 2013). Lill Salole har skrevet om barn som vokser opp i

ulike kulturer og viser tydelig hvordan dette – i tillegg til å bli utsatt for ekskludering og diskriminering – også gir en særskilt kompetanse og viktige ressurser i livet (Salole 2018).

Med disse innsiktene i minne har det vært et viktig poeng i vårt forskningsprosjekt å utforske ressurser og muligheter så vel som utfordringer og marginalisering. I analysene i denne rapporten har vi derfor også vært opptatt av å løfte fram også slike fortellinger. Flere informanter fortalte om å bli møtt med støtte og forståelse fra familie og venner da de kom ut. Andre fortalte inngående om hvor berikende de opplevde at det er å tilhøre to minoritetsgrupper, fordi det gav dem tilgang til viktige relasjoner og møteplasser de ellers ikke ville hatt tilgang til. Flere fortalte om å vokse opp i kontekster der kjærestere relasjoner og sex mellom personer av samme kjønn var mulig uten verken sanksjoner eller skamfølelser, selv om det ikke nødvendigvis ble snakket om. Flere fortalte også om møter med det norske storsamfunnet og norske institusjoner som positive, preget av likeverd, aksept og gode tjenester. Våre informanter fortalte også om sterk tilhørighet til en rekke ulike steder, mennesker og nettverk, som gav grunnlag for å leve ut ulike sider ved sitt liv og sin identitet i fellesskap med andre mennesker. Av spørreundersøkelsen fremgår det at de fleste respondentene opplever kjønnsidentitet og seksuelle identitet som berikende, og bare et mindretall rapporterer diskriminerings erfaringer og sosial isolasjon.

1.1 Bakgrunnen for studien

Dette forskningsprosjektet er utført på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Oppdraget hadde sin bakgrunn i *Trygghet, mangfold, åpenhet : Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017 – 2020* (Barne- og likestillingsdepartementet 2016). Av handlingsplanen fremgår det at det skal gjøres forskning på grupper innenfor lhbt-paraplyen som «faller mellom alle stoler». I tiltak 1 d spesifiseres det at det skal gjennomføres undersøkelser om interkjønns personer, lhbt-personer med innvandrerbakgrunn, nedsatt funksjonsevne, blant nasjonale minoriteter, sexarbeidere og BDSM/fetisjister. Handlingsplanen spesifiserer at forskningen på disse gruppene primært skal være kvalitative studier. Dette fremgikk også av Bufdirs kravspesifikasjon til prosjektet «Levekår for lhbt-personer med innvandringsbakgrunn», men her ønsket direktoratet at det også ble gjennomført en supplerende spørreundersøkelse. Funnene fra den danske undersøkelsen «Nydanske LGBT-personer» samt studien «Åpne rom – lukkede rom. Lhbt i etniske minoritetsgrupper» som Fafo gjennomførte i 2014 på oppdrag fra Bufdir, danner et viktig bakteppe for oppdragsgivers ønske om å gjennomføre denne studien. Vi kommer tilbake disse studiene og annen tidligere forskning i kapittel 2.

1.2 Sentrale begreper

«Lhbt», eller «skeiv» brukes gjerne som samlebetegnelser for personer som på ulike måter kan sies å bryte med hetero- eller cisnormen, det vil si antakelsen om at mennesker utvetydig kan kategoriseres som enten menn eller kvinner og tiltrekkes av det andre kjønn. Den mest etablerte betegnelsen i eksisterende forskning er lhbt, og det finnes lite empirisk

forskning som inkluderer eller handler om interkjønnpersoner.¹ L, h, b, t og i er imidlertid ikke gjensidig utelukkende kategorier ettersom for eksempel en transperson også kan være en lesbisk kvinne. Det må også nevnes at ikke alle mennesker som kan kategoriseres som lhbti eller skeiv selv ønsker å benytte disse merkelappene.² Spørsmålet om identitet og identitetskategorier har vært grundig diskutert i flere tiår innenfor kjønnsforskning, samfunnsvitenskap og humanistiske fag (se for eksempel Butler 1990; Mortensen 2008; Plummer 1981; Sedgwick 1990). Som anbefalt av Norman Anderssen med flere (2016: 14-15) har vi en pragmatisk tilnærming der vi på den ene siden anser identiteter som samfunnsskapte og foranderlige, men på den andre siden anerkjenner at kategorier kan framstå som stabile størrelser som gir mening og retning i folks liv, og som det derfor gir mening å benytte for eksempel i spørreskjemaer.

I denne rapporten benytter vi «skeiv» som en samlebetegnelse for gruppa som inngår i undersøkelsen, det vil si at vi bruker skeiv som et synonym for lhbti-person. Videre har vi valgt å benytte «transperson» som en samlebetegnelse for «en mangfoldig gruppe med individer som krysser eller overskrider kulturelt definerte kjønnskategorier» (van der Ros og Renolen 2013: 16). Dette inkluderer personer som omtaler seg selv med begreper som for eksempel «transkvinner», «transmann», «transseksuell», «kvinne-til-mann», «mann-til-kvinne», «person som er født i feil kropp», «ikke-binær», «bikjønn», «androgyn», «transvestitt», «person som har gjennomgått kjønnsbekreftende behandling» eller «person med kjønnsidentitetstematikk» (Anderssen med flere 2016: 12; Eggebø med flere 2015: 26; van der Ros 2014; van der Ros og Renolen 2013: 9-11). Med begrepet «transperson» ønsker vi å inkludere et mangfold av erfaringer, handlingsrepertoar og posisjoner i transspektret (van der Ros 2014). «Interkjønn» er en paraplybetegnelse for variasjon i kroppslig kjønnsutvikling. Interkjønnpersoner har kromosomer, hormoner, kjønnskjertler og/eller genitalier som bryter med en binær forståelse av kvinnelige og mannlige kropp (se for eksempel Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017 for en diskusjon om betegnelser). Mens paraplytermer som skeiv og lhbti, altså lesbisk, homofil, bifil, trans og interkjønn, er dekkende for mange, er det også mange som ikke opplever at disse kategoriene rommer dem og deres erfaringer. Vi ser at tilgangen på forskjellige kategorier har blitt større de siste årene, i tillegg til at kategoriene ser ut til å brukes på mer fleksible måter (Svendsen med flere 2018).

Vi bruker i denne rapporten «person med innvandrerbakgrunn» som en samlebetegnelse for innvandrere og etterkommere. I tråd med Statistisk Sentralbyrå (SSB) sin definisjon omfatter det personer som er født i utlandet med utenlandske foreldre, og personer som er født i Norge men har to utenlandske foreldre. Blant respondentene i begge undersøkelsene har vi likevel med personer som faller utenfor denne definisjonen av innvandrerbakgrunn fordi de har én norsk og én utenlandsk forelder. I intervjuene har det kommet fram at dette er personer som identifiserer seg med kategorien «innvandrer» fordi de opplever å bli definert som innvandrer og utsettes for diskriminering på grunn av hudfarge. Ettersom vi har lagt til grunn en svært inkluderende definisjon av skeiv, hvor folk til syvende og sist selv bestemmer om de tilhører kategorien, mener vi det ville være problematisk å ekskludere de som selv identifiserer seg som skeiv med innvandrerbakgrunn fordi de faller utenfor SSBs definisjon

---

¹ Se imidlertid en nyttig gjennomgang av feltet i oppsummeringsrapporten fra et seminar som Bufdir arrangerte i 2016 (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017).

² Se Anderssen med flere (2016) for en mer omfattende diskusjon om definisjoner og betegnelser innenfor lhbti-feltet.

av innvandrere. Begrepet «diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn» bruker vi dessuten som en samlebetegnelse for det diskrimineringsgrunnlaget som i henhold til lovverket omfatter etnisitet, religion, livssyn, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge og språk. Samtidig som vi bruker begrepet innvandrerbakgrunn i denne rapporten er vi også klar over at det ikke er et uproblematisk begrep. Som det også fremgår av vårt materiale kan det oppleves som problematisk å bli definert som «innvandrer» når man er norsk statsborger og er født og oppvokst i Norge. Som Sharam Alghasi (2006) har pekt på, fungerer begrepet som en kontinuitet der en innvandrer fortsetter å vandre og dermed ikke fullt ut kan høre til. Vi deler ambivalensen til både Alghasi og flere av våre informanter knyttet til begrepet, men har likevel valgt å bruke det fordi det peker på nettopp det å ha enten migrasjonserfaring eller tilhørighet flere steder.

Deltakerne i forskningsprosjektet inkluderer personer med bakgrunn fra 65 ulike land, fra alle verdensdeler. Det er viktig å ha klart for seg at når vi snakker om personer med innvandrerbakgrunn i denne rapporten så er det en svært mangfoldig gruppe. Våre informanter representerer alt fra nordiske, øst-europeiske og sørøst-asiatiske arbeidsinnvandrere, til familieinnvandrere fra Nord-Amerika og Øst-Asia, norske statsborgere med foreldre fra Øst-Afrika, nyankomne flyktninger eller enslige mindreårige fra krigsherjede land og regioner. Som Blom og Henriksen (2008: 20) har påpekt er «innvandrere» sjelden en gruppe det er relevant å gi tall for uten å dele inn etter hvor de kommer fra, fordi et gjennomsnitt alltid vil dekke over betydningsfulle forskjeller. I forskningen på innvandrerbefolkningen har det derfor vært vanlig å rapportere på enkeltland når det er snakk om store grupper, eller å på ulike måter gruppere etter regioner, landgrupper, verdensdeler eller todelinger som vestlig/ikke-vestlig eller EØS+/andre land. De ulike inndelingene er ment å balansere mellom behovet for generalisering på den ene siden og det å si noe meningsfylt om viktige forskjeller på den andre. I vår undersøkelse er både populasjonen og utvalget lite, og det har derfor vært uaktuelt å rapportere om landbakgrunn. I analysene av det kvantitative materialet har vi valgt å dele utvalget inn etter hvorvidt de kommer fra et land som anerkjenner likekjønnsrelasjoner eller ikke. Vi har tatt utgangspunkt i en landinndeling utarbeidet av ILGA - The International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA 2017, mer om dette i kapittel 4).³ I analysene av intervjuundersøkelsen oppgir vi hvilken region informanten kommer fra og/eller hvordan landet er kategorisert av ILGA, alt etter hva som er relevant og forsvarlig av anonymiseringshensyn.

I denne undersøkelsen har vi basert oss på selvrekruttering og tatt utgangspunkt i folks identitet. De som har svart på spørreundersøkelsen eller stilt opp til intervju har til felles at de selv definerer seg som en som tilhører gruppen «skeive med innvandrerbakgrunn» ut i fra de definisjonene, identitetene og begrepene som vi presenterte i invitasjonen til å delta (se vedlegg). Vi har lagt til grunn at det er essensielt å lytte til og vise respekt for hvilke betegnelser en selv ønsker å bruke, og prøvd å ivareta dette på best mulig måte i invitasjoner, intervjuer og spørreskjema. Samtidig er det behov for å benytte noen samlebetegnelser og relevante kategoriseringer som ikke alltid er i tråd med selvforståelsen til dem det gjelder. For eksempel er der personer som har mottatt kjønnsbekreftende behandling og/eller skiftet juridisk kjønn som definerer seg som «mann» eller «kvinne» og ikke identifiserer seg som transperson. Noen personer som omfattes av paraplybetegnelsen

---

³ https://ilga.org/downloads/2017/ILGA_WorldMap_ENGLISH_Overview_2017.pdf

interkjønn identifiserer seg ikke med denne termen og er ikke komfortabel med at denne merkelappen brukes om dem (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017: 6-7). Ordet «innvandrerbakgrunn» er som nevnt problematisk på flere måter. Selv om vår målsetting har vært å bruke begreper som er mest mulig inkluderende for flest mulig, vil det nødvendigvis være sånn at begreper som «innvandrer», «skeiv», «transperson» og «interkjønnperson» oppleves som inkluderende for noen, men virke fremmedgjørende for andre.

1.3 Rapportens innhold

I kapittel 2 presenterer vi tidligere forskning og teoretiske perspektiver som har vært viktige i arbeidet med denne rapporten. I kapittel 3 gjør vi rede for forskningsprosjektets design, metodiske valg, etikk og personvern. I kapittel 4 presenterer vi resultatene fra spørreundersøkelsen. Her beskriver vi kjennetegn ved utvalget og presenterer resultater på temaene åpenhet, helse, relasjoner, diskriminerings erfaringer og vold og trusler. De påfølgende seks kapitlene er en tematisk analyse av det kvalitative intervju materialet: Kapittel 5 handler om å bryte med normer for kjønn og seksualitet, hvordan deltakerne selv opplever sin egen identitet og hvordan de har blitt møtt av omverdenen. I dette kapittelet tematiseres altså klassiske tema innenfor lhbti-forskningen, som identitet, åpenhet og «komme ut»-fortellinger. Kapittel 6 handler om diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn. Her viser vi hvordan og på hvilke arenaer informantene opplever diskriminering. Ulike faktorer som hudfarge, utseende mer generelt, språk, religion og landbakgrunn kan på ulike måter og i ulike kontekster gjøre at man utsettes for diskriminering og stereotypisering. I noen tilfeller veves dette sammen med seksuell orientering og kjønnsidentitet, og i andre ikke. Kapittel 7 handler om relasjoner og sosiale nettverk. Vi beskriver på den ene siden prosesser som bidrar til ekskludering og isolasjon, og på den andre siden faktorer som fører til inkludering og tilhørighet. I kapittel 8 presenterer vi informantenes fortellinger om helseproblemer og møter med helsevesenet. Tre tema er særlig sentrale: For det første beskriver vi erfaringer med utilstrekkelig eller manglende helsetilbud for transpersoner. For det andre presenterer vi helseproblemer som er knyttet til fluktsituasjon og oppholdsstatus. For det tredje formidler vi fortellinger om psykiske helseplager som angst, depresjon, selvmordstanker og selvmordsforsøk. I kapittel 9 beskriver vi erfaringer med ulike former for vold og trusler og hvilken betydning volden har hatt i informantenes liv. Hovedbildet fra intervjuundersøkelsen er at en stor andel av informantene fortalte om å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep og voldtekt. De forteller også om erfaringer med hatvold og andre former for vold i nære relasjoner enn seksuelle overgrep. I kapittel 10 tar vi for oss informantenes erfaringer med norsk innvandringsregulering og integreringspolitikk, og hvilke særskilte utfordringer som oppstår for personer som bryter med normer for kjønn og seksuell orientering. I kapittel 11 gjør vi en overordnet diskusjon av funnene fra forskningsprosjektet og i kapittel 12 presenterer vi forslag til tiltak og videre forskning.

2 Tidligere forskning og teoretiske perspektiver

I dette kapitlet vil vi gjøre rede for tidligere forskning og teoretiske perspektiver som har vært særlig relevant i arbeidet med dette prosjektet. Det er snakk om to ulike forskningstradisjoner, nemlig levekårsforskning på den ene siden og forskning på skeiv migrasjon (på engelsk «queer migration») på den andre. Lavekårsforskningen er i all hovedsak kvantitativ forskning hvor man måler økonomiske, sosiale, mellommenneskelige og personlige forhold som skaper betingelser for våre liv. Slike studier tar gjerne for seg befolkningen som helhet, eller bestemte undergrupper i befolkningen. Forskningen på skeiv migrasjon springer fra queerforskningen og homoforskningen på den ene siden og migrasjonsforskningen på den andre. Migrasjonsforskere har i økende grad begynt å interessere seg for seksualitet og seksuelle minoriteter, og queerforskere har tatt interesse for migrasjon (Luibhéid 2008). Den brokete forskningslitteraturen om temaet er alt fra teoretisk, historisk og kulturvitenskapelig til samfunnsvitenskapelig og benytter oftere kvalitative enn kvantitative metoder. I første del av dette kapitlet presenterer vi noen levekårsstudier som er særlig relevante for dette prosjektet. Deretter redegjør vi for noen sentrale debatter innenfor homoforskning og skeiv teori og til slutt presenterer vi sentrale forskningsfunn i skjæringsfeltet mellom migrasjonsforskning og queerforskning.

2.1 Lavekårsforskning

Lavekår kan defineres som «økonomiske, sosiale, mellommenneskelige og personlige forhold som utgjør betingelser for og uttrykk for hvordan mennesker lever sine liv» (Anderssen med flere 2016: 8). Lavekår måles gjerne ved omfattende statistisk kartlegging av områder som helse, sysselsetting, arbeidsvilkår, økonomiske ressurser, utdanning, familie, sosiale relasjoner, bosted, politisk deltakelse og trygghet fra vold og kriminalitet.

Lavekårsundersøkelser gir et helhetsbilde av befolkningen og forskjeller mellom ulike grupper i befolkningen basert på en måling av nevnte faktorer (NOU 1993:17: 8-9). Anderssen med flere har anbefalt å legge til grunn en utvidet forståelse av levekår for skeive som omfatter tre ulike aspekter: 1) Den klassiske levekårstradisjonen der man vektlegger strukturelle forhold, 2) livskvalitetstradisjonen der man i sterkere grad også vektlegger indre opplevelser og 3) befolkningens holdninger til lhbt-personer, fordi disse holdningene er avgjørende for lhbt-personers hverdag og erfaringer med diskriminering.

2.1.1 Lavekår blant skeive i Norge

Det er gjort en rekke studier av levekår blant lesbiske, homofile og bifile (lhb-personer) i Europa, Nord-Amerika og Australia som viser at denne gruppen på mange måter har det bra, men samtidig rapporterer om noen flere levekårsutfordringer enn befolkningen ellers, for eksempel når det gjelder mental helse. Eksisterende forskning viser at transpersoner opplever flere problemer og levekårsutfordringer enn lhb-personer, men det er få representative studier av høy kvalitet som inkluderer transpersoner (for en litteraturgjennomgang, se Anderssen med flere 2016: 22-6; Anderssen og Malterud 2013: 25-48 ; Helsedirektoratet 2015: 19-28).

Den mest omfattende levekårsundersøkelsen på feltet i Norge er «Seksuell orientering og levekår» fra 2013 (Anderssen og Malterud 2013), og denne undersøkelsen har vært svært

viktig for arbeidet med vårt prosjekt. Undersøkelsen bestod av flere delprosjekter, herunder en landsomfattende representativ spørreundersøkelse der svarene fra lesbiske, homofile og bifile ble sammenlignet med heterofile, samt en landsomfattende undersøkelse av befolkningens holdninger til lhbt-personer. Funnene fra undersøkelsen viste at det alt i alt var små forskjeller i levekår mellom heterofile og lhb-personer. 9 av 10 respondenter oppga at de ikke hadde opplevd diskriminering på arbeidsplassen. Få rapporterte om vold og trusler. Samtidig viste undersøkelsen også at lhb-personer er mer utsatte for psykiske lidelser, selvmordstanker og selvmordsforsøk, og her skilte særlig bifile kvinner seg ut negativt. Blant homofile og lesbiske som rapporterte om vold, mente 4 av 10 homofile menn og 3 av 10 lesbiske kvinner at volden hadde sammenheng med deres seksuelle orientering. Holdningsundersøkelsen viste at bare 4 prosent av kvinnene og 16 prosent av mennene i Norge generelt hadde negative holdninger til lesbiske og homofile, og for mennenes del er det klart færre enn i 2008. Selv om folk flest hadde nokså positive holdninger til lhbt-personer, uttrykte et klart flertall av norske menn (62 prosent) motstand mot at to menn kysser på offentlig sted (Anderssen og Malterud 2013). Bufdir gjennomførte i 2017 en ny nasjonal holdningsundersøkelse med mange av de samme spørsmålene som ble benyttet i 2013-undersøkelsene. Tallene viser at få kvinner og stadig færre norske menn har negative holdninger til lhbt-personer (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2018).

Den landsomfattende levekårsundersøkelsen fra 2013 inkluderte ikke transpersoner, men den kvalitative levekårsundersøkelsen «Alskens folk» fra samme år, som inkluderte personer med kjønnsidentitetstematikk, dokumenterte betydelige levekårsutfordringer blant deltakerne i studien (van der Ros og Renolen 2013). Det foreligger ikke tilsvarende undersøkelser i Norge blant personer med interkjønn.⁴ Erfaringer fra ulike grupper interkjønnpersoner og fra helsepersonell tyder imidlertid på at der er mye uvitenhet og betydelige levekårsutfordringer (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017).

«Seksuell orientering og levekår» gav heller ikke mulighet for å sammenligne levekår blant lhb-personer basert på for eksempel etnisitet og landbakgrunn. Studiene «Åpne rom, lukkede rom» (Elgvin med flere 2014) og «Alene og skeiv» (Stubberud og Akin under publisering) viser at skeive med innvandrerbakgrunn opplever flere og til dels andre levekårsutfordringer enn den skeive befolkningen generelt og innvandrerbefolkningen ellers. Kvalitative undersøkelser tyder også på at skeive med samisk bakgrunn og skeive med nedsatt funksjonsevne kan oppleve doble marginaliseringsprosesser (Grønningsæter 2012; Grønningsæter og Nuland 2009). Av andre kvalitative levekårsundersøkelser som er gjennomført i Norge de siste årene er «Skeiv på bygda» (Eggebø med flere 2015) den mest relevante. Den viste et todelt bilde: På den ene siden forteller noen skeive på bygda om mobbing, ensomhet og utenforskap og knytter dette til å vokse opp på et lite sted. På den andre siden har informantene et svært entusiastisk forhold til bygda si, og viser at det også går an å leve lykkelige skeive liv på bygda. Mange av levekårsutfordringene som beskrives i rapporten, slik som mobbing, utenforskap og manglende helsetilbud til transpersoner, er ikke særskilte for skeive på bygda, men reflekterer et mer generelt bilde (Eggebø med flere 2015).

---

⁴ En pågående studie utføres av av Senter for sjeldne diagnoser ved Rikshospitalet på oppdrag av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.

2.1.2 Levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn

Av den danske studien «Nydanske LGBT-personers levevilkår» (Følner med flere 2015) fremgår det at betydelig flere minoritetsetniske lhbt-personer rapporterer å ha vært utsatt for diskriminering, vold og voldstrusler sammenlignet med den majoritetsetniske lhbt-befolkningen (Følner med flere 2015: 16). 37 prosent av respondentene oppga å ha opplevd diskriminering knyttet til seksuell orientering, mens 8 prosent hadde opplevd diskriminering på grunn av etnisitet, religion, hudfarge eller annet. 33 prosent hadde vurdert selvmord i løpet av det siste året, og 19 prosent hadde på et tidspunkt forsøkt å ta sitt eget liv. Videre pekes det på at minoritetsetniske lhbt-personer i større grad enn majoritetsetniske lhbt-personer i Danmark skjulte informasjon om seksuell orientering og kjønnsidentitet, også ovenfor nær familie (Følner med flere 2015). Den norske studien «Åpne rom – lukkede rom» tyder imidlertid på at utfordringer knyttet til åpenhet varierer; «[familier som er] økonomisk og sosialt godt integrert viser større toleranse enn familier som er sosioøkonomisk marginalisert», og transpersoner opplever større problemer med åpenhet, og sterkere negative sanksjoner enn lhbt-personer (Elgvin med flere 2014: 124).

2.1.3 Annen levekårsforskning

Levekårsforskning i Norge inkluderer også studier av levekår blant andre minoritetsgrupper enn skeive, for eksempel levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne (Borg 2008; Finnvold 2013; Molden med flere 2009; Ramm og Otnes 2013) og levekår blant personer med innvandrerbakgrunn (Blom 1998; Blom og Henriksen 2008; Dalgard 2018; Vrålstad og Wiggen 2017). I tillegg til å kartlegge faktorer som inntekt, utdanning, sysselsetting og helse og voldsutsatthet, undersøker levekårsforskning om minoritetsgrupper også utsatthet for diskriminering for eksempel i arbeidslivet, på boligmarkedet, i skole og utdanning og i møte med det offentlige tjenesteapparatet. Levekårsstatistikk brukes også til å kartlegge systematiske forskjeller mellom menn og kvinner, og omtales da gjerne som likestillingsforskning (se for eksempel NOU 2012: 15). På denne måten er levekårsforskning, likestillingsforskning og diskrimineringsforskning ulike betegnelser som benyttes om forskning som avdekker systematiske forskjeller i livsbetingelser basert på faktorer som etnisitet, funksjonsevne, kjønn og seksuell orientering. Der har vært tradisjon for at man undersøker ulike grupper og ulike diskrimineringsgrunnlag hver for seg i ulike undersøkelser, forskjellige forskningsmiljøer og gjerne med noe ulikt tematisk fokus og ulike spørsmålsstillinger. Levekårsforskning blant befolkningen som helhet benytter rutinemessig kjønn som bakgrunnsvariabel, men ikke seksuell orientering, kjønnsuttrykk, nedsatt funksjonsevne og innvandrerbakgrunn. Dermed gir eksisterende statistikk få muligheter til å sammenligne mellom ulike minoritetsgrupper og se hvordan ulike former for minoritetsstatus spiller sammen.

Det er flere tiår siden begrepet interseksjonalitet ble lansert som en metafor for hvordan ulike former for makt og marginalisering samvirker i folks levde liv. I kjølvannet av dette begrepet har det gradvis vokst fram en forståelse innenfor diskrimineringssteori, juss og politikk om at de ulike diskrimineringsgrunnlagene samvirker og må sees i sammenheng. Et eksempel på denne tendensen er at de ulike diskrimineringslovene i Norge i 2017 ble erstattet med en samlet diskrimineringslov (Prop. 81 L (2016–2017)). Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, som har forvaltningsansvar på likestillings- og diskrimineringsområdet, har samlet sitt arbeid knyttet til ulike diskrimineringsgrunnlag. Med denne utviklingen har det oppstått et ønske om og behov for forskning som gjør det mulig å måle forskjeller i

levkår mellom ulike minoritetsgrupper og undergrupper. Å forske interseksjonelt ved hjelp av kvantitative metoder kan være utfordrende (se Orupabo 2014; Warner 2008, som diskuterer utfordringer og "best practice"). Dette fordi det krever svært store befolkningsutvalg for å kunne si noe representativt om en lang rekke minoritetsgrupper, og det kan være nødvendig å lage svært omfattende surveyundersøkelser for å dekke alle relevante tema. Når politikk, juss og teori i større og større grad har som ambisjon å ta for seg flere diskrimineringsgrunnlag i ett, vil det også være nødvendig å utvikle metoder og generere empiriske data som kan kaste lys over flere diskrimineringsgrunnlag i forhold til hverandre.⁵ Denne rapporten er i så måte et nybrottsarbeid i norsk sammenheng.

2.2 Homoforskning og skeiv teori

En sentral skillelinje i homobevegelsen og lhbt-forskningen går mellom dem som oppfatter homoseksualitet som noe medfødt og stabilt, og dem som forstår kjønn og seksuell orientering som sosialt konstruert. I den moderne identitetsfortellingen er seksuell orientering forstått som legning, det vil si noe medfødt, og identiteten som homofil er en naturlig og nødvendig konsekvens av seksuell tiltrekning, seksuelle handlinger og kjærlighet mellom personer av samme kjønn (Hellesund 2008). Denne forståelsen av homoseksualitet har vært viktig for den moderne homobevegelsen, og vært et underliggende premis for en del av homoforskningen.⁶

Skeive teoretikere har imidlertid kritisert slike dikotome forståelser av kjønn og seksualitet, hvor kjønn forstås i termer av mann og kvinne, som to motsatte og gjensidig utelukkende kategorier. Seksualitet forstås som et binært motsetningspar, hetero/homo, der heteroseksualiteten er normen, mens homoseksualitet defineres som avvikende og underordnet. Skeive teoretikere tar i stedet utgangspunkt i forskere som Michel Foucault (1999) og Judith Butler (1993, 1997, 1998, 2006, 2011) og bruker Teresa de Lauretis' begrep skeiv teori, «queer theory» (Mortensen 2008: 75, 289). Skeiv teori representerer en grunnleggende kritikk av identitetspolitikk og essensialistiske forståelser. I motsetning til den mer tradisjonelle homoforskningen sees ikke homoseksualitet som noe naturlig, biologisk eller gitt, men som praksiser som stadig er i endring (Mortensen 2008: 290). Med framveksten av disse sosialkonstruktivistiske perspektivene på kjønn og seksualitet har forskningsfeltet i mange sammenhenger blitt omdøpt fra homoforskning (gay and lesbian studies) til skeiv forskning (queer studies) (Manalansan 2016).

Homo- og queerforskning finnes innenfor en rekke ulike fagfelt og disipliner, som litteraturvitenskap, antropologi, sosiologi, medisin og epidemiologi, og her benyttes mange ulike metoder og teoretiske perspektiver. Vi er ikke kjent med noen tverrvitenskapelige kunnskapsoversikter på feltet, og noe slikt ville være langt utenfor rammene av dette prosjektet. For vårt formål er det imidlertid ett spørsmål det er særlig viktig å adressere, og det er hvilke lokaliteter og samfunnsmessige kontekster homo- og queerforskningen

---

⁵ To spesialnummer av tidsskriftet *Sex Roles* er dedikert til interseksjonelle tilnæringer til empirisk forskning (Parent med flere 2013; Shields 2008). I det nyeste er fokuset rettet spesifikt mot skjæringsfeltet mellom kjønn og seksualitet på den ene siden og etnisitet på den andre siden (Parent med flere 2013), og i de ulike bidragene benyttes både kvalitative (Bowleg 2013; Sevelius 2013) og kvantitative (Collier med flere 2013; Swank og Fahs 2013; Veenstra 2013) metoder.

⁶ Dette og det neste avsnittet er en redigert versjon av redegjørelse for skeiv teori hentet fra rapporten *Skeiv på bygda* (Eggebø med flere 2015: 15-6) av samme hovedforfatter.

forholder seg til. Vi som er forfattere av denne rapporten har først og fremst kjennskap til skandinaviske og engelskspråklig forskningslitteratur, som forholder seg til en europeisk eller nordamerikansk kontekst. Dermed bærer vi med oss samme inntrykk som Eskin med flere som hevder at «mesteparten av forskningen om seksuell orientering har blitt gjort i industrialiserte vestlige demokrati» (Eskin med flere 2005: 186, vår oversettelse), men ser man til antropologifaget er det tydelig at dette ikke stemmer. Der er gjort mye forskning på kjønn og seksualitet som omhandler skeive identiteter, rettighetskamp og levekår, likekjønnsseksualitet og normbrytende kjønnsuttrykk, i en rekke andre samfunn og geografiske kontekster enn vesten (e.g. Currier 2012; Eskin med flere 2005; Weston 1993 gjennomgår antropologiske studier).

Kjønn- og seksualitetsforskningen har videre sett på sammenhengen mellom kjønn og seksualitet, og rase og etnisitet. Denne forskning har vist hvordan motstanden mot innvandrere og flyktninger i økende grad har vært uttrykt gjennom bekymringer om kulturkrasj mellom såkalt vestlige verdier og innvandrernes verdier. Debatten preges av antakelser om at visse land og verdensdeler er mindre tolerante for seksualitets- og kjønns mangfold (Jivraj og de Jong 2011; Kosnick 2015; Puar 2007). I slike debatter mobiliseres toleranse knyttet til kjønn og seksualitet på en strategisk måte som skiller hvite vestlige fra ikke-hvite innvandrere, hvor sistnevnte gruppe blir antatt å være mindre tolerante og aksepterende for homofili og andre seksuelle minoriteter (Akin og Svendsen 2018; Brown 2006; El-Tayeb 2012; Fassin 2010; Gressgård og Jacobsen 2008; Yue 2012). Slike forestillinger vil også kunne ha konsekvenser for opplevelser av tilhørighet og marginalisering blant skeive med innvandrerbakgrunn.

2.3 Forskning på skeiv migrasjon

Forskning, politikk, tjenesteyting og aktivisme har tatt utgangspunkt i at migranter er heterofile og at skeive er statsborgere, men siden 1990-talet har det vokst fram et brokete forskningsfelt i skjæringsfeltet mellom migrasjonsforskning og queerforskning (Luibhéid 2008: 169). Som Eithne Luibhéid (2008: 169) påpeker har migrasjonsforskere fattet interesse for livene og erfaringene til skeive migranter og betydningen av seksualitet i innvandringsregulering (for en litteraturgjennomgang, se Manalansan 2006), og queerforskere har begynt å interessere seg for globalisering og migrasjon (for eksempel Binnie 2004). Denne utviklingen må forstås i lys av framveksten av interseksjonell teori og empirisk forskning, hvor man fokuserer på hvordan ulike maktdimensjoner og identiteter som kjønn, seksuell orientering, klasse og hudfarge samvirker (Crenshaw 1989; Parent med flere 2013: 640-1; Shields 2008).

En sentral del av forskningen på skeiv migrasjon fokuserer på skeive asylsøkere og migrasjonsmyndighetenes vurderinger knyttet til seksuell orientering eller kjønnsidentitet (Akin 2017a, b; Berg og Millbank 2009; Dauvergne og Millbank 2003; Gartner 2015; Giametta 2014, 2018; Grungras med flere 2009; Hathaway og Pobjoy 2011; Hedlund og Wimark 2018; Jansen 2013; Lewis 2014; Lewis og Naples 2014; Luibhéid 2014; Reddy 2005; Spijkerboer 2013). Denne forskningslitteraturen har stort sett fokusert på erfaringene til homofile menn, mens lesbiske kvinner og transpersoner i stor grad er usynliggjort i litteraturen (Keenan 2011). Deniz Akin (2017b) har skrevet sin doktorgradsavhandling om skeive flyktninger i Norge. Hun viser hvordan skeive asylsøkere mobiliserer sosiale og økonomiske ressurser for

å «oversette» sin egen seksuelle orientering til noe som er forståelig i norsk kontekst. De som mangler sosiale nettverk hvor man kan få informasjon om asylprosessen og om hva som oppfattes som «autentiske» skeive i Norge, har større problemer knyttet til egen asylprosess og kredibilitetsvurderinger enn dem som har tilgang på relevante sosiale nettverk.

Det faktum at skeive migranter ikke utelukkende er asylsøkere, men også migrerer som familieinnvandrere, studenter og arbeidsinnvandrere, synes å være mindre utforsket i eksisterende forskning. Audrey Yue (2008) har undersøkt hvordan skeiv familieinnvandring har vært regulert i Australia. Som det første landet i verden godkjente Australia likekjønnsrelasjoner som grunnlag for migrasjon allerede i 1985. På det tidspunktet fikk skeive partnere opphold på humanitært grunnlag. Senere ble oppholdsstatus gitt på grunn av den «gjensidige avhengigheten» mellom en australsk borger og utenlandsk partner av samme kjønn, og dette var et annet grunnlag med andre vilkår enn det heteroseksuelle samboere ble vurdert etter. Først på 2000-talet ble likekjønnspar offisielt kategorisert som familieinnvandrere og vurdert etter de samme vilkårene som samboere av ulikt kjønn. Yue viser hvordan søknadskriteriene tvinger likekjønnspar til å tilpasse seg og imitere tradisjonelle heteroseksuelle familierelasjoner for å få tilgang til familieinnvandring (Yue 2008). I en spesialoppgave fra København Universitet påpeker også Drud-Jensen og Prahll Knudsen (2007) at skeive opplever særskilte utfordringer i møte med familieinnvandringsreguleringer som tar utgangspunkt i en heteroseksuell norm. I et pågående forskningsprosjekt undersøker Amy Brainer familieinnvandring til USA fra skeive sitt perspektiv. Fokuset er på innvandringspolitikken og søknadsprosessen og hvordan dette påvirker folk sine liv. I norsk sammenheng har Helga Eggebø utforsket tilsvarende problemstillinger med utgangspunkt i intervjuer med både skeive og heterofile (Eggebø 2013b). Hun har imidlertid ikke gjort analyser som fokuserer spesifikt på de utfordringene skeive familieinnvandrere møter i prosessen, men deler av dette intervjumaterialet er re-analysert i forbindelse med dette prosjektet.

En annen del av forskningen undersøker levekår og politisk mobilisering blant skeive med innvandrerbakgrunn eller skeive som tilhører rasialiserte minoritetsgrupper (Fortier 2001; Messer 2010; Petzen 2004; Quesada med flere 2015; Swank og Fahs 2013; White 2014). Forskningen indikerer at skeive med innvandrerbakgrunn kan ha særlig vanskelig for å finne nettverk og miljøer å identifisere seg med og finne tilhørighet i. Dette fordi man kan møte på etnisk eller rasistisk diskriminering i skeive miljøer (Riggs 2013), og homofob diskriminering i landbaserte, etniske eller religiøse miljøer (Avrahami 2007; El-Tayeb 2012; Lee og Brotman 2011). Elgvin, Bue og Grønningsæter peker på lignende tendenser i den norske konteksten, hvor lhbt-personer uttrykker frustrasjon etter møter med det norske skeive miljøet (Elgvin med flere 2014:74). I sin masteroppgave fra 2018 har Charlotte Høibråten intervjuet unge lhbtq-personer (lesbiske, homofile, bifile, trans, og queerpersoner) med etnisk minoritetsbakgrunn i Oslo. Hovedfunnene i oppgaven er at gruppen rapporterte om utstrakt grad av rasisme i skeive miljøer, men at informantene på tross av diskriminering og minoritetsstress også opplevde sin identitet som en ressurs (Høibråten 2018).

3 Metode

Dette forskningsprosjektet består av to delstudier: For det første har vi gjennomført en nettbasert spørreundersøkelse rettet mot skeive med innvandrerbakgrunn, hvor 251 personer svarte på undersøkelsen. For det andre har vi gjennomført en intervjuundersøkelse hvor vi har snakket med 41 skeive med innvandrerbakgrunn i alderen 16 til 61 år. I dette kapittelet gjør vi rede for forskningsdesign og metodiske valg.

3.1 Metodetriangulering

Prosjektet har kombinert kvalitative og kvantitative metoder, nærmere bestemt spørreundersøkelse og kvalitative intervjuer, både individuelle og fokusgruppeintervjuer. Dette kan defineres som metodeblanding (mixed methods) eller metodetriangulering, og kan gjøres på flere måter. Én tilnærming er å bruke kvalitative intervjuer som grunnlag for å utvikle spørreskjema. Da brukes intervjuene som en forundersøkelse til en kvantitativ hovedundersøkelse (Moran-Ellis med flere 2006). I utlysningen som lå til grunn for dette oppdraget var også spørreundersøkelsen definert som supplerende til det kvalitative materialet. I praksis har vi imidlertid gitt de ulike metodene likeverdig status, og integrert metodene på alle stadier i prosjektet. De første pilotintervjuene ble brukt i arbeidet med å utvikle spørreskjemaet. Videre ble spørreundersøkelsen brukt til å rekruttere informanter til de kvalitative intervjuene ved at folk kunne velge å legge inn sin e-postadresse i et åpent felt. Intervjuene ble i hovedsak gjennomført i samme tidsrom som spørreundersøkelsen var åpen for besvarelse. I analysen av datamaterialet har vi systematisk arbeidet med å tolke funnene i spørreundersøkelsen i lys av de kvalitative dataene og visa versa.

3.2 Prosjektorganisering

Dette forskningsprosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom flere institusjoner. Prosjektgruppen har bestått av prosjektleder Helga Eggebø ved Nordlandsforskning, Elisabeth Stubberud ved KUN og Henrik Karlstrøm ved NTNU. I tillegg var Deniz Akin med i prosjektgruppen i en tidlig fase av prosjektet, men måtte avslutte sitt bidrag på grunn av andre forpliktelser. Prosjektgruppen har knyttet til seg en referansegruppe bestående av representant fra Skeiv Verden, FRI – Foreningen for kjønns og seksualitetsmangfold og Bufdir, samt forskerne Tone Hellesund, Stine Helena Bang Svendsen, Norman Anderssen, Elisabeth Lund Engebretsen og Noor Jdid. Referansegruppen har gitt innspill til spørreskjema og invitasjoner til å delta, kommentert på rapportutkast og bistått i rekruttering av deltakere til spørreundersøkelsen og i intervjuundersøkelsen.

3.3 Rekruttering

Facebooksiden «Queer Migrants in Norway – Research Project» har vært en plattform for å rekruttere deltakere til prosjektet. Denne ble opprettet i februar 2018, og her ble invitasjonen til å delta i undersøkelsen lagt ut på engelsk, norsk, polsk og arabisk og distribuert via forskernes personlige og faglige nettverk og gjennom annonsering. Invitasjon til å delta ble også distribuert per e-post til en rekke organisasjoner og personer. Blant aktørene som fikk tilsendt informasjon og/eller har delt Facebooksiden er Norsk

Organisasjon for Asylsøkere, Forbundet for transpersoner i Norge, Harry Benjamin Ressurssenter, Mira-senteret, botilbudet til utsatte for tvangsekteskap og æresrelatert vold, Sex og politikk, Polsk forening i Norge, Helseutvalget, Minotenk, diverse lokallag av FRI og Skeiv Ungdom, Au Pair-nettverk i Norway, Philipina Au-Pair Scandinavia, Refugees Welcome to Norway og en rekke andre aktører og organisasjoner. Privatpersoner og faglige kontakter i prosjektgruppens nettverk ble også oppfordret til å like siden og dele informasjon til potensielle deltakere. En rekke personer har tatt kontakt med oss direkte på e-post, telefon og Facebook etter at de hadde fått informasjon om undersøkelsen. Skeiv Verden har bistått i rekrutteringsprosessen ved å oppfordre sine medlemmer til å svare på spørreundersøkelsen og ved å ha gjort en PC tilgjengelig for medlemmer som har ønsket å svare på spørreundersøkelsen i forbindelse med medlemsmøter. Representanter fra Skeiv Verden og andre interesseorganisasjoner har også organisert intervjuavtaler og fungert som oversettere. Vi valgte i tillegg å betale for målrettet annonsering på Facebook for å nå potensielle respondenter utenfor våre nettverk. I tillegg betalte vi for annonsering på nettstedet Gaysir, og dette viste seg å være særlig effektivt for rekruttering til spørreundersøkelsen.

Etter hva vi er kjent med er dette første gang interkjønn inkluderes i en norsk studie av lhbt-befolkningen. I annen forskning på interkjønnpersoner har man rekruttert informanter med tilknytning til behandlingsinstitusjoner og dermed også med utgangspunkt i diagnoser (Lundberg 2017). Dette skiller seg fra lhbt-forskningen hvor man gjerne opererer med identitetsbasert (selv)rekruttering. Vi har valgt å basere oss på identitetsbasert selvrekruttering, selv om mange interkjønnpersoner ikke identifiserer seg med denne kategorien (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet 2017: 6-7). Interkjønnpersoner er eksplisitt inkludert i invitasjoner til å delta i prosjektet og vi har arbeidet målrettet med å rekruttere personer som identifiserer seg med interkjønncategorien på ulike vis gjennom skeive interesseorganisasjoner. To av respondentene i spørreundersøkelsen og én av informantene i intervjuundersøkelsen har identifisert seg som interkjønn. Sistnevnte valgte imidlertid ikke å tematisere dette i det åpne livshistorieintervjuet.

3.4 Analyse

Etter at alt datamaterialet var samlet inn arrangerte vi en tre dagers analyseworkshop for forskergruppen. Her presenterte vi innledende analyser fra spørreundersøkelsen og diskuterte oss fram til hvordan vi skulle kategorisere utvalget og arbeide videre med analyser av materialet. Videre gjorde vi en kollektiv analyse av intervjuene, en metode vi har hatt god erfaring med fra tidligere prosjekter (Bye med flere 2016; Eggebø 2018; Eggebø med flere 2015; Munkejord med flere 2017). På denne workshopen deltok kun Eggebø og Stubberud. Først gikk vi gjennom alle intervjusammendragene. Den som hadde gjort intervjuet fortalte og den andre skrev ned hovedpunktene på et ark som vi fortløpende hang opp på vegg. Da vi hadde gått gjennom alle casene var neste trinn en tematisk analyse på tvers av materialet. Først kartla vi alle de ulike temaene vi kunne komme på og skrev ned tema og underpunkt på store ark. Blant de overordnede temaene vi kartla i denne delen av prosessen var religion, å komme ut som skeiv, rasisme, diskriminering, internalisert homofobi, sted, migrasjonserfaringer, møte med institusjoner, lovverk, helse og seksuelle overgrep. Neste trinn i prosessen var å gruppere temaarkene etter hvilke temaer som var (mest) relatert til hverandre. Videre utarbeidet vi forslag til kapitler med tentativ problemstilling,

underoverskrifter og kulepunkter. Det siste trinnet i analyseworkshopen var å sortere kapitlene i en passende rekkefølge og fordele det innledende skrivearbeidet mellom oss. I etterkant av analyseworkshopen ble materialet bearbeidet ved hjelp av programvarene SPSS, Excel (kvantitative data) og Nvivo (kvalitative data). Det videre analysearbeidet ble gjort av prosjektgruppen i fellesskap som en del av skriveprosessen. Sist men ikke minst har tilbakemeldinger fra referansegruppen og andre involverte aktører underveis vært viktig for å kvalitetssikre og videreutvikle analysene.

3.5 Personvern

Skeive med innvandrerbakgrunn er en liten gruppe i befolkningen og mange av informantene er i en svært sårbar livssituasjon. På prosjektets Facebook-side har vi fått noen henvendelser gjennom direkte meldinger fra personer som ønsker å intervjues. Noen av dem som har deltatt i undersøkelsen har identifisert seg gjennom åpne kommentarer på denne veggen. Vi har slettet alle disse kommentarene og meldingene i forbindelse med ferdigstilling av rapporten.

Anonymisering har vært et viktig spørsmål i utarbeidelsen av rapporten. Når det gjelder kjønn og seksuell orientering oppgir vi bare paraplybetegnelser og mye brukte kategorier slik som «skeiv», «homofil» og «transperson», ettersom mer spesifikke og uvanlige kategorier kunne gjort informanten lett å identifisere. Vi oppgir heller ikke hvilket land informantene har bakgrunn fra, men gir informasjon om region der det anses som relevant og forsvarlig. I presentasjonen av sitatene har vi noen ganger fjernet eller endret informasjon som ellers kunne vært personidentifiserende. Vi har også oversatt alle sitater til norsk, selv om flere av intervjuene er gjennomført på engelsk. Dette bidrar også til anonymisering av informantene. Vi har valgt å ikke oppgi pseudonymer eller intervjunummer for å unngå at leseren skal kunne identifisere informanter gjennom å sette sammen informasjon fra ulike sitater, med noen få unntak hvor vi ser nærmere på deler av historiene til noen av informantene.

Prosjektet er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD), prosjektnummer 57432. Ettersom vi har samlet inn personidentifiserende informasjon og svært sensitive opplysninger har forsvarlig datalagring og anonymisering vært særlig viktig i forskningsprosessen. Alle deltakerne i spørreundersøkelsen og intervjuundersøkelsen fikk informasjon om behandling av personopplysninger, og vi var nøye med å understreke at all informasjon blir behandlet konfidensielt. Det ble innhentet informert samtykke fra alle deltakere. IP-adresser er ikke registrert i forbindelse med utfylling av spørreundersøkelsen. Ved prosjektslutt anonymiseres alle data. Anonymiserte rådata fra spørreundersøkelsene vil overleveres oppdragsgiver, og personidentifiserende data fra begge delundersøkelsene vil bli sendt til oppbevaring i kryptert form hos NSD, etter samtykke og i henhold til gjeldende regler og prosedyrer.

3.6 Spørreundersøkelsen: Design av spørreskjema

Spørreskjemaet vi har utviklet (se vedlegg) tar utgangspunkt i et forslag utarbeidet av Norman Anderssen med flere (2016) i rapporten «Kartlegging av levekår blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Et indikatorsett for ti års oppfølging». Dette forslaget er en videreutvikling av spørreskjemaet som ble benyttet i den representative levekårsundersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013). I tillegg har vi vurdert spørsmål fra undersøkelsene «Nydanske LGBT-personer» (Følner med flere 2015), «Levekår blant innvandrere i Norge 2016» (Vrålstad og Wiggen 2017), «Assimilering på norsk. Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrerbakgrunn» (Friberg 2016) og «Vold og voldtekt i Norge» (Thoresen og Hjemdal 2014). Vi har forsøkt å legge oss tett opp til eksisterende undersøkelser med tilgrensende tematikk fordi dette kan bidra til å gjøre undersøkelsen mer sammenlignbar og øke robustheten.

Selv om det har vært nyttig å se på tidligere arbeider med tilstøtende tematikk, har det vært nødvendig å gjøre tilpasninger til den konkrete konteksten våre respondenter befinner seg i og formålet med denne undersøkelsen. Vi har blant annet doblet antallet spørsmål om diskriminering hentet fra indikatorsettet (Anderssen med flere 2016) og spurt ellers likelydende spørsmål om diskriminering på grunn av 1) seksuell orientering og kjønn og 2) innvandrerbakgrunn. Videre har vi også selv utviklet noen nye spørsmål for å fange opp spesifikke former for sammensatt diskriminering som skeive med innvandrerbakgrunn utsettes for. Disse spørsmålene er utviklet på bakgrunn av de kvalitative intervjuene og med bistand fra personer i målgruppen. Sammenlignet med spørreskjemaet til Anderssen og Malterud (2013), har vi valgt å stille færre spørsmål om helse for å gi rom for flere spørsmål om diskriminering langs to dimensjoner. Mens Anderssen og Malterud (2013) har benyttet Hopkins sjekklister (HSCL-skala) med 25 spørsmål for å kartlegge forekomsten av symptomer på depresjon og angst, har vi benyttet den forenklet versjon som ble brukt av SSB i levekårsundersøkelsen blant innvandrere (Vrålstad og Wiggen 2017).

Spørreskjemaet foreligger på fire språk: norsk, engelsk, polsk og arabisk. Engelsk fordi det er det mest brukte andrespråket i verden, polsk og arabisk fordi en betydelig andel av innvandrerbefolkningen i Norge snakker disse språkene og fordi disse gruppene kan antas å være mindre fortrolige med engelsk. Oversettelsene ble utført av Amesto Translations som har erfaring med oversettelsesoppdrag om tilsvarende tematikk. Ord og begreper som brukes om skeive har på mange språk en svært nedsettende betydning, og det har vært svært viktig å unngå at begrepsbruken i spørreskjemaet i seg selv var diskriminerende og støtende. Den arabiske og polske oversettelsen ble derfor kvalitetssikret av personer som har disse språkene som morsmål og har god kjennskap til feltet. På bakgrunn av kvalitetskontrollen ble det gjort enkelte endringer i oversettelsen for å sikre bruk av språk skeive ville kunne kjenne igjen. Vi vet ikke hvor mange av respondentene som har besvart undersøkelsen på hvert språk, så det er vanskelig å si noe om hvor vidt oversettelse har vært viktig for rekrutteringen.

3.7 Intervjuundersøkelsen

Datamaterialet består av dybdeintervjuer med 41 skeive med innvandrerbakgrunn. Vi har gjennomført to fokusgruppeintervjuer og tre intervjuer med par, de resterende er individuelle intervjuer. 21 intervjuer er gjennomført i forbindelse med dette prosjektet og henholdsvis tre og ni intervjuer er gjennomført i forbindelse med de tidligere prosjektene «The Regulation of Marriage Migration to Norway» (Eggebø 2013b) og «Alene og skeiv» (Stubberud og Akin under publisering).⁷ Det er flere grunner til at vi har valgt å inkludere disse intervjuene fra andre prosjekter: For det første er det i disse prosjektene samlet inn kvalitative data med relevans for prosjektet, ettersom vi har intervjuet skeive med innvandrerbakgrunn. Ved å bruke dette datamaterialet sikrer vi enda større bredde i utvalget. For det andre er slik utnyttelse av eksisterende data i tråd med Norges forskningsråds målsetninger om å bygge på tidligere arbeider og sammenstille data på nye måter, mindre duplisering av forskningsarbeid og dermed effektivisering og bedre utnyttelse av offentlige midler (Norges forskningsråd 2017: 3). For det tredje blir arbeidet med anonymisering av data lettere, blant annet fordi intervjuene er gjennomført på ulike tidspunkt og vi har muligheten til å utelate informasjon om hvilken tidsperiode og hvilket prosjekt et konkret intervju er gjennomført i forbindelse med. For det fjerde er det forskningsetisk viktig å unngå at små og potensielt sårbare grupper belastes med gjentatte forskningsspørsmål om liknende forhold i løpet av kort tid.

3.7.1 Utvalg

Utvalget består av 41 skeive med innvandrerbakgrunn i alderen 16 til 61 år, hvorav de fleste er i slutten av 20-årene eller begynnelsen av 30-årene. De fleste informantene var på intervjutidspunktet bosatt i fire større byer i Norge, men flere er oppvokst i rurale strøk eller har vært på asylmottak på mindre steder i Norge. 18 av informantene har høyere utdanning, fire har grunnskoleutdanning, for de øvrige er det uklart hvilken utdanning som er fullført.

Når det gjelder seksuell orientering og kjønn, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika har vi 23 informanter som identifiserer seg som menn, 10 som kvinner, sju definerte seg innenfor transspekteret og én som interkjønn. Hvilke identitetskategorier folk føler seg hjemme i var et sentralt tema i mange av intervjuene, og informantene brukte en rekke ulike betegnelser om seg selv, blant annet skeiv, lesbisk, bifil, homofil, transperson, demiseksuell, polyamorøs, heterofil, queer, kvinne som liker kvinne, sapioseksuell, cis-kvinne, cis-mann, ikke-binær, agender, ladyboy, intersex, kvinne født i feil kropp og sheman, og én fortalte om å praktisere cross-dressing. Mange av informantene påpekte dessuten at spørsmålet om hvordan de identifiserer seg var vanskelig å svare på. Noen opplevde både seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk som noe som var i flyt og som det dermed var bedre å la være å og benevne. Flere nølte lenge før de svarte, eller gav uttrykk for at de syntes spørsmålet var problematisk ved å si for eksempel «bifil, hvis jeg må kategorisere». Andre igjen avstod helt fra å svare på spørsmålet enten når det gjaldt kjønnsidentitet eller seksuell orientering. Noen fortalte også at de har brukt lang tid på å

---

⁷ De 12 intervjuene som er gjennomført i forbindelse med andre prosjekter ble gjennomført henholdsvis høsten 2017 og høsten 2008. I prosjektet «The Regulation of Marriage Migration to Norway» var det innvandringsregulering som stod i fokus, og i prosjektet «Skeiv og Alene» ble det fokusert på skeive enslige mindreåriges erfaringer i omsorgssenter og mottak. Se Eggebø (2013b) Stubberud og Akin (under publisering) for mer utfyllende beskrivelser. Merk at det re-analyserte datamaterialet består av anonymiserte transkripsjoner.

finne en kategori som passer for dem og det livet de ønsket å leve. Våre informanter reflekterer altså mangfoldet av identitetskategorier som kan brukes til å beskrive seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, samt den økende tendensen til problematisering av binære forståelser av kjønn og seksualitet (Svendsen med flere 2018).

Når det gjelder landbakgrunn har vi åtte informanter med bakgrunn fra Øst-Afrika, én fra Vest-Afrika, to fra Nord-Amerika, én fra Sør-Amerika, én fra Sør-Europa, to fra Øst-Europa, tre fra Sørøst-Asia, én fra det indiske subkontinentet, tre fra Sentral-Asia og 19 fra Midtøsten.⁸ Fem informanter er født og/eller oppvokst i Norge med en eller flere utenlandske foreldre, mens de øvrige selv har innvandret til Norge i voksen alder. 23 informanter har kommet som asylsøkere eller overføringsflyktninger, alene eller sammen med familien. Ni av disse er enslige mindreårige asylsøkere (EMA). Kun et mindretall av flyktingene har søkt om asyl på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Videre kom fem informanter til Norge som ekteskapsinnvandrere, seks som studenter eller arbeidsinnvandrere og de resterende på ukjent eller annet grunnlag. Mange av flyktingene som er intervjuet kom til Norge i forbindelse med flyktingkrisen, det vil si 2-3 år tilbake i tid. Ellers varierer botiden i Norge fra 1-10 år.

Selv om flertallet i dette utvalget har høyere utdanning, er kommet som flyktninger og har bakgrunn fra Midt-Østen, anser vi utvalget som bredt sammensatt både med hensyn til seksuell orientering og landbakgrunn. Der er imidlertid noen skjevheter i utvalget som det er verdt å diskutere, siden de kan tenkes å ha konsekvenser for funnene: Det er bare én informant som definerer seg som interkjønn, og hen tematiserer ikke dette i intervjuet. Videre er der ingen transmenn i utvalget. De aller fleste av våre informanter er mellom 20 og 40 år gamle, eldre over 70 er ikke representert i det hele tatt. De fleste informantene levde ikke i et parforhold på intervjudispunktet, og kun et lite mindretall har egne barn. Vi har et bredt utvalg av land, men vi ville likevel kunne få andre historier dersom utvalget av land hadde vært annerledes. Det er for eksempel sannsynlig vi ville fått flere historier om uproblematiske komme-ut-prosesser dersom flere av informantene hadde hatt bakgrunn fra land som anerkjenner likekjønnspar. I vårt utvalg er det dessuten mange som har høyere utdanning. Vi har for eksempel ikke klart å rekruttere noen fra de store innvandringsgruppene fra Øst-Europa som jobber i arbeiderklasseyrker i Norge.

3.7.2 Gjennomføring av intervjuene

Vi har gjennomført 28 individuelle intervjuer, fire intervjuer med par og to fokusgruppeintervjuer. De første intervjuene fungerte som pilotintervjuer hvor vi prøvde ut intervjuguiden. Vi gjennomførte åpne livshistorieintervjuer hvor vi spurte følgende hovedspørsmål: «Kan du fortelle meg om deg selv fra du var liten og frem til i dag, der du også kommer inn på deg selv som skeiv?» I forkant av hovedspørsmålet spurte vi om bakgrunnsopplysninger som alder, bosted, landbakgrunn og identitet (seksuell orientering og kjønn), sistnevnte slik at vi også i spørsmålsstillingen kunne benytte den betegnelsen som informanten selv foretrekker. I tillegg til det åpne hovedspørsmålet hadde vi i intervjuguiden også listet noen mulige oppfølgingsspørsmål knyttet til forhåndsdefinerte tema (se

---

⁸ Vi vurderer det dithen at det av anonymiseringshensyn ikke er forsvarlig å oppgi informasjon om hvilke land informantene kommer fra. Vi er klar over at regionsbetegnelser som Sentral-Asia og Midt-Østen omfatter litt ulike land i henhold til ulike definisjoner. For vårt vedkommende er denne uklarheten en fordel med tanke på anonymisering.

intervjuguiden som er vedlagt i rapporten). I fokusgruppeintervjuene presenterte vi noen utvalgte problemstillinger om utfordringer og ressurser blant skeive med innvandrerbakgrunn, og ba informantene diskutere disse seg imellom. I disse intervjuene fikk vi mer informasjon om diskriminerings erfaringer, lovverk og politikk enn personlige fortellinger fra barndommen og om det å komme ut.

Intervjuene fra dette prosjektet ble gjennomført fra desember 2017 til september 2018 av prosjektmedarbeiderne Helga Eggebø, Elisabeth Stubberud og Deniz Akin. De varte fra 20 minutter til 2,5 timer. Noen intervjuer ble gjennomført på møterom, noen hjemme hos informanten og ett ble gjennomført på café. I alle tilfeller la vi til rette for at intervjuet kunne gjennomføres på det stedet informanten selv ønsket. Mesteparten av intervjuene ble gjort ansikt til ansikt, men noen ble gjennomført på Skype eller over telefon. Det ble gjort lydopptak av de fleste intervjuene og i tillegg skrevet grundige notater underveis. Noen av intervjuene er transkribert i sin helhet. Ellers har vi gjort analysene på bakgrunn av detaljerte notater og transkriberte utdrag. Sitatene som gjengis i rapporten er i noen tilfeller oversatt fra morsmål via oversetter. Videre er sitatene redigert med tanke på å få fram meningsinnhold og øke lesbarheten.

Det at forskeren leses som skeiv, eller skeiv med innvandrerbakgrunn, kan være av betydning for å etablere tillit i intervjusituasjonen. I forskningsgruppen inngår både personer som lever skeivt og strengt, og personer med og uten innvandrerbakgrunn, men vår erfaring har vært at det avgjørende er at intervjueren har kompetanse på og viser tydelig forståelse for minoriteters erfaringer. Det er lettere å gjøre gode intervjuer når man har en god forståelse av tema, inkludert av begreper som brukes, og av prosesser og erfaringer som er vanlige for skeive og (i dette prosjektet) skeive med innvandrerbakgrunn. Dette har gjort det mulig å signalisere en grad av inneforståthet i intervjusituasjonen som vi tror har hatt betydning.

3.7.3 Etikk

Noen av informantene hadde mye erfaring med å fortelle om sitt liv og sine erfaringer i andre sammenhenger, men som en av dem påpekte så er det «rart hvor utleverende man kan bli i en sånn samtale». En del ga uttrykk for at de så på forskningsintervjuet som en anledning til å fortelle og dermed bearbeide sin egen historie. I noen intervjuer kom det opp svært vanskelige tema, som selvmordstanker, seksuelt misbruk i barndommen, voldtekt, tortur og andre krigserfaringer, og noen ble intervjuet på et tidspunkt i livet preget av svært dramatiske, akutte og livstruende hendelser. Slike situasjoner stiller store krav til intervjueren og vi gjorde vi vårt beste for å være empatiske og lyttende. I disse intervjuene avsluttet vi intervjuet med å også stille spørsmål om ønsker for framtiden, for på denne måten å italesette drømmer og ressurser. Vi erfarte at dette bidro til å «lukke» de traumatiske og vanskelige hendelsene som samtalen hadde åpnet, slik at informanten ikke satt igjen alene med alle sine vanskeligste erfaringer blottlagt. I forbindelse med noen av intervjuene var vi nøyte med å forsikre oss om at informanten hadde nettverk, for eksempel personer i interesseorganisasjonene, som de kunne ta kontakt med i etterkant av intervjuet dersom de skulle ha behov for å snakke om det som hadde kommet opp. Videre forsøkte vi etter beste evne å være hjelpelige i ettertid for de informantene som hadde konkrete spørsmål og informasjonsbehov, gjennom å lete fram og videreformidle informasjonen de hadde etterspurt.

4 Resultater fra spørreundersøkelsen

Spørreundersøkelsen «Skeive med innvandrerbakgrunn» ble besvart av 251 personer fra midten av februar 2018 til midten av april samme år.⁹ Dette er betydelig flere enn vi hadde forventet for en undersøkelse med et så spesifikt respondentgrunnlag. Noe av årsaken til den høye responsraten, på tross av at skjemaet tok minst en halvtime å fylle ut, kan være at dette er en gruppe som er svært motivert for å svare på spørsmål som gjelder deres livssituasjon. Respondentene har til felles at de identifiserer seg som skeive i en eller annen forstand. Det betyr ikke at alle nødvendigvis identifiserer seg med dette begrepet, men at de identifiserer seg med en eller flere av betegnelse som faller inn under lhbti-paraplyen. Videre identifiserer de seg som person med innvandrerbakgrunn, enten fordi de er født i et annet land eller fordi de har en eller to foreldre fra et annet land. I det følgende vil vi først beskrive utvalget langs en rekke dimensjoner som sammen kan danne et bilde av sosioøkonomiske forhold. Deretter presenterer vi respondentenes svar på spørsmål som er særlig relevant i en diskusjon om levekår og livskvalitet blant skeive med innvandrerbakgrunn, som fysisk og psykisk helse, diskriminerings erfaringer og utsatthet for vold og trusler.

4.1 Bakgrunnsvariabler

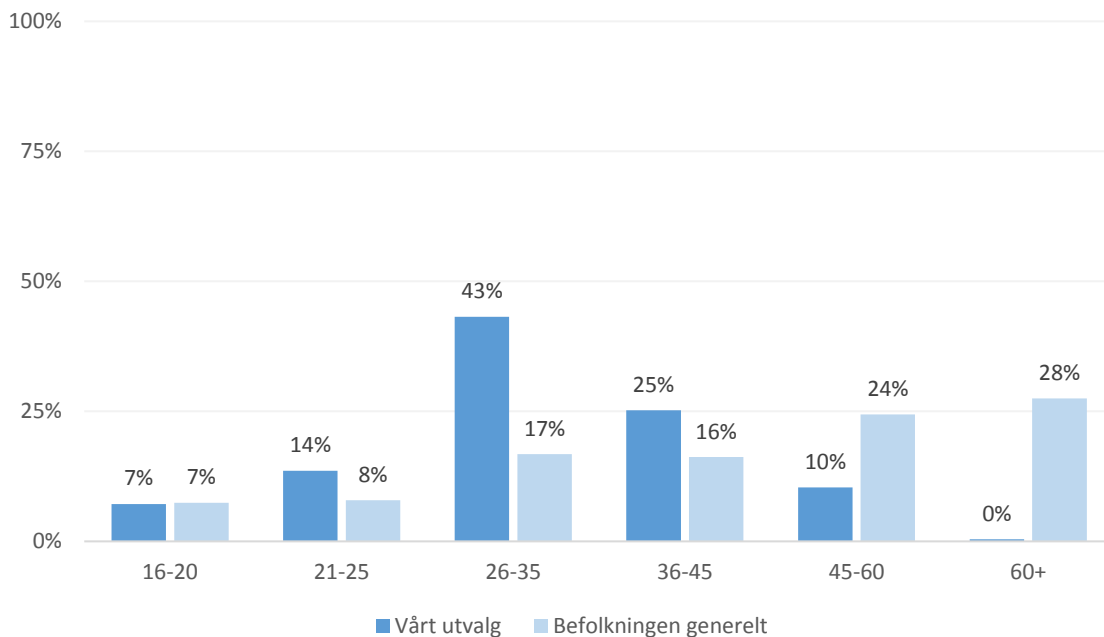
I det følgende går vi gjennom hvordan vårt utvalg fordeler seg på et sett vanlige bakgrunnsvariabler, slik som alder, kjønn, utdanning og inntekt. Dette gir et bilde av hvordan respondentene ligner på og skiller seg fra majoritetsbefolkningen utover de seleksjonskriteriene som ligger til grunn for undersøkelsen. Der det foreligger sammenlignbare tall for befolkningen generelt er disse tatt med. Det er viktig å ha med seg at svarene på et bakgrunnsspørsmål kan henge sammen med andre, og at antallet respondenter i denne undersøkelsen er for lite til å gjøre utførlige analyser av interaksjoner mellom bakgrunnsvariablene. Variablene som diskuteres her er alder, bosted, utdanning, inntekt, religionstilhørighet og sivilstatus. I tillegg vies ekstra oppmerksomhet til spørsmål om seksuell orientering og kjønnsidentitet og landbakgrunn og etnisitet.

4.1.1 Alder

Følgende figur gir et bilde av alderssammensetningen av vårt utvalg, sammenlignet med Norges befolkning generelt:

---

⁹ 251 respondenter fullførte hele undersøkelsen, selv om ikke alle spørsmål ble besvart av alle.

Figur 1: Alderssammensetning for utvalget og befolkningen generelt i 2018.¹⁰ Prosent. N = 250.

Utvalget er ungt i forhold til befolkningen ellers. Om lag 10 % av respondentene er over 45 år, og ingen personer over 60 år har besvart undersøkelsen.

Vi har også spurt hvor gamle respondentene var da de kom til Norge, og vi ser av tabellen under at det store flertallet kom til Norge da de var over 18 år.

Hvor gammel var du da du kom til Norge?

0-12 år	11 %
13-17 år	5 %
18 år eller eldre	84 %

Tabell 1: Svar på spørsmålet «Hvor gammel var du da du kom til Norge?». Prosent. N = 224.

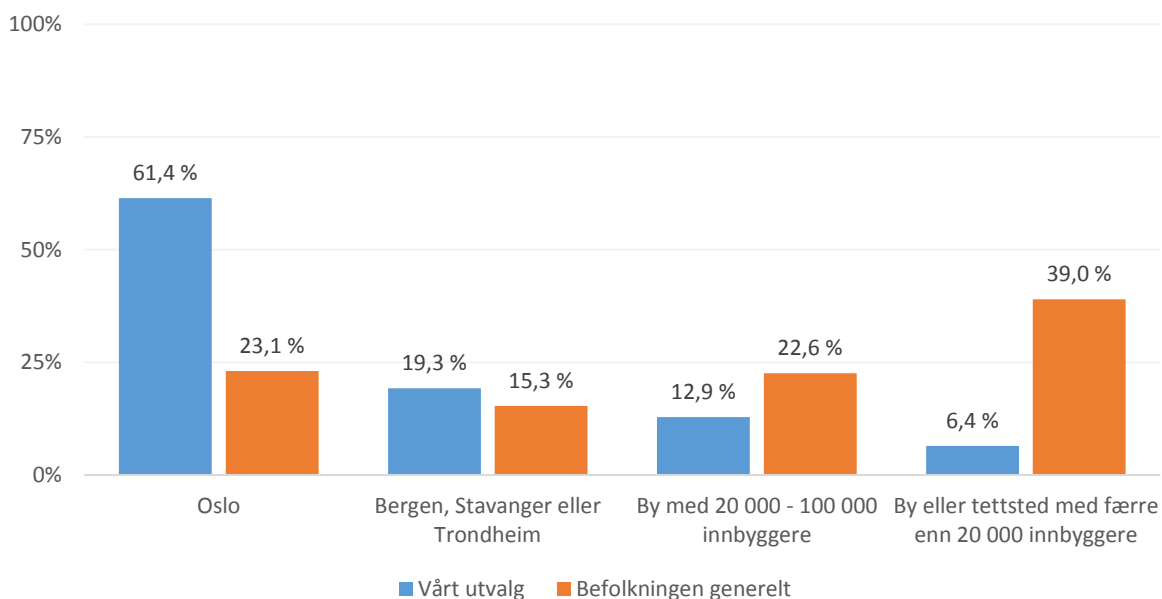
Når vi sammenstiller spørsmålet om når respondentene kom til Norge med informasjon om alder ser vi at en stor andel av utvalget må ha relativt kort botid i landet.

4.1.2 Bosted

Figur 2 gir en oversikt over hvor store byer og tettsteder respondentene bor i:

¹⁰ Kilde: SSB kildetabell 10211, avlest oktober 2018.

Figur 2: Bosted for utvalget og befolkningen generelt i 2018.¹¹ Prosent. N = 249.

Over 80 % av utvalget bor i én av landets fire største byer, mens bare hver tjuende bor i en kommune eller et tettsted med under 20 000 innbyggere. Dette gjør at utvalget, i likhet med innvandrerbefolkningen ellers (Vrålstad og Wiggen 2017: 58), er langt mer urbant enn den norske befolkningen forøvrig. Av undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» fremgår det også at homofile, lesbiske og bifile er signifikant mer urbane enn heterofile. Dette gjelder særlig for homofile menn, hvorav nesten halvparten (45 %) var bosatt i Oslo (Anderssen og Malterud 2013: 64).

4.1.3 Kjønn og seksuell orientering

I spørreundersøkelsen spurte vi hvilket kjønn respondentene identifiserte seg med. De gjensidig utelukkende svaralternativene var «mann», «kvinne», «interkjønn», «transmann», «transkvinne» og «ikke-binær». I tillegg var det mulig å skrive inn foretrukket betegnelse i åpent felt. Fordelingen blant de som valgte en kjønnsidentifiserende kategori var som følger:

Hvilket kjønn identifiserer du deg som?

Mann	55 %
Kvinne	33 %
Trans- og interkjønnpersoner	13 %

Tabell 2: Svar på spørsmålet «Hvilket kjønn identifiserer du deg som?» Prosent. N = 247.¹²

Selv-identifiserte menn utgjør den største gruppen, nesten dobbelt så mange som kvinner. 31 respondenter plasserte seg innenfor transspekteret ved å velge betegnelse «transmann», «transkvinne», «ikke-binær» eller oppga annen foretrukket betegnelse. I

¹¹ Kilde: SSB kildetabell 05212, avlest oktober 2018.

¹² På grunn av avrunding vil noen tabeller i rapporten summere til 99 % eller 101 % i stedet for 100 %.

tillegg var det to respondenter som valgte svaralternativet «interkjønn/person med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling».

Vi stilte også spørsmål om kjønnsbekreftende behandling. Som vi var inne på i punkt 1.2 er det ikke alle personer innenfor transspekteret som identifiserer seg med kategorien «transperson». Vi har derfor også spurt alle respondentene om de hadde gjennomført eller planla kjønnsbekreftende behandling og/eller hadde byttet juridisk kjønn. De som svarte på dette fordelte seg som følger på kjønnskategoriene fra forrige spørsmål:

Har du mottatt (eller mottar eller skal motta) kjønnsbekreftende behandling i form av hormoner og/eller kirurgi?		
	Ja	Nei
Mann	1	135
Kvinne	3	74
Trans- og interkjønnpersoner	16	17

Tabell 3: Svar på spørsmålet: «Har du mottatt (eller mottar eller skal motta) kjønnsbekreftende behandling i form av hormoner og/eller kirurgi?» Antall. N = 226.

Denne tabellen viser at omtrent halvparten av dem som plasserer seg innenfor transspekteret¹³ verken har gjennomført eller planlegger å gjennomføre kjønnsbekreftende behandling.

Har du skiftet juridisk kjønn?		
	Ja	Nei
Mann	1	133
Kvinne	2	74
Trans- og interkjønnpersoner	10	23

Tabell 4: Svar på spørsmålet «Har du skiftet juridisk kjønn?» Antall. N = 243.

Tabellene 3 og 4 viser at de fleste som har gjennomgått eller planla å gjennomføre kjønnsbekreftende behandling eller skifte juridisk kjønn, ikke identifiserer seg med de tradisjonelle kjønnskategoriene «mann» og «kvinne», men benevner seg selv på andre måter. Fire av disse har imidlertid identifisert seg som henholdsvis menn eller kvinner.

¹³ Kategorien «transpersoner» inkluderer de som har svart «transmann», «transkvinne», «ikke-binær» og de som har oppgitt annen betegnelse.

På spørsmålet om seksuell orientering fordeler de 250 som valgte å svare seg på følgende måte:

Hva regner du som din seksuelle orientering?	
Bifil	18 %
Heterofil	5 %
Homofil	49 %
Annen foretrukket betegnelse	10 %
Lesbisk	15 %
Vet ikke	2 %

Tabell 5: Svar på spørsmålet «Hva regner du som din seksuelle orientering?» Prosent. N = 250.

I utvalget er der en overvekt av personer som identifiserer seg som homofile menn. Blant kvinnene er det en større andel som ikke identifiserer seg som lesbiske men som bifile eller oppgir at de foretrekker andre betegnelser.¹⁴ Vi hadde i tilknytning til dette spørsmålet også et åpent felt der respondentene kunne oppgi hvilken betegnelse de foretrakk. De 22 som foretrekker en annen betegnelse, og var villige til å oppgi hvilken, fordelte seg på følgende begreper:

Annen foretrukket betegnelse	
Demiseksuell	1
Panfil/panseksuell	11
Skeiv	8
Transfil	1
Sapioseksuell	1

Tabell 6: Fordeling på svarkategorien «Annen foretrukket betegnelse» på spørsmålet «Hva regner du som din seksuelle orientering?». Antall. N = 22.

---

¹⁴ Interessant nok svarte seks respondenter at de identifiserte seg som kvinner, anså seg selv som heterofile, ikke har mottatt eller planlegger kjønnsbekreftende behandling eller har byttet juridisk kjønn. Disse respondentene faller dermed i utgangspunktet utenfor kategorien skeiv slik vi har operasjonalisert det i spørreskjemaet. Samtidig har vi i invitasjonen lagt til grunn en svært åpen og inkluderende definisjon på skeiv, og det kan derfor være mulig å identifisere seg som skeiv uten at vi har greid å fange dette med vår operasjonalisering. Ettersom undersøkelsen baserer seg på selvrekuttering og egenidentifisering er lagt til grunn, er ikke disse respondentene utelatt fra analysene.

Blant svarene er «panfil», «panseksuell» og «skeiv» de alternative identitetskategoriene som er mest brukt i vårt utvalg. I en diskusjon av unges bruk av begreper for å beskrive sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet, peker Svendsen, Stubberud og Djupedal (2018) på at flere ungdommer i Norge ser ut til å velge mer flytende merkelapper, som «skeiv» og «panfil». "Panfil" indikerer at begjæret ikke handler om den andres kjønn og rommer samtidig muligheten for flere enn to kjønn, i motsetning til "bifil". Forfatterne viser i sitt materiale hvordan ungdommene bruker mer flytende og tvetydige begreper strategisk for å unngå å låses fast i bestemte forståelser som det også hefter stigma ved (Svendsen med flere 2018). Det framstår som sannsynlig at respondentene er kjent med det økende begrepsmangfoldet, og trekker på dette når de skal beskrive seg selv. Det er likevel verd å bemerke at de fleste respondentene har krysset av på de etablerte identitetskategoriene «lesbisk», «homofil», «bifil» og «heterofil».

4.1.4 Sivilstatus

Spørsmålet om sivilstatus er hentet fra tidligere sammenliknbare undersøkelser (Anderssen med flere 2016; Anderssen og Malterud 2013). I tillegg la vi inn svaralternativet «min samlivsform passer ikke inn i disse kategoriene», dette var viktig for å unngå å tvinge skeive respondenter inn i tradisjonelle familiekatogrier. Hele 10 % av utvalget valgte dette alternativet. Selv om det kan være vanskelig å vite hva som ligger i dette svaret, så kan det etter vår mening være hensiktsmessig å ha med et slikt alternativ i undersøkelser rettet mot en målgruppe som bryter med normene for den tradisjonelle heteroseksuelle kjernefamilien. Spørsmål om sivilstatus/samlivsform ga følgende fordeling:

Hva er din sivilstatus?

Enslig/singel	52 %
Fraskilt/separert fra ektefelle av annet kjønn	1 %
Fraskilt/separert fra ektefelle av samme kjønn	5 %
Gift/samboer med noen av annet kjønn	10 %
Gift/samboer med noen av samme kjønn	3 %
Kjæreste med noen av annet kjønn, men bor ikke sammen	3 %
Kjæreste med noen av samme kjønn, men bor ikke sammen	16 %
Min samlivsform passer ikke inn i disse kategoriene	10 %

Tabell 7: Svar på spørsmålet «Hva er din sivilstatus?» Prosent. N = 178.

Respondentene er i langt større grad enn befolkningen generelt aleneboende, med 58 % som ikke er i et forhold. Nasjonalt er andelen aleneboende 17 %, ¹⁵ og i «Seksuell orientering og levemåte» var andelen skeive som bor alene mellom 21 % (bifile kvinner) og 36 % (homofile

¹⁵ Statistisk sentralbyrås statistikkbanks kildetabell 06083, avlest oktober 2018.

menn) (Anderssen og Malterud 2013: 67-8). De aller fleste av respondentene har ikke barn (225 av de 250 som svarte på dette spørsmålet). En forklaring på at flertallet av respondentene i vår undersøkelsen er single og uten barn, kan være at utvalget vårt er yngre enn befolkningen for øvrig.

4.1.5 Landbakgrunn

Vi har spurt respondentene om hvilken landbakgrunn de har, og hvilken landbakgrunn foreldrene har. Dette har gitt 68 forskjellige landkategorier, noe som er finkornet nok til at det vil kunne være personidentifiserende opplysninger. Det har derfor vært både nødvendig og hensiktsmessig å gruppere landbakgrunn etter noen kriterier.

Statistisk sentralbyrå opererer med en todeling av land i mange av sine publikasjoner: Denne er «EØS+»-land (EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand, se Dzamarija 2014) og resten av verden. Tanken synes å være at vesteuropeiske land og deres viktigste partnere i Nord-Amerika og Oseania har noen viktig felles kjennetegn som gjør dem sammenlignbare. Dersom vi deler vårt utvalg etter dette kriteriet får vi to omtrent like store deler, med 131 EØS+-land og 120 fra resten av verden. Samtidig er det ikke gitt at denne inndelingen er den mest fruktbare når det kommer til å forstå hvordan landbakgrunn kan spille en rolle for skeive. Flere land i «resten av verden» har mer lhbti-vennlig lovgivning enn enkelte land i «EØS+».

Den internasjonale organisasjonen for lesbiske, homofile, bifile, trans og interkjønn-personer (ILGA) har rangert alle verdens land etter hvordan det politiske og juridiske systemet i landet tilrettelegger for skeive liv, eller om man diskriminerer eller straffeforfølger skeive (ILGA 2017). ILGAs rangering gjør det mulig å gruppere land etter hvor høy score de får på rangeringen. Dersom man deler inn etter de landene med den mest inkluderende lovgivningen på den ene siden og resten av verden på den andre, får man en noe annen gruppering av land enn SSB. Vi mener at en slik inndeling framstår som mer relevant for analysen av vårt datamateriale, da det sier noe mer konkret om den juridiske og kulturelle konteksten mange av respondentene har vokst opp i. Med denne inndelingen kommer 126 av våre respondenter fra de 25 mest lhbti-inkluderende landene. Her finner vi blant annet Albania, Serbia, Sør-Afrika og de søramerikanske landene Bolivia, Brasil, Colombia og Mexico som ikke faller inn under SSBs «EØS+»-kategori. EØS+-land som faller ut er Italia, Litauen, Polen, Romania og Sveits. En slik inndeling er størrelsesmessig temmelig lik de to blokkene til SSB.

Inndelingen i land etter hvilke som har høy ILGA-score, det vil si den mest lhbti-vennlige lovgivningen, og lav ILGA-score, fordeler seg som følger etter kjønn:

Kjønnsfordeling etter ILGA-kategorisering			
	Mann	Kvinne	Trans- og interkjønnpersoner
Lav ILGA-score	75	34	7
Høy ILGA-score	60	40	26

Tabell 8: Fordeling av kjønn etter ILGAs kategorisering av land. Antall. N = 242.

Fordelingen på de to kategoriene land er temmelig lik for kvinner og menn, men det er betraktelig flere transpersoner i utvalget fra land som har en mer lhbti-vennlig lovgivning.

4.1.6 Migrasjonsstatus

I tillegg til å spørre om landbakgrunn er det relevant med informasjon om hvilken innvandringskategori respondentene tilhører. Vi benyttet Utlendingsdirektoratets tre hovedkategorier som er arbeid (arbeidsinnvandrer), flukt (asylsøker/overføringsflyktning) og kjærlighet (familieinnvandring), men konstaterer at der også er mange som tilhører andre kategorier:

Hvordan kom du til Norge?	
Arbeidsinnvandrer/student	50 %
Familiegjenforening	22 %
Asylsøker/flyktning	18 %
Annet	10 %

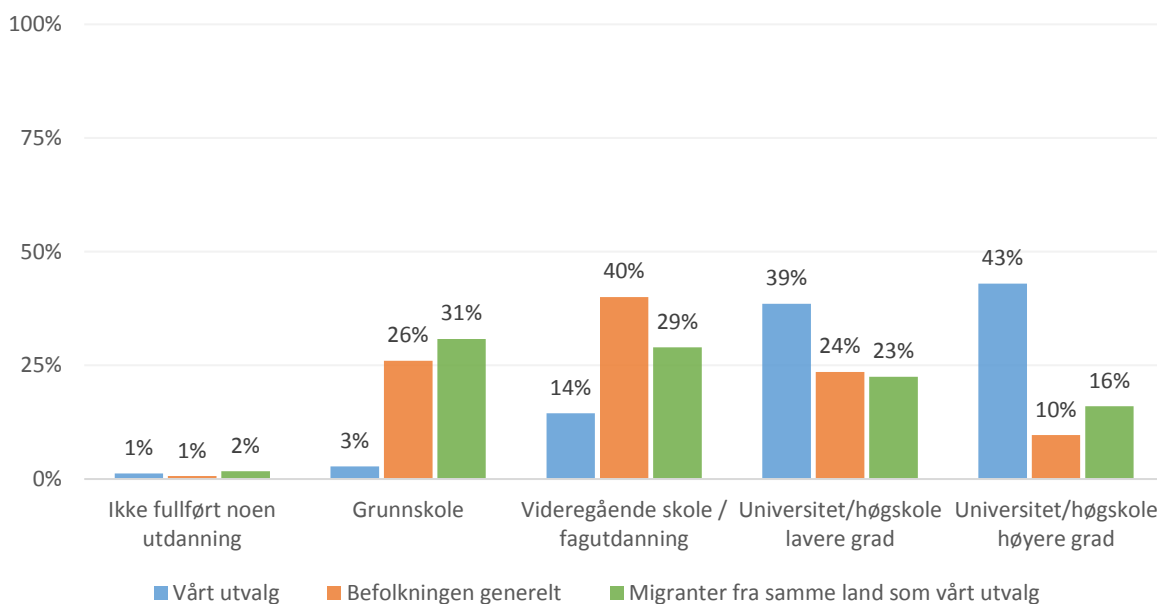

Tabell 9: Svar på spørsmålet «Hvordan kom du til Norge?» Prosent. N = 225.

I tillegg til disse er 21 personer i utvalget født i Norge, men har en eller flere foreldre som er født i et annet land. Norskfødte med innvandrerbakgrunn utgjør 8 % av utvalget i denne undersøkelsen.

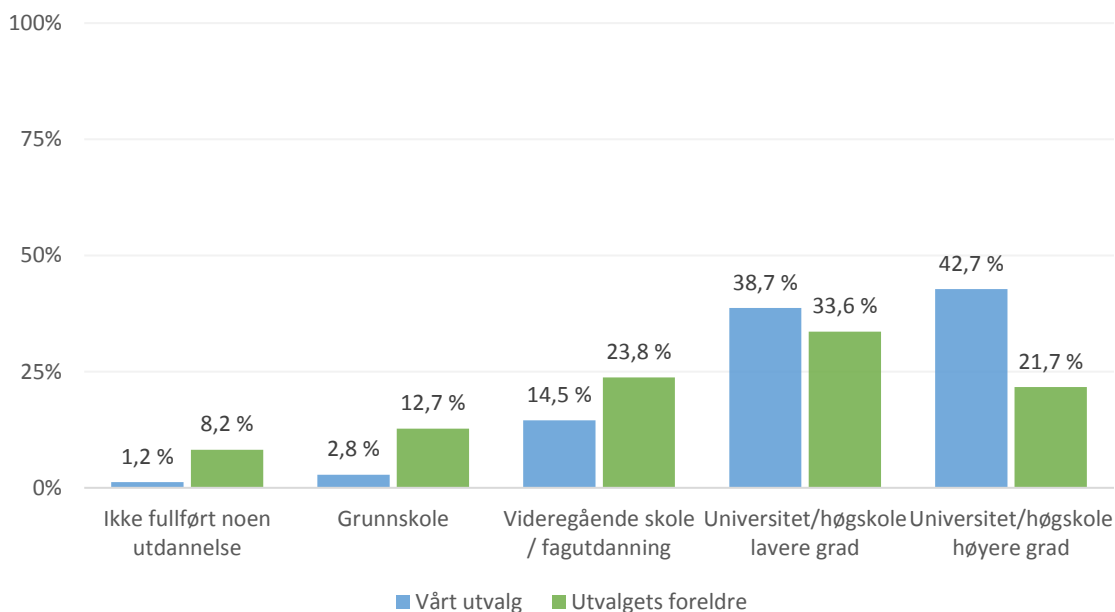
4.1.7 Utdanning

Vårt utvalg er svært høyt utdannet, både i forhold til den norske befolkningen generelt og i forhold til andre migranter fra samme land.

Figur 3: Respondentenes utdanningsnivå, sammenstilt med utdanningsnivå for befolkningen generelt og migranter fra same land som utvalget.¹⁶ Prosent. N = 249.

Respondentene har også langt høyere utdanning enn den av foreldrene som har høyest utdanning:

Figur 4: Utvalgets utdanningsnivå sammenlignet med foreldrenes utdanningsnivå. Prosent. N = 246.

4.1.8 Inntekt og yrkesstatus

Vi spurte respondentene om deres hovedgeskjeft. Fordelingen var som følger:

¹⁶ Kilder: Utdanningsstatistikk for befolkningen generelt (SSB kildetabell 09429) og migranter fordelt på landbakgrunn (SSB kildetabell 09623, avlest oktober 2018).

Betrakter du deg hovedsakelig som...

Yrkesaktiv, medregnet familiearbeid og arbeid som lærling	59 %
Arbeidsledig	8 %
Skoleelev eller student	20 %
Arbeidsufør	3 %
På arbeidsavklaringspenger	4 %
Deltaker i introduksjonsprogrammet	3 %
Hjemmearbeidende	1 %
Annet	4 %

Tabell 10: Svar på spørsmål om hovedgjefte. Prosent. N = 251.

Yrkesdeltakelsen i utvalget (59 %) er lavere enn både befolkningen generelt (77 %) og innvandrerbefolkningen ellers (65 %).¹⁷ Noe av dette skyldes at flere av respondentene er i skole- og studiealder enn landsgjennomsnittet. Andelen av vårt utvalg i alderen 20-35 som studerer er den samme som for befolkningen generelt, rundt 25 %.¹⁸ Samtidig er arbeidsledigheten høyere i vårt utvalg (8 %) enn for befolkningen generelt (2 %) og innvandrerbefolkningen ellers (5 %).¹⁹

Videre var vi interessert i å vite noe om inntektsfordelingen. Blant de 136 som oppga at de hadde inntektsgivende arbeid, og ønsket å svare, var inntektsfordelingen som følger:

Hva var din samlede bruttoinntekt (før skatt) i 2017?

Inntil 99 999	2 %
100 000 – 299 999	19 %
300 000 – 499 999	33 %
500 000 – 699 999	29 %
700 000 – 899 999	8 %
900 000 eller mer	10 %

Tabell 11: Svar på spørsmålet «Hva var din samlede bruttoinntekt (før skatt) i 2017?» Prosent. N = 133.

Rene inntektstall kan gi et bilde av økonomisk handlingsrom, men er ikke nødvendigvis nyttig for å si noe om i hvilken grad man sliter med økonomiske problemer i hverdagen. I tillegg til

---

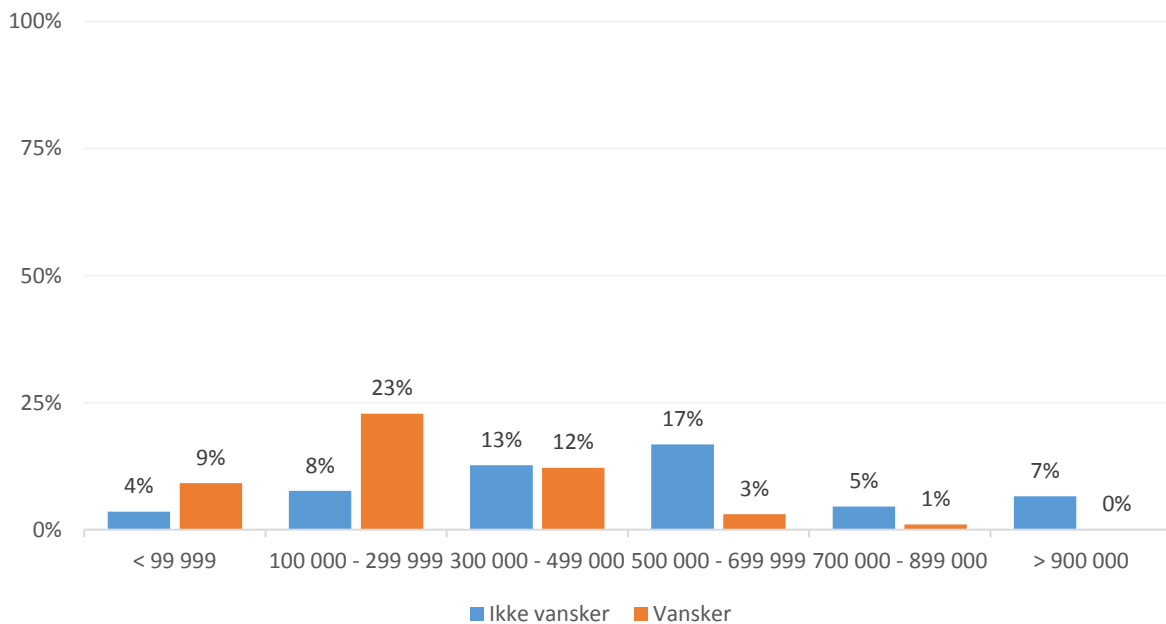
¹⁷ SSB statistikkbank, kildetabell 11607, avlest oktober 2018.

¹⁸ SSB statistikkbank, kildetabell 08091, avlest oktober 2018.

¹⁹ SSB statistikkbank, kildetabell 07116, avlest oktober 2018.

inntekt ble respondentene derfor spurt om de ville få problemer med å håndtere uforutsette utgifter på ti tusen kroner, som er et av flere mål på økonomisk sårbarhet Eurostat opererer med (EUROSTAT 2018).

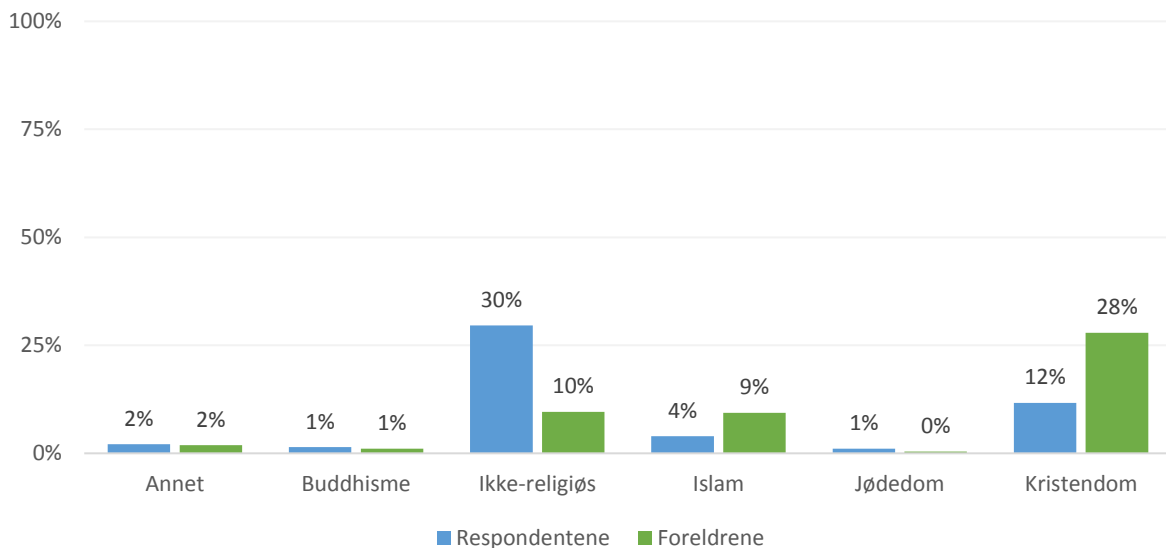
Figur 5: Svar på spørsmål om man ville få vansker med å håndtere en uforutsett utgift på ti tusen kroner, fordelt på inntektsgruppe. N = 197.

48 % av de respondentene som oppgir å være i arbeid svarer at de ville få problemer med å håndtere en uforutsett utgift på ti tusen kroner. Det samme gjelder bare for 16 % av den norske befolkningen generelt, ifølge tall fra Eurostat. Bare syv europeiske land har en høyere andel av befolkningen som ville fått problemer med en utforutsett utgift på ti tusen kroner selv om de er i arbeid, enn vårt utvalg (Kypros og Litauen har lignende tall, på 50 % hver). Vårt utvalg tjener også dårlig i forhold til sitt utdanningsnivå, og tjener dårligere enn medianen for alle husholdningstyper, enten de bor alene, sammen uten barn eller i parforhold med barn.

Utvalget vårt skiller seg dermed betydelig fra befolkningen for øvrig når det gjelder økonomisk sårbarhet. Selv om utvalget er svært høyt utdannet – over 80 prosent har høyere utdanning – ligger inntektsnivået langt under befolkningen ellers. Dette kan for eksempel skyldes at respondentene stort sett er yngre enn befolkningen generelt. Samtidig er de mer urbane enn befolkningen for øvrig, noe som vanligvis henger sammen med høyere inntekt. Det er med andre ord mange faktorer som spiller inn på inntektsnivået, og det er vanskelig å identifisere akkurat hva som er utslagsgivende for slike flerdimensjonale faktorer.

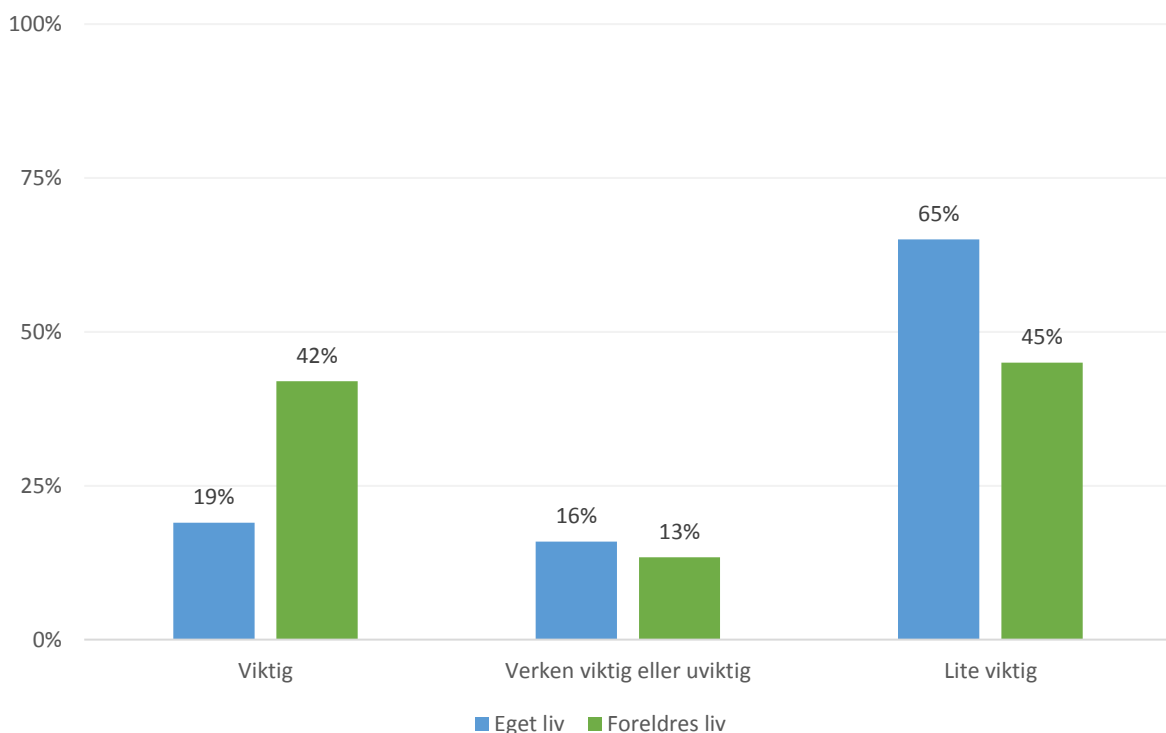
4.1.9 Religiøs tilhørighet

I undersøkelsen spurte vi utvalget om deres egen og foreldrenes religiøse tilhørighet. Følgende figur viser de viktigste religionene som ble oppgitt, og deres fordeling på de to kategoriene:

Figur 6: Svar på spørsmål om egen og foreldres religiøse tilhørighet. Prosent. N = 239.

Blant dem som oppgir at de føler tilhørighet til en religion er det flest som føler tilhørighet til kristendommen, men i all overveiende grad føler respondentene liten tilknytning til religion. Det samme er ikke tilfellet for foreldrene, som i langt større grad oppgis å ha tilhørighet til kristendom eller islam (det er mindre forskjell på de andre kategoriene). Som det fremgår av følgende figur oppfatter respondentene heller ikke at religion er like viktig i deres liv som foreldrenes:

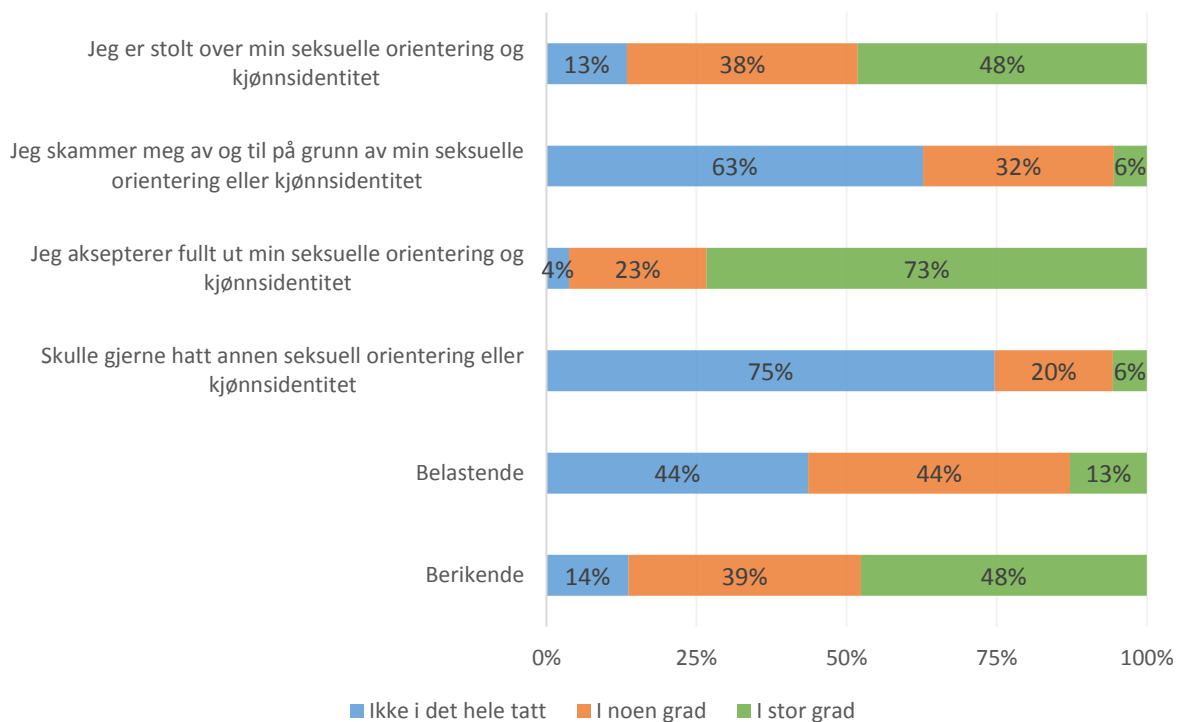

Figur 7: Svar på spørsmål om betydningen av religion i eget og foreldrenes liv. Prosent. N = 245.

Utvalget i denne undersøkelsen er mer sekulært enn den norske befolkningen forøvrig, hvor omtrent 45 % oppgir at de føler en tilhørighet til en religion.²⁰ Samtidig må det understrekes at det å føle tilhørighet til en religion ikke er det samme som å være personlig troende og aktivt praktisere sin religion. Det kan like gjerne være snakk om å føle en kulturell tilhørighet til en religion, slik flere av informantene i spørreundersøkelsen fortalte om.

4.2 Åpenhet om egen seksualitet

Respondentene ble spurt om å ta stilling til hvor komfortable de var med sin egen seksuelle identitet, og i hvilken grad de var åpne om sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet.

Figur 8: Svar på spørsmålet «Alt i alt, hvordan tenker du i dag om din seksuelle orientering og kjønnsidentitet?» Prosent per svaralternativ. N = 212-240.

For det meste har utvalget et positivt forhold til egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet. Flertallet svarte at de i noen eller stor grad opplevde egen identitet som berikende, de fleste aksepterer fullt ut sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet og nesten halvparten rapporterte at de i stor grad er stolte. Men det må også påpekes at 38 % svarte at de i blant skammer seg over dette, og over halvparten (57 %) svarte at de i noen eller stor grad oppfatter det som en belastning å være skeiv, hvilket er høyere enn i «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013: 102-3).

Over halvparten er åpne om sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet overfor den indre krets av familie og venner, men under halvparten er åpne for mer perifere kontakter som folk på arbeidsplassen generelt eller bekjente.

²⁰ Statistisk sentralbyrås kildetabell 164127, avlest oktober 2018.

Hvem kjenner din seksuelle orientering og/eller kjønnsidentitet?

Mor	69 %
Far	52 %
Søsken	62 %
Familien ellers	54 %
Nærmeste naboer	34 %
Nærmeste kolleger/medstudenter	48 %
Arbeidsplassen/studiemiljøet generelt	47 %
Nærmeste venner	81 %
Venner generelt	63 %
Bekjente	44 %
Fastlegen	49 %

Tabell 12: Svar på spørsmålet «Hvem kjenner din seksuelle orientering og/eller kjønnsidentitet?» Prosent. N = 251.

Av tabellen over er det også verd å merke seg at bare halvparten (49 %) er åpne overfor sin fastlege.

På spørsmålet om hvor ofte man gjør noe for å skjule sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet fordelte svarene seg som følger:

Hvor ofte gjør du noe for å legge skjul på din seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, for eksempel unngår å nevne disse i samtaler med andre, holder tilbake informasjon, og lignende?

Omtrent daglig	15 %
Omtrent ukentlig	13 %
Omtrent månedlig	11 %
Sjeldnere	32 %
Aldri	29 %

Tabell 13: Svar på spørsmålet «Hvor ofte gjør du noe for å legge skjul på din seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, for eksempel unngår å nevne disse i samtaler med andre, holder tilbake informasjon, og lignende?». Prosent. N = 241.

Selv om under halvparten er eksplisitt åpne for perifert bekjente, gjør over halvparten av respondentene sjelden eller aldri noe for å legge skjul på sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet. Likevel oppgir 28 % at de daglig eller ukentlig gjør noe for å skjule sin seksuelle orientering.

I hvilken grad er du fornøyd med din grad av åpenhet om din seksuelle orientering og kjønnsidentitet?

Er fornøyd med min grad av åpenhet	57 %
Jeg er veldig skjult	0 %
Skulle helst vært åpen for færre	4 %
Skulle vært åpen om kjønnsidentitet, ikke bare seksualitet	0 %
Skulle ønske jeg var åpen overfor flere	38 %

Tabell 14: Svar på spørsmålet «I hvilken grad er du fornøyd med din grad av åpenhet om din seksuelle orientering og kjønnsidentitet?» Prosent. N = 242.

Flertallet er fornøyd med sin grad av åpenhet om seksuell orientering og kjønnsidentitet, men et stort mindretall (38 %) skulle ønske at de var mer åpne. I undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013: 104-8) oppga en stor andel lhb-personer at de opplevde sin seksuelle orientering som berikende, og flertallet oppga at de sjelden eller aldri gjør noe for å skjule sin seksuelle orientering. Bifile oppga i større grad enn lesbiske og homofile at de skjulte sin seksuelle orientering eller opplevde den som belastende. 1 av 5 respondenter oppga at de skulle ønske de var mer åpne, mens flertallet var fornøyd med sin grad av åpenhet (Anderssen og Malterud 2013).

Hvordan fordeler svarene på spørsmålene om åpenhet og forholdet til sin egen identitet seg på vår landinndeling basert på ILGA-rangering? Det er svært små forskjeller mellom gruppene ILGA+ og ILGA- i svarene om åpenhet, med under 10 % forskjell mellom landkategoriene på alle spørsmål. Det ser altså ut til at det å ha bakgrunn fra et mer eller mindre tolerant land ikke forklarer variasjon i følelser av stolthet eller skam, belastning eller berikelse eller vurderinger av åpenhet rundt egen seksualitet og kjønnsidentitet. Dette kan skyldes at vårt utvalg er relativt lite.

4.3 Helse

I «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013) ble det stilte mange spørsmål om helse, inklusive erfaringer med ulike helsetjenester. I vår undersøkelse har vi tatt utgangspunkt i disse, men har som nevnt over betydelig færre spørsmål om helse for å kunne gi plass til flere spørsmål om diskriminerings erfaringer på to diskrimineringsgrunnlag.

4.3.1 Helse og tilfredshet

På det gjelder det overordnede spørsmålet om egenvurdert helse i sin alminnelighet svarte respondentene som følger:

Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet?

Dårlig	10 %
Verken god eller dårlig	14 %
God	76 %

Tabell 15: Svar på spørsmålet «Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet?» Prosent. N = 249.

De fleste i utvalget rapporterer om god helse, men 10 % (24 respondenter) vurderte egen helse som svært dårlig eller ganske dårlig. I «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013: 70) oppga mellom 4,6 % (lesbiske kvinner) og 14,9 % (bifile kvinner) at deres helse i sin alminnelighet var ganske dårlig eller svært dårlig. Også i denne undersøkelsen rapporterte de fleste om god helse.

Et flertall av respondentene oppgir å være fornøyd med livet, men et betydelig mindretall oppgir å være litt eller svært misfornøyd:

Hvor fornøyd er du med livet ditt sånn i alminnelighet?

Misfornøyd	33 %
Verken fornøyd eller misfornøyd	13 %
Fornøyd	54 %

Tabell 16: Svar på spørsmålet «Hvor fornøyd er du med livet ditt sånn i alminnelighet?» Prosent. N = 249.

En tredel (33 %) av respondentene oppgir å være litt eller svært misfornøyd. Dette er høyere enn hva man finner i livskvalitetsundersøkelser blant befolkningen generelt.

Levekårsundersøkelsen EU-SILC, som måler livskvalitet for innbyggerne i europeiske land, finner at rundt 10 % av den norske befolkningen oppgir å ha lav tilfredshet med livet (Mercy med flere 2016: 241). Andelen av utvalget vårt som oppgir å ha lav tilfredshet med livet er høyere enn snittet i EU, hvor 21 % oppgir det samme. Her må vi ta forbehold om at sammenligninger av tilfredshet med livet på tvers av ulike undersøkelser er sårbare for forskjeller i spørsmålsformuleringer, og også at oppgitt tilfredshet med livet varierer med livsfase og alder.

4.3.2 Sykdom og helseplager

Det store flertallet (85 %) av respondentene i vår undersøkelse oppgir at de ikke har vært langtidsykemeldt det siste året:

Har du vært sykmeldt sammenhengende mer enn en måned siste 12 måneder?

Ja	15 %
Nei	85 %

Tabell 17: Svar på spørsmålet «Har du vært sykmeldt sammenhengende mer enn en måned siste 12 måneder?» Prosent. N = 247.

Vi har også spurt om respondentene har noen sykdom eller lidelse som nedsetter deres funksjoner i dagliglivet. 104 personer svarte bekreftende på dette spørsmålet, og disse fordelte seg som følger mellom fysiske og psykiske lidelser:

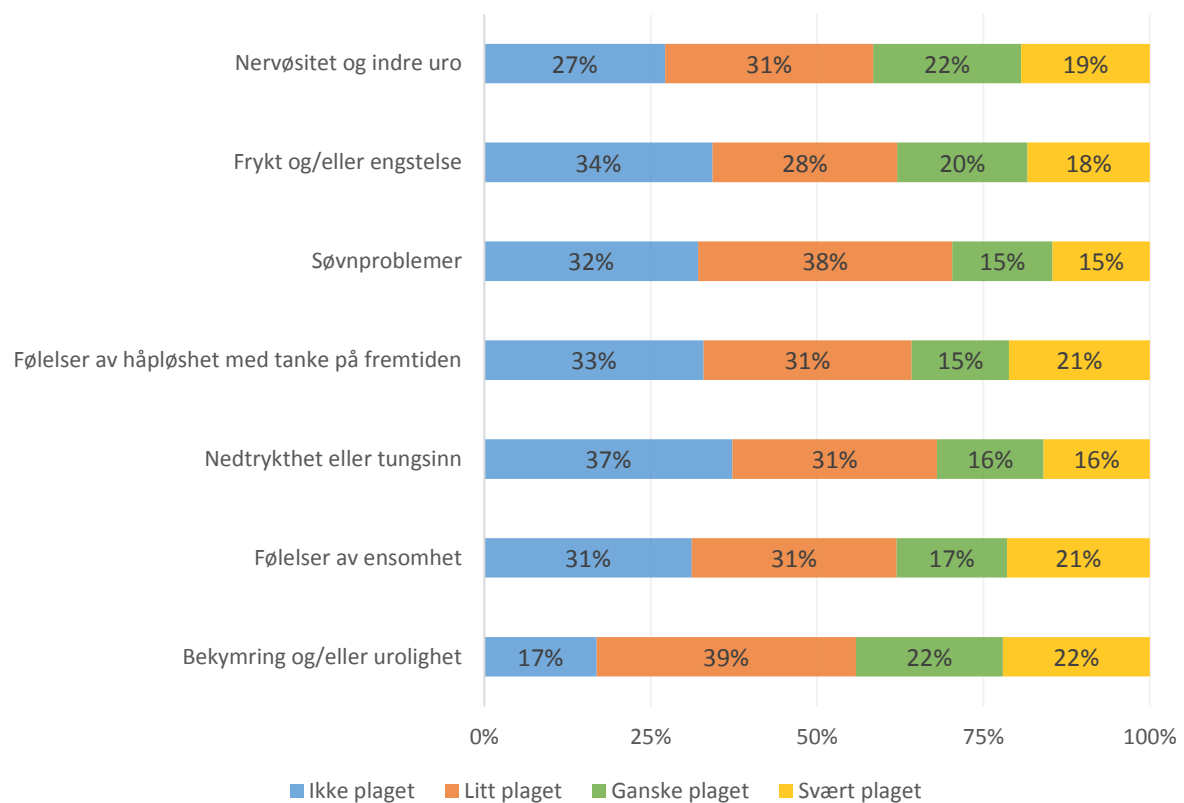
Har du noen sykdom, skade eller lidelse av fysisk eller psykisk art som nedsetter dine funksjoner i ditt daglige liv?

Fysisk art	38 %
Psykisk art	63 %

Tabell 18: Svar på spørsmålet «Har du noen sykdom, skade eller lidelse av fysisk eller psykisk art som nedsetter dine funksjoner i ditt daglige liv?» Prosent. N = 104.

Totalt oppga 26 % av respondentene å ha en psykisk lidelse som nedsetter funksjoner i dagliglivet. Dette stemmer overens med bildet i Anderssen og Malterud (2013: 72), hvor mellom 17 og 33 % oppga det samme.

Vi stilte også respondentene spørsmål om utslag på indikatorer på dårlig psykisk helse (forenklet Hopkins-skåre som brukes av SSB).

Figur 9: Svar på spørsmålet «Hvor plaget har du vært av følgende siste 14 dager?» Prosent. N = 242-249.

En betydelig andel av respondentene oppgir at de opplever ulike former for psykiske plager, for eksempel oppgir 21 % å være svært plaget med følelser av håpløshet med tanke på fremtiden. Hvorvidt dette har noe med migrasjonsstatus eller er knyttet til seksuell orientering eller kjønnsidentitet eller er et resultat av andre forhold vet vi ikke. Men både skeive og personer med innvandrerbakgrunn er to grupper som er overrepresentert når det gjelder psykiske lidelser (Anderssen og Malterud 2013: 72-5; Vrålstad og Wiggen 2017: 198).

4.3.3 Selvmord og selvmordstanker

Selvmord og selvmordsforsøk er viktige tema i homoforskningen, og flere tidligere undersøkelser har vist at lhb-personer er overrepresentert når det gjelder selvmord og selvmordstanker (Anderssen og Malterud 2013; Hegna med flere 1999). Også i vår undersøkelse stilte vi spørsmål om dette. Mange av respondentene i vår undersøkelse svarte ja på spørsmål om de hadde opplevd livet som så vanskelig at de ikke ønsket å leve lenger:

Enkelte kan i perioder oppleve livet sitt så vanskelig at de føler de ikke orker å leve lenger. Har du selv hatt slike tanker noen gang?

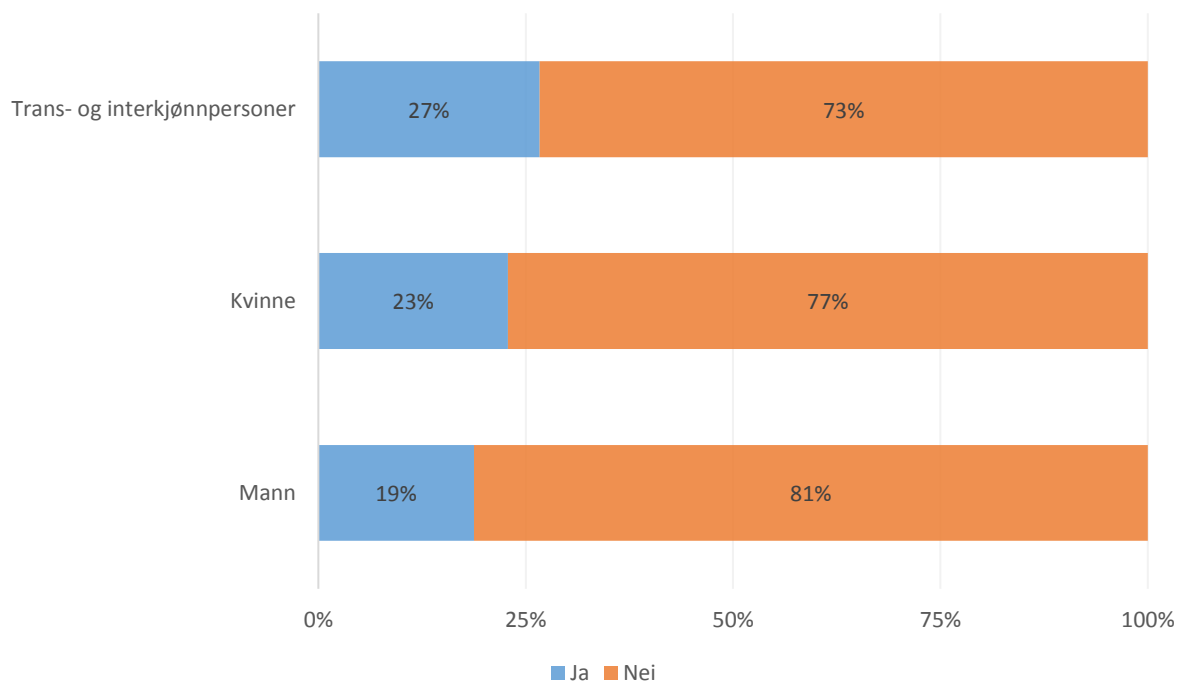
Ja	58 %
Nei	42 %

Tabell 19: Svar på spørsmålet «Enkelte kan i perioder oppleve livet sitt så vanskelig at de føler de ikke orker å leve lenger. Har du selv hatt slike tanker noen gang?» Prosent. N = 244.

58 % av de som valgte å svare oppga at de har hatt selvmordstanker. Dette er i tråd med «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013: 74), hvor mellom 49 % (homofile menn) og 65 % (bifile kvinner) oppga å ha hatt slike tanker.

Blant de av respondentene som valgte å svare på spørsmål om selvmordsforsøk oppga 22 % at de har forsøkt å ta sitt eget liv. I vårt utvalg fordeler det seg som følger etter kjønn:

Figur 10: Svar på spørsmålet «Har du prøvd å ta ditt eget liv?», fordelt på kjønnskategorier. Prosent. N = 228.

Blant mennene i vårt utvalg er det 19 % som har forsøkt å ta sitt eget liv, blant kvinnene 23 % og blant trans- og interkjønnpersoner oppgir 27 % at de har forsøkt å ta sitt eget liv. I undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» oppga 19 % av bifile kvinner at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv, mens 10-12 % av de andre skeive oppga det samme (Anderssen og

Malterud 2013: 75). Det er altså en høyere andel som har forsøkt å ta sitt liv i vårt utvalg enn blant respondentene i «Seksuell orientering og levekår».

4.3.4 Helsetjenester

For de som har oppsøkt helsetjenester, er tilfredsheten med helsehjelpen høy:

Dersom du har oppsøkt lege, psykolog eller annen helsehjelp de siste 12 månedene, hvor fornøyd er du med den helsehjelpen du har fått?

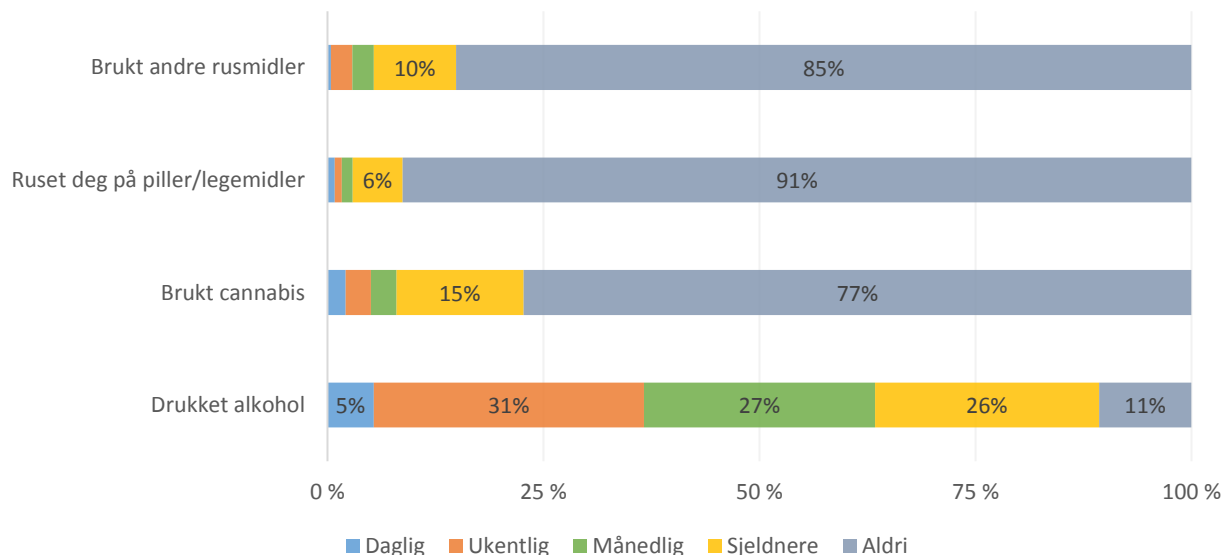
Misfornøyd	19 %
Verken fornøyd eller misfornøyd	14 %
Fornøyd	66 %

Tabell 20: Svar på spørsmålet «Dersom du har oppsøkt lege, psykolog eller annen helsehjelp de siste 12 månedene, hvor fornøyd er du med den helsehjelpen du har fått?» Prosent. N = 210.

Flertallet av respondentene oppgir å være ganske fornøyd eller svært fornøyd med den helsehjelpen de har fått. I denne sammenhengen kan det nevnes at gjennomgang av tidligere forskning har vist at personer med innvandrerbakgrunn generelt er mindre tilfredse med helsetjenester enn befolkningen ellers (Abebe 2010: 71). For lhb-befolkningen er tilfredsheten med helsetjenester om lag den samme som for heterofile (Anderssen og Malterud 2013).

4.3.5 Rusbruk

I spørreundersøkelsen har vi også stilt spørsmål om rusbruk.

Figur 11: Svar på spørsmålet «Hvor ofte har du gjort følgende?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 238-243.

Svarene viser at det store flertallet aldri har brukt cannabis, ruset seg på piller/legemidler eller brukt andre rusmidler. 3 % oppga at de brukte slike rusmidler daglig. Bildet ser annerledes ut for alkohol. Der er omtrent like mange som oppgir at de drikker henholdsvis ukentlig (31 %), månedlig (27 %) eller sjeldnere (26 %). Et mindretall (5 %) drikker daglig, og

et noe større mindretall (11 %) oppgir at de aldri drikker. 8 % av respondentene oppga at de bruker cannabis en gang i måneden eller oftere, og det er omtrent tilsvarende som i «Seksuell orientering og levekår» hvor mellom 5 % (lesbiske kvinner) og 11 % (bifile menn) oppga det samme (Anderssen og Malterud 2013: 89).

4.3.6 Oppsummering

De fleste respondentene i utvalget oppgir at de har god helse, er fornøyde med livet og har høy grad av tilfredshet med helsetjenester de har mottatt. Samtidig er det en relativt stor andel som oppgir å ha lav tilfredshet med livet, psykiske helseplager som nedsetter deres funksjoner i dagliglivet samt selvmordstanker og selvmordsforsøk. Høy forekomst av psykiske helseutfordringer i vårt utvalg er ikke overraskende all den tid tidligere undersøkelser har vist at både lhb-personer og personer med innvandrerbakgrunn er noe mer utsatt for psykiske helseplager enn befolkningen for øvrig (Anderssen og Malterud 2013; Vrålstad og Wiggen 2017). Videre er lhb-personer overrepresentert når det gjelder selvmordstanker og selvmordsforsøk (Anderssen og Malterud 2013), og transpersoner synes å være særlig utsatt (Helsedirektoratet 2015; van der Ros og Renolen 2013: 24-5).

4.4 Relasjoner og nettverk

Vi har spurt om respondentenes sosiale nettverk, som en måte å kartlegge sårbarhet for ensomhet og isolasjon.

Hvor ofte har du kontakt med venner eller familie, for eksempel ansikt-til-ansikt, over internett eller telefon?

Omtrent daglig	54 %
Omtrent ukentlig	31 %
Omtrent månedlig	10 %
Sjeldnere	4 %
Aldri	1 %

Tabell 21: Svar på spørsmålet «Hvor ofte har du kontakt med venner eller familie, for eksempel ansikt-til-ansikt, over internett eller telefon?» Prosent. N = 251.

Et flertall av respondentene har jevnlig kontakt med personer i sin nære omkrets, men 5 % av respondentene har sjelden eller aldri kontakt med venner eller familie. Dette er tilsvarende tall vi finner i «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013).

Et flertall (72 %) oppgir også at de ofte eller av og til føler seg ensomme:

Hender det at du føler deg ensom?	
Ofte	30 %
Av og til	42 %
Sjelden	21 %
Aldri	7 %

Tabell 22: Svar på spørsmålet «Hender det at du føler deg ensom?» Prosent. N = 250.

De fleste har minst en person de kan snakke fortrolig med om ting som plager dem, men 14 % har ingen å snakke fortrolig med:

Har du noen som du kan snakke fortrolig med om ting som virkelig plager deg?	
Ja, en person	24 %
Ja, flere personer	61 %
Nei, ingen	14 %

Tabell 23: Svar på spørsmålet «Har du noen som du kan snakke fortrolig med om ting som virkelig plager deg?» Prosent. N = 241.

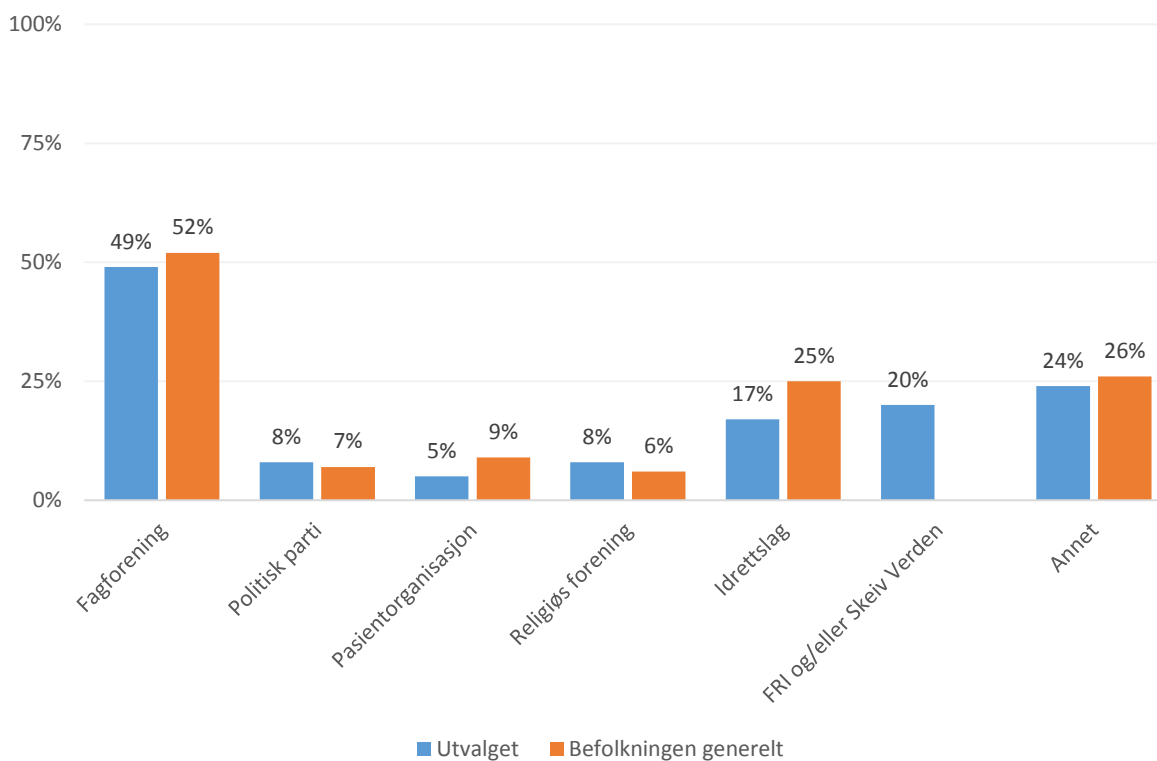
I korte trekk stemmer disse funnene godt overens med sammenlignbare undersøkelser (se Anderssen og Malterud 2013: 110).

4.4.1 Organiseringsgrad

Av utvalgets yrkesaktive som svarte er 49 % fagorganiserte, og organiseringsgraden er den samme for de med lavere utdanning som de med høyere utdanning. Landsgjennomsnittet er på 52 %, men organiseringsgraden nasjonalt er høyere blant de med høyere utdanning, hvor 66 % er fagorganiserte.²¹

---

²¹ SSB kildetabell 09137, avlest oktober 2018.

Figur 12: Utvalgets medlemskap i organisasjonslivet mot befolkningen generelt. Prosent. N = 226-238.

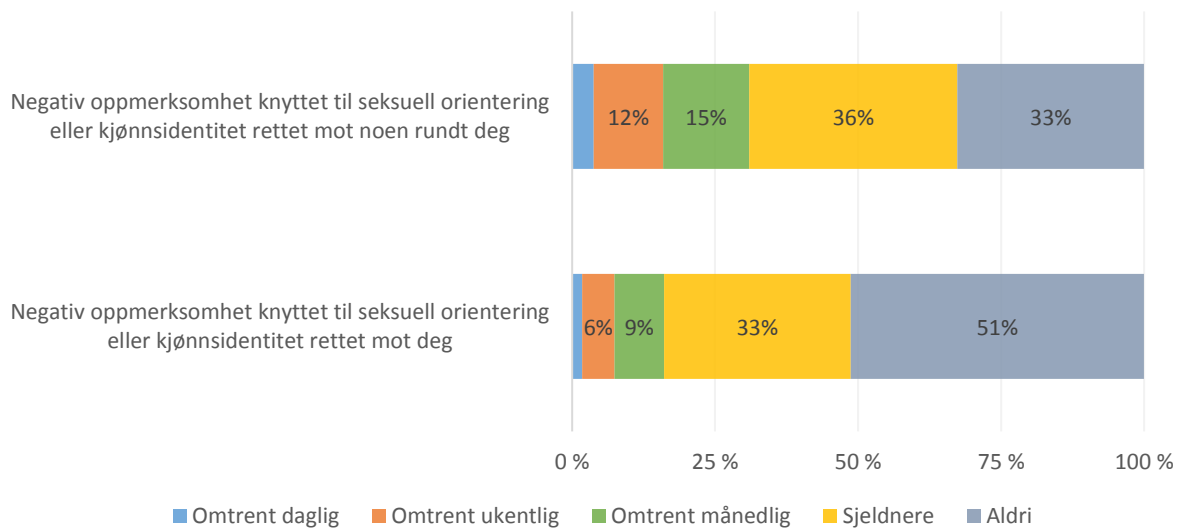
For de andre kategoriene i denne figuren har vi spurt alle respondenter, ikke bare de yrkesaktive. Generelt er utvalget litt mindre organisert enn nordmenn flest i de fleste kategorier, med unntak av politiske partier og religiøse foreninger. Videre er 20 % av utvalget medlem av interesseorganisasjoner for skeive, som Skeiv Verden og FRI.

Samtidig ser bildet annerledes ut for innvandrerbefolkningen enn for befolkningen generelt. Det eksisterer ingen statistikk om deltakelse i det generelle organisasjonslivet blant innvandrere, men undersøkelser av fagorganisering blant innvandrere viser at den er i snitt 10 % lavere blant innvandrere enn for befolkningen generelt (Nergaard med flere 2015). Dette er en større forskjell enn vi finner i vårt utvalg. Dette, samt vårt utvalgs generelt korte botid i landet, indikerer at organisasjonsgraden er ganske høy for vårt utvalg. Dette kan henge sammen med at interesseorganisasjoner har spilt en viktig rolle i rekrutteringsprosessen til vår undersøkelse.

4.5 Diskriminerings erfaringer

Vi har vært interessert i å fange opp erfaringer med det å være minoritet i forhold til to ulike dimensjoner, både det å bryte med normer for kjønnsuttrykk og/eller seksuell orientering og det å bryte med normer som noen med en annen landbakgrunn/etnisitet/hudfarge/religion enn majoriteten. Dette kan gi grunnlag for diskriminerings erfaringer langs to akser, og det er kompliserte samspill mellom det å være skeiv og det å ha innvandrerbakgrunn som ikke nødvendigvis lar seg fange i en spørreundersøkelse. Dette kapittelet tar for seg to typer diskriminerings erfaringer hver for seg, for å se om det er mulig å identifisere hva slags erfaringer som har størst innflytelse på hvordan det er å leve som skeiv med innvandrerbakgrunn i Norge.

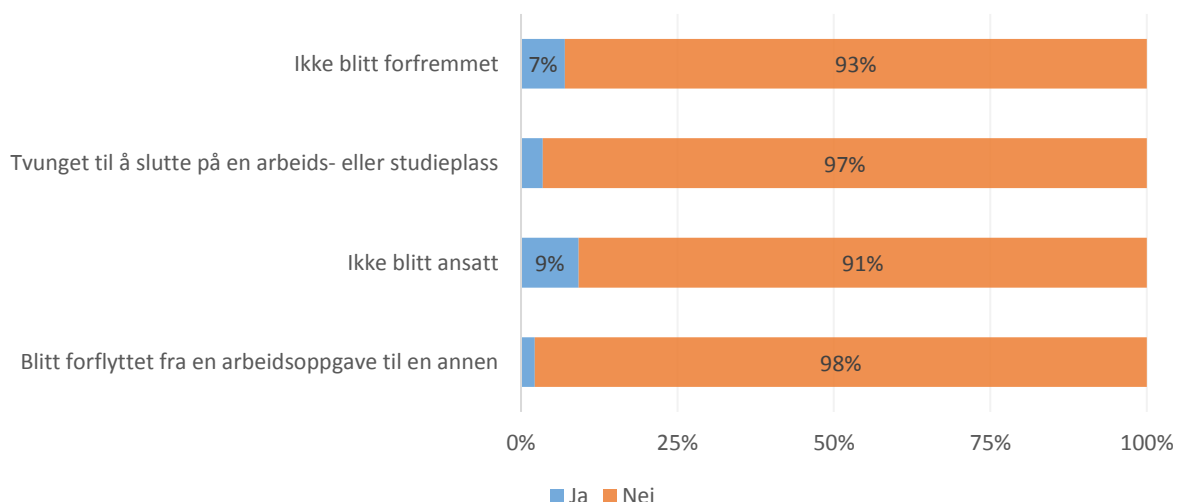
4.5.1 Diskriminering på bakgrunn av kjønn eller seksualitet

Figur 13: Svar på spørsmålet «I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du opplevd følgende?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 230-239.

Omtrent halvparten av respondentene oppgir å ha opplevd negativ oppmerksomhet knyttet til seksuell orientering eller kjønnsidentitet rettet mot dem selv, og 16 % opplever dette minst månedlig. Når det kommer til andre rundt dem er tallene høyere: to tredeler har opplevd slik negativ oppmerksomhet rettet mot noen rundt dem, og 31 % opplever dette minst månedlig. Vi kan altså konkludere med at de fleste av våre respondenter har diskrimineringserfaringer knyttet til det å ha et kjønnsuttrykk eller en seksuell orientering som bryter med normen, enten rettet mot dem selv eller mot noen i deres krets.

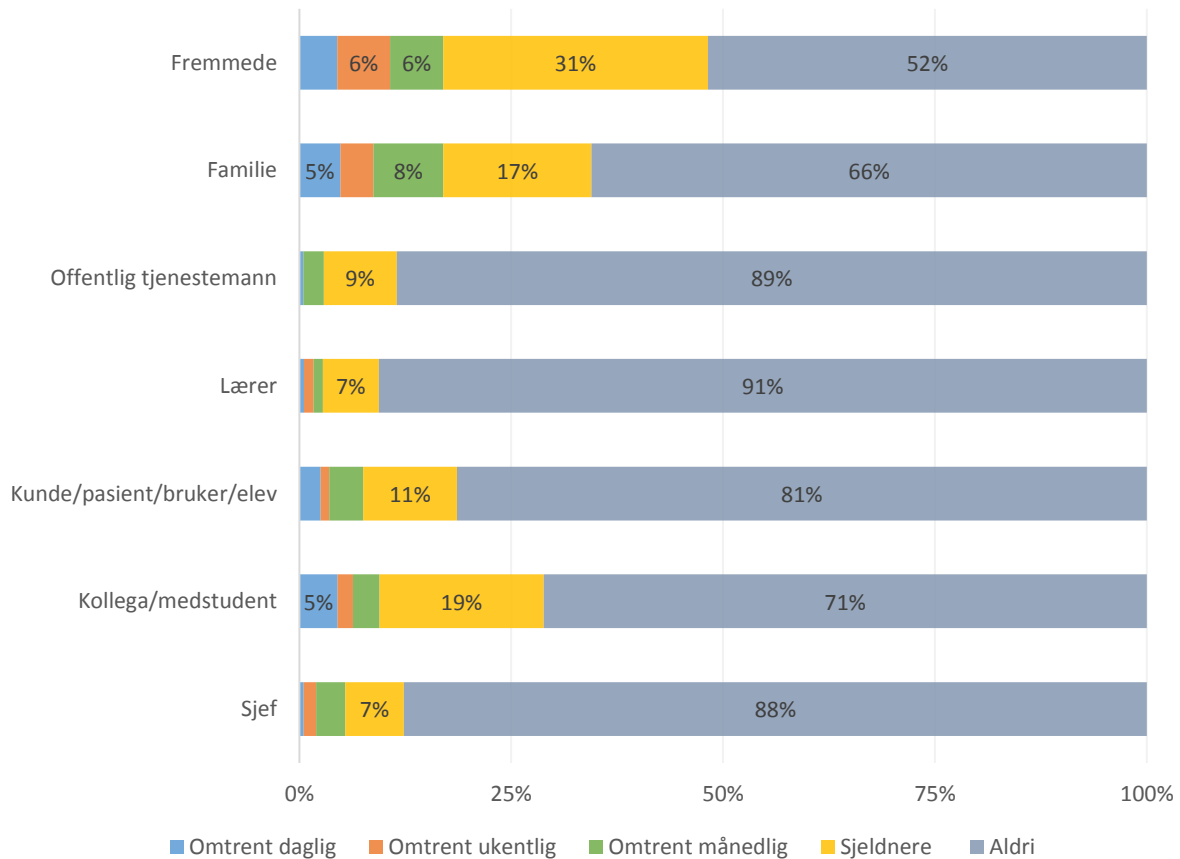
Vi har spurt om opplevelser med diskriminering knyttet til egen hverdag, for eksempel på arbeidsplassen eller i en studiesituasjon. Selv om ikke alle har en jobb eller studerer på undersøkelsestidspunktet handler disse om opplevelser det siste året eller de siste fem årene, så vi har spurt alle respondenter om de har diskrimineringserfaringer fra slike arenaer, uavhengig av nåværende status.

Figur 14: Svar på spørsmålet «Har du de siste fem årene blitt utsatt for følgende på en arbeidsplass i Norge fordi du bryter med normer for kjønn eller seksualitet?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 206-229.

Over 90 % svarte nei på spørsmålene om de hadde opplevd å ikke bli forfremmet, tvunget til å slutte, ikke ansatt eller blitt forflyttet til andre arbeidsoppgaver på fordi de bryter med normer for kjønn og seksualitet. Blant de som har opplevd noe slikt er det flest (9 %) som har opplevd å ikke bli ansatt.

Vi har også spurt om hva slags personer respondentene har blitt forskjellsbehandlet av.

Figur 15: Svar på spørsmålet «I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, hvor ofte har du selv opplevd å bli forskjellsbehandlet av følgende personer fordi du bryter med normer for kjønn og seksualitet?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 181-224.

Det er vanskelig å si noe om de forskjellige tallene i denne tabellen, siden det er uklart hvor mange av respondentene som har kontakt med for eksempel kunder eller offentlige tjenestepersoner på jevnlig basis, men det er verdt å merke seg at en tredel oppgir å ha blitt forskjellsbehandlet av medlemmer av egen familie, og at halvparten oppgir det samme om fremmede.

Når det gjelder å bryte med normer for kjønn og seksualitet – hvordan opplever du miljøer i Norge med samme landbakgrunn som deg?

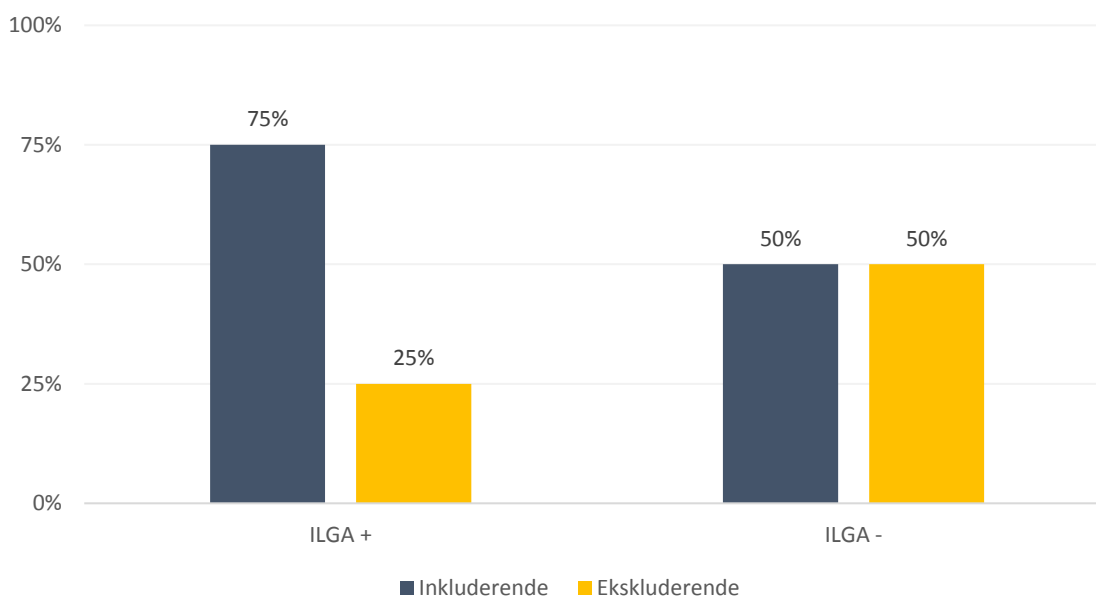
Ekskluderende	31 %
Verken inkluderende eller ekskluderende	23 %
Inkluderende	47 %

Tabell 24: Svar på spørsmålet «Når det gjelder å bryte med normer for kjønn og seksualitet – hvordan opplever du miljøer i Norge med samme landbakgrunn som deg?» Prosent. N = 200.

Stort sett oppfatter respondentene miljøer med samme landbakgrunn som mer inkluderende enn ekskluderende. Likevel oppga til sammen 31 % at de opplever disse miljøene som svært eller stort sett ekskluderende. Merk at vi ikke har spurt om respondentene tilbringer mye tid i miljøer med samme landbakgrunn, så dette baserer seg på deres inntrykk av egne landmiljøer.

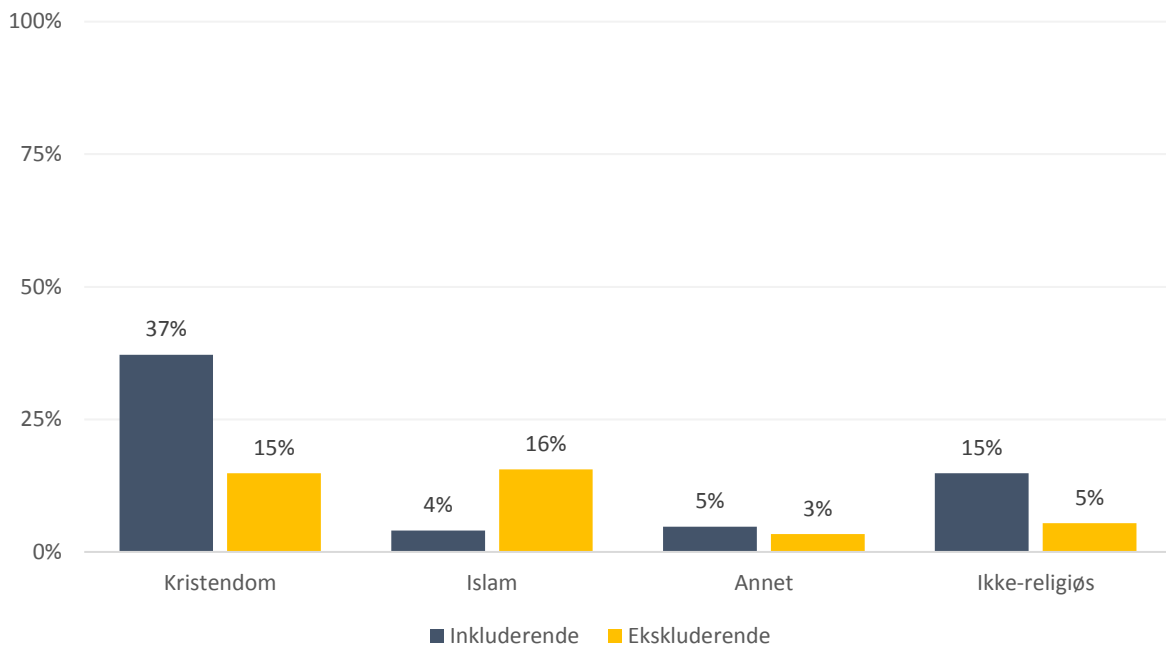
For å se om det er en sammenheng mellom respondentenes oppfatning av inkludering og den generelle juridiske og kulturelle konteksten i deres opprinnelsesland har vi sett på hvordan dette fordeler seg på land som har høy eller lav ILGA-skår.

Figur 16: Fordeling med hensyn til å komme fra et land med en høy ILGA-rating og oppfattelsen av at folk med bakgrunn fra samme land er inkluderende overfor personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Prosent. N = 200.

Det er en ganske tydelig sammenheng mellom å komme fra et land som anerkjenner likekjønnspar juridisk og politisk og å oppfatte miljøer med deres landbakgrunn som inkluderende.

Vi var også interessert i om det kunne være sammenheng mellom hvilken religiøs bakgrunn respondentene hadde, forstått som foreldrenes religiøse tilhørighet, og hvordan de oppfattet sitt landmiljø.

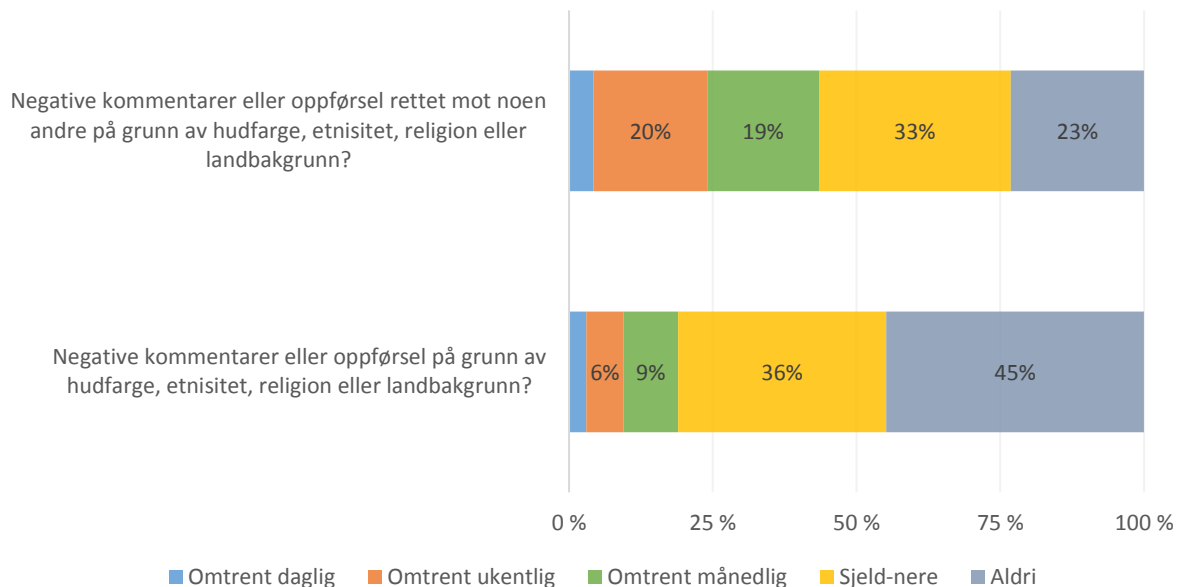
Figur 17: Fordeling med hensyn til foreldres religiøse bakgrunn og oppfattelsen av at folk med bakgrunn fra samme land er inkluderende overfor personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet. Prosent. N = 148.

Én religion skiller seg negativt ut, og det er islam, hvor respondentene med denne bakgrunnen oppgir i overveiende grad at de opplever miljøet med samme landbakgrunn som dem som ekskluderende. Merk også at det er betydelig overlapp mellom det å ha foreldre med tilhørighet til islam og det å komme fra et land som ikke anerkjenner likekjønnspar, ifølge ILGA.

4.5.2 På bakgrunn av etnisitet, religion eller landbakgrunn

Spørsmålene om diskrimineringserfaringer var likt formulert for henholdsvis seksuell orientering eller kjønnsuttrykk og etnisitet, religion eller landbakgrunn. Svarene knyttet til negative kommentarer eller oppførsel på grunn av innvandrerbakgrunn fordelte seg som følger:

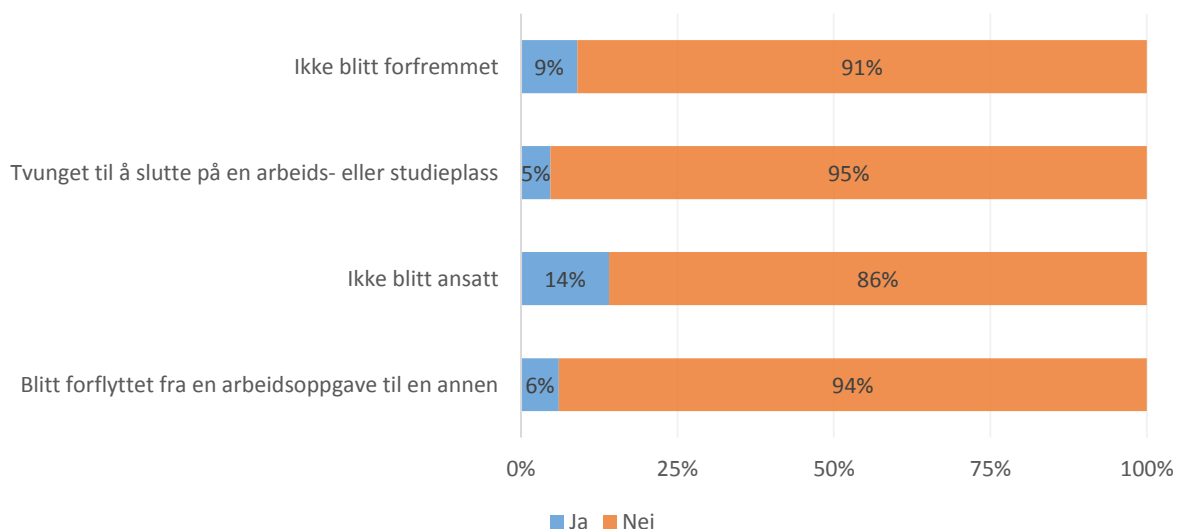

Figur 18: Svar på spørsmålet «I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du opplevd følgende?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 232-237.

Om lag tre av fire respondenter oppgir å ha opplevd negativ oppmerksomhet rettet mot noen andre på grunn av innvandrerbakgrunn. Over halvparten (55 %) har opplevd slike negative kommentarer eller oppførsel rettet mot dem selv. Vi kan altså konkludere med at de fleste av våre respondenter har diskriminerings erfaringer knyttet til innvandrerbakgrunn, og dette er flere enn de som har opplevd negativ oppmerksomhet eller oppførsel fordi de bryter med normer for kjønn og seksualitet, slik det er beskrevet i punkt 4.5.1.

I spørreskjemaet stilte vi flere konkrete spørsmål om diskriminering på arbeidsmarkedet, herunder ansettelse, forfremmelse, oppsigelse eller å bli forflyttet fra sine arbeidsoppgaver. Fordelingen på de ulike spørsmålene er som følger:

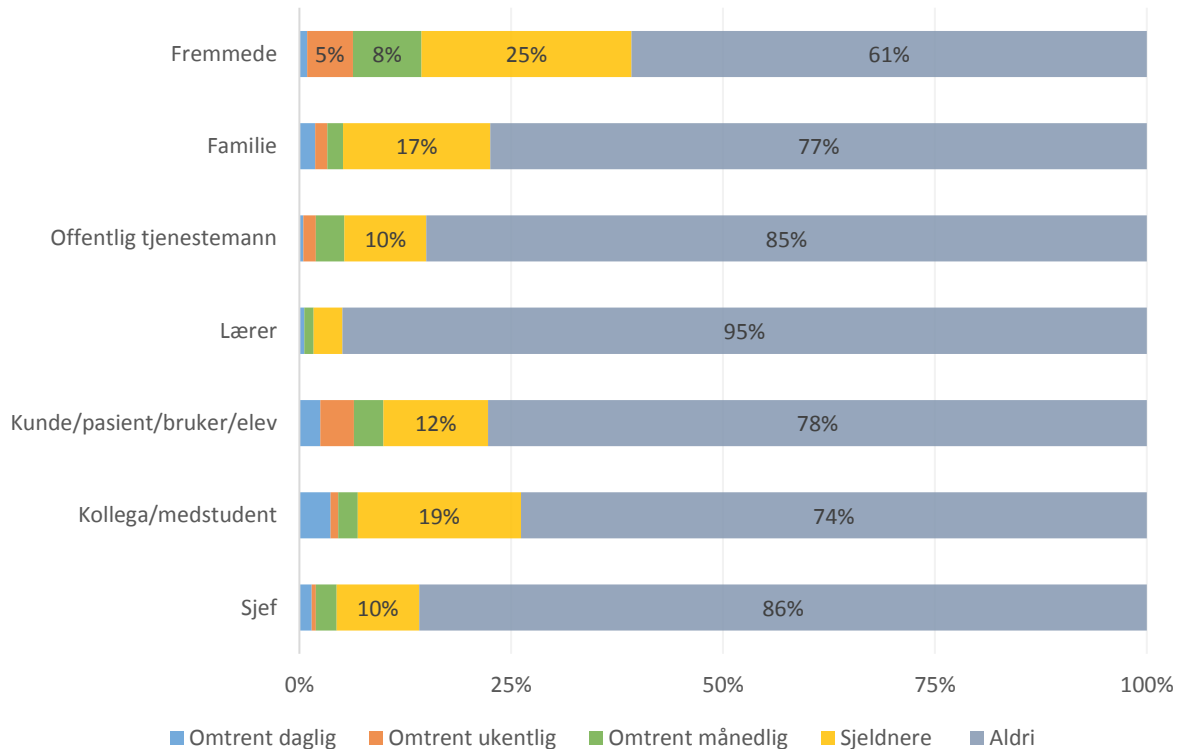

Figur 19: Svar på spørsmålet «Har du de siste fem årene blitt utsatt for følgende på en arbeidsplass i Norge på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?» Prosent per svaralternativ. N = 189-198.

Den største andelen av respondenter som oppgir å ha blitt utsatt for diskriminering på arbeidsplassen mener de ikke ble ansatt på grunn av sin hudfarge, etnisitet, religion eller

landbakgrunn (14 %). Sammenlignet med svarene på tilsvarende spørsmål om å bryte med normer for kjønn og seksuell orientering, er det flere som svarer bekreftende på at de har blitt utsatt for diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn.

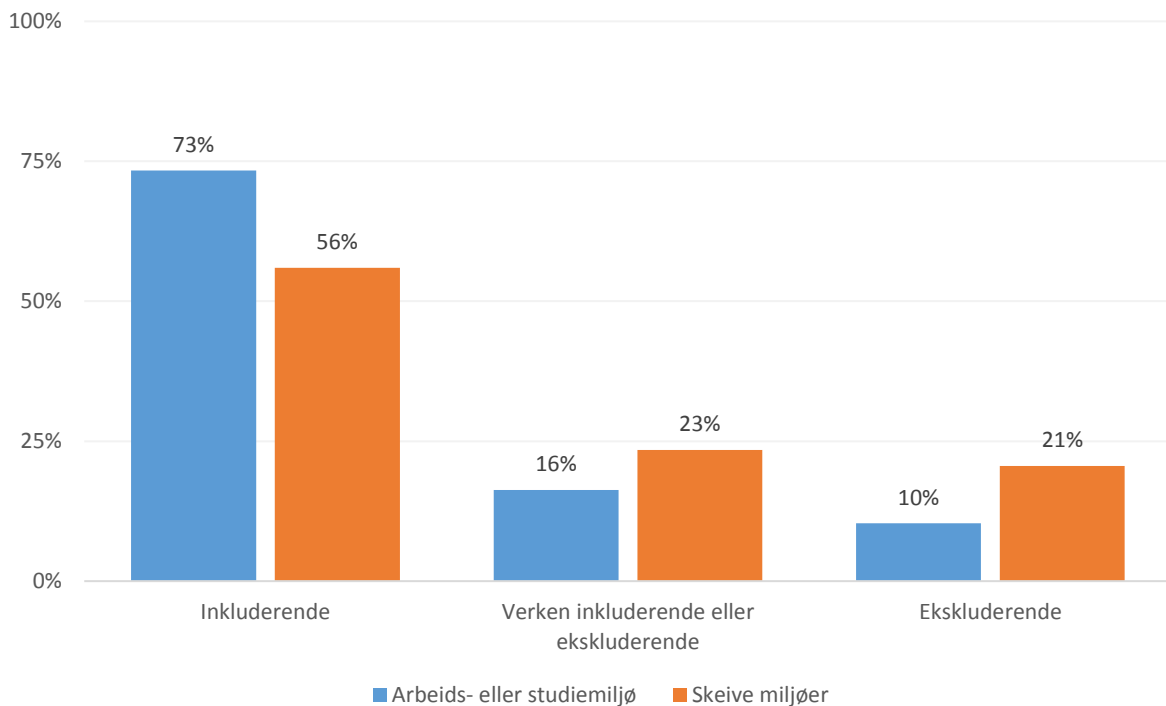
Vi har også spurt om hva slags personer respondentene har opplevd forskjellsbehandling fra:

Figur 20: Svar på spørsmålet «I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, hvor ofte har du selv opplevd å bli forskjellsbehandlet av følgende personer på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 178-218.

Det er vanskelig å si noe om de forskjellige tallene i denne tabellen, men det er verdt å merke seg at 39 % har opplevd forskjellsbehandling fra fremmede og 26 % fra kollega/medstudent. Dette er noe lavere enn for tilsvarende spørsmål om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet.

Vi spurte også respondentene om hvordan de oppfattet sitt arbeids- eller studiemiljø og i hvilken grad de oppfattet skeive miljøer, i den grad de deltar i dem, som ekskluderende eller inkluderende:

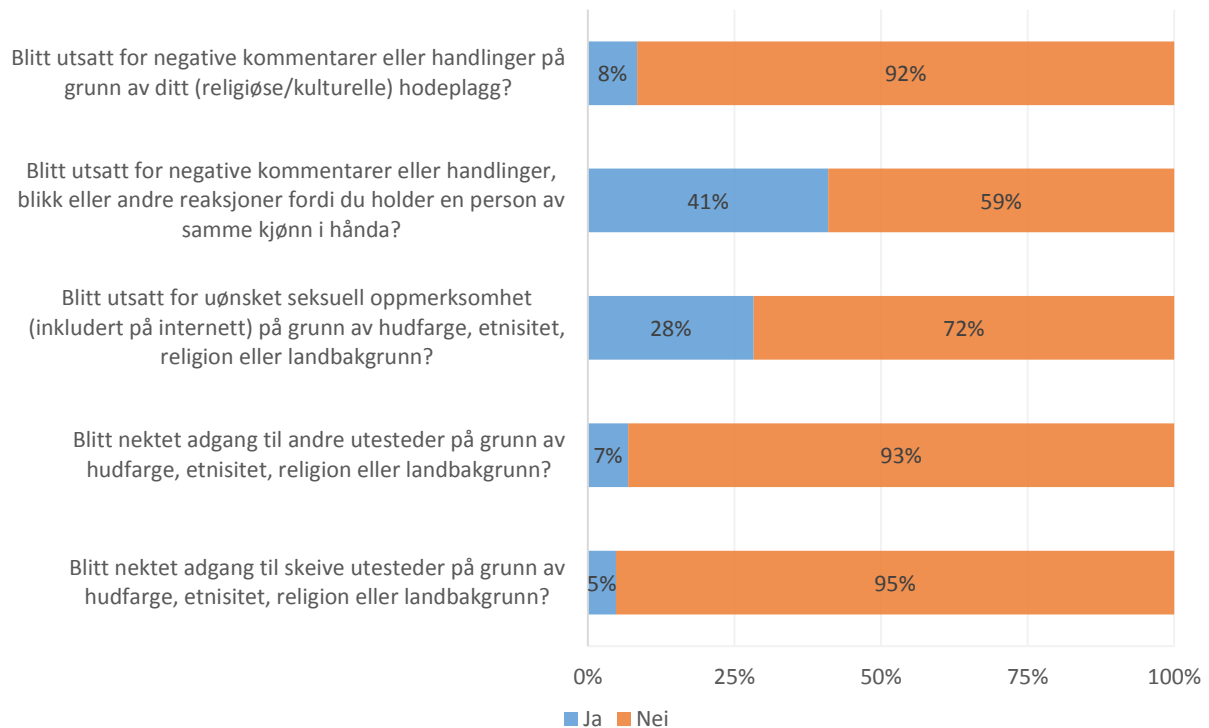

Figur 21: Opplevelse av inkludering og eksklusjon knyttet til landbakgrunn, etnisitet eller religion i arbeids- eller studiemiljøet og i skeive miljøer. N = 209.

Interessant nok rapporterer respondentene at de opplever skeive miljøer som mer ekskluderende enn deres arbeids- eller studiemiljø.

4.5.3 Andre diskriminerings erfaringer

I tillegg til likelydende spørsmål om diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønn på den ene siden og diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn på den andre siden, har vi utviklet noen spørsmål for å fange opp diskriminerings erfaringer som fremkom i de kvalitative intervjuene og i dialog med personer fra målgruppa. Svarene på disse spørsmålene lar seg ikke sammenligne med andre relevante undersøkelser ettersom de er utviklet i dette prosjektet. Vi tegnet opp noen diskriminerings scenarier som respondentene kunne si om de kjente seg igjen i:

Figur 22: Svar på spørsmålet «I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, har du noen gang opplevd noe av det følgende?» Prosent per svaralternativ. N = 155-223.

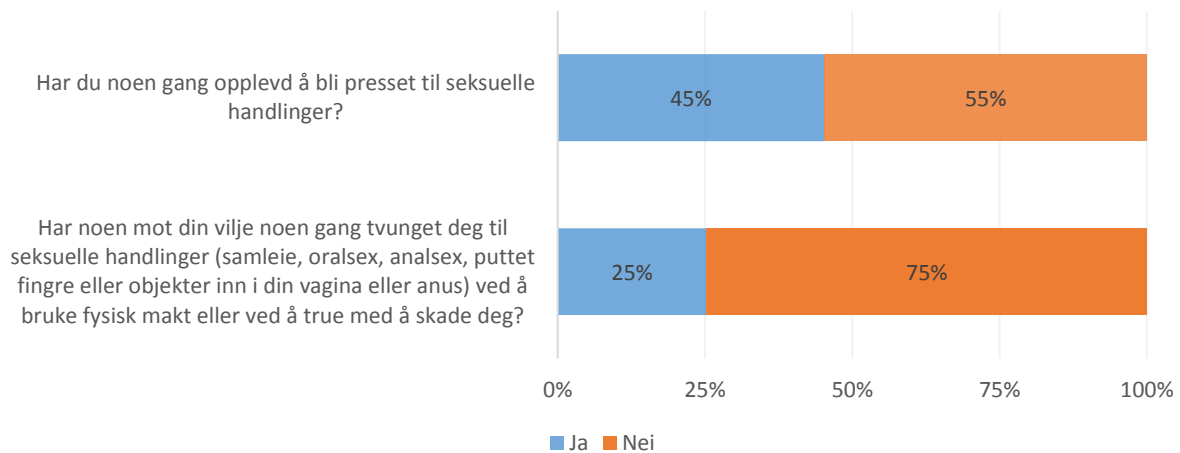
For tre av spørsmålene er det relativt få som svarer å ha opplevd diskriminering. Spørsmålet om man har blitt nektet til adgang til skeive utesteder på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn for eksempel, er ment å fange diskrimineringserfaringer som er særlig aktuelle og relevante for akkurat denne målgruppa. 5 % oppgir at de har opplevd denne formen for diskriminering. Videre oppgir 7 % at de har opplevd å bli nektet adgang til andre utesteder på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn. 9 % av de som oppfatter spørsmålet som relevant oppgir å ha blitt utsatt for negative kommentarer på grunn av bruk av hodeplagg. Ganske mange (28 %) svarer at de har blitt utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn, og enda flere (41 %) har opplevd negative kommentarer eller handlinger fordi de framstår som skeive. Av scenarioene vi har skissert er negative kommentarer, blikk eller andre reaksjoner på at man holder en person av samme kjønn i hånda det som flest kjenner seg igjen i.

4.6 Vold og trusler

Vold og voldsutsatthet er et sentralt tema i forskningen på lhbt-personers levekår (Anderssen med flere 2016; Anderssen og Malterud 2013; Helsedirektoratet 2015; van der Ros og Renolen 2013). Den representative undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013) viser at kun et begrenset antall lesbiske, homofile og bifile har vært utsatt for vold og trusler, og det er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom lesbiske, homofile og heterofile. Innvandrerbefolkningen er imidlertid noe mer utsatt for vold enn befolkningen ellers (Vrålstad og Wiggen 2017: 144-51). Se for øvrig kapittel 9 for mer informasjon om sammenliknbare undersøkelser og tidligere forskning på vold.

4.6.1 Seksualisert vold

I «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013) ble det ikke spurt om seksualisert vold, men dette temaet er sentralt i en representativ befolkningsundersøkelse om vold i Norge fra (Thoresen og Hjemdal 2014). I vår undersøkelse har vi derfor valgt å ta med to spørsmål om seksualisert vold fra sistnevnte undersøkelse.

Figur 23: Svar på spørsmål om seksualisert vold. Prosent. N = 241-243.

Blant respondentene i vår undersøkelse oppga 25 % at de hadde blitt utsatt for voldtekt (tvunget til seksuelle handlinger mot sin vilje), og 45 % har opplevd å bli presset til seksuelle handlinger. I befolkningen som helhet oppgir 9,4 % av kvinnene og 1,1 % av mennene at de har blitt utsatt for voldtekt i løpet av livet (Thoresen og Hjemdal 2014: 83). Vedrørende andre former for seksuelle overgrep (som for eksempel uønsket seksuell kontakt når man var beruset, beføling av kjønnsorganer ved bruk av makt eller trusler, presset til seksuelle handlinger) svarte 25,4 % av kvinnene og 8,8 % av mennene at de hadde opplevd dette (Thoresen og Hjemdal 2014: 82-3). Våre respondenter er altså i langt større grad enn resten av befolkningen utsatt for seksualisert vold.

Kjønnsfordelingen blant dem som har blitt utsatt for seksualisert vold er derimot mer jevn i vårt utvalg enn i befolkningen for øvrig. Der ni ganger flere kvinner enn menn i majoritetsbefolkningen har opplevd voldtekt (Thoresen og Hjemdal 2014), har 30 % av kvinner og 20 % av menn i vårt utvalg opplevd seksualisert vold. I tillegg oppgir 24 % av de som ikke identifiserer seg som menn eller kvinner at de har blitt utsatt for voldtekt.

For de som svarte ja på spørsmål om seksualisert vold ble det stilt et oppfølgingsspørsmål om kjønn på overgriperen:

Var det en mann eller kvinne som utførte dette?

Mann	81 %
Kvinne	5 %
Både mann og kvinne	14 %

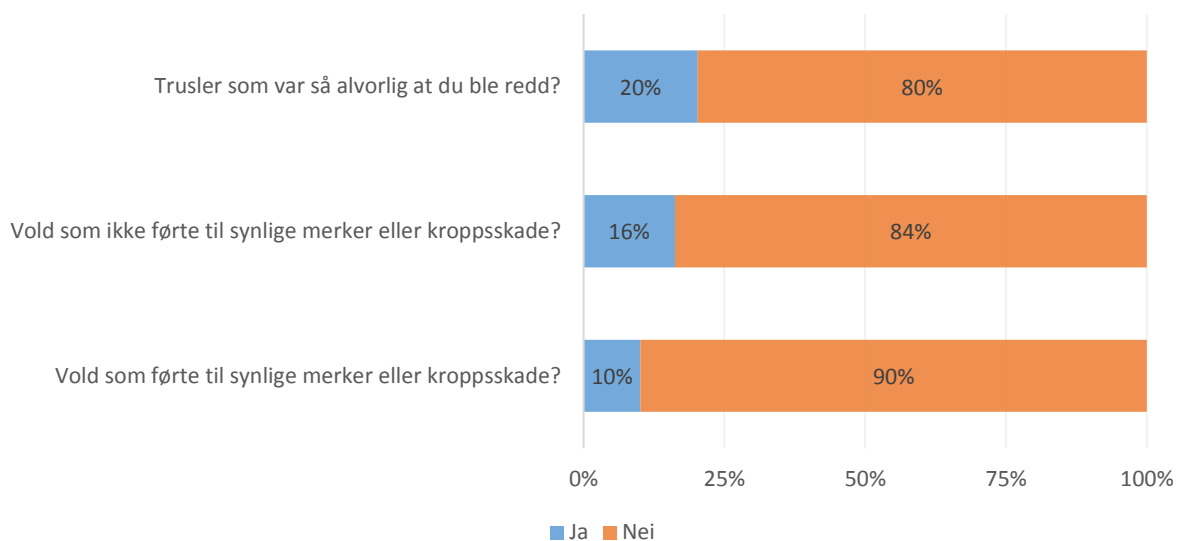

Tabell 25: Svar på spørsmålet Var det en mann eller kvinne som utførte dette? Prosent. N = 113.

I all overveiende grad var det menn som sto bak seksualisert vold, og dette tilsvarer funnene i representative undersøkelser i befolkningen for øvrig (Thoresen og Hjemdal 2014).

4.6.2 Fysisk vold eller alvorlige trusler om fysisk vold

Når det gjelder vold og trusler har vi brukt de samme spørsmålene som har blitt benyttet og foreslått av Anderssen med flere i «Seksuell orientering og levekår» (2016; 2013). I befolkningsundersøkelsen «Vold og voldtekt i Norge» (Thoresen og Hjemdal 2014) er der stilt andre og mer konkrete spørsmål om vold og trusler. Tallene fra vår undersøkelse kan derfor lettest sammenlignes med tallene fra «Seksuell orientering og levekår». Forekomst av ulike former for vold i løpet av de siste 12 månedene fordeler seg som følger blant respondentene i vår undersøkelse:

Figur 24: Svar på spørsmålet «Har du i løpet av de siste 12 månedene blitt utsatt for følgende?» Prosent per svaralternativ. N = 247-248.

Til sammen er det 64 personer – 25 % av respondentene – som har blitt utsatt for en eller flere former for trusler og vold. Svarene på disse spørsmålene ligger noe høyere enn funnene fra «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013). I deres undersøkelse hadde mellom 3 og 7 % av lhb-personer blitt utsatt for vold som førte til synlige merker eller kroppsskade, mens i vårt utvalg gjelder det 10 %. For vold som ikke førte til slike merker var andelen blant lhb-personer fra «Seksuell orientering og levekår» mellom 2,5 og 10 % (Anderssen og Malterud 2013: 101), mens blant vårt utvalg er det snakk om 16 %. På det siste spørsmålet er andelen fra «Seksuell orientering og levekår» på 7-14 % (Anderssen og Malterud 2013: 101), mens 20 % av våre respondenter oppgir å ha blitt utsatt for trusler.

De som svarte ja på et av svaralternativene i dette spørsmålet ble spurt om hvem som utførte angrepet eller truslene:

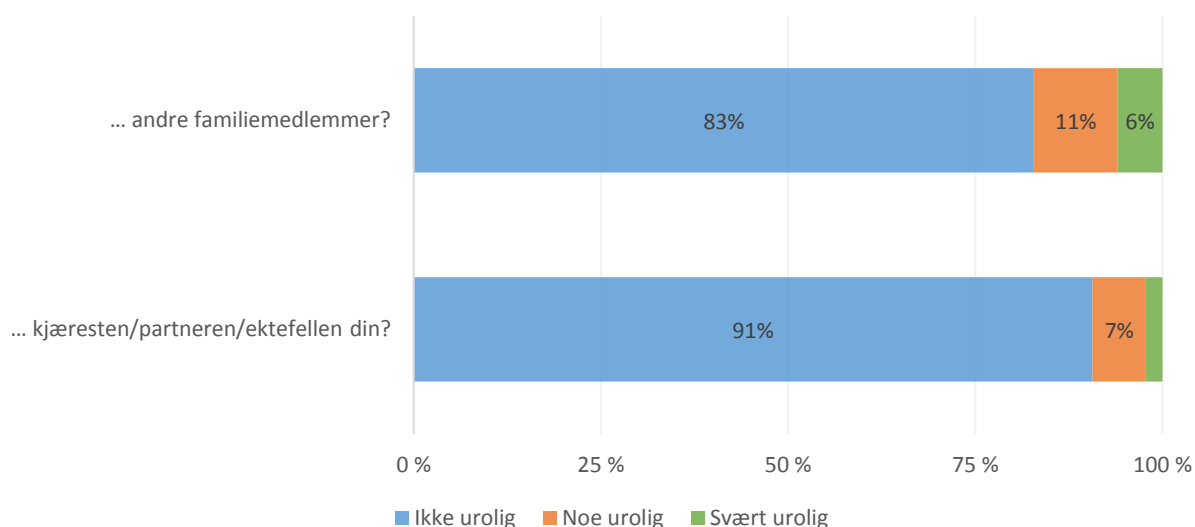
Hvem angrep eller truet deg?

Ukjent person	45 %
Partner/samboer/kjæreste	21 %
Venn	9 %
Familiemedlem	15 %
Nærstående person	10 %

Tabell 26: Svar på spørsmålet «Hvem angrep eller truet deg?» Prosent. N = 67.

Vold eller trusler er omtrent like vanlig fra nære personer (inkludert partner, venner, familiemedlemmer og andre nærstående personer) som fra ukjente.

Det er imidlertid verdt å legge merke til at samtidig som en fjerdedel oppgir å ha opplevd vold eller trusler, er de færreste jevnlig urolige for at de skal bli utsatt for dette. Figuren under viser hvor mange som den siste tiden har vært urolige for å bli utsatt for vold eller trusler fra henholdsvis partner og andre familiemedlemmer:

Figur 25: Svar på spørsmålet «Hvor urolig har du den siste tiden vært for å bli utsatt for vold eller trusler fra...» Prosent per svaralternativ. For å bedre lesbarhet blir andeler under 5 % ikke spesifisert i figuren. N = 224-233.

Blant respondentene i vår undersøkelse svarte 8 % at de hadde vært noe urolige eller svært urolige for å bli utsatt for vold eller trusler fra partner, 17 % fra andre familiemedlemmer.

Forskning på majoritetsbefolkningen har vist at hvor man rammes av vold og hvilken relasjon man har til utøver er nært knyttet til den utsattes kjønn. Kvinner utsettes i størst grad for vold i nære relasjoner, mens menn oftest utsettes for vold i offentligheten fra ukjent gjerningsperson (NOU 2012: 15). Blant respondentene i «Seksuell orientering og levekår» oppga de fleste av de voldsutsatte lhb-personene å ha blitt utsatt for vold fra en ukjent person på et offentlig sted (Anderssen og Malterud 2013: 100-4). For vårt utvalg ser fordelingen slik ut:

Hvor inntraff disse volds- eller trusselepisodene?

På et utested eller på gaten utenfor et utested	25 %
Annet offentlig sted	39 %
Hjemme hos meg	22 %
I et annet hjem	14 %

Tabell 27: Svar på spørsmålet «Hvor inntraff disse volds- eller trusselepisodene?» Prosent. N = 64.

Etter kjønn fordeler svarene seg som følger:

Hvor inntraff disse volds- eller trusselepisodene?

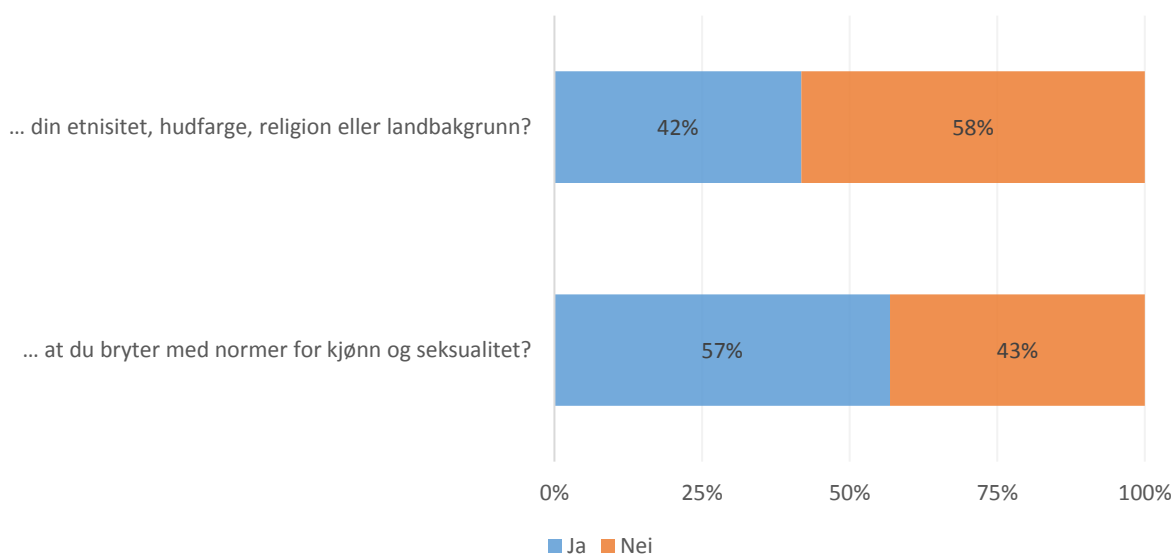
	Offentlig sted	Hjemme hos noen
Mann	21	7
Kvinne	14	9
Annet	6	7

Tabell 28: Svar på spørsmålet «Hvor inntraff disse volds- eller trusselepisodene?» fordelt på kjønn. Antall. N = 64.

De fleste av dem som rapporterer å ha blitt utsatt for vold eller trusler oppgir at dette inntraff på offentlig sted. Det synes ikke å være noen tydelige kjønnsforskjeller.

Vi har også spurt hvorvidt respondentene mener at vold- eller trusselepisodene har noe med innvandrerbakgrunn og/eller seksuell orientering og kjønn å gjøre:

Figur 26: Svar på spørsmålet «Mener du at noen av disse volds- eller trusselepisodene hadde sammenheng med...» Prosent per spørsmålsformulering. N = 51-55.

Det er noen færre som mener at innvandrerbakgrunn var årsaken til volden/trusselen. Det er omtrent like mange som mener at volds- eller trusselepisodene hadde noe med normer for kjønn og seksuell orientering å gjøre det, som at det ikke hadde det. I undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» oppga mellom 4 % (bifile kvinner) og 41 % (homofile menn) av de voldsutsatte at de mente dette hadde med seksuell orientering å gjøre (Anderssen og Malterud 2013: 101).

4.7 Oppsummering

Utvalget skiller seg fra majoritetsbefolkningen på noen områder. De er yngre, mer urbane og bedre utdannet, men samtidig mer utsatt for økonomisk risiko, og flere er mer plaget av faktorer knyttet til psykiske problemer. Det er også langt flere som oppgir at de har blitt utsatt for voldtekt enn i befolkningen for øvrig. Mange oppgir at deres seksuelle orientering, kjønnsuttrykk eller etnisitet er gjenstand for negative kommentarer eller handlinger.

Både lhb-befolkningen (Anderssen og Malterud 2013) og innvandrerbefolkningen (Vrålstad og Wiggen 2017) rapporterer om diskriminering på ulike samfunnsarenaer og er mer utsatt for psykiske helseplager, selvmord og selvmordsforsøk enn befolkningen for øvrig. Som sådan er det ikke overraskende at vårt utvalg, som tilhører begge minoriteter, er særlig utsatt.

Utvalget skiller seg også fra befolkningen for øvrig når det gjelder utsatthet for vold. Både når det gjelder voldtekt og erfaringer med vold og trusler rapporterer vårt utvalg om høyere forekomst enn befolkningen for øvrig.

Vår undersøkelse tyder på at det å være skeiv med innvandrerbakgrunn gjør at man i særlig grad risikerer å bli utsatt for diskriminering. På den ene siden er det mange som opplever at man som skeiv blir ekskludert fra etniske minoritetsmiljøer. På den andre siden rapporteres det om diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn i skeive miljøer. Denne sammenhengen har i liten grad blitt undersøkt systematisk tidligere.

5 Å bryte med normer for kjønn og seksualitet

I dette og de påfølgende kapitlene presenterer og analyserer vi datamaterialet fra intervjuundersøkelsen. Informantene i dette prosjektet har vokst opp i en rekke ulike geografiske og kulturelle kontekster, preget av svært ulike lovverk og sosiale normer når det gjelder kjønn og seksualitet. En del har vokst opp i samfunn med strenge regler og normer for hva som er tillatt for henholdsvis menn og kvinner, og der sex og kjærlighet mellom personer av samme kjønn blir sett på som en sykdom, som syndig og uakseptabelt, og kan straffes i henhold til loven. Andre informanter er vokst opp i land preget av større grad av allmenn toleranse for homoseksualitet, og der skeive har tilkjempet seg juridiske rettigheter som diskrimineringsvern og rett til å gifte seg. Det som imidlertid synes å være en felles erfaring for våre informanter på tvers av ulike geografiske og kulturelle kontekster, er at man lever i samfunn der det å være heterofil og cis-person er normen. Det vil si at alle antas og forventes å identifisere seg med det kjønn man ble tildelt ved fødselen, og å forelske seg i og inngå i parforhold med personer av motsatt kjønn. Det å leve som skeiv innebærer dermed at man på et eller annet tidspunkt i livet innser at man føler noe annet enn det omgivelsene forventer at man skal føle. Å erkjenne dette for seg selv, forstå egne erfaringer i lys av denne innsikten, finne ord for dette og formidle det til andre er en sentral del av det å leve skeivt. Samtidig har erfaringer med homofobi og homonegativitet gjerne konsekvenser for hvem og i hvilke kontekster man velger å være åpen.

I dette kapitlet undersøker vi hvordan informantene har opplevd prosessen med å identifisere seg og komme ut som skeiv. I kapitlets første del presenterer vi fortellinger om når og hvordan informantene ble bevisst at de ikke var hetero eller cis, og hvordan de har opplevd prosessen fram mot å definere seg som skeiv. Noen fortalte om det å utvikle en skeiv identitet som relativt uproblematisk og selvfølgelig, mens det for andre har vært forbundet med smerte og store indre konflikter. I kapitlets andre del presenterer vi fortellinger om å komme ut, og informantenes vurderinger av åpenhet.

5.1 Hvem er jeg? Å forstå seg selv som skeiv

I de åpne intervjuene inviterte vi deltakerne til å fortelle om livet sitt fra de var barn og frem til i dag. I mange tilfeller fortalte deltakerne en kronologisk fortelling om sitt liv, hvor prosessen med å forstå seg selv som skeiv og komme ut overfor omverdenen stod sentralt. Flere fortalte om seg selv som et annerledes barn, at de brøt med samfunnets kjønnete forventninger til jenter og gutter. Videre fortalte folk historier fra barndommen og tenårene om å bli tiltrukket av, forelsket i og ha seksuelle relasjoner med noen av samme kjønn. Historiene om barndommen og ungdomsårene ble gjerne fortalt som en forklaring på hvem de er i dag. Spørsmålet om hvordan man forstår og definerer seg selv i dag stod også sentralt i mange av intervjuene, og informantene benyttet en rekke ulike identitetskategorier.

5.1.1 Et annerledes barn

Et gjennomgående tema i mange av fortellingene var at informantene fortalte at de har kjent seg som «annerledes» helt fra barndommen, og at dette handlet om kjønnete forventninger. Informanter fra en rekke ulike land og kontekster har fortalt likende historier, hvor det å være en feminin gutt blir et kjennetegn på homoseksualitet eller en forklaring på

hvorfor man trenger kjønnsbekreftende behandling. Jenter som motsetter seg feminitet bruker senere dette i sin egen fortelling om det å være skeiv – for å forstå og bekrefte egen identitet. En homofil mann som er oppvokst i Norge fortalte:

Jeg hadde veldig mange venninner i oppveksten. Jeg hadde også mange feil interesser til å være gutt. Likte rosa ting, og Barbie tiltrakk meg helt fra jeg var liten. Jeg husker til og med at når jeg var fem år, så skulle vi kjøpe en bursdagskake til meg så hadde de kjøpt en blå bursdagskake. Den skulle være rosa da, så jeg gråt meg til en rosa kake. Søskenbarnet mitt hadde en rosa ballettkjole. Jeg tok den på og den måtte de rive av meg i barnehagen, på en måte, for det var ikke greit da. Eller, det var mamma og pappa sin beskjed da.

Informanten fortalte at han som barn ble oppfattet som feminin, og poengterte at dette ble sett på som «feil». Det å bryte med normer for kjønn ble møtt med motstand og sanksjoner fra omgivelsene. I denne informantens fortelling fungerte det å være et annerledes og feminint guttebarn som en forklaring på at han er homofil. Også andre homofile menn vi intervjuet, som var oppvokst i helt andre kontekster, fortalte liknende historier om å være et feminint guttebarn og bli sanksjonert for dette.

Flere av de skeive kvinnene fortalte også om å bryte med normer for kjønn i barndommen. Noen fortalte at de ble oppfattet som en guttejente – eller «tomboy» – og om å bli påtvunget klesplagg ment for jenter: «På skolen begynte vi å bruke uniform. De var kjønnsspesifikke med skjørt for jentene. Jeg hatet det og ble med i elevrådet for å kunne ha på meg bukser», fortalte en av informantene. Også transpersonene vi intervjuet fortalte historier om å bryte med kjønnsnormer som barn:

Jeg var ung og følte meg som en jente. Jeg begynte å føle at jeg kanskje aldri hadde vært en gutt. Jeg likte jenteklær, jenteleker. Senere tok jeg operasjon, og fikk bryster. Jeg ble en 'sheman'. Det var da jeg begynte min reise.

I denne informantens fortelling er barndommens brudd med kjønnsnormer startpunktet for en fortelling om å bli sheman og gjennomgå kjønnsbekreftende behandling.

Det framkommer av historiene om å være et annerledes barn at mange opplevde dette som vanskelig. En homofil mann som har vokst opp i Øst-Afrika fortalte om opplevelser av annerledeshet i barndommen som noe som hadde satt sitt preg på hele hans voksne liv:

Jeg hadde en vanskelig barndom. Jeg hadde mange problemer på grunn av den jeg er. Personligheten jeg hadde som barn kommer til å forbli den samme til jeg er 50-60 år. Jeg kommer fra en muslimsk familie. Det er vanskelig å være homofil. Jeg hadde ikke noen homofile venner. Jeg så på det som en psykologisk sykdom. Da jeg vokste opp så jeg bare heterofile par. Jeg trodde det var en sykdom å være homofil, og at jeg var nødt til å bli sammen med en jente.

Informanten understreket hvor vanskelig det hadde vært å vokse opp som et skeivt barn uten skeive venner eller rollemodeller, i en kontekst hvor homoseksualitet ble sett på som en sykdom og likekjønnsrelasjoner ikke framstod som en mulighet.

Erfaringer med annerledeshet og utenforskap handler også om andre ting enn kjønn og seksualitet. Hudfarge, religion og etnisk bakgrunn kan også danne grunnlag for en opplevelse

av annerledeshet og utenforskap, og dette var noe alle informantene som har vokst opp i Norge tematiserte. En av dem fortalte: «Da jeg vokste opp var jeg den eneste minoritetspersonen på skolen. Jeg husker jeg synes det var flaut å være muslim». En annen informant fortalte om hvordan hun hadde opplevd det som særlig vanskelig å akseptere seg selv som skeiv fordi hun allerede følte seg annerledes på grunn av hudfarge:

Jeg tenkte at jeg kom til å bli behandlet annerledes. Jeg tenkte at det ville være vanskelig å være både brun og skeiv. Og jeg tenkte at folk ville like meg mindre. Jeg identifiserte meg jo som heterofil kvinne og plutselig så ble jeg forelsket i jenter. Og det var helt krise. Men jeg vet ikke. Jeg tror at det også bærer preg av de jeg omga meg med på den tiden. Det var jo de barndomsgjengene og folk som var som dem. Jeg fikk jo de kjipe kommentarene fra den gjengen, og det var veldig heteronormativt. Og jeg tenkte at jeg ikke kunne få barn. Det er også sånne ting som jeg vet bedre nå da, og så tror jeg det ville ha vært annerledes med de vennene jeg har i dag. Men det var vel det at jeg ikke ville skille meg ut mer enn jeg gjorde. Jeg var jo den eneste brune i den barndomsgjengen også. Så jeg ville liksom både være norsk og heterofil. Det var drømmen den gangen.

Informanten fortalte at hun i ungdomstida ønsket å være som de andre i vennegjengen, det vil si norsk og heterofil. Det var ubehagelig å forelske seg i jenter fordi hun var redd for å bli sett på som enda mer annerledes enn hun allerede var på grunn av innvandrerbakgrunn. Det er rimelig å tro at denne frykten for å være annerledes hang sammen med at hun helt fra barnehagealder hadde opplevd ekskludering, mobbing og utenforskap på grunn av sin innvandrerbakgrunn.

En annen informant fortalte om det å bryte med normer for kjønn og seksualitet som én del av en mer generell følelse av å være utenfor og annerledes i ungdomstida. Familien hadde flyttet fra landsbygda i ett land til en by i et annet, og hun opplevde å ikke passe inn i ungdomsmiljøet på det nye stedet. Hun fortalte om ungdomsmiljøet hun ikke passet inn i som en kontrast til senere erfaringer med å omgås folk hun omtalte som åpne og mangfoldige, med bakgrunn fra mange ulike land. I hennes fortelling var seksuell orientering bare en del av og kanskje ikke det viktigste elementet i en større fortelling om annerledeshet og identitet. Som Eggebø med flere har pekt på, kan unge skeives fortellinger om annerledeshet like gjerne være knyttet til andre deler av identiteten som for eksempel fritidsinteresser, klesstil og geografisk tilhørighet, som til seksuell orientering og kjønn (Eggebø med flere 2015: 44).

5.1.2 Tidlige seksuelle erfaringer

I forlengelsen av fortellingene om å være et normbrytende barn, var det mange som fortalte om sine første opplevelser av å bli tiltrukket av og forelske seg i en person av samme kjønn, og om tidlige seksuelle erfaringer med personer av samme kjønn. En lesbisk kvinne fortalte:

Jeg var rundt 13 år og forelsket meg i jenter. Det føltes fint, jeg følte ikke skyld. Likevel fortalte jeg ikke om det til noen. Men ingen snakker om det i det katolske samfunnet hvor jeg vokste opp. [...] Jeg begynte å bli stresset da jeg ble litt eldre og skjønnte at jeg måtte holde det for meg selv. Jeg prøvde å passe inn, farget håret mitt blondt og lot som om jeg var forelsket i gutter.

Denne informanten beskrev en gradvis endring i hvordan hun opplevde det å forelske seg i andre jenter. Til å begynne med opplevdes det fint og medførte ikke skyldfølelse. Men etter hvert som hun ble eldre ble det mer problematisk for henne, og hun koblet dette til det katolske miljøet hun vokste opp i. Det å forelske seg i jenter gjorde at hun følte seg annerledes, og hun håndterte dette med å endre på utseendet sitt og skjule hvem hun var forelsket i. Denne informanten har bakgrunn fra et land hvor likekjønnsrelasjoner er akseptert, men er vokst opp i et religiøst miljø hvor homoseksualitet ikke var noe man snakket om og kanskje også skambelagt.

Andre informanter fortalte at de hadde opplevd det som uproblematisk å føle seg tiltrukket av personer av samme kjønn. En skeiv kvinne som har vokst opp i Norge fortalte:

Da jeg var liten trodde jeg at alle var biseksuelle. Jeg hadde ikke noe begrep for det, men trodde alle likte alle og syntes alle var søte. Så, ved puberteten, ble man enten eller. Slik hadde jeg oppfattet det. Jeg gjorde en del «feil» på barneskolen. Spurte jenter om de ville kysse eller være kjæreste. I naturfagstimen på ungdomskolen var det en som nevnte biseksuell. Jeg tenkte wow! (...) Jeg hadde en artikulert biseksualitet fra jeg var 13-14 år, men har hatt en slik forståelse av meg selv siden jeg var fire til fem. Jeg seksuelt debuterte med en annen jente da jeg var rundt 12 år. Jeg hadde en bestevenninne som jeg eksperimenterte med. [Det gikk] gradvis over til sex. For henne var det øving til guttekjæreste, og for meg var det mitt livs kjæreste. (...) Så ble det mer og mer vanlig [å være skeiv]. Noen gutter kom ut. I det miljøet var det større åpenhet rundt seksualitet og kjønn. Dersom du ikke var litt skeiv, så var du for konform.

For denne informanten var tiltrekning til personer av alle kjønn noe selvfølgelig helt fra hun var liten. Hun antok at alle hadde det som henne. Senere oppdaget hun et ord for å følge seg tiltrukket av både kvinner og menn – bifil – og definerte seg som det. I løpet av denne prosessen fikk hun også en forståelse for at ikke alle følte som henne, og at hun derimot skilte seg ut fra normen. Men i motsetning til flere av de andre informantene som tematiserte annerledeshet som noe vanskelig og noe de ikke ønsket seg, viser sitatet over at annerledeshet også kan være noe man omfavner, mens heteronormen avvises som konform.

Flere andre informanter fortalte også om likekjønnsseksualitet som en selvfølgelig og relativt uproblematisk del av ungdomstida. Noen hadde i lengre perioder bodd på internatskole eller vært i militæret, og fortalte at sex mellom personer av samme kjønn var helt vanlig ved slike kjønnsdelte institusjoner. En informant som hadde vokst opp i et afrikansk land fortalte:

Jeg gikk på kostskole med bare gutter. Jeg var en liten, pen gutt og var selv tiltrukket av gutter. Vi tok på hverandre, kysset, og så videre. På kostskolen var minst 25 av 100 biseksuelle. Men de fleste kom senere til å leve heteroseksuelt. Noen folk vokser det av seg, men andre ikke. Jeg er blant de 25 prosentene som er biseksuelle.

Som det framgår av sitatet over skilte informanten mellom det å praktisere sex med folk av samme kjønn i en periode av livet, og det å være biseksuell også som voksen. Selv fortelle informanten om det å være biseksuell som noe han alltid har vært og alltid kommer til å være. En annen informant fortalte en liknende historie om seksuelle relasjoner mellom

personer av samme kjønn under militærtjenesten: «Jeg hadde sex med alle, og jeg har en mistanke om at alle andre hadde sex med hverandre også, men vi holdt det hemmelig. Ingen snakket om det». Begge disse informantene fortalte om likekjønnssex som en utbredt og uproblematisk praksis ved internatskoler og i militæret, men at de selv (i motsetning til mange av de andre som praktiserte likekjønnssex) hadde en skeiv identitet. Selv om sex mellom personer av samme kjønn syntes å være både utbredt og akseptert i disse kontekstene, så var det ikke noe man snakket om. Videre var der åpenbart en forventning om at man senere, som voksen, skulle leve et heteroseksuelt liv. Kjønnsdelte institusjoner, som internatskoler og militæret, synes å muliggjøre seksuelle relasjoner mellom unge av samme kjønn. Det finner vi eksempler på i historiene til både kvinnene og mennene som deltok i intervjuundersøkelsen. I vårt datamateriale fremkom bare én enkelt historie om at sex mellom menn ble oppdaget og straffet. Ellers var det ingen som fortalte at slike seksuelle praksiser fikk negative sanksjoner fra andre ungdommer eller voksne.

5.1.3 «Første gang jeg hørte om The L-word» - Å sette ord på en skeiv identitet

Språket som finnes og kategoriene man velger å bruke om sin egen identitet er et viktig spørsmål for mange av informantene i denne undersøkelsen. Dette med å finne ord som beskriver det man føler og opplever, og oppdage at det finnes andre som føler som en selv, er en prosess som flere informanter fortalte inngående om. En skeiv kvinne som har vokst opp i et østafrikansk land fortalte:

Jeg begynte på ungdomsskolen [i hjemlandet], og der er gutter for seg og jenter hver for seg. (...) På ungdomsskolen var det sånn at jeg var forelsket i jentene i klassen, jeg syntes de var de fineste. Men de andre jentene ble interessert i det motsatte kjønn. Da fant jeg ut at jeg er litt annerledes, men man er jo ikke åpen der, og jeg forstod ikke hva jeg er og hvorfor jeg føler det sånn. Det er litt med kulturen og samfunnet du er i hvor du ikke snakker om sex. (...) Jeg ante ingenting om det som skjedde med meg. Men jeg tenkte ok, jeg skal være helt normal, og få meg en guttekjæreste. (...) Jeg har vokst opp med at jeg bærer æren for hele familien, for jeg er jente. (...) Jeg har vokst opp med den delen, at det ikke er det samme hva jeg gjør. Å være glad i jenter i [landet hun vokste opp] var sånn, «å, så deilig, jeg trenger ikke gjemme meg eller skjule meg eller snike rundt for å treffe gutter, jeg kan bare ha det sånn at 'dette er venninna mi Fatima, se på henne, hun har på seg niqab'» (ler). Jeg hadde den delen, det var fantastisk. (...) Det fortsatte da jeg kom til videregående, og jeg var bare heldig med jenter, privat. (...) Det var på universitetet jeg fant ut at det var et ord for det jeg føler, og jeg skjønnte at jeg ikke var alene. Jeg var ikke alene før det heller altså, det var jo jenter, en kjæreste her og der (ler). Men i løpet av videregående og ungdomsskolen var det ingen som hadde jeg ikke sagt at «dette føler jeg, sånn ekte, og den kjæresten er bare et skalkeskjul», og jeg tenkte at kanskje jeg og bør føle litt sånn for gutter. Men jeg gjorde ikke det. (...) Men på universitetet var det mange jenter med forskjellig bakgrunn, vestlige folk som har vokst opp i andre land, og det var mye mer åpent. (...) Første gang jeg hørte om «The L-Word» var på universitetet, det ble et prosjekt for meg (ler). (...) På universitetet kom jeg i kontakt med noen venner som og hadde de samme følelsene som meg. (...) Og jeg skjønnte at jeg er ikke alene. (...)

I likhet med flere av de andre informantene, har denne informanten opplevd at kjønnssegregerte utdanningsinstitusjoner gir et visst rom for forelskelse og seksuelle relasjoner med personer av samme kjønn. I den æreskulturen hun vokste opp i var det kjærestereasjoner og seksuelle relasjoner mellom unge av motsatt kjønn som ble oppfattet som en trussel mot kvinnens og familiens ære. Likekjønnsrelasjoner var derimot mulig under dekke av vennskap. Det kom frem i hennes historie at det å innse at hun likte jenter var en lettelse. Hadde hun ønsket guttekjæreste ville det innebåret å «snike rundt for å treffe gutter», mens det å være sammen med jenter var ukomplisert.

Det å ha et språk for skeiv kjærlighet henger sammen med å finne et fellesskap. Denne informanten fortalte om sin seksuelle orientering som noe selvfølgelig og relativt uproblematisk, men i ungdomsårene hadde hun ikke noe språk for sin seksuelle orientering. Det var først på universitetet, i møte med andre unge med bakgrunn fra ulike land, at et språk for det hun følte for kvinner ble tilgjengelig for henne. Informantens historie kan lese som en positiv fortelling knyttet til det å forstå seg selv som skeiv, og å leve skeivt i en kontekst hvor dette ikke er åpent akseptert men likevel synes å være mulig.

En annen informant fortalte derimot om at der er lite rom for å leve skeive liv i hans hjemland og at alle ord for homoseksualitet har negativ og nedsettende betydning:

«Sodomist» er ordet for homofil på vårt språk. Moren min pleide å fortelle meg at da de bodde i jungelen så fant de en mann som lå med enn annen mann og han ble skutt.

Denne informanten vokste opp i en kontekst der det eneste ordet for å være homofil er det sterkt negativt ladete ordet «sodomist». Språket som var tilgjengelig for ham markerte altså tydelig at det å være homofil var noe uakseptabelt og syndig. Slik sitatet over eksemplifiserer finnes det på noen språk bare nedsettende betegnelser på skeive. Dette kan være grunnen til at flere av informantene brukte det engelske ordet «gay» om seg selv også når de snakket på sitt eget morsmål.

Noen av informantene opplevde etablerte identitetskategorier som lesbisk, homofil, bifil og transperson som mindre selvfølgelige. Særlig en av informantene, som identifiserte sin kjønnsidentitet som «agender eller kjønnsnøytral», og sin seksuelle orientering som bifil og demiseksuell, forklarte at det å komme ut – altså å bli sett og forstått som den man er – kunne være komplisert:

Når man møter folk ligger det kanskje en forventning om at man automatisk skal [ha lyst til å ha] ha sex. Det har liksom blitt fastsatt at man liker hverandre. For meg er det litt annerledes, for selv om jeg er interessert i en person er jeg fremdeles ikke sikker på det med seksuell tiltrekning. Så da trenger jeg litt mer tid på å finne ut om jeg er seksuelt tiltrukket eller om jeg bare liker personen som en venn. Så det er litt, ja.. Det tar litt lengre tid. (...) Det greit å si ifra fra begynnelsen om at jeg trenger litt tid før jeg er klar for sex.

Denne informanten identifiserte seg selv både som bifil og demiseksuell, sistnevnte impliserer for informanten at «det er på en måte i gråsonen til aseksualitet, men det er ikke egentlig aseksualitet, mer midt mellom aseksuell og seksuell. Jeg føler bare seksuell tiltrekning om det er en følelsesmessig forbindelse». Denne informanten bryter dermed ikke

bare med samfunnets normer knyttet til forventninger om å identifisere seg innenfor en tokjønnsmodell og være heterofil, hen bryter også med forventningen om at det å bli tiltrukket av noen nødvendigvis også innebærer en seksuell relasjon. En annen informant fortalte at hun identifiserte seg som polyamorøs og bifil:

Jeg prøvde meg på heteronormativt monogami (...) men fant ut at det ikke var noe for meg. Jeg følte meg låst for at jeg måtte velge kjønnnet mitt. Dersom jeg var i en relasjon med menn så forsvant biseksualiteten min. Og med kvinner var det bare et spørsmål om tid før jeg måtte konvertere til lesbisk.

Det å være bifil og polyamorøs henger for denne informanten sammen, ettersom hun opplevde å miste en del av sin identitet som bifil når hun hadde intime relasjoner med kun én person. Men på grunn av normen om at intime relasjoner ikke skal romme mer enn to personer, har denne informanten etter eget utsagn «brukt veldig lang tid på å leve konformt».

For noen av informantene fremstår begrepene mer som prosesser enn identitetskategorier, og spørsmålet om seksuell identitet og kjønnsidentitet fungerte dermed ikke som et bakgrunns spørsmål i intervjuet. En av dem nølte da intervjueren stilte spørsmålet og kommenterte at «dette er et ladet spørsmål». Deretter begynte informanten på en fortelling som strakk seg fra barndommen og grep inn i kjernen av informantens identitet og livserfaringer de siste 20 årene. Han vokste opp i et samfunn hvor det å bryte med normer for kjønn og seksualitet ble hardt sanksjonert, og fortalte at han hadde brukt ti år av livet sitt på å reflektere rundt egen seksualitet og å forsøke å artikulere det for seg selv, samtidig som han gradvis kom ut overfor andre. Samtidig var det en del informanter, særlig menn, som raskt og utvetydig definerte seg som homofile. Her var identitetskategorien i all hovedsak ikke et punkt som trengte utforskning eller refleksjon, men noe som heller dannet et bakteppe for resten av samtalen.

5.1.4 Forhandlinger mellom skeive identiteter og etniske og religiøse identiteter

Det å forstå seg selv som skeiv og å utvikle en skeiv identitet henger sammen med andre sider ved ens identitet, som for eksempel etniske, kulturelle og religiøse identiteter. For noen var det å være skeiv knyttet til norskhet. En informant med bakgrunn fra Midtøsten bemerket at han alltid hadde vært litt for norsk for foreldrene, og satte dette i sammenheng med at han var homofil. En annen informant, med bakgrunn fra Vest-Afrika, fortalte om faren: «Han hadde en uttalt skuffelse da vi kom på besøk, [at jeg brøt med kjønnsnormer] og ble norsk. Sorgen over at barnet ditt ikke snakker språket og ikke oppfører seg som en kvinne». Farens skuffelse handler om at hun ikke snakker morsmålet hans og ikke oppfyller hans forventninger til hva en kvinne skal være. Foreldrene til begge disse informantene hadde uttrykt skuffelse eller anklager over at barnet deres er blitt (for) norsk. Det å bryte med normer for kjønn og seksualitet synes å være en sentral del av «norskheten» som foreldrene opplever at deres norskfødte barn besitter for mye av, på bekostning av arven fra foreldrene.

De av informantene som er oppvokst i Norge fortalte om å forhandle og veksle mellom to ulike etniske og kulturelle identiteter. Om man føler seg mest norsk eller mest tilhørende foreldrenes kultur og hjemland avhenger av konteksten. En informant påpekte at det særlig

er i møte med folk som har arabisk bakgrunn og ikke er vokst opp i Norge at han føler seg norsk. Han kommenterte:

Det var en venninne som oppfordra meg til å registrere meg på Tinder og date. Jeg møtte en der som var arabisk og homofil. Først tenkte jeg at da møter jeg en som skjønner meg. Men jeg var jo vokst opp i Norge. Jeg hadde det vanskelig med mitt, var veldig deppa og så svart på fremtiden. Men når jeg møtte han så tenkte jeg at han slet enda mer. Han var veldig religiøs. Muslim og trofast mot familien sin. Det var ikke mulig for han å leve åpent som homofil. Da tenkte jeg også over hvor norsk jeg var og hvor mye bedre jeg hadde kommet meg over det.

I møte med denne arabiske mannen ble det tydelig for informanten hvor forskjellige deres livssituasjoner er når det gjelder åpenhet og forholdet til familien. I sitatet er det å være åpen om sin seksuelle orientering knyttet til norskheten, mens press fra familien og det å ha det vanskelig som homofil er knyttet til det arabiske.

Noen av informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om hvordan deres religiøse identitet kunne være vanskelig å forene med det å være skeiv. En informant fortalte at hun har vokst opp i Øst-Afrika, i en veldig religiøs familie. Hun hadde selv vært veldig religiøs tidligere og regnet seg fremdeles som troende og praktiserende muslim. Hun fortalte:

Man kan si at jeg har min egen tolkning av religion. (...) Jeg tenker at «hei, du er min Gud og du har skapt meg, og jeg har disse følelsene». Når jeg har vært ulykkelig forelska i [en person av samme kjønn], så har jeg av og til, hvis jeg har sittet alene på natta og bedt, så har jeg sagt 'please, hjelp meg'. Og hver eneste gang jeg gjorde det, så har det ordnet seg! Det har ordnet seg sykt bra! Så da har jeg tenkt at kanskje Gud ikke hater meg og at det er noe feil i tolkninga av Islam og det de sier i moskeen og sånn. Det fikk meg til å stille noen spørsmål. (...) Jeg kan jo ikke være mindre verd enn broren min. (...) og det kan jo ikke være noen som har lagd noe så fantastisk som hele universet, som har laget meg med en feil. (...) Det er ikke noe som er feil med Islam, det er masse gode ting. Og jeg tror på en gud, jeg tror virkelig.

Denne informanten fortalte om hvordan hun hadde kommet frem til en fortolkning av Gud og Islam som ikke fordømte henne eller stemplet hen som syk eller feil. Bønn og det å bli bønnhørt hadde vært viktig for denne erkjennelsen. Med den tolkningen av Islam som informanten fremsatte, synes det mulig å forene en skeiv identitet med en religiøs identitet. Hun fortalte om dette med en dose humor, og brukte historien til å illustrere hvordan hun som tenåring og ung voksen kom frem til at Gud elsker henne som hun er og det fremstod som viktig for hennes mulighet til å akseptere seg selv.

En annen informant fortalte også inngående om sitt forhold til religion. Men for denne informanten hadde det vært nødvendig å ta et oppgjør med religionen og definere seg selv som ikke-troende for å kunne erkjenne og akseptere seg selv som skeiv:

Men når jeg begynte på ungdomsskolen begynte jeg å gå litt fra Islam. Da begynte jeg å tvile litt på ja, på tro generelt. Men det tok litt tid før jeg klarte å distansere meg litt uten å være redd, ikke sant. Man får litt frykt når man har en sånn tro i bunnen. Og det [å tvile på religionen] ga meg litt mer ro på sikt. Jeg tror

Jeg måtte. Jeg gikk i niende, tiende trinn før jeg var ordentlig komfortable med å ikke tro på noe. Kunne spise svinekjøtt og sånt uten å skamme meg.

I motsetning til i den forrige historien om sin egen tolkning av Islam, synes det for denne informanten umulig å forene en religiøs identitet med det å være skeiv. Som det går frem av disse to historiene kan religiøs identitet og skeiv identitet potensielt oppleves som en motsetning. For dem som har vokst opp med en religiøs identitet kan det i noen tilfeller være særlig utfordrende å erkjenne og akseptere seg selv som skeiv. Mens noen opplever det som mulig å forene disse to delene av seg selv gjennom bestemte tolkninger av religionen, synes det for andre å være nødvendig å ta avstand fra og gi opp den religiøse identiteten for å kunne romme en skeiv identitet.

5.2 Å komme ut

Fortellinger om å «komme ut» - både overfor seg selv og andre - er en sentral del av en moderne homoseksuell identitetskonstruksjon, og slike historier og spørsmålet om åpenhet er viktige tema i homoforskningen (Hellesund 2008). Tidligere forskning har vist at det er en sammenheng mellom åpenhet og livskvalitet: Det å skjule sin seksuelle orientering kan påvirke levekårene i negativ retning, og mange regner det å kunne vedkjenne seg og være åpen om sin seksuelle orientering som en sentral forutsetning for et fullverdig liv og god helse (Anderssen og Malterud 2013: 20). Samtidig viser våre data at åpenhet også være forbundet med risiko for forfølgelse, vold, diskriminering og brutte relasjoner til familie, venner og nettverk.

De fleste informantene våre hadde en eller annen form for «komme ut-fortelling», noe det åpne intervju spørsmålet vårt også inviterte til. Felles for disse historiene er de strekker seg fra informantenes barndom og fram til i dag. I det følgende ser vi nærmere på hva informantene forteller om det å komme ut, og i hvor stor grad og i hvilke kontekster de velger å være åpne om sin seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. Vi vil ta for oss hva informantene forteller om å komme ut overfor sine nærmeste, i Norge og i opphavslandet. Overfor hvilke mennesker er det trygt eller hensiktsmessig å være åpen, overfor hvilke familiemedlemmer, og på hvilke institusjoner og steder?

5.2.1 Åpenhet overfor de nærmeste

Åpenhet overfor de nærmeste – det vil gjerne si oppvekstfamilien – var sentralt i mange av informantenes fortellinger. Flere fortalte at de ikke ønsket at informasjon om deres seksuelle orientering eller kjønnsidentitet skulle komme ut, særlig til familie. En informant med bakgrunn fra et land i Afrika fortalte om relasjonen til et søsken som også bor i Norge:

Jeg var redd for at han ikke ville syns det var greit at jeg er homofil. Derfor er jeg ikke åpen overfor han. Jeg har fortalt han at han må integrere seg og studere. Han er ung. Jeg har gitt han råd om å ikke være for mye med folk fra hjemlandet vårt fordi det vil hindre integrering. Jeg er redd og jeg er fremdeles alene. Jeg vil ikke at han skal forlate meg.

Informanten fortalte at han ikke tar sjansen på å bli avvist av broren og derfor velger å ikke være åpen. Forventningen om å bli møtt med homonegativisme fra broren knyttet informanten til samfunnet og kulturen de er vokst opp i. Men han uttrykte et håp om at

dersom broren blir integrert i det norske samfunnet, ville det kunne være mulig å være åpen overfor ham i framtida. Ønsket om å kunne være åpen overfor sine nærmeste er tydelig, men risiko for negative sanksjoner og avvisning gjør at han valgte å ikke være åpen.

Proessen med å forstå og akseptere seg selv som skeiv påvirkes naturlig nok av hvilke holdninger, synspunkter og signaler man mottar fra sine nærmeste og omverdenen ellers. En annen informant fortalte om en liknende vurdering knyttet til åpenhet:

Jeg merket tidlig at det ikke var greit å være homofil, og det skapte avstand til mamma og pappa. Jeg ble kalt homo. Mamma fanga det opp. Hun sa: «Homofili er en sykdom. Du kan få behandling». Da kan jeg ikke komme ut, tenkte jeg (...) Jeg levde livet mitt med vennene mine. I tenårene ble sex mer og mer et tema i vennegjengen. For meg var det ukomfortabelt. Jeg var ikke forelska, men tiltrukket av gutter. Jeg sa til meg selv at jeg ikke var homo fordi jeg ikke var sikker. (...) Dersom jeg skulle gitt meg selv som 6.-klassing et råd så hadde jeg sagt at jeg ikke burde kommet ut tidligere. Da hadde jeg blitt enda mer skadet. (...). Men det var flaut å komme ut så sent. Å ha løyet så lenge. Alle vennene mine møtte meg fint, men ingen skjønnte det med mamma og pappa [at de hadde problemer med at informanten var homofil].

Denne informanten har vokst opp i Norge og foreldrene er fra Midtøsten. Foreldrenes syn på homofili som sykdom og synd gjorde at han valgte å ikke komme ut i tenårene. Selv om han gjerne skulle vært åpen tidligere, og uttrykte at han hadde mistet mye ved å ikke være åpen, understreket han at det ikke ville vært bra for ham å komme ut tidligere. Det å komme ut stilte høye krav til hans evne til å håndtere motstand fra foreldrene. Det å ikke være åpen overfor de nærmeste vennene og familien i tenårene hadde vært smertefullt. Men han vurderte det slik at det ville vært enda mer skadelig å komme ut i ung alder.

En annen informant fortalte en dramatisk historie om å komme ut overfor faren:

Jeg har hatt denne følelsen [å være homofil] hele livet. Jeg ville bryte ut [av tausheten]. Hva er det verste som kan skje? tenkte jeg. Jeg tok med feminine menn hjem. «De ser homofile ut», sa faren min og ble sint. Vi kranglet i en uke. «Jeg har gjort alt for deg», sa han. Men jeg hadde aldri trodd at han skulle sende meg i fengsel. Jeg tror han gjorde det for at jeg skulle endre meg.

I etterkant av denne hendelsen valgte informanten å forlate sitt hjemland i Øst-Afrika. En annen informant fortalte at han velger å ikke være åpen fordi han vet at det er helt uakseptabelt i samfunnet han kommer fra og at det vil skape problemer for familien hans. Han fortalte:

Den dagen jeg kommer ut, kommer alle dørene til familien min til å lukke seg for meg. Og ikke bare lukke seg, de kommer til å tenke på meg som død, og de kommer til å møte masse motstand fra folk rundt dem. Jeg foretrekker å ta livet av meg heller enn å plage familien min.

Informanten forklarte denne situasjonen med familiens tilhørighet til en tradisjonell klan i Midtøsten. Han har familie både i Norge og i hjemlandet, men er ikke åpen overfor noen av dem. Han uttrykte en sterk redsel for at familien skulle få vite om hans seksuelle orientering. Samtidig fortalte han at han hadde vært homofil hele livet og uttrykte et sterkt ønske om å i

framtida kunne leve sammen med en annen mann. På den ene siden ønsker han å være seg selv, og uttrykke og leve ut sin seksuelle identitet, men på den andre siden må han ta hensyn til familien, som han vet at de vil få store problemer og bli møtt med sanksjoner fra lokalsamfunnet og klanen dersom det blir kjent at han er homofil. For ham står disse to hensynene i diametral motsetning til hverandre, og han vurderer det slik at hensynet til familien veier tyngst.

En annen informant fortalte om den samme vurderingen, og sammenlignet problemene familien ville ha fått med krig: «De lever med krigen. Jeg vil ikke utsette dem for enda en krig ved å komme ut». Denne informanten fortalte at han hadde mye kontakt med familien i hjemlandet over telefon. Han uttrykte et sterkt ønske om å være åpen overfor dem, men anså dette som umulig.

Flere informanter fortalte at de var åpne overfor enkelte familiemedlemmer, men ikke andre. For andre er det mulig å være åpen overfor noen deler av familien, men ikke andre deler. En kvinne med bakgrunn fra Øst-Afrika fortalte:

Mine brødre og jeg har en god relasjon. Han ene vet at jeg liker jenter, og av og til introduser han meg for sine venner og sier «her er søstra mi, hun er lesbisk» (ler). Storebroren min er veldig snill og greit, men vet ikke om min legning. (...) Vi ringes og snakkes masse, og jeg tenker at han har skjønt det, men bare at vi ikke snakker om det, og jeg vil ikke presse det på han heller. (...) Dersom jeg forteller han hemmeligheten, kan det bli en kjipt situasjon for han. Jeg sier det ikke til han, og han spør ikke om sånne ting, og jeg kan fint ha en «venninne» hjemme.

Mens informantens ene bror er eksplisitt støttende, er relasjonen til den andre broren preget av «don't ask, don't tell». Hun mener han vet, men relasjonen mellom dem er god fordi de ikke snakker om det. Hun uttrykte også at det kan oppstå en vanskelig situasjon for ham dersom han får vite om hennes seksuelle orientering, men det framkom ikke i intervjuet hva dette handlet om. Flere informanter snakket om at diskresjon var en viktig forutsetning for å ha en god og fungerende relasjon til familiemedlemmer. Så lenge elefanten i rommet ikke snakkes om, er tilsynelatende alt greit. En informant illustrerer:

Mamma liker ikke å snakke om det. «Lev livet ditt», sier hun. Jeg har lyst til å spørre henne hva hun mener med det. Jeg er det eneste barnet hennes. Jeg vil ikke miste henne. Moren min forstår alt. Du kan ikke gjemme deg. Noen snakker om det. Noen dør, uten å fortelle noe. Hun har forstått at jeg er annerledes. Moren din vet. Alltid.

Denne informanten fortalte at moren vet at han er homofil, aksepterer ham som han er og støtter ham. Samtidig er det vanskelig å snakke åpent om det, og informanten tilskriver det at hun fremdeles bor i hjemlandet deres og dermed lever i en kulturell kontekst der det å være homofil ikke er akseptert.

En annen informant, som har vokst opp i Norge med foreldre fra Midtøsten, fortalte at familien var støttende og aksepterende da hun kom ut. Å definere seg selv som skeiv og eksplisitt si at hun var skeiv hadde likevel vært en vanskelig prosess. Hun fortalte:

Når jeg har kommet med samme venninna hver gang, så har de skjønt det. Kanskje ikke venninna, men kjæresten. Det handla om at jeg sleit med det selv. Jeg hadde ikke lyst til å være skeiv på den tida.

I denne informantens fortelling er det ikke frykten for sanksjoner fra familien som gjør at hun har brukt tid på å være åpen. Hun tilskriver det sine egne indre konflikter og at hun ikke ønsket å være annerledes. Hun fortalte at hun i en periode levde skeivt uten at hun var fullt ut var i stand til å akseptere dette selv, og langt mindre fortelle andre om det.

Noen av informantene fortalte at det aldri hadde vært en stor sak å komme ut overfor foreldrene, og forklarte dette med at foreldrene var liberale og alternative mennesker. En informant som er vokst opp i forskjellige land i Amerika fortalte at foreldrene hadde vært åpne og støttende fra første stund:

Jeg hadde min første samtale med foreldrene mine om seksualitet, om det å være bifil. Jeg ble positivt overrasket over hvor positive de var. De hadde hatt forhold til bifile tidligere, begge to. De sa at kjærlighet er kjærlighet. Man trenger ikke sette merkelapper på det. Jeg tror det var viktig for hvor åpen jeg var.

Denne informanten opplevde at foreldrene var positive, støttende og selv kom ut med at de begge hadde hatt forhold til personer som identifiserte seg som bifile. Informanten var tydelig på at foreldrenes positive og støttende reaksjoner har vært viktig for hvor åpen hun senere har valgt å være overfor omverdenen. Historien illustrerer hvordan støtte og forståelse fra de nærmeste kan påvirke hvordan man ellers forholder seg til spørsmålet om åpenhet.

I de historien vi har presentert over uttrykte informantene at åpenhet overfor familien var viktig og ønskelig, men i varierende grad noe de anså som mulig. Det er verd å bemerke at ikke alle var like opptatt av åpenhet overfor familien, eller syntes dette var en forutsetning for en god relasjon med familien. En europeisk informant fortalte at hen ikke synes familien har noe med hvem hen involverer seg romantisk med. Selv om hen tror at de vet at hen er skeiv, så har hen ikke sagt noe og de har heller ikke spurt. Også andre informanter uttrykte at de ikke vurderer det som viktig at familien, som gjerne bor i et annet land, vet hvem de er sammen med.

5.2.2 Åpenhet i hjemlandet

Våre informanters fortellinger om hjemlandet er vevd sammen med fortellinger om barndom, oppvekst, utdanning og familierelasjoner. I flere intervjuer er historien om hjemlandet en fortelling om homonegativisme. En informant fra et land med repressiv lovgivning fortalte:

Homoseksualitet er forbudt i begge religioner [som i hovedsak praktiseres i hjemlandet]. De går etter boka. Å være homofil er tøft. Det blir forstått som et psykisk problem. Man må leve som en annen enn seg selv, man må leve heterofilt. Loven forbyr homoseksualitet. Mine homofile venner har allerede rømt, og en sitter i fengsel. En mann ble beskyldt for å ha sex med menn. Han var feminin. Han ble slått. Jeg gråt inni meg. Han var alene og feminin, og derfor beskyldt for å være homofil.

Informanten fortalte om homonegativisme, vold og fengsling av homofile, og i likhet med han selv har de fleste skeive han kjenner fra hjemlandet flyktet som et direkte resultat av vold og straffeforfølgning. Som det kommer frem fra historien over, vil man i beste fall leve et ensomt liv, eller et påtvunget heteroseksuelt liv, som homofil i hans hjemland.

En annen informant fortalte også om å komme ut i et land med repressiv lovgivning. Han kom ut til moren sin, men opplevde at hun ikke forstod, han forklarte dette med at hun hadde lav utdanning og var religiøs. En turbulent periode hvor han forsøkte å både komme ut og akseptere sin egen seksuelle orientering endte med et selvmordsforsøk. Han overlevde, og ble innlagt på en psykiatrisk institusjon. Han fortalte om sin seksuelle orientering til psykologen med et håp om å møte forståelse. Psykologen foreslo imidlertid elektrosjokkterapi, og etter dette har informanten hatt problemer med psykologer, samtidig som han har lidd av angst og depresjon. Denne informanten og andre fortalte historier om å bære med seg tunge traumer fra hjemlandet. De har blitt møtt ikke bare med mistro, men også med aggresjon og vold fra både samfunnet og dels også sine nærmeste. I samfunn hvor det å bryte med normer for kjønn og seksualitet ikke tillates, vil både det å akseptere sin egen seksuelle orientering og kjønnsidentitet, og prosessen med å fortelle andre om det, kunne være lang og vanskelig.

I vårt materiale er det helt klart de som kommer fra land med repressiv lovgivning som forteller mest om homonegativisme i hjemlandet. Flere informanter fortalte dessuten at de har drevet aktivisme og jobbet politisk for lov- og holdningsendringer i hjemlandet. Selv om arbeidet beskrives som meningsfylt, er det også forbundet med frykt for å bli forfulgt eller drept. For flere av informantene er dette helt eller delvis grunnen til at de tok en beslutning om å forlate hjemlandet, og dette gjelder ikke bare for dem som har formell flyktningstatus. En av informantene har høy utdanning og har kommet til Norge som arbeidsinnvandrere fra et land med repressiv lovgivning. Han fortalte at han har forlatt hjemlandet på grunn av sin seksuelle orientering, og at han ikke anser det som trygt å reise tilbake fordi han har vært involvert i skeiv aktivisme. En av familieinnvandrerne fortalte om drapet på en homofil venn som et bakteppe for hvorfor hun forlot hjemlandet.

En annen informant har bakgrunn fra et sørøstasiatisk land som verken kriminaliserer eller anerkjenner likekjønnsrelasjoner. Hun fortalte om hvordan det er å leve skeivt i møte med foreldre, svigerforeldre og i hjemlandet mer generelt:

Vi flyttet sammen inn til mine foreldre etter tre måneder. Hennes foreldre var imot forholdet og det var derfor hun flyttet inn med meg. Mine foreldre hadde allerede blitt mer aksepterende, men hennes foreldre aksepterte oss ikke. Hele familien mistet ansikt. Det er en stor vanære. Vår generasjon er mer aksepterende. Men foreldregenerasjonen ser på det som en sykdom. Men noen av oss er villig til å sloss. De fleste av oss [skeive] er nødt til å flytte ut fra familien hus for å kunne leve vårt eget liv. Muligheten til å leve skeive liv kommer an på om du er avhengig av familien din eller om du er økonomisk uavhengig. Dersom du er økonomisk selvstendig, så kan du flytte ut. I den østlige kulturen skal man respektere foreldrene sine, og barna tar vare på sine gamle foreldre. Vi er avhengige av hverandre. Foreldre har dessuten høye forventninger til barna. Barn som bringer vanære over familien blir stresset og føler seg skyldige. Det er flere grunner til at våre foreldre ble mer aksepterende etter hvert. For det første er vi økonomisk

selvstendige. For det andre endret jeg ikke personligheten min selv om jeg er skeiv. For det tredje er samfunnsnormene i endring. Når du er suksessrik og uavhengig og framstår som deg selv, så er det ikke så mye av en vanære [at du er skeiv]. Foreldrene mister ikke ansikt i den grad, og det gjør det mindre vanskelig. Heldigvis har vi en vellykket forretning og er vel ansett i hjembyen vår. Men dersom forretningen gikk dårlig ville det blitt vanskeligere.

I følge denne informanten er der store forskjeller mellom hennes egen generasjon og foreldregenerasjonen sine holdninger til skeive. Hun har likevel opplevd at foreldrene etter hvert har blitt mer støttende, og hun har bodd sammen med kjæresten hjemme hos foreldrene. I følge informanten er det noen sentrale forutsetninger for å kunne leve lesbisk i hjemlandet. For det første er økonomisk uavhengighet og suksess viktig. For det andre er det viktig at hun ikke har endret kjønnsuttrykk, slik vi tolket intervjusituasjonen er det dette hun mener når hun snakker om å endre utseende eller personlighet. For det tredje foregår det en gradvis endring i samfunnets normer.

En annen informant fortalte også at hun hadde levd sammen med kvinne i hjemlandet, men at de hele tiden måtte være diskret. Også hun kom fra et land som verken kriminaliserer eller anerkjenner likekjønnsrelasjoner. Hun fortalte:

Du må alltid skjule deg. Selv i hjemmet, i huset. Jeg sa til partneren min, hysj, ikke si L-ordet. Vær forsiktig. Ikke vær så høylytt. Lukk alltid gardinene. Gå alltid på gata som om vi bare er venner. Selv i dusjen må du være stille. (...) Når vi snakker om framtida snakker vi om at i Norge kan vi leve som alle andre, i alle fall blant venner og familie. Men når vi reiser til [hennes eget hjemland] i framtida, hva skal vi si da? At vi er venner og deler leilighet? Familien vet det, og det er ikke noe problem for dem, men i samfunnet generelt. Hva hvis vi får barn?

Selv om denne informanten er åpen overfor deler av familien, viser dette sitatet tydelig at det er mye som står på spill. Hun og partneren har måttet være forsiktige slik at ikke relasjonen skulle oppdages av naboer eller andre. Og samtidig som de nå lever åpent sammen i Norge, uttrykte hun bekymringer for den fremtidige relasjonen til hjemlandet. Full åpenhet er ikke et alternativ, samtidig som det blir vanskelig å leve skjult dersom de får barn og ønsker å ta med disse for å besøke besteforeldre.

En annen informant som har kommet som arbeidsinnvandrer fra et land som anerkjenner likekjønnsrelasjoner opplevde det likevel som lettere å være skeiv i Norge enn i hjemlandet. Hun fortalte:

Jeg har opplevd diskriminering [i hjemlandet]. Jeg fortalte ikke på jobben at jeg har en kvinnelig partner. Folk er veldig familieorientert, og folk snakker om å oppdra barn og sånn. Jeg jobbet for [en organisasjon som ivaretar marginaliserte grupper], i tilknytning til en [religiøs institusjon]. (...) En venn sa til meg at jeg kom til å få sparken om jeg fortalte at jeg var skeiv. Det følte som et slag i magen. (...) Jeg kan ikke hjelpe andre folk om jeg ikke kan være åpen selv. Det var veldig mentalt slitsomt for meg.

For denne informanten opplevdes det å kunne være åpen i Norge som en lettelse, i motsetning til arbeidshverdagen i hjemlandet hvor hun risikerte å miste jobben dersom hun

var åpen. På tross av relativt liberal lovgivning i hjemlandet var altså ikke diskrimineringsvernet sterkt nok til å at hun kunne leve åpen der.

5.2.3 Åpenhet i møte med minoritetsmiljøer i Norge

Informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om strategiske vurderinger av hvor, når og overfor hvem det oppleves som trygt og hensiktsmessig å være åpen. De færreste var åpne i alle situasjoner. Utsagn som gikk igjen var «jeg er generelt åpen, men ikke i alle situasjoner», «jeg forteller ikke så mye om bakgrunnen min til ukjente, jeg er veldig forsiktig med det», «jeg føler ikke for å signalisere på gata at jeg er homofil. Det er mitt privatliv» eller «jeg gjør vurderinger om åpenhet basert på kontekst». Slike vurderinger er vanlige også blant skeive med majoritetsbakgrunn, og skiller seg ikke nevneverdig fra erfaringene til andre skeive i Norge. Samtidig har våre informanter erfaringer og gjør vurderinger som henger sammen med deres landbakgrunn. Mange fortalte at de valgte å ikke være åpne overfor personer med samme landbakgrunn eller fra samme region som dem selv, og det er ulike grunner til dette. For det første handler det om erfaringer med og/eller frykt for negative holdninger, trakassering og vold. For det andre handler det om frykt for at familien i hjemlandet skal få vite om det. For det tredje handler det om frykten for å bli avvist, isolert og ensom. En informant bemerket: «Jeg lever et ensomt liv. For å ikke være helt alene har jeg valgt å ikke være åpen. Dersom jeg er åpen vil mine egne kutte meg ut».

Flere fortalte at de i det norske samfunnet generelt, det vil si overfor streite med etnisk norsk bakgrunn, opplever det som trygt å være åpen. En informant konstaterte at « Det er greit med norske, men jeg kjenner meg ikke trygg med arabere». En annen bemerket at «Aksept for homofile er forbeholdt etnisk norske». En annen informant utbroderte hvordan hun gjør strategiske vurderinger om åpenhet basert på landbakgrunnen til personene hun møter:

Intervjuer: I hvilke situasjoner er du åpen?

Informant: Det er en liten beregning som jeg gjør i hodet mitt. Når jeg møter en person, så er det nasjonalitet som bestemmer – dette kommer til å høres teit ut – men jeg deler i vestlige og ikke-vestlige. (...) Vestlige er jo også forskjellige og like rare som oss. Men jeg skiller, for selv om du er en konservativ ortodoks kristen så trenger ikke jeg å bry meg om det for jeg er svart og fra Afrika og jeg er homofil, så det må du bare håndtere! Men i 99% av tilfeller går folk bare videre, de stopper ikke eller bryr seg om det. Også er det den andre delen, folk fra Midtøsten eller Sudan eller Somalia. Da er jeg ikke åpen. Selv om det irriterer meg og jeg prøver å komme over det, så ligger det bare noe der. Jeg kan si, «ok, de som står foran meg kjenner sikker familien min eller noen andre jeg kjenner, og det kan føre til at det kommer frem [for familien] at jeg går med en jente og holder hender». (...) Jeg tror ikke familien vil tåle det. (...) Og det er ikke så viktig for meg at du vet om den siden med meg. Så åpen er jeg da.

Denne informanten fortalte at hun kategorisk skilte mellom mennesker fra Vesten og de andre når det gjaldt åpenhet. Hun kommenterte samtidig at slike generaliseringer kan være problematiske, men poenget synes å være at eventuell homonegativisme blant personer i Norge som har vestlig bakgrunn ikke får noen konsekvenser for henne. I løpet av intervjuet fortalte informantene inngående om at hun setter veldig stor pris på muligheten til å leve åpent i Norge, og at dette gir grunnlag for en sterk tilknytning til landet. Samtidig er ikke

denne åpenheten uten forbehold, og det henger sammen med at det ikke er mulig og aktuelt å være åpen overfor folk i hjemlandet, noe hun skulle ønske hun kunne.

En annen informant som har vokst opp i Norge fortalte at han har kommet ut overfor den nærmeste familien, men likevel frykter sanksjoner og homonegativisme fra personer med bakgrunn fra samme region. Denne frykten sitter i kroppen og innebærer en konstant årvåkenhet og beredskap. Dette er noe vennene med norsk majoritetsbakgrunn ikke har forutsetninger for å forstå alvoret av, kommenterte han:

De [vennene] skjønner ikke hvor skummelt det er. Alle alarmer går i kroppen. (...) Hvem er jeg i nærheten av? Jeg kan risikere å bli slått ned. Jeg holder aldri kjæresten min i hånda [i offentligheten]. For jeg gidder ikke å få den negative oppmerksomheten. (...) Jeg har mareritt om å bli æresdrept, ikke bare av mamma og pappa, men også av andre. (...) Jeg kan risikere å bli slått ned. Jeg har venner som har blitt det. Frykten er på en måte blitt iboende. Den sosiale kontrollen som går ut på at du tilhører samme type etnisitet eller religiøse bakgrunn, og da har de ansvar for å irettesette meg. Frykten kjenner man på. Den er i nervesystemet, liksom. Det er veldig vanskelig å forklare, for folk tenker at vi er så overdramatiske, og det høres sånn ut. Men det er bare, ja det er vanskelig å forklare.

Denne informanten fortalte inngående om nære og gode vennskap. Dette er viktige relasjoner, hvor han har opplevd å bli møtt med forståelse og aksept. Samtidig kommer han stadig tilbake til at det er vanskelig for vennene med majoritetsbakgrunn å forstå alvoret i den sosiale kontrollen han opplever fra familien og personer med bakgrunn fra samme region. Han fortalte også at han savnet å ha relasjoner til personer som har forutsetninger for å forstå hva det innebærer å være skeiv med minoritetsbakgrunn i Norge.

En annen informant fortalte at han hadde store forventninger til å endelig kunne leve åpent da han kom til Norge som flyktning, men disse forventningene har ikke blitt innfridd:

Når jeg kom hit til Norge kunne jeg ikke si at jeg er homofil og forvente at alle aksepterer meg. Jeg hadde trodd at jeg skulle kunne gjøre det her. Men det arabiske miljøet her aksepterer oss ikke. De sier ikke noe direkte til meg, men jeg ser det i øynene deres. De syns at sånne som meg ikke burde være i live. Du føler det selv om de ikke sier noe. Du kan føle kjærlighet og hat på kroppen. Når jeg først kom til Norge, så var jeg spent og glad over at jeg skulle kunne leve mitt liv og si at jeg er homofil. Men det går bakover steg for steg. For ett år siden sa jeg at jeg var homofil. Men nå er jeg faktisk ikke særlig åpen lengre.

Denne informanten hadde i utgangspunktet vurdert det som trygt å være åpen i Norge, og så fram til å bli akseptert som homofil. Men møtet med det arabiske miljøet i Norge hadde fått ham til å revurdere åpenheten.

Flere av dem vi har snakket med har flyktningbakgrunn og går på introduksjonsprogrammet. Mange fortalte at de opplever norskopplæringen som et utrygt sted, hvor de ikke kan være åpne. En transkvinne fortalte:

Da vi kom hit følte vi oss trygge rundt nordmenn. Men ikke rundt arabere. (...) De lager problemer for oss. På skolen hadde vi problemer. Vi lurte på om vi skal melde det til politiet. Jeg skulle ønske jeg kunne gå på skolen i kvinneklær. Men jeg tør ikke. Jeg må kle meg som en mann for å unngå kommentarer.

Informanten fortalte at hun opplevde trakassering fra det arabiske miljøet både i og utenfor introduksjonsprogrammet. Dette førte til at hun ikke opplevde å kunne være åpen om sin kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på introduksjonsprogrammet. Flere andre informanter fortalte liknende historier om introduksjonsprogrammet, og noen vurderte det som et så utrygt sted at de valgte å ikke delta. Flere understreket at lærerne på introduksjonsprogrammet var greie og støttende, men det så ikke ut til at de ansatte og institusjonen evnet å sette en stopper for trakasseringen. Mange vurderte det også som utrygt å være åpne i mottakssystemet, overfor Utlendingsdirektoratet og ved asylmottak. Dette kommer vi tilbake til i et senere kapittel.

De fleste av våre informanter som fortalte om negative reaksjoner og frykt for åpenhet kobler dette til holdninger blant sin egen familie og folk med bakgrunn fra bestemte regioner. Slike fortellinger om at det ikke er trygt å være åpen blant personer fra samme land og region som en selv, går igjen i vårt datamateriale. Blant våre informanter gjelder det for de fleste, men ikke alle, som har bakgrunn fra Midtøsten, det indiske subkontinentet og fra Afrika. Noen av informantene beskrev dette som en utfordring i livet, mens andre bare konkluderte med at det var sånn det var og at det å kunne leve som skeiv nødvendigvis innebar å gjøre disse kontinuerlige strategiske vurderingene.

På den andre siden fortalte noen av informantene også om å ha et sterkt fellesskap til andre med bakgrunn fra samme land eller region. En informant fortalte om en stor vennegjeng bestående av andre skeive med innvandrerbakgrunn, og dette fellesskapet oppleves som svært berikende. En annen informant fortalte:

Jeg har noen venner [fra samme land]. Kommer du fra en minoritetsgruppe og er skeiv, så er det som en magnetisk effekt, alle trekkes mot hverandre. For eksempel, alle homofile gutter og jenter fra [land] trekkes mot hverandre og blir gode venner. (...) Det kan være fint, særlig når man kommer fra en kultur som er supersosial.

Det å finne fellesskap blant andre skeive med innvandrerbakgrunn er viktig for disse to informantene. Man har felles erfaringer, og møter forståelse både for sin skeive identitet og for de erfaringene man har som person med innvandrerbakgrunn.

5.2.4 Åpenhet i møte med den norske majoriteten

De fleste fortellingene om homonegativisme i Norge dreier seg om personer og miljøer med etnisk minoritetsbakgrunn, men det er også noen fortellinger om homonegativisme i møte med den norske majoriteten. En informant fortalte:

Jeg tror ikke det er supersynlig på meg at jeg er lesbe. (...) Da jeg hadde kjæreste og vi gikk på gata, og noen ropte noe stygt etter oss, så ignorerte jeg det. Når jeg er sammen med skeive venner, gutter, (...) de er ganske flamboyant, og hvis vi går sammen på kvelden, (...) så har det skjedd at vi får trøbbel. (...) Noen ganger, i en

profesjonell setting, blir jeg «testa», (...) folk sier at «er du gutt eller jente?» og jeg sier til dem, «du trenger briller».

Informanten fortalte om trakassering på gata og at folk i profesjonelle settinger har stilt spørsmålsteget ved hennes kjønnsidentitet. Også andre informanter fortalte om trakassering i offentligheten på grunn seksuell orientering eller kjønnsuttrykk, og understreket eksplisitt at det var hvite personer med etnisk majoritetsbakgrunn. En informant poengterer at hennes egen familie, som har bakgrunn fra Midtøsten, har møtt henne med åpenhet, men omtaler morens kjæreste som en homofob mann fra en liten bygd på Vestlandet. I vårt materiale er det flere tilfeller av at homonegativisme knyttes til små steder i Norge. En informant fortalte:

Jeg er ikke fri her. Det er fremdeles vanskelig. Her [i den lille byen informanten bor i] er der ingen jeg kan forholde meg til. Jeg spiller fotball, men noen av de andre spøker om det å være homofil. Jeg er ikke åpen overfor mine lagkamerater. Det er mye homofobisk vitsing på banen.

Denne informanten fortalte om at «homo» brukes som skjellsord på fotballaget, og at han derfor ikke tør være åpen. Homo som skjellsord er utbredt blant unge i Norge (Roland og Auestad 2009; Slåtten med flere 2015), og fotballen i Norge har blitt sterkt kritisert for homofobisk kultur. Videre kommenterte informanten at han syns det er vanskelig å finne venner og knyttet det til at han bor på et lite sted. Denne delen av fortellingen likner historien til flere av de unge informantene i «Skeiv på bygda» som fortalte om mobbing og ensomhet, og som knyttet dette til at man er skeiv og bor på et lite sted (Eggebø med flere 2015).

Noen informanter fortalte om positive erfaringer med åpenhet i møte med norske institusjoner og fagpersoner. Et eksempel er en av de enslige mindreårige asylsøkerne som fortalte om viktige tillitsrelasjoner til personer i det norske mottakssystemet og helsevesenet:

Faktisk, det som fikk meg til å skifte mening var.... Du vet, når du først kommer til et nytt land så vet du ingenting om hva som venter deg. Senere fikk jeg veldig god kontakt med vergen min, hun var veldig snill og fikk meg til å stole mer på myndighetene og alle, så jeg ble litt mer åpen. Jeg traff fastlegen min, og hun hjalp meg så mye at jeg bestemte meg for at jeg ikke hadde noe å skjule.

Det å utvikle en trygg og nær relasjon til vergen, gjorde at han fikk generelt større tillit til norske myndigheter. På grunn av denne erfaringen med trygghet og tillit valgte han å være åpen overfor fastlegen. Også i den relasjonen ble han møtt med forståelse og hjelp, og dette muliggjorde selvaksept og åpenhet i flere situasjoner.

5.3 Oppsummering

I dette kapittelet har vi beskrevet hvordan informantene har fortalt om prosessen med å utvikle og sette ord på en skeiv identitet. For mange av informantene begynte den historien med at man følte seg annerledes som barn og tenåring. Flere fortalte at de som barn brøt med samfunnets og familiens forventninger og kjønnsnormer, og at folk i omgivelsene gjorde klart at dette var feil. Historier om å føle seg annerledes går igjen. Dette dreier seg om

kjønn og seksuell orientering, men også om hudfarge, etnisitet, religion, sted og fritidsinteresser. Mange fortalte også om tidlige erfaringer med forelskelse, tiltrekning og sex med personer av samme kjønn. Noen vokste opp i kontekster som muliggjorde seksuelle relasjoner mellom unge av samme kjønn, så lenge dette ikke ble snakket eksplisitt om.

Videre har vi beskrevet hva informantene har fortalt om å komme ut til sine nærmeste, og hvilke strategiske vurderinger om åpenhet de har gjort seg når det gjelder familien, hjemlandet og i Norge. En tydelig tendens i intervjuene er at mange opplever det som utrygt å være åpen overfor folk med samme landbakgrunn, og det er særlig de av informantene som har bakgrunn fra Midtøsten og Øst-Afrika som tematiserer dette. Antakelser om og erfaringer med homofobi, negative holdninger, trakassering og trusler er grunnen til at åpenhet oppleves som vanskelig. Når det gjelder det norske storsamfunnet, ser det ut til at de fleste opplever åpenhet som trygt. Flere nevner at muligheten til å være åpen og bli respektert som skeiv er noe de virkelig setter pris på i Norge, og at dette gir dem en viktig og etterlengtet frihet. Men det er likevel flere som tematiserer homofobi og erfaringer med trakassering også blant majoriteten.

Informantene i intervjuundersøkelsen uttrykker alle et ønske om å kunne være åpen og bli møtt med forståelse og respekt. Å holde sin seksuelle orientering eller kjønnsidentitet skjult i noen kontekster og overfor noen mennesker kan oppleves som en belastning, særlig dersom det er snakk om den nærmeste familien og dem man omgås mest. Samtidig er det tydelig at åpenhet overfor familien kan ha en svært høy pris. Dersom man blir møtt med fordømmelse, sanksjoner eller trusler fra familien eller omgivelsene, vil det ikke nødvendigvis bidra til god helse og levekår å være åpen. Flere informanter fortalte dessuten at de lever godt med en selektiv åpenhet; de kan trygt være åpen og skeiv i noen kontekster og overfor noen mennesker men ikke andre, og det kan fungere helt fint.

I vårt materiale er det et tydelig sammenfall mellom hjemlandets lovgivning og informantenes erfaringer med homonegativisme, trakassering og vold både i hjemlandet og blant folk med samme landbakgrunn i Norge. De informantene som kommer fra land som kriminaliserer likekjønnsrelasjoner fortalte om mest problemer. De informantene som har bakgrunn fra land som verken kriminaliserer eller anerkjenner likekjønnsrelasjoner fortalte om både homonegativisme og aksept. De få informantene som har bakgrunn fra land som anerkjenner likekjønnspar fortalte stort sett om åpenhet og aksept fra familien og lite diskriminering i hjemlandet. Samtidig er ikke dette bildet helt entydig. Eksempelvis er det en informant som er oppvokst i Norge med foreldre fra Midtøsten som fortalte om stor grad av aksept i familien, mens en annen fortalte om æresrelatert kontroll. I begge familiene hadde foreldrene høy utdanning og informantene omtalte dem som moderne eller liberale muslimer. Med utgangspunkt i vårt datamateriale er det derfor vanskelig å si noe klart og tydelig om hva som kan forklare families ulike holdninger til og reaksjoner i møte med skeive barn og unge.

Et spørsmål vi har stilt oss i analysen av materialet er om det er systematiske kjønnsforskjeller. Selv om både menn, kvinner og transpersoner fortalte om stigma og sanksjoner knyttet til det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, så ser det ut til at mannlig feminitet i særlig grad oppleves som stigmatiserende og medfører sosiale sanksjoner. Ellers var det ofte vanskelig å si om forskjeller mellom individuelle erfaringer og

fortellinger handler om kjønn, eller om det snarere er et resultat av andre faktorer som landbakgrunn, oppvekstfamilie, oppholdsstatus, klassebakgrunn eller annet. Dette er en generell utfordring ved å inkludere mange forskjellskapende dimensjoner og undersøke komplekse sammenhenger, slik ambisjonen gjerne er når man gjør empirisk forskning med utgangspunkt i interseksjonell teori.

6 Diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn

«Innvandrer» er en stigmatisert kategori, som i ulike sammenhenger kan medføre stereotypisering, fordommer, ekskludering, mobbing, trakassering og hatkriminalitet. Erfaringer med diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn var et sentralt tema i mange av intervjuene. Informantene snakket om hvordan det oppleves og hvilke konsekvenser det har å bli sett på som annerledes fra den hvite norske majoriteten og bli kategorisert som innvandrer. Språk, navn og hudfarge er synlige faktorer som markerer innvandrerbakgrunn, informasjon om etnisitet, landbakgrunn og religion kan gjøre det samme. Ofte samvirker disse ulike faktorene: Flere fortalte om hvordan utseende og navn førte til at man ble antatt å være muslim, helt uavhengig av egen religiøs praksis og identitet. Andre fortalte at de av utseende gjerne ble oppfattet som norsk, men at navn eller aksent gjorde at de ble sett på som innvandrer.

Informantene fortalte om de ulike formene for diskriminering som foregår på arbeidsmarkedet, boligmarkedet, ved utdanningsinstitusjoner, på utesteder, datingplattformer på internett, innenfor sosiale nettverk, på bestemte geografiske steder og i møte med helsevesenet. Mens fortellingene om diskriminering på grunn av kjønn og seksuell orientering i mange tilfeller handlet om hjemlandet, er diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn erfaringer fra Norge – på ulike steder og blant ulike grupper i Norge. Det er også viktig å få fram at flere av informantene svarte at de aldri hadde opplevd noen form for diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn.

Spørsmålet vi søker å besvare i dette kapittelet er: Hvilke fortellinger finner vi i intervjuene om diskriminering på grunn av innvandrerbakgrunn og hvordan og i hvilken grad er dette knyttet til kjønn og seksualitet? I første del av dette kapittelet beskriver vi informantenes erfaringer med diskriminering i barndommen. Deretter tematiserer vi diskriminering på arbeidsmarkedet og boligmarkedet. Videre går vi inn på erfaringer med diskriminering i det offentlige rommet, for deretter å beskrive opplevelser av diskriminering i skeive miljøer i Norge. Avslutningsvis presenterer vi fortellinger om diskriminering på grunn av landbakgrunn, hudfarge og etnisitet blant andre med innvandrerbakgrunn.

6.1 Barndomserfaringer

De informantene som har vokst opp i Norge fortalte om barndomserfaringer med mobbing og hatkriminalitet på grunn av innvandrerbakgrunn. En informant fortalte:

Vi ble plassert i [liten kommune i Sør-Norge]. Det var kommunen vi fikk tildelt, og vi bodde der de første fire årene. Vi flyttet derfra på grunn av rasisme i form av vold, trusler og sjikane. Vi var den andre familien der med innvandrerbakgrunn. Mine første minner er at nazister knuste ruta på huset vårt og tagga KKK på huset vårt. Vi flytta da jeg var fire år.

Denne informanten fortalte om rasistisk motivert vold og trusler fra høyreekstreme grupperinger i kommunen der familien ble bosatt. Dette var grunnen til at familien flyttet til et annet sted etter noen år. Det går også fram av sitatet over at det var en belastning å være

én av bare to familier med innvandrerbakgrunn på stedet. En annen informant fortalte også om å være den eneste som hadde innvandrerbakgrunn:

Førskolen var første gang jeg kjente det på kroppen. (...) Jeg var den eneste brune. Det var en ansatt som kjefta mye på meg og syns jeg var dum, kalte meg «Musling». (...) Men jeg skjønnte ikke da hvorfor de ikke kunne like noen som var brune? Hvorfor de kalte meg muslim når vi ikke var det? På skolen da det kom lus beskyldte de oss for at det var vår feil. De hadde hørt fra foreldrene sine at vi kom fra et annet land.

Denne informanten erfarte tidlig at det å være brun og bli sett på som muslim var stigmatiserende og førte til diskriminering. Også andre informanter fortalte om mobbing, og om hvor flaut og belastende det var å være annerledes fra de andre. Mangel på forbilder og idoler som ikke var hvite bidro til en opplevelse av å være annerledes, ekskludert og ikke verdsatt. Som en informant fortalte: «På skolen oppstod det diskusjoner om hvorvidt vi som er brune kunne være pene og smarte. (...) Det fantes ingen Beyonce da jeg var liten. Spice Girls ja, men hun var aldri den pene».

Barndomserfaringer med diskriminering i form av hatkriminalitet, rasisme, mobbing og utenforskap var et sentralt tema i intervjuene med de av informantene som hadde vokst opp i Norge. I fortellingene fra barndommen er slike diskrimineringserfaringer mer sentrale enn mobbing og diskriminering på grunn av kjønn og seksuell orientering, selv om noen fortalte om det også.

6.2 Arbeids- og boligmarkedet

Diskriminering på arbeidsmarkedet er mye tematisert i eksisterende forskning på etnisk diskriminering (Midtbøen 2013). Fortellinger om diskriminering og rasisme på arbeids- og boligmarkedet står også sentralt i vårt materiale. Det er særlig informantene med flyktningbakgrunn som beskriver dette som sentrale utfordringer i sitt hverdagsliv; diskriminering hindrer dem tilgang til de viktige godene og samfunnsarenaene som arbeid og bolig er. En informant fortalte:

Der er rasisme og fobi på leiemarkedet. Jeg ønsket å leie og kunne betale husleia, men de ringte meg aldri tilbake. Det er på grunn av hudfargen min. Det handler om utseende (...) Folk i [by i Norge] lider på grunn av rasisme. De får ikke jobb.

Denne informanten fortalte at han selv og andre har opplevd å ikke få tilgang til arbeid og bolig på grunn av hudfarge, og at dette er et uttrykk for rasisme. Han fortalte om bekjente med flyktningbakgrunn som snakker godt norsk, men likevel får avslag på jobber med beskjed om at man må lære seg norsk. Dette opplevdes som svært urimelig, og særlig fordi han noterte seg at arbeidsinnvandrere fra Sør-Europa jobber i restaurantbransjen uten å kunne norsk. Slik denne informanten ser det handler det derfor ikke om språkkunnskaper, men om hudfarge og landbakgrunn, og er et uttrykk for rasisme.

En annen informant, som er hvit, fortalte imidlertid også om å bli tilsidesatt på grunn av aksent og språkkunnskaper. Denne informanten vurderte å returnere til hjemlandet på sikt på tross av homofobi der. Hun hadde utstrakt erfaring med arbeidslivsdiskriminering i Norge i tilknytning til språk, og reflekterte rundt at på tross av at hun er hvit og dermed slipper

unna en del, er denne diskrimineringen så uttalt at homofobi i hjemlandet fremstår som mer håndterlig. Slik ser det ut til at både språk og hudfarge potensielt teller i innvandreres disfavør på arbeidsmarkedet. En informant mente at diskriminering av innvandrere på arbeidsmarkedet forsterkes av den offentlige debatten om innvandring, som er preget av skepsis og fordommer mot folk med innvandrerbakgrunn. Han etterlyste lovgivning som kan hindre arbeidsmarkedsdiskriminering, og råd og veiledning om hvordan man kan håndtere og navigere i et arbeidsmarked preget av rasisme.

Rasisme og etnisk diskriminering på arbeidsmarkedet blir ansett for å være en medvirkende årsak til at flere personer med innvandrerbakgrunn starter opp egne virksomheter (Kubberød og Norstrøm 2018: 157; Munkejord 2017: 261). Det dannes gjerne etniske nisjer i arbeidsmarkedet der noen bransjer eller virksomheter rekrutterer personer fra bestemte land eller grupper, og dette kan være en effektiv inngangsport til arbeidsmarkedet for nyankomne fra samme land (Jakobsen og Liversage 2017). Flere av våre informanter opplevde imidlertid at slik etniske nisjer ikke var tilgjengelige for dem. For det første kom noen fra land hvor det ikke er noen etablert diaspora i Norge, hvor det dermed i liten grad er folk fra samme land med lang botid som har etablert virksomheter selv eller som kan fungere som døråpnere. Selv når det finnes en diaspora, fortalte våre informanter om å bli ekskludert fra de mulighetene det kunne innebære i arbeidsmarkedet:

Vi møter en dobbel utfordring når det gjelder å få seg jobb fordi vi er skeive og flyktninger. De andre har jobb gjennom de etniske fellesskapene, men vi er ekskluderte fra dette fellesskapet. De hjelper ikke oss. De hjelper hverandre. For oss som er skeive med flyktningbakgrunn er det vanskelig å jobbe med andre flyktninger. De aksepterer oss ikke. Og nordmenn aksepterer oss ikke fordi vi er flyktninger.

Denne informanten beskrev en opplevelse av dobbel marginalisering på det norske arbeidsmarkedet. Som flyktning har han opplevd å bli ekskludert og ikke akseptert i møte med majoriteten. Som skeiv opplever han også ekskludering fra de etnisk baserte fellesskapene som kan være en alternativ inngang til arbeidsmarkedet i møte med rasisme. En annen av deltakerne i intervjuundersøkelsen reflekterte også omkring rasisme og homofobi i arbeidsmarkedet. Han er arbeidsinnvandrer fra et land utenfor EØS, og arbeider i et høystatusyrke. Han opplevde at sosial status til en viss grad beskytter mot rasisme og homofobi som man ellers kunne opplevd. Denne informanten hadde relativt lik klassebakgrunn som flere av dem med flyktningbakgrunn, men den store forskjellen ligger i den formelle migrasjonsruta eller innvandringskategorien, flyktning versus arbeidsinnvandrer. Det å komme til Norge som ettertraktet arbeidskraft og gå rett inn i en stilling i et høystatusyrke er noe ganske annet enn å komme som flyktning, begynne på introduksjonsprogrammet og prøve å få seg jobb i et arbeidsmarked preget av etnisk diskriminering.

6.3 Det offentlige rommet

Flere informanter fortalte om å møte gruppebaserte fordommer og stereotypier når de oppholder seg i det offentlige rom. En informant fortalte om utstrakt grad av mistenkeligjøring i ulike situasjoner:

Jeg føler meg mistenkeliggjort når jeg går inn i butikker. (...) Eller når jeg står og kildesorterer, så sier de «våre nye landsmenn kildesorterer ikke».

Informanten, som er norsk statsborger og oppvokst i Norge, fortalte videre om flere mer eller mindre subtile uttrykk for hverdagsrasisme eller minoritetsstress:

Kjæresten min sa: «Du er veldig bevisst». Han tenker ikke på det å være hvit. Hvit person som ikke skjønner det. Så det tok tid før jeg kunne snakke med han om det. Det er veldig, veldig viktig for meg at folk rundt meg skjønner hvordan det er å være minoritet uten at jeg må sitte og forklare ting. Hvordan hverdagsrasismen påvirker. Det er ikke sånn at folk roper pakkis eller neger til meg. Man merker det subtilt i måten man blir møtt på. Han [kjæresten] måtte se det selv. Vi traff en sørlending som sa han ville flytte vestover fordi det var så mange med minoritetsbakgrunn (der han bodde). Han sa det rett foran meg! Jeg jatta med. Kjæresten min ble sint. Nå ser han det enda mer. Man må tro på det for å se at det finnes.

Flere andre informanter fortalte også om å bli mistenkeliggjort, stoppa og kontrollert av politiet på grunn av hudfarge. En av informantene fortalte:

Det var en gang på ungdomskolen at jeg ble stoppa av politiet og satt i håndjern. Jeg og alle som ble det var ikke hvite. De ransaka oss. Skulle se om vi hadde tagga. Mye problem med tagging på den tida. Gjorde at jeg fikk et dårlig forhold til politiet. Særlig guttene. Det gjaldt ikke de hvite, men de med innvandrerbakgrunn.

Forskning på såkalt «racial profiling» dokumenterer at hudfarge er avgjørende for hvor sannsynlig det er å bli stoppet og kontrollert av politiet på gata og i passkontroll. Politikontroller som særlig rammer bestemte grupper på bakgrunn av hudfarge og antakelser om landbakgrunn, bidrar til å undergrave tilliten til politiet.

En annen av informantene, en kvinne, fortalte at broren ble stoppet regelmessig av politiet fra han var 11 år og tematiserte hvordan de som brune ble oppfattet av omgivelsene:

Man oppfattes ofte mer truende. Aggresjonen din større. (...) Vi ser ikke på deg som en 10-åring. Broren min ble stoppet av politiet fra han var 11 år fordi han så truende ut. De trodde han var 15-16. [...] En guttegjeng med innvandrer gutter som kommer inn på t-banen. Jeg kjefter på dem. Hvordan torde du? Men de er bare barn. De antar de er 17, men de er 10-12. Man ser menn når de er barn.

Denne informanten fortalte om hvordan brune kropper, i dette tilfellet guttekropper, blir lest annerledes en hvite kropper. Dette og de andre eksemplene over viser hvordan det å være brun eller svart gutt eller mann assosieres med kriminalitet, og slike gruppebaserte fordommer for materielle utslag i form av hyppigere kontroll og at man anses som potensielt truende, aggressiv og farlig. En annen informant fortalte om hvordan stereotypiene om aggressive og farlige svarte menn fikk konsekvenser for ham: «Som gutt med minoritetsbakgrunn må jeg bevise at jeg er skjønn og uskyldig. Heldigvis er jeg veldig homo». I følge denne informantens fortelling kan altså negative stereotyper knyttet til menn med innvandrerbakgrunn, som aggresjon og kriminalitet, til dels oppheves av at man har et feminint kjønnsuttrykk og leses som homofil. En annen informant fortalte om hvordan sosial status også kunne tilbakevise mistanker om kriminalitet og aggresjon. Han hadde opplevd å

bli stoppet av politiet en gang fordi de var ute etter en som solgte dop. Ved å legitimere seg kunne han lett unngå videre mistanke på grunn av sin stilling i et høystatusyrke og evne til å snakke for seg.

Som brun kvinne blir man, ifølge informantene, utsatt for seksualiserte gruppebaserte stereotypier. Flere forteller at de blir antatt å være prostituerte og får regelmessige forespørsler om salg av seksuelle tjenester når de befinner seg i det offentlige rommet. En av informantene fortalte om en slik episode. Hun og en venninne hadde møtt en gammel mann på gata som ba dem om å bli med han hjem. «Virkelig? Begge to? Er du sikker på at du greier to? Du som er så gammel? Du er sikker på at ikke hjertet ditt stopper?» gjenfortalte informanten med latter. Måten hun håndterte situasjonen på fikk både informanten og intervjueren til å le. Intervjuet illustrerte dermed både en type minoritetsstress og at humor kan være én mulig håndteringsstrategi i slike situasjoner.

Den uønskede seksuelle oppmerksomheten som kvinnene i intervjuundersøkelsen fortalte om viser hvordan seksualitet, hudfarge og rasialiserte stereotypier veves sammen. Som en av informantene bemerker:

Brun, poly og bi. Er du ikke bare en «slut»? Du møter en holdning der det er vanskelig å skille det ene fra det andre. Da er det vanskelig å vite hvilken del av identiteten som er katalysator i dag.

Det å være bifil antas gjerne å være synonymt med hyperseksuell, at man tiltrekkes av alle mennesker. Kombinert med rasialisert seksualisering gir dette seg utslag i et horestigma. Som også en annen informant påpeker, har hun på utesteder opplevd å bli møtt med skjellsord som «pakkishore» av menn som har sjekket henne opp og blitt avvist.

6.4 Skeive miljøer i Norge

Som det går frem av spørreundersøkelsen er det mange respondenter som opplever at skeive miljøer er ekskluderende på bakgrunn av hudfarge, etnisitet, religion og landbakgrunn. Også i intervjuundersøkelsen er fortellinger om stereotypier, fordommer og rasisme i skeive miljøer fremtredende. Informantene i intervjuundersøkelsen fortalte særlig om negative erfaringer på skeive utesteder og datingplattformer på nettet, men også i organisasjonslivet. I fokusgruppeintervjuet diskuterte deltakerne erfaringer med datingplattformer på nettet og flere fortalte at de hadde blitt blokkert umiddelbart eller aldri hørt noe mer fra en person når det kom fram at de hadde bakgrunn fra Midtøsten:

På Grindr er det mange som sier jeg ser fin ut når de ser profilen min. De spør "Hvor er du fra? Italia? Spania?" Når jeg sier [land i Midtøsten] så blokker de meg. En dårlig person fra Midtøsten ødelegger for mulighetene til andre mennesker. Jeg liker ikke det en del arabere gjør her. De respekterer ikke homofile. De har lukkede sinn. Jeg håper bare at en dag vil samfunnet her forstå at vi ikke alle er like. For de [nordmenn] har lukket sine sinn for oss.

Informantene påpekte at alle som er eller antas å være fra Midtøsten utsettes for negativ stereotypisering på grunn av enkeltpersoners holdninger og handlinger. En annen informant fortalte om hvordan hun flere ganger har erfart å bli nektet adgang til skeive utesteder fordi hun på grunn av utseendet antas å være fra Midtøsten:

I vårt miljø, i det skeive miljøet, er det mye rasisme. For eksempel, de første gangene jeg var på lesbebar, så ble jeg ikke trodd. «Hvem er du her med?» «Jeg er her fordi jeg vil.» «Nei, du er ikke skeiv.» Altså, jeg ble ikke trodd (...) Jeg har vært med venner som ikke har kommet inn på [skeivt utested] fordi de er med arabiske venner fra Midtøsten. De blir ikke trodd. Dørvaktene tror de skal komme dit for å lage bråk. De har blitt fortalt at de er for fulle. Men de drikker ikke alkohol en gang. Når jeg har sagt fra, så blir jeg fortalt at jeg er for full eller kasta ut.

Denne informanten fortalte om hvordan folk fra Midtøsten blir antatt å være både heterofile og homonegative. At en som ser ut som hen er fra Midtøsten skulle være skeiv anses ikke som troverdig, men mistenkelig. Som det framgår av disse informantenes erfaringer, rammes også personer som selv er skeive av negative stereotypier og antakelsene om at personer fra Midtøsten er homonegative. Flere andre informanter fortalte om liknende erfaringer. Én fortalte at folk hun møter nekter å tro at faren og brødrene hennes ikke har et problem med at hun er skeiv «fordi de er menn fra Midtøsten. Broren min er på Pride hvert år, men han må barbere seg for at folk ikke skal tro han er homofob». En annen informant fortalte at han opplever å ikke bli trodd når han sier han kommer fra Midtøsten, fordi han har langt hår, piercing og leses som skeiv. Det å være skeiv og fra Midtøsten framstår som en umulighet, en selvmotsigelse. Når informanten oppfattes som skeiv og «moderne», blir han ikke trodd når han sier han kommer fra Midtøsten. I flere sammenhenger blir de møtt med en holdning som uttrykker at sånne som deg ikke finnes.

Gruppebaserte fordommer tar også form av seksualiserte stereotypier og fetisjering. Flere informanter fortalte om uønsket seksuell oppmerksomhet på grunn av hudfarge. En kvinne med bakgrunn fra et afrikansk land fortalte:

Jeg møter det en del i det skeive miljøet, hyperseksualisering. Ikke på samme måte som det svarte menn opplever i det skeive miljøet, med fetisjering av store peniser. Svarte menn møter mye trakassering på datingplattformene. Det er en veldig dårlig kultur i det skeive miljøet på grunn av homonasjonalister. Det er ikke like ille i den lesbiske kulturen. Mine cis-mennkamerater som er homofile opplever mye verre ting enn meg. (...) Men jeg opplever at litt i overkant mange kommer bort og skal twerke. Både skeive menn og kvinner kommer med antakelsen om at jeg kan være deres Beyoncé. Ti hvite mennesker står sånn her rundt meg hver gang jeg står på et dansegolv.

Eksemplene over viser hvordan fordommer og stereotypier knyttet til hudfarge og landbakgrunn er virksomme i skeive miljøer, både på utesteder og andre datingarenaer. Men også når det gjelder interesseorganisasjonene beskrives ulike former for ekskludering. En informant kommenterte:

Det viste seg at Skeiv Verden ikke er for svarte. Når du er skeiv og har innvandrerbakgrunn, så forventer du at Skeiv Verden skal være rett for deg. Men nei, Skeiv Verden retter seg mot arabere mer enn svarte fra Afrika. Jeg kjenner mange som aldri ville gått til Skeiv Verden.

Informanten sa ikke noe mer om hvilke praksiser det er som gjør at Skeiv Verden ikke er for svarte og folk fra Afrika, men opplever i alle fall at organisasjonen ikke er et sted han hører hjemme. En annen informant fortalte om manglende oppgjør med rasisme i interesseorganisasjoner for skeive:

Vi må prøver å ta et opprør mot rasisme i det skeive miljøet, og det er jo det vi prøver på. (...) Vi pusher Foreningen FRI. (...) Et godt eksempel på det [manglende oppgjør med rasisme] er at mange arrangementer på Pride foregår på et utested som en gang inviterte en rasist rett før Skeiv Verden. Jeg boikotter dem etter det. Men så er det mange arrangementer på Pride der. Da går jeg glipp av det. Det er en debatt om Skeive i Afrika, og jeg kan ikke gå dit fordi det ikke er et trygt rom for meg. De andre skeive forstår ikke det. Men jeg kan ikke gå til en plass der de har invitert en person som sier at han forstår det Breivik gjorde. Å arrangere Pride House der er å utelukke meg og vennene mine, som ønsker å være en del av det.

Informanten fortalte at hun føler seg ekskludert fra relevante skeive arrangementer fordi de er lokalisert på et sted som hun ikke anser som trygt. Hun kommenterte også at hun opplever manglende forståelse for dette blant hvite majoritetsskeive, og at gjør at hun og vennene ikke føler seg hjemme i en del majoritetsskeive miljøer.

6.5 Rasisme i innvandremiljøer

Informantene fortalte også om hierarkier mellom ulike grupper innvandrere, basert på hudfarge, landbakgrunn og etnisitet. Ulike former for gruppebaserte fordommer og grensedragninger mellom oss og de andre finner sted, for eksempel på asylmottak og på introduksjonsprogrammet. En av informantene fortalte:

Syrere og arabere krever noe. De er hvite. De blir behandlet bedre. Selv på introduksjonsprogrammet. Syrere er ikke nødvendigvis som folk her i Norge, men de vet at de er privilegerte. Andre flyktninger ville ikke la meg bruke kjøkkenet. Det handler om rasisme. Kurdere for eksempel, de mener de er privilegerte her.

En av informantene med afrikansk bakgrunn fortalte at hun opplever at arabere, og særlig syrere, har privilegert posisjon sammenlignet med andre innvandrergrupper, og knytter dette til hvithet. Også en annen informant med afrikansk bakgrunn fortalte om liknende opplevelser på introduksjonsprogrammet:

Lærerne på skolen er bra folk. Men de som går på Intro... Jeg skal ikke være rasist, men arabere liker ikke afrikanere. Og somaliere liker deg ikke fordi du ikke er som dem. Du har ikke på deg hijab. Noen ville sloss med meg på grunn av det. «Vårt navn blir vanæret på grunn av deg!» sa de. Arabere sier at de der, afrikanerne, stinker. Du skal rapportere det til dem som jobber på mottaket, ikke sloss. Filippinere liker heller ikke svarte. Men lærerne på Intro er greie. (...) Jeg møter rasisme hver eneste dag. Mest fra andre innvandrere. Folk er ko-ko. De hjelper ikke hverandre. Ingen sier det til meg at det er fordi jeg er svart. Men du kjenner det langt inn i beinmargen selv om ingen kommer til å si det rett ut.

De informantene som selv har arabisk bakgrunn snakker imidlertid om erfaringer med rasisme, ekskludering og diskriminering i det norske samfunnet. Det å bli ansett som privilegert relativt sett sammenlignet med andre innvandrergrupper, betyr ikke at man selv opplever å være privilegert. Flyktninger er i en marginalisert og ofte vanskelig situasjon, noe som gir stort spillerom for avstandtaking og grensedragninger mellom «oss» og andre grupper innvandrere.

6.6 Oppsummering

I intervjumaterialet er det mange fortellinger om rasisme og etnisk diskriminering som ikke har noe med det å være skeiv å gjøre, og om diskriminering som ikke er sammensatt. Det er eksempler på diskriminering som rammer personer med innvandrerbakgrunn i Norge uavhengig av seksuell orientering. Erfaringer med mobbing, diskriminering og hatkriminalitet basert på hudfarge, etnisitet, landbakgrunn og religion er noe informantene i denne studien deler også med streite personer med innvandrerbakgrunn. Særlig flyktingene forteller om diskriminering på arbeidsmarkedet. En av informantene, som er oppvokst i Norge, sier helt eksplisitt at hun opplever at rasisme, og det å ha innvandrerbakgrunn, er langt mer belastende enn det å være skeiv; hun opplever at dette diskrimineringsgrunnlaget i de fleste situasjoner i hverdagslivet er det som er mest framtrædende.

Blant informantene i intervjuundersøkelsen er det også mange fortellinger om diskriminering og stereotypisering i skeive miljøer. Dette tar hovedsakelig to former: For det første er det antakelsen om at det å være skeiv og fra Midtøsten antas å være en umulighet og dermed mistenkelig. Dette innebærer at folk nektes adgang til utesteder, blokkeres på datingplattformer og at folk rett og slett ikke tror at de kan være både skeive og ha innvandrerbakgrunn. For det andre utsettes informantene for seksualisering, fetisjering og uønsket seksuell oppmerksomhet basert på stereotyper om hyperseksuelle svarte med store kroppsdeler, som penis og rumpe, noe som gjør at de oppfattes som særlig seksuelt attraktive og ikke minst tilgjengelige.

Disse to formene for stereotypisering gjør at majoritetsskeive på den ene siden tiltrekkes av og på den andre siden frykter og frastøtes av den anderledesheten som informantene er bærere av. Begge deler er uttrykk for gruppebaserte fordommer og oppleves som problematisk. Både frykt og hyperseksualisering har en lang tradisjon i Vesten, slik det blant annet er beskrevet Edvard Saids bok «Orientalismen» (1979). Det at slike forestillinger sirkulerer også i det skeive miljøet er på mange måter heller ikke så overraskende, da også seksuelle minoriteter tilhører en hvit majoritetskultur og en offentlighet der fordommer og stereotyper rettet mot muslimer og personer fra Midtøsten er svært utbredte. Som vi så i det forrige kapitlet står antakelsen om at folk fra Midtøsten er homonegative også sterkt blant de som selv kommer derfra. Flere informanter fortalte at de ikke tør å være åpen overfor folk de antar er fra Midtøsten, nettopp fordi de har negative erfaringer med homofobi, hatkriminalitet og trakassering fra arabere. Homofili og homotoleranse blir både i majoritetssamfunnet, blant skeive uten innvandrerbakgrunn og blant flere av informantene sett på noe som primært finne i Europa og i Norge, blant majoritetsbefolkningen, de som er hvite.

7 Relasjoner og nettverk

I dette kapitlet presenterer vi fortellinger om å bli ekskludert eller inkludert i ulike sosiale nettverk, og om å føle tilhørighet og samhold på den ene siden eller oppleve isolasjon på den andre. De fleste av deltakerne i dette prosjektet har emigrert fra hjemlandet og flyttet langt bort fra sin familie, venner og nettverk, noen ganske nylig. Migrasjonsprosessen og det å bryte med normer for kjønn og seksualitet bidrar på ulike måter til at mange av informantene er sårbare for eksklusjon og isolasjon på mange arenaer, og da er det særlig kritisk at der finnes arenaer og mennesker som oppleves som trygge og inkluderende.

Spørsmålet om hvordan man etablerer nye nettverk, hvilke muligheter og begrensninger man møter her og hvordan og i hvilken grad man holder kontakten med familie og venner i andre land, er derfor sentralt i mange av intervjuene. Noen informanter fortalte først og fremst om eksklusjon og en sterk følelse av isolasjon. Andre informanter vektla gode relasjoner og samhold på en rekke ulike arenaer. De aller fleste fortalte om begge deler. I dette kapitlet vil vi vise fram hvilke faktorer som kan bidra til eksklusjon og isolasjon på den ene siden, og hvilke faktorer som bidrar til inkludering og tilhørighet på den andre. Hovedbildet syns å være at inklusjon og tilhørighet på én eller flere arenaer er avgjørende for å leve gode liv.

7.1 Eksklusjon og isolasjon

Det å bli ekskludert fra sosiale nettverk og fellesskap kan føre til isolasjon. Dette gjelder særlig dersom man opplever å være ekskludert fra de fleste fellesskapene man anser som aktuelle eller gjerne skulle vært en del av. Informantene i intervjuundersøkelsen beskrev eksklusjon og brutte relasjoner i nærmeste familie, brutte kjærlighetsrelasjoner og savn etter en partner, eksklusjon fra landbaserte nettverk, fra skeive nettverk og i møte med det norske majoritetssamfunnet. Noen skildret et liv preget av ensomhet og isolasjon på grunn av flere faktorer som virker sammen.

7.1.1 Familierelasjoner

Når deltakerne i intervjuundersøkelsen fortalte om forholdet til foreldre og søsken handlet det nesten alltid om hvorvidt de ulike personene i den nærmeste familien var støttende eller avvisende til skeive generelt og til en selv spesielt. Historiene om familierelasjoner er derfor mange av de samme fortellingene som vi allerede har presentert i kapitlet om å komme ut som skeiv.

I ett av intervjuene var relasjonen til foreldrene særlig sentralt i informantens fortelling. Han hadde alltid hatt et vanskelig forhold til foreldrene, og dette handlet i stor grad om deres negative syn på homofile generelt, og de negative reaksjonene og truslene han var blitt utsatt for da han kom ut. Men han fortalte også om hvordan relasjonen mellom ham og foreldrene egentlig hadde vært vanskelig lenge før seksuell orientering ble et tema. Han opplevde at de aldri hadde vært emosjonelt tilstedeværende, men bare opptatt av fasade. De hadde alltid sammenlignet ham med søsknene, og syns ikke han var flink nok på skolen og at han var alt for norsk.

Det er veldig vanskelig det med mamma og pappa. Det var det for meg da jeg var liten. Det var vanskelig å se andre som hadde foreldre som var støttende. Men samtidig – det er litt rart å si det for jeg vet ikke om du helt skjønner – men da jeg kom ut var det litt deilig også [at de reagerte så negativ som de gjorde] for jeg har aldri hatt en god relasjon til dem og da var det endelig noe som gjorde det tydelig for meg hvorfor. (...) Men ja, det er vanskelig å være skeiv sånn sett. Det er ikke gitt at man har foreldre som er aksepterende eller forstående. Og det er vanskelig å ha en kulturbakgrunn der det er sett på som noe av det verste man kan gjøre. Og det blir jo sammenstilt med pedofili og overgrep, ikke sant. Så det er jo det de ser på meg som, ikke sant. Jeg tenker at dersom jeg hadde hatt et godt forhold til dem i utgangspunktet og de hadde møtt meg på samme måte som de gjorde da jeg kom ut, da hadde det vært vanskeligere for meg. Jeg var ikke avhengig av dem relasjonelt sett. Og jeg merker det på meg, at når jeg ikke har hørt fram dem på en stund og er langt vekk fra dem, da føler jeg meg vel. Hver gang jeg får en melding eller noe, så føler jeg veldig på en angst. (...) Jeg synes det er mer belastende å ha dem i livet mitt egentlig. De sender melding og sier at de savner meg og ønsker å være med meg. Men når jeg er med dem, så kan jeg ikke snakke om livet mitt, om kjæresten min. De syns heller ikke noe om utdanningen eller jobben min. Jeg bare sitter der. Så det er ikke noe hyggelig.

Som det går fram av sitatet over fortalte denne informanten om et vanskelig forhold til foreldrene. Det handler helt klart om deres syn på homofile og måten de har møtt ham på da han kom ut. Men den dårlige relasjonen strekker seg lengre tilbake i tid og handler om manglende støtte og emosjonell tilstedeværelse mer generelt. Informanten påpeker av avvisningen hadde vært vanskeligere dersom forholdet hadde vært godt i utgangspunktet, og han forklarte at det på en måte opplevdes som en lettelse at de reagerte som de gjorde da han kom ut, fordi det å være homofil ble en forklaring på hvorfor relasjonen til foreldrene alltid hadde vært så dårlig. Informanten uttrykte en sårhet og lengsel etter støttende og nære foreldre, men slik som relasjonen har vært og er i dag, var det bedre for ham å ha begrenset kontakt med dem. Det å være sammen med dem uten å kunne fortelle om livet sitt og uten å kunne være seg selv oppleves som ensomt og gir ingen følelse av fellesskap og tilhørighet.

En annen informant fortalte om et nært og godt forhold til foreldrene. De hadde fra dag én møtt henne med forståelse og aksept da hun kom ut som skeiv. For henne er det den geografiske avstanden som er begrensningen i relasjonen til den nærmeste familien. Hun fortalte om savnet etter familien og et ønske om å bo nærmere og se hverandre oftere. Særlig i forbindelse med samlivsbrudd var behovet for nærhet til familien sterkt:

På et eller annet tidspunkt i livet så gjennomgår du en fase der du stiller de store spørsmålene. Spesielt i perioder der du gjennomgår brudd. Jeg var heldig som hadde gode venner, men jeg hadde ikke familien min der. Dersom du ikke har et godt vennenettverk kan det være veldig utfordrende. På flere tidspunkt har jeg tenkt på å forlate Norge. Folk har spurt meg om hvorfor jeg fremdeles er her. Jeg har tenkt på det. Det er ikke mitt land og familien min er langt borte. Det er noe jeg hele tiden spør meg selv om. Men samtidig har jeg bare lyst til å glede meg over livet og nåtida. Jeg er frisk. Jeg har alt jeg trenger. Hvorfor skal jeg styre med

å ville være noe annet sted? Hvorfor vil jeg være nær familien min? De er uansett spredd over flere land. Jeg har ikke noe sted å reise tilbake til. Men å være nærmere dem ville vært fint.

Informanten uttrykte et ønske om å bo nærmere familien, og at dette hadde blitt særlig viktig i en vanskelig periode av livet. Samtidig viser hun til alt som går bra i livet, men konkluderer med «nærmere dem ville vært fint», og indikerer med dette at for henne har familien en spesiell plass.

Disse to eksemplene illustrerer noen av vilkårene som ligger til grunn for hvordan skeive med innvandrerbakgrunn opprettholder relasjoner til nærmeste familie over avstand. På den ene siden er det ikke noe særskilt for skeive; transnasjonale liv tilsier at relasjoner fungerer annerledes både fordi de ofte må opprettholdes uten fysisk kontakt, og fordi familiemedlemmene på de forskjellige stedene gjerne lever svært forskjellige liv. Samtidig er det mange av informantene som fortalte om brutte og dårlige relasjoner til nærmeste familie på grunn av homofobi. Da kan fysisk avstand, enten på grunn av geografi eller fordi man unngår å treffes, være en måte å beskytte seg selv på, slik at fysisk avstand til familien også kan bidra til bedre livskvalitet.

7.1.2 Kjærlighet

Noen av informantene har flyttet til Norge på grunn av en kjærlighetsrelasjon til en person som bor i Norge. Relasjonen hadde slik vært avgjørende for beslutningen om å flytte fra venner, nettverk og familie. Selv om dette fungerte for noen, var det vanskelig for andre, og noen uttrykte at migrasjonsprosessen var en stor belastning for forholdet: For det første opplevde man på samme måte som ekteskapsinnvandrere ellers å være i et avhengighetsforhold til partneren både økonomisk, sosialt og juridisk (Eggebo og Brekke 2018). For det andre hadde man kanskje ofret jobb, karriere, nærheten til egne venner, familie og nettverk, og det kan også være belastende for forholdet. For det tredje hadde man kanskje ikke ønsket å reise til Norge i utgangspunktet, men følte seg tvunget på grunn av krigshandlinger i hjemlandet eller fordi Norge var det eneste stedet man hadde mulighet til å gifte seg og søke om familieinnvandring. Andre informanter hadde flyttet til Norge sammen med kjæresten, men opplevde at prosessen med å flytte og overgangen til å bo et nytt sted ble for vanskelig. En informant gikk gjennom et samlivsbrudd relativt kort tid etter å ha flyttet til Norge sammen med partneren. Erfaringer fra krigen i hjemlandet, og traumatiske erfaringer under flukten og etter ankomst til Norge ble for mye for forholdet.

De fleste av informantene i intervjuundersøkelsen var ikke i et forhold på intervjutidspunktet, og noen uttrykte mer eller mindre direkte at de savnet det fellesskapet og den tilhørigheten et forhold kan gi. Flere fortalte at de ønsket seg kjæreste, håpet at de ville finne noen i framtida og kanskje få barn. Flere fortalte om dette som en del av et prosjekt om å etablere et nytt liv i et nytt land. De ønsket å komme ut av den situasjonen man er i som nyankommet flyktning, og få seg jobb, hus, bil og partner. Som en av informantene uttrykte det: «I framtiden håper jeg på å få meg bil, jobb som sykepleier, kanskje en kjæreste en gang». Måten informanten formulerte seg på peker i retning av at kjæreste er det mest usikre og vanskelig tilgjengelige punktet på lista over hva han ønsker seg for framtida. En annen mann med flyktningbakgrunn fortalte også om jobb og partner som viktige deler av hans framtidsprosjekt:

I framtida vil jeg ha et godt liv. Min framtid vil være lys. Jeg vil ha bedre økonomi, jeg vil være gift med en mann og være følelsesmessig tilfredsstilt. Jeg liker ikke å bare motta. Jeg vil jobbe og betale tilbake det dette landet har gitt meg. Jeg tar hvilken jobb som helst. Til og med rengjøring.

Det å ha en jobb og bidra til samfunnet står i kontrast til den situasjonen han nå er i som nyankommet flyktning. Dette er viktig av to grunner: For det første ønsker han å bidra til samfunnet. For det andre ønsker han seg en bedre personlig økonomi. Ekteskap med en annen mann er også en viktig del av framtidssceneriet. Det handler om å kunne være seg selv fullt ut og leve et åpent og godt liv som skeiv, med den emosjonelle støtten og tilhørigheten som et parforhold kan gi.

7.1.3 Nettverk basert på landbakgrunn eller innvandrerstatus

For personer med innvandrerbakgrunn, særlig nyankomne, kan etnisk baserte nettverk eller nettverk av personer med samme landbakgrunn i Norge spille en viktig rolle. Særlig for flyktninger er det lagt opp til at man tilbringer mye tid med andre flyktninger, gjennom opphold på mottak og bosetting etterfulgt av introduksjonsprogram. Slik kan også grunnlaget for sosiale nettverk dannes. Som vi har vært inne på i kapittel 5 er opplevd det for mange som utrygt og uaktuelt å komme ut som skeiv blant folk med samme landbakgrunn eller andre flyktninger på grunn av homonegativisme. For noen av informantene er imidlertid de etnisk baserte nettverkene de eneste de har, og de tar derfor ikke sjansen på å komme ut. En informant fortalte:

Livet mitt her er preget av ensomhet. Jeg er for det meste alene og trenger mitt folk (personer med samme landbakgrunn). Dersom de ser meg gå rundt med regnbuegreier, så vil de forlate meg. Vi [som er skeive] opplever diskriminering fra våre egne landsmenn her i Norge. Så for å unngå dette velger jeg å ikke være åpen, for jeg har ingen annen støtte.

Denne informanten fortalte at nettverk av folk med samme landbakgrunn var viktig for ham. Likevel framkommer det tydelig av denne informantens fortelling at det å være sammen med folk med samme landbakgrunn ikke er en fullgod «kur» mot ensomheten, ettersom han ikke fullt ut kan være seg selv sammen med dem. Han vurderer det likevel som mer hensiktsmessig å leve i skjul for å beholde dette sosiale nettverket. De enslige mindreårige asylsøkerne vi intervjuet fortalte også om isolasjon fordi man verken kunne være trygg blant den norske majoriteten eller i de landbaserte nettverkene. En av dem brukte nå mye av tiden sin på å hjelpe og støtte andre unge som i samme situasjon som han selv hadde vært i. Han fortalte:

Jeg gjør mye arbeid for flyktninger. Særlig for flyktninger som har flyktet på grunn av seksuell orientering. Jeg er aktiv og prøver å gjøre det lettere for dem. Særlig de som har en muslimsk bakgrunn – støtte dem i å være åpne og være dem selv. Jeg har kommet ut til dem, delt og prøver å motivere dem. Mange av dem er enda reddere for å være åpne i Norge enn i hjemlandet fordi miljøene deres her i Norge er så små. Det er vanskelig å gå under radaren i diasporaen.

De utfordringene og den ensomheten informanten selv opplevde har skapt en sterk motivasjon for å hjelpe og støtte andre som er i samme situasjon. Å hjelpe andre med liknende bakgrunn kan bli en kilde til mening og tilhørighet.

7.1.4 Skeive nettverk

Som vi har beskrevet i kapittel 6 er der flere informanter som fortalte at de følte seg ekskludert fra skeive nettverk på grunn av stereotypier og diskriminering. Andre fortalte at de syntes det var utfordrende å treffe andre skeive fordi ikke er glade i å gå ut, ikke drikker eller ikke føler seg hjemme med musikken og stilen på det ene skeive utestedet som finnes på stedet. En av informantene, med relativt kort botid i Norge, er sensitiv for støy og fortalte at hen har forsøkt å gå ut og treffe folk, men at det oppleves for slitsomt. Resultatet for denne informanten er at hen er ensom og savner andre arenaer å treffe skeive på.

Flere av informantene fortalte at de føler seg fremmedgjort fra den norske datingscenen fordi de har opplevd at norske menn kun er interessert i sex, og ikke i relasjonsbygging og kjærlighetsforhold. En homofil mann fortalte:

Jeg har ikke hatt sex med en annen mann siden jeg kom til Norge. Det er ikke fordi jeg ikke vil. Jeg har jo prøvd å få kontakt med folk, dra på kafeer og vært på bar for homofile. Det er ikke enkelt. Jeg kommer fra et land der vi er høylytte og utadvendte. Her er folk generelt veldig stille og prater ikke til deg direkte. De benytter seg heller av apper og prater med andre gjennom dem. Jeg kommer langveis fra og trenger noen jeg kan treffe og dra på kafe med og gjøre ting sammen med. Hva er det med disse [dating]appene? Jeg beklager, men jeg får ikke til å gjøre det på den måten. Hva har skjedd med verden? Vis meg kroppen din, vis meg ditt og datt! Jeg risikerte ikke livet mitt og kom hele denne veien for dette. Jeg vil bare ha et vanlig liv og være fri og være meg selv. Så det er jo denne delen i tillegg til integreringen som er vanskelig som skeiv flyktning.

Denne informanten ønsket seg relasjoner til mennesker, men ikke gjennom dating-apper og tilfeldig sex. Samtidig pekte han på kulturforskjeller i væremåter. Han har opplevd folk i Norge som stille og vanskelige å bli kjent med. Informanten uttrykte i intervjuet en sterk opplevelse av isolasjon som henger sammen med flere ting: Han ønsker ikke det samme som det han opplever at andre menn i Norge ønsker, og omgangsformen i Norge er fremmedgjørende. Som flyktning er han i en vanskelig integreringsprosess, og han har et stort behov for å bygge nære relasjoner til andre, både som venner og potensielt som partner. Tilfeldig sex fyller ikke behovet for relasjoner til andre mennesker.

Som vi har beskrevet i forrige kapittel var det flere informanter som beskrev de skeive interesseorganisasjonene som fremmedgjørende, ekskluderende og rasistiske. En av informantene som har vokst opp i Norge sa: «Skeiv Verden føler jeg er et asylmottak for skeive. Jeg savner et sted for skeive norskfødte med minoritetsbakgrunn. Den norske delen av meg er så stor». Fra hans perspektiv er Skeiv Verden en organisasjon med medlemmer som primært har andre behov enn han selv. En annen informant fortalte at han hadde tatt kontakt med FRI da han kom til Norge og blitt vist videre til Skeiv Verden. Dette hadde han opplevd som en avvisning, at han ikke var velkommen i FRI men ble henvist til en organisasjon som retter seg mot «sånne som deg».

7.1.5 Det norske majoritetssamfunnet

Noen informanter fortalte om opplevelser av eksklusjon, ensomhet og isolasjon i møte med det norske storsamfunnet. Fortellinger om ensomhet figurerer særlig blant enslige mindreårige og voksne flyktninger som har blitt plassert i asylmottak eller bosatt på små og

avsidesliggende steder i Norge. På disse stedene var det få butikker, ingen skeive nettverk og de så nesten aldri folk utenom andre beboere på mottak eller i omsorgsboliger. Fortellinger om at nordmenn er vanskelige å komme i kontakt med og bli venner med gikk igjen blant mange informanter. Én kommenterte:

Røde Kors har språkkafe, men det er bare flyktninger som kommer. Vi har ingen virkelige møter med norske. Det er organisasjoner, slik som Røde Kors, som tilbyr språkvenn. De ser på meg som et prosjekt, en å redde, en de syns synd på. Eller så handler det bare om å ha det på CVen. Jeg har deltatt på mange slike aktiviteter, men har ikke lykket i å få meg venner. Jeg ser i øynene deres at de ikke ser på meg som en likeverdig person. Selv nå når jeg går på voksenopplæringa treffer jeg bare andre flyktninger og innvandrere. Null og niks kontakt med nordmenn. Her er ikke som i andre land, hvor du kan snakke med folk på gata og bli kjent.

Denne informanten fortalte om mangelen på arenaer hvor det går an å bli kjent med og utvikle vennskap med nordmenn. Å treffe folk på ute i det offentlige rommet, som på gata, fungerer ikke. På introduksjonsprogrammet, språkkafeen og voksenopplæringa er der bare andre innvandrere. De organiserte møtene mellom nordmenn og flyktninger har han heller ikke hatt gode erfaringer med. Snarere enn en interesse for å utvikle gjensidige relasjoner, har han opplevd disse møtene som instrumentelle eller preget av hierarkier og paternalisme.

De av våre informanter som er oppvokst i Norge fortalte alle inngående om opplevelser av å føle seg ekskludert fra norskheten. Slik vi tolker materialet, er disse historiene om norskhet først og fremst generelle og i mindre grad eksplisitt koplet til det å være skeiv. De fortalte om å bli ekskludert fra det norske som de opplevde å ha like stor rett til å være en del av som alle andre som har vokst opp i Norge, og om å ikke fullt ut passere som norsk på grunn av hudfarge, religion og foreldrenes bakgrunn. En av dem sa: «Jeg passer ikke inn noen steder. Jeg føler meg veldig som utlending». På den ene siden forteller de om å strebe etter å være en del av denne norskheten, og på den andre siden fortalte de også at de ikke vil være utelukkende norske. En av informantene pekte på at han har en arabisk tilhørighet som han er stolt over. Samtidig mener han at denne tilhørigheten ikke blir vurdert som noe positivt i Norge, og unngår derfor kontakt med personer fra samme land, tilsynelatende for å unngå å forsterke stigmaet.

Også en annen informant kommenterer stigmaet som er knyttet til kategoriene «utlending» og «innvandrerbakgrunn», og påpekte at i mange sammenhenger er det en betegnelse hun er privilegert nok til å slippe unna og kunne velge vekk:

Jeg er heldig fordi jeg kom til Norge tidlig. (...). Jeg har lært meg den kulturelle konteksten. Har norske venner. Jeg kan forstå den norske kulturen. (...) Jeg vet at mine foreldre ikke er like heldige som meg. De skjønner ikke alt av den norske kulturelle konteksten. De høres ikke norske ut, selv om de er minst like norske som oss. (...) jeg har vært heldig nok til å kunne velge hvilken kultur jeg vil leve i. Jeg kan faktisk velge det å si at jeg ikke definerer meg som norsk. Det kan ikke foreldrene mine, vennene mine med hijab eller de som kom senere til Norge. Mens jeg kan si at «vet du hva, jeg gidder ikke å være norsk». Fordi hvis det å være norsk betyr at det går på bekostning av andre, så ønsker jeg ikke å være det. Det er et privilegium å kunne si det. Hvis du skjønner. (...) For eksempel møter jeg folk på fest som mener at jeg er norsk. Men så kan jeg selv si nei. Men de vennene mine som går med hijab vil ingen si at er norsk i

utgangspunktet. Jeg blir kategorisert som norsk fordi jeg snakker som en nordmann og fordi jeg har høy utdanning, fordi jeg har bra jobb og bra nettverk. Da er jeg norsk. Men hvis jeg hadde hatt en dårlig psykisk helse eller en funksjonsnedsettelse. Eller hvis jeg hadde ikke hadde hatt den utdanningen jeg har. Så ville kanskje ikke folk vært så veldig opptatt av å kalle meg for norsk. Det er liksom de solskinnshistoriene, da er du norsk nok.

I dette sitatet er det ikke informantens følelse av å være norsk, men evnen til å passere som står i fokus. Hun understrekte i intervjuet at hun har en kulturell kompetanse og sosial bakgrunn som gjør at hun kan bevege seg mellom det å være norsk og ikke-norsk med større letthet enn foreldrene og noen av vennene kan.

Det å bære markører for annerledeshet kan bety forskjellige ting avhengig av kontekst. Flere av våre informanter fortalte om erfaringer med å bli usynliggjort, ekskludert eller trakassert i det majoritetsskeive miljøet. I en slik kontekst veves flere markører for annerledeshet sammen, og skaper bestemte utfordringer som skeive med majoritetsbakgrunn eller streite med innvandrerbakgrunn slipper unna.

I mange situasjoner oppleves eksklusjon fra norskheten som mer presserende enn heteronormativiteten i livene til våre informanter. En av informantene er helt eksplisitt om at hovedutfordringene knyttet til det å være skeiv med innvandrerbakgrunn handler om det å ha innvandrerbakgrunn, ikke det å være skeiv. Hun er oppvokst i Norge, og forteller også en historie om skuffelse over Norge. Det er særlig etter terroren 22. juli 2011 at hun har opplevd å bli ekskludert fra det norske:

Så var det det døgnet før vi visste at det var en norsk mann som hadde gjort det, da følte jeg meg veldig utsatt på veg hjem fra jobb fordi jeg ikke var hvit. Og hvor letta jeg ble for at personen var norsk. Jeg ble letta på et tidspunkt da jeg visste at venninna mi var skutt. Hvorfor skulle jeg bruke så mye tid på å bli letta når jeg skulle romme sorgen og sjokket og de følelsene. Det ble en aha-opplevelse. Vi gikk i rosetog og skulle være samla, så visste vi at det ikke hadde skjedd dersom det var muslimer som hadde gjort det. Det var starten på den løsrivelsen fra å være norsk. (...) Det har gjort meg sint og mer opptatt av å være aktiv i samfunnsdebatten. Den ideologien er ikke død. Den lever. Den er skummel. Det å skulle gå hjem fra jobb og vite at det er skyting på Utøya og du vet at du har folk der som du er glad i, og så går du rundt og er redd for at noen skal spytte deg for at du er brun. Det har vært veldig avgjørende. Det ville nok kommet etter hvert uansett. Men det kom det plutselig. Da jeg la meg 22. juli følte jeg meg ikke lenger norsk.

Her pekte informanten på hvordan terroren den 22. juli 2011 gjorde det tydelig hvor store forskjeller det er mellom det å være etnisk norsk og det å være brun. Informantens frykt for å bli angrepet på gata etter terroren kom i veien for sorgen og sjokket over at venner var blitt drept på Utøya. Informanten refererte også til samfunnsdebatter om norskhet, hvor det å være norsk kobles med det å være hvit og snakke uten aksent. Norskheten blir dermed smal og ekskluderende, og hun ønsker ikke å ta del i den før den er tilgjengelig for alle som bor i Norge og føler seg norsk. Hun inntar dermed et solidarisk ståsted, hvor hun vil ikke være norsk på bekostning av andre. I disse sitatene trer etnisitet, hudfarge og tilhørighet i forgrunn, og identitet og tilhørighet basert på seksuell orientering og kjønn i bakgrunnen.

Også de som selv har kommet til Norge nokså nylig tematiserer hvordan norskfødte med innvandrerforeldre ekskluderes fra norskheten:

NRK lagde et program. Alt de forventer fra flyktninger er negativt. De fokuserer ikke på de positive tingene. Kun negative ting. Men et problem, og dette irriterer meg, er at de fortsetter å kalle folk som aldri har migrert for innvandrere. Andre og tredjegenasjon. Blir du noensinne norsk? Hvis man går tilbake og ser på folk sitt DNA er jeg ganske sikker på at vi alle er en blanding, og ikke fra Norge. Men i Norge er du ikke norsk, selv om du har statsborgerskap. Mine barn kommer aldri til å bli norske. Men vi er norske, selv om vi er født i [hjemlandet]! Det forklarer bare hvorfor du ser ut som du gjør. Og hva med norske adopterte? Vi kommer aldri til å bli norske, ikke barnebarna våre heller.

Informantens fortelling er en fortelling om det å bli ekskludert fra det norske på grunn av hudfarge og landbakgrunn. Det synes å være en oppgitthet og skuffelse over at personer med innvandrerbakgrunn, også de som er født i Norge, aldri ser ut til å ville bli akseptert som fullt ut norske. En annen informant forteller også om det å ikke bli akseptert som norsk på grunn av hudfarge og landbakgrunn:

Jeg føler meg som norsk på prøve. At jeg kan bli fratatt statsborgerskapet. Jeg må være en pleaser hele tiden. Han som løfter barnevogna på trikken for å vise til folk at jeg er ikke han som voldtar på gata som du så på VG, liksom. Om du skjønner hva jeg mener. Jeg må vise at jeg er ekstra flink, flinkere enn andre. Jeg skal ikke være han som går til NAV, ikke sant. Ikke han som gjør ditten og datten. Jeg føler at jeg er på prøve og må være bedre for å være innafor.

Som brun ung mann føler han at han hele tiden må bevise at han ikke er aggressiv og voldelig. Dette må han gjøre ved å oppføre seg særlig eksemplarisk. Dette indikerer at han, i likhet med flere informanter, føler at han i mange sammenhenger er en representant for noe mer enn seg selv. I dette tilfellet refererer han til stereotypene om innvandrer mannen som asosial (og ikke hjelper folk med barnevogner), eller innvandrer mannen som voldtektsmann. Disse stereotypene må han forholde seg til i dagliglivet. Han fortalte også om en frykt for å bli fratatt statsborgerskapet. Bemerkningen om statsborgerskap kan være symbolsk; passet signaliserer norskhet og dette er noe han alltid risikerer å bli ekskludert fra, men det kan også handle om mer konkrete hendelser: De siste årene har Utlendingsdirektoratet intensivert arbeidet med tilbakekall, og disse sakene har fått stor oppmerksomhet i media (Brekke med flere 2018). En av sakene som ble mye omtalt gjaldt personer som er født norske statsborgere men hadde foreldre med innvandrerbakgrunn. Det kan tenkes at disse sakene er en del av den konteksten som skaper en følelse av å være norsk på prøve. Flere andre informanter tematiserte denne frykten mer eksplisitt. Både andre norske statsborgere og relativt nyankomne flyktninger gav uttrykk for at de levde med en underliggende og konstant redsel for å miste passet eller oppholdstillatelsen. Dette kommer vi tilbake til i kapittel 10 om innvandringsregulering og integrering.

7.2 Inklusjon og tilhørighet

Diskusjonene over viser tydelig at det er mange faktorer som kan bidra til eksklusjon og isolasjon blant skeive med innvandrerbakgrunn, men dette er bare halve historien. De fleste

historiene om eksklusjon har sin parallell i historier om inklusjon og tilhørighet på de samme arenaene. Deltakerne i intervjuundersøkelsen fortalte også om støtte, lojalitet og tilhørighet blant sin nærmeste familie, og om relasjoner som opprettholdes over på tvers av geografiske avstander. Flere fortalte om tilhørighet i skeive organisasjoner og nettverk, blant folk med samme landbakgrunn og/eller innvandrerbakgrunn, og om andre sosiale arenaer som hadde stor betydning og verdi i deres liv.

7.2.1 Familie

Flere informanter fortalte historier om støttende familiemedlemmer. En informant eksemplifiserer støtten ved å fortelle om at broren, som selv ikke er skeiv, deltar i pride-paraden hvert år, og om morens sterke engasjement i forberedelsene til bryllupet hennes. Noen informanter fortalte om avvisning fra noen familiemedlemmer, men støtte fra andre. For en informant var støtten fra de voksne barna svært viktig og hen besøkte dem regelmessig. Hen beskrev ellers livet sitt som litt ensomt, og den regelmessige kontakten med barna var dermed desto viktigere. Støtte fra de nærmeste gjør det mulig for noen av informantene å opprettholde nære familierelasjoner selv over store geografiske avstander. På denne måten får familie fortsette å spille en viktig og positiv rolle i informantenes liv. Flere informanter fortalte dessuten om at forholdet til familien hadde vært vanskelig i lang tid etter at de kom ut, men at relasjonen nå hadde endret seg til det bedre. En informant fortalte:

Familien min var ikke så forståelsesfull til å begynne med. Mamma synes det var frastøtende, kanskje. De reagerte ikke så bra. Det tok et år, og det året var vanskelig, men nå er de mine viktigste støttespillere. Mine foreldre er religiøse, men de sluttet å gå i kirka fordi jeg er skeiv. De mistet tilknytning til menigheten sin på grunn av meg. Men jeg er glad for at de har endret sitt syn på homoseksualitet på grunn av meg.

Denne informanten fortalte om foreldre som først ikke forstod, men som senere likevel var villig til å endre både sine egne holdninger og livene sine på grunn av hennes seksuelle orientering. Her kommer det tydelig frem at aksept fra nær familie kan være en lang prosess. Denne informanten beskrev imidlertid en veldig god relasjon til familien på intervjutidspunktet. Det var også flere andre historier om hvordan relasjoner som har vært vanskelige kan endres til det bedre over tid, og at familien etter hvert aksepterer og støtter. Andre hadde nære og støttende familierelasjoner uten at de var åpne overfor familien. En informant fortalte om regelmessig kontakt med familiemedlemmer i hjemlandet eller andre steder over telefon, noen hver dag. Personen beskrev dette som svært viktige relasjoner uten at de var åpne om seksuell orientering og kjønnsidentitet.

7.2.2 Skeive nettverk

Mange av informantene fortalte om skeive nettverk, både organisasjoner og vennenettverk, som svært viktige sosiale arenaer for dem. For flere av informantene er Skeiv Verden et viktig møtested og en viktig del av nettverket, og for noen er det det eneste stedet i verden hvor de føler seg trygge, hjemme og inkluderte. Flere framhevet at det er i Skeiv Verden at de føler seg hjemme fordi her er det andre som forstår hva det innebærer å være både innvandrere og skeiv. En informant fortalte:

I vårt miljø, i det skeive miljøet, er det så jævlig mye islamfrykt (...) Det er derfor jeg forholder meg til Skeiv Verden. Det er så mye grums i det skeive miljøet (...) Det er kanskje derfor jeg har en større tilhørighet til innvandrerennene mine enn de skeive, med mindre det er Skeiv Verden da.

For denne informanten er Skeiv Verden et sted hvor det er mulig å være både skeiv og innvandrere, uten at denne kombinasjonen av identiteter fremstår som en «umulighet». For denne informanten er Skeiv Verden et sted hvor hen ikke må forholde seg til rasismen som flere påpeker at finnes i de skeive miljøene i Norge. Av og til fungerer disse nettverkene, enten det er snakk om Skeiv Verden eller andre nettverk av skeive med innvandrerbakgrunn, som en valgt familie. For noen blir derfor Skeiv Verden, en organisasjon for skeive med innvandrerbakgrunn, et viktig sted for støtte, forståelse og tilhørighet.

Flere av informantene som har kommet til Norge som enslige mindreårige forteller om ensomhet og isolasjon, og at de gjerne skulle bodd i tilknytning til byer der Skeiv Verden har lokallag. For dem som er unge, skeive og har kommet alene til et nytt og fremmed land, er kontakten med Skeiv Verden helt avgjørende. Men organisasjonen har bare lokallag i noen av de største byene i Norge, og fraværet av Skeiv Verden på stedet der de bor kan være kritisk for livskvaliteten fordi de opplever at det er få eller ingen andre mulige steder å finne tilhørighet og forståelse.

7.2.3 Å høre til i Norge

Som vi har vært inne på i avsnittet om eksklusjon er det mange som forteller at de ikke føler at de blir inkludert i det norske fellesskapet. Andre fortalte om Norge som et sted som gir dem frihet til å leve åpne skeive liv, med tilgang på en rekke formelle rettigheter og fravær av diskriminering. Slike erfaringer danner grunnlag for tilhørighet. De av informantene som er vokst opp i Norge fortalte om følelsen av å bli ekskludert fra norskheten, men også om tilhørighet:

Jeg er jo stolt over å være norsk. Det er en grunn til at jeg engasjerer meg i samfunnet her. Jeg hadde ikke jobbet for at det skulle bli bedre dersom jeg ikke hadde hatt tilknytning.

Flere av informantene er aktive og engasjerte i samfunnsmessige spørsmål, og særlig i temaer som antirasisme, ikke-diskriminering, inkludering og mangfold. Dette engasjementet var en viktig del av identiteten og en viktig kilde til fellesskap og tilhørighet. Det å ha bestemte erfaringer som skeiv og ved å ha innvandrerbakgrunn kan dessuten være en berikelse, fordi man har tilgang fellesskap med likesinnede som man kanskje ikke ville hatt som streit og hvit. En av informantene fortalte:

Jeg setter pris på det å kunne kommunisere med mange flere enn hvis jeg hadde vært norsk. Språkkompetansen og den kulturelle kompetansen (...) Det er lett for meg å bli kjent med folk fra Midtøsten. Jeg har for eksempel fått mange venner den siste tiden blant folk som nettopp har kommet til Norge som asyløpere. Å være venn med dem gir meg tilgang på så sinnssykt mye god mat, rik kultur og historier. (...) Tilgang til dette er en positiv side ved å være meg med mine identiteter. Og det å tilhøre det fellesskapet jeg tilhører, den gjengen jeg henger med. Vi har alle til felles å være en minoritet, men sammen. Jeg har skikkelig følelse av tilhørighet som jeg kanskje ikke har hatt veldig mye av tidligere i livet

da. Jeg føler at jeg tilhører et sted og at min stemme er viktig. Det er jo en boost for selvilliten også, at man blir hørt. (...) Så for meg, og ikke minst fordi jeg har vært politisk aktiv og aktiv i organisasjonslivet fra jeg var veldig ung, har det [å være skeiv med innvandrerbakgrunn] bidratt til at jeg har jeg hengt med likesinnede. Jeg har hengt med veldig mange ulike folk. Så det har ikke vært problematisk. På mange måter har det egentlig vært berikende å være en skeiv med innvandrerbakgrunn. Jeg tror jeg har fått blitt kjent med og møtt og interessert meg for ting som jeg ikke ville ha gjort hvis jeg hadde vært bare en av delene. Så sånn alt i alt så føler jeg meg takknemlig for at jeg er skeiv med innvandrerbakgrunn. Fordi det er så rikt. Det gjør livet mitt så rikt.

Denne informanten artikulerte særlig tydelig hvordan det å være skeiv med innvandrerbakgrunn, det å tilhøre to minoriteter eller være en minoritet i minoriteten, også opplevdes som en stor berikelse i livet. Informanten fortalte at bakgrunnen ga tilgang til personer, relasjoner og kulturer som hun ellers ikke ville hatt tilgang til. De sterke relasjonene og det støttende nettverket av andre samfunnsengasjerte personer med minoritetsbakgrunn som hun er en del av, er en viktig ressurs i livet. For henne er det en trygg plattform for å håndtere diskriminering, og et sted å stå sammen i en politisk kamp for samfunnsending.

7.2.4 Andre typer nettverk og vennskap

De skeive nettverkene og nettverk bestående av andre med samme landbakgrunn er kanskje det informantene i intervjuundersøkelsen snakker mest om, både i positiv og negativ forstand. Det er også andre eksempler. En informant fortalte at han er svært aktiv i den lokale menigheten han er tilknyttet i Norge. Dette utgjør en viktig sosial arena for informanten. Han kom som flyktning, og tok raskt kontakt med menigheten i nærheten. Her ble han aktiv, og kom etter hvert ut til den religiøse lederen som skeiv. Kort tid etter fikk han tillitsverv i menigheten og ble etter hvert en del av styret. En annen av informantene fortalte at hen hadde utviklet et nært vennskap med flyktningguidene sine. Hen fortalte at disse inviterte hen med på ferieturer, helgeutflukter og middager med storfamilien. Hen beskriver disse personene som hens nye familie, som også bidrar til at livet i Norge – på tross av mange andre utfordringer – tross alt er ganske bra. En annen informant fortalte om Røde Kors som en viktig sosial arena der hun hadde følt seg inkludert og blant likesinnede, i kontrast til FRI hvor hun hadde opplevd å føle seg selvløst og utenfor som svart.

7.2.5 Sofias historie: å høre til mange steder

Vi gjengir her noen lengre sitater fra et intervju med en informant, «Sofia». Hennes historie viser med tydelighet hvordan det å ha flere geografiske tilhørigheter, med relasjoner mange steder som tar veldig ulike former, kan utgjøre en ressurs. Sofia forteller om et liv preget av internasjonal mobilitet og transnasjonale relasjoner, og hvordan det former følelser av tilhørighet. På den ene siden forteller hun om sterk tilhørighet til landet hun bodde i ungdomstida fram til tidlig voksen alder. På den andre sida fortalte hun også om sterk tilhørighet til Norge. Denne mangfoldige tilhørigheten innebærer også, slik hun selv forteller det fram, at hun også føler at hun mangler noe begge stedene. De ulike stedene gir likevel mulighet til å romme ulike sider ved henne selv:

Intervjuer: Har du noe geografisk sted hvor du føler deg hjemme?

Sofia: Ehhh. Dypt spørsmål, da! (latter)

Intervjuer: Alltid lov å si pass! (latter)

Sofia: Geografisk sted som jeg vil kalle hjemme. Oh. Jeg skal prøve å svare på det på en måte, så håper jeg det blir...

Intervjuer: Det kan være så stort eller lite du vil, altså.

Sofia: Ja. Eh. Jeg er sånn at av blod er jeg [fra afrikansk land]. (...) Jeg har [flyttet rundt i oppveksten, og også bodd i Norge]. Jeg er i Norge nå. Jeg føler at jeg har en tilknytning til [hjemland] og jeg kan kalle det hjemme. Men kun når det gjelder et sted du har gått på ungdomsskole og videregående. Det er som hjembygda. Du kjenner alle. Alle kjenner alle. Det er liksom, man kan snakke om sykkelturet og det man gjorde i barndommen. Men jeg kan ikke sitte og føle meg veldig komfortabel i [hjemland] og sitte der og vifte til alle mine venninner at ehh, jeg liker faktisk jenter. På den måten føler jeg meg ikke hjemme. Det er komfortabelt, et sosialt liv. Norge derimot, hmm, ja, nå har jeg bodd her i mange år og kjenner ikke så veldig mange, men jeg er en sosial person. Jeg har venner. Men det er ikke det samme, det sosiale. Nordmenn er litt annerledes. Når du kommer fra [hjemland] lager man mat sammen, henger sammen og snakke[r] i timevis i telefonen og har det avslappet. I norsk kultur er det ikke på den måten. Men! Men her er det så behagelig å holde kjæresten din i hånda, ta på deg shortsene, ligge i sola, ta deg en pils, kline med kjæresten og det er ingen som bryr seg om hva du har på deg. På den måten er det litt behagelig, og på den måten er det godt. Men mitt hjerte banker for [hjemland], jeg er knyttet til dette landet, men landet er ødelagt etter borgerkrigen. Det er hva jeg føler. Jeg liker å reise. På slutten av året. Jeg har vært i [hjemland] etter at jeg kom til Norge og sånne ting. Det er deilig å være der. Etter tre år i Norge var det deilig å være sammen med foreldrene og alle vennene. Men jeg følte jeg hadde en kjempestor hemmelighet. Jeg har vært gjennom kjærlighets sorg, og fått meg kjæreste og det er en kjempestor ting. Jeg har lyst til å dele det med bestevennene mine, men nei. (...) Jeg føler meg hjemme i Norge, ja. Men jeg føler jeg mangler noe. En bitte liten bit. Men jeg føler meg også hjemme i [hjemland], men jeg føler jeg mangler noe, en liten bit.

Intervjuer: Kontekststavhengig?

Sofia: Ja. Etter en lang vintere når det er mørkt og grått og jeg reiser på ferie, så er det så digg! Hva faen gjør jeg der oppe [i Norge]? Men så er jeg der [det andre landet] i 2-3 uker og så har du machokulturen, du kan ikke være deg selv, du kan ikke prate om de tingene. Når det nærmere seg de tre siste dagene, så er det sånn, kom igjen! Jeg har kjempelyst til å komme hjem! Det beste jeg vet er når man kommer med flyet til Gardemoen, kjempetidlig om morgenen, så ser jeg skogen i Norge og det er sånn, åå, lille Norge! Jeg er hjemme! Den følelsen har jeg alltid.

I denne fortellingen representerer Norge stedet der Sofia kan være åpen om sin skeive identitet og relasjoner. Dette kan hun ikke i landet hvor hun har familien og barndomsvennene sine, eller stedene hun liker å reise på ferie. Hun beskriver sterke følelser av tilhørighet til både Norge og stedet hun vokste opp, og hennes fortelling er preget av at hun synes å kunne romme begge disse stedene, med de mulighetene og begrensningene de innebærer, på en relativt uproblematisk måte. Hun anerkjenner at hun ikke får alt hun ønsker verken det ene eller det andre stedet, samtidig gir de forskjellige stedene og relasjonene henne i sum mulighet til å leve godt. I Norge kan hun være relativt åpen, men

beskriver noen grad av ensomhet. I hjemlandet kan hun ikke være åpen, men her finnes mange av hennes viktigste langvarige relasjoner, inkludert koblinger til barndommen.

Det er viktig å bemerke at Sofia har tilgang til de økonomiske, juridiske og relasjonelle forutsetningene for å leve et transnasjonalt liv, der hun kan reise mellom og ha tilhørighet til ulike steder. På denne måten kan hun leve ut ulike sider av seg selv på ulike tidspunkt i livet. Hun har ikke blitt tvunget til å forlate det ene på bekostning av det andre. Dermed kan hun leve ut en skeiv identitet og et skeivt liv uten å forlate andre relasjoner og steder hun har tilhørighet til. Det at hun ikke fullt ut kan romme og leve ut viktige sider av seg selv på begge steder kunne vært kilde til en dyp og problematisk splittelse i livet, men slik Sofia forteller sin historie synes hun å kunne romme steder og viktige sider ved sin identitet og sine relasjoner på en måte hun lever godt med.

Likevel har hun et ønske for framtida om at hun skal kunne forene to viktige sider ved livet på samme sted:

Jo flere år som går hvor jeg er i Norge, så er vi mennesker veldig flinke til å tilpasse oss. Jeg blir kjent med folk. Jeg får den følelsen av at jeg kan greie å få de samme dype relasjonene som jeg hadde i [hjemland]. Jeg kan klare å få til det i Norge, samtidig som jeg faktisk kan være meg selv. Med at jeg liker jenter.

Drømmen er at Norge, hvor hun føler at det går an være seg selv når det gjelder seksuell orientering og kjønn, også skal kunne gi de relasjonene, det sosiale nettverket og nærheten til andre mennesker som hun savner fra stedet hun bodde som tenåring og ung voksen.

7.3 Oppsummering

Funnene i dette kapitlet tyder på at mange skeive med innvandrerbakgrunn ikke vil ha oppvekstfamilien tilgjengelig som et nært støttenettverk på grunn av homofobi, geografisk avstand som følge av migrasjon eller en kombinasjon av disse. Men i vårt materiale er det også informanter som forteller om nær kontakt med en støttende familie, og som også opprettholder relasjoner over store avstander. Vi mener likevel det er grunn til å fastslå at emosjonell og geografisk avstand til familien er en sårbarhetsfaktor som bidrar til at skeive med innvandrerbakgrunn vil kunne være utsatt for eksklusjon og isolasjon. Som en av informantene peker på er det derfor særlig viktig å ha gode og støttende vennenettverk.

I intervjumaterialet er der mange som uttrykker at de ikke føler de kan være seg selv blant personer med samme landbakgrunn på grunn av homonegativisme. Likevel er det også flere eksempler på at det å være skeiv med innvandrerbakgrunn ikke er til hinder for å finne tilhørighet blant personer med samme landbakgrunn, og at disse nettverkene kan være svært viktige. Det er også informanter som understreker at nettopp kombinasjonen av identitetene «skeiv» og «innvandrer» er grunnlaget for sterke vennskap og tilhørighet blant andre med liknende bakgrunn og erfaringer. For disse er den doble minoritetsstatusen muliggjørende og inkluderende. For andre informanter medfører den doble minoritetsstatusen derimot at de føler seg ekskludert både blant folk med samme landbakgrunn på grunn av homonegativisme, og i skeive miljøer i Norge på grunn av rasisme.

Homonegativisme og migrasjonsprosesser kan også gjøre det mer utfordrende å finne sexpartnere, treffe potensielle kjærester og etablere parforhold. Flere informanter fortalte om oppvekst og voksenliv i en kontekst der relasjoner mellom personer av samme kjønn var uakseptabelt og forbudt. Slike sosiale kontekster er begrensende for likekjønnskjærlighet, selv om flere fortalte at det kunne være mulig å ha seksuelle relasjoner til personer av samme kjønn så lenge man ikke snakket om det.

Migrasjon kan også by på utfordringer for etablerte parforhold. Ekteskapsmigrantene fortalte om reguleringer og dokumentasjonskrav som fungerte som hinder for å leve sammen, og om økonomisk, juridisk og sosial avhengighet av partner som utgjør en stor belastning for forholdet. Noen av dem som hadde kommet til Norge som flyktning sammen med en kjæreste, opplevde også at migrasjonsprosessen av ulike grunner ble en for stor belastning for forholdet og førte til samlivsbrudd. Flere vektla dessuten at de syns det var vanskelig å date og treffe potensielle kjærester i Norge. Dette på grunn av rasisme på skeive datingarenaer, frykt for å være åpen som skeiv, eller fordi de oppfattet nordmenn som vanskelig å bli kjent med. På denne bakgrunnen er det kanskje ikke tilfeldig at de fleste av informantene i intervjuundersøkelsen ikke var i et forhold på intervju tidspunktet.

De som av ulike grunner verken har familie, nære venner eller partner å støtte seg på i hverdagen, vil være utsatte for ensomhet og isolasjon. For en del av informantene som er i en slik situasjon er Skeiv Verden avgjørende. Flere fortalte at organisasjonen og personer i dette nettverket er deres eneste venner og praktiske støtte i livet. Dette gjelder kanskje særlig for de enslige mindreårige asylsøkerne og noen av de voksne med flyktningbakgrunn, som har svært få andre relasjoner og nettverk tilgjengelig. Skeiv Verden har spilt en viktig rolle i rekrutteringsprosessen, så selv om langt fra alle informantene har tilknytning til organisasjonen, så er det naturlig at Skeiv Verden er viktig for mange i utvalget. Det er imidlertid ikke alle som har vært i kontakt med Skeiv Verden som har opplevd at organisasjonen er for dem. Én grunn er at de bare har lokallag noen ganske få steder i landet, og en annen grunn er at skeive med innvandrerbakgrunn ikke er noen homogen gruppe. Folk har forskjellige bakgrunner, erfaringer og utfordringer og noen opplevde ikke å treffe likesinnede i Skeiv Verden, eller at Skeiv Verden ikke passet for dem med deres erfaringer eller landbakgrunn.

I intervjumaterialet er der imidlertid flere informanter som fortalte at de ble henvist til Skeiv Verden i kontakt med andre organisasjoner og institusjoner, som for eksempel FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, i møte med NAV, og på introduksjonsprogrammet. Selv om det er grunn til å tro at det er godt ment når folk viser videre til en interesseorganisasjon som retter seg spesifikt mot behovene til skeive med innvandrerbakgrunn, er det flere som fortalte at de opplevde dette som en avvisning. Det å vise videre kan altså oppleves som en melding om at du ikke er velkommen, og at dine behov ikke er noe vi føler ansvar for. Det var imidlertid flere informanter som fortalte om at for eksempel Røde Kors og den lokale menigheten, organisasjoner som ikke retter seg spesifikt mot verken skeive eller personer med innvandrerbakgrunn, var viktige arenaer for dem, hvor de følte seg inkludert. Dette understreker viktigheten av at organisasjoner og institusjoner er åpne og inkluderende overfor personer med ulik bakgrunn, minoriteter så vel som majoriteten. Det er ikke gitt at de mest målrettede interesseorganisasjonene er det beste stedet for alle i målgruppen, og det er uansett ikke rimelig å forvente at Skeiv Verden

skal være alt for alle dem av oss som er skeive og har innvandrerbakgrunn. Dersom andre organisasjoner og institusjoner ikke er inkluderende, vil skeive med innvandrerbakgrunn være særlig utsatte for ekskludering, marginalisering, isolasjon og utenforskap.

8 Helse

Flere av informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om til dels omfattende helseutfordringer som en del av svaret på det åpne hovedspørsmålet, hvor vi ba informantene fortelle om seg selv fra de var små og frem til i dag. De fortalte om både psykiske og fysiske helseutfordringer som har betydelig negative konsekvenser for levekår og livskvalitet. I dette kapittelet vil vi ta for oss informantenes fortellinger om helseproblemer og helsehjelp. Vi fokuserer på tre tema som framstod som sentrale i intervjumaterialet: For det første beskriver vi erfaringer med utilstrekkelig eller manglende helsetilbud for transpersoner. For det andre eksemplifiserer vi helseproblemer som er knyttet til fluktsituasjon og oppholdsstatus. For det tredje formidler vi fortellinger om psykiske helseplager som angst, depresjon, selvmordstanker og selvmordsforsøk.

8.1 Kjønnsbekreftende behandling

Ni av informantene i intervjuundersøkelsen har en kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk som på en eller annen måte bryter med normen. De benytter en rekke ulike begreper for å definere sitt kjønn, men av anonymiseringshensyn har vi valgt å omtale alle som transpersoner. Noen av disse informantene fortalte om store utfordringer knyttet til kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, og om et sterkt behov for å endre kroppen i samsvar med kjønnsidentiteten. Andre har en identitet eller et kjønnsuttrykk som bryter med normen, uten at de fortalte om store identitetsutfordringer eller levekårsproblemer knyttet til dette. De uttrykte heller ikke noe behov for kjønnsbekreftende behandling. For de av informantene som har et ønske om å endre kroppen for å samsvare med kjønnsidentiteten, var tilgang til helsehjelp og mangel på helsehjelp viktige tema i intervjuet. En av informantene slo fast at mangelen på kjønnsbekreftende behandling var en av hovedutfordringene med livet i Norge, og fortalte:

Jeg har ventet lenge på hormoner, men så langt har jeg ikke fått det. Jeg pleide å ta det i [hjemlandet]. Jeg har søkt om behandling i Norge, men fikk avslag. Du må ha vært i Norge i to år for å få hormoner. Og nå har jeg vært her i to år, uten hormoner. Jeg hadde ventet å få operasjon, og ble sjokkert da jeg fant ut at det ikke gikk her. Jeg måtte ha gjort det privat. I [flyktningleiren] fortalte jeg dem at jeg ventet på å få operasjon. Venner i Sverige får behandling, men ikke her. Jeg ønsker å ha et bedre liv. Jeg ønsker å få være meg selv og være fri.

For denne informanten er tilgang til kjønnsbekreftende behandling en forutsetning for å ha et bedre liv, å være seg selv og være fri. Men hen hadde fått avslag på kjønnsbekreftende behandling og forklarte dette med krav om to års botid for å få tilgang til kjønnsbekreftende behandling i Norge. Likevel er hen også etter to års botid uten et tilbud, uten at det gikk klart fram i intervjuet om det også var andre grunner til avslaget.

En annen transperson fortalte også at hen ikke hadde tilgang til kjønnsbekreftende behandling i Norge og uttrykte stor skuffelse over dette. Hen hadde kommet til Norge som overføringsflyktning gjennom FN-systemet, og fortalte:

Vi dro til UNHCR for å be om overføring [som kvoteflyktning]. Vi ville ha et trygt hjem. De sa til oss at vi kom til å være trygge i Norge. Kom til å ha muligheten til å

stifte familie, få barn, arbeide. Det sa de til oss. Dessverre var halvparten av det de sa løgn. Vi ble lurt. Vi vurderer nå å reise tilbake. (...) Jeg skulle ønske de hadde fortalt oss om dette før de tok oss hit.

I intervjuet fortalte informanten at de hadde fått informasjon som tilsa at man som lhbt-person kunne leve gode og trygge liv i Norge, og hadde tilgang til viktige rettigheter. Informanten synes å ha tatt for gitt at dette også inkluderte tilgang til helsehjelp for transpersoner. Det fremstår som om UNHCR forfekter et bilde av Norge hvor de ikke differensierer eksempelvis mellom homofile og lesbiske pars muligheter til å få barn, eller kjenner reglene godt nok for transpersoner tilgang til kjønnsbekreftende behandling. For denne og flere andre informanter ble derfor kontrasten stor mellom det de forventet og de rettighetene de faktisk har i Norge. Særlig gjaldt dette transpersoner, hvor informantene som hadde behov for kjønnsbekreftende behandling ikke fikk dette. En annen av transpersonene uttalte: «Hvor er lhbt-rettighetene her? Jeg har ingenting. Alt handler om å sove, spise. Jeg ville ha blitt værende [i opprinnelseslandet] om jeg hadde visst det». Skuffelsen over manglende rettigheter, kombinert med at det kan ta lang tid å etablere et liv i Norge, var for mange av våre informanter tung å bære.

En annen informant fortalte også om et utilstrekkelig helsetilbud i det offentlige helsevesenet i Norge og følte seg presset til å vurdere et privat tilbud hen ikke hadde råd til:

Skal jeg kjøpe mat eller hormoner? De sa at de ikke kan gjøre noe. Du får det andre får. Men behandling på private klinikker er dyrt. De burde ikke la meg lide, men heller sørge for at jeg får det jeg trenger. Jeg må vente et år på behandling i Norge. (...) Tilgang på helsehjelp har ingenting å gjøre med oppholdstillatelse. Jeg har fått henvisning til Riksen [Rikshospitalet], men jeg venter ennå. I kø.

Kjønnsbekreftende behandling er så essensielt for livskvaliteten at hen ser det som nødvendig å betale for et privat tilbud, men som flyktning er hen i en svært vanskelig økonomisk situasjon. Valget står mellom å kjøpe hormonbehandling eller ha mat på bordet. I denne informantens fortelling fremstår altså kjønnsbekreftende behandling et livsviktig behov. Mangelen på tilbud ser ut til å være et spørsmål om kapasitet i behandlingstjenesten og ikke nødvendigvis oppholdsstatus.

En annen transperson, som har tilbragt store deler av oppveksten og voksenlivet i Norge, fortalte om prosessen med å forstå seg selv som transperson, møter med helsevesenet og om å få kjønnsbekreftende behandling:

Det sto mellom å skifte kjønn og begynne på hormoner på den ene siden, og å være den biologiske personen jeg er på den andre siden. Jeg følte jeg måtte gjøre noe med livet mitt. Det var noe veldig galt. Jeg tenkte, jeg kan enten leve eller så må jeg ta livet av meg. Så jeg hadde to valg da. Til slutt valgte jeg å ta den veien jeg er på i dag, å være meg selv. Men jeg må si at det har vært tøft. Vi bodde på et lite sted hvor det var veldig vanskelig å være skeiv og ha utenlandsk bakgrunn. Jeg følte at jeg måtte holde det hemmelig og ikke fortelle det til noen. Ingen forstod meg. Så jeg ble henvist til mange forskjellige psykologer, og jeg nevnte faktisk til en psykolog at jeg føler at jeg er født i feil kropp. For jeg føler meg som en kvinne, men jeg er en mann. Og det jeg har vært i mange år. Men psykologen sa at nei, jeg tror du er en mann. Du trenger ikke å skifte kjønn og begynne med hormoner.

Du trenger ikke å forandre deg, bla bla bla. Så mye hjelp fikk jeg av helsepersonellet den gangen. Jeg har lenge vurdert å finne meg selv, men på grunn av feil psykologer og sånt så ble jeg ikke meg selv. Da jeg var 22-23 år bestemte jeg meg for å begynne med hormoner. Og ja. I dag er jeg veldig lykkelig for å si det sånn. Veldig lykkelig på mange måter da. Men jeg må si at det var veldig tøffe perioder.

Denne informanten fortalte om en vanskelig oppvekst på et lite sted i Norge hvor hun ble utsatt for alvorlig mobbing på grunn av kjønn og innvandrerbakgrunn. Informanten ble henvist til psykolog, men fortalte om dårlige møter med psykisk helsevesen. Psykologen hadde tydelig avvist hennes ønske om kjønnsbekreftende behandling. Flere slike avvisninger i møte med psykologer er ifølge henne grunnen til at det tok lang tid før hun startet opp med hormoner og kunne være seg selv. Hun forteller at hun i dag lever et godt liv, hvor hun ikke er utsatt for verken mobbing eller diskriminering. I denne informantens fortelling framstår kjønnsbekreftende behandling som nøkkelen til et lykkelig liv. Møtet med den psykiske helsetjenesten i Norge – hvor hun ikke opplevde å bli møtt med forståelse og få den hjelpen hun trengte – har imidlertid forsinket prosessen fram mot det livet hun lever i dag.

En annen informant utdypet hvilken forskjell det gjør i livet å få kjønnsbekreftende behandling og passere:

Det er derfor jeg føler meg mye lettere. Nå har jeg gått på hormoner på det tredje året. Det blir lettere for samfunnet å se at jeg er kvinne. Uten at de bare, «oi, det var en mann før». Så heldigvis ved hjelp av hormoner kan jeg gå trygt i gaten uten å bli mobbet

Intervjuer: Altså du merker forskjell.

Ja, ekstrem forskjell ja. Jeg gjør det. Jeg føler meg mer som en kvinne. Selv, hvordan jeg skal si, emosjonelt, griner veldig lett. Jeg føler også at jeg har blitt mer ærlig etter det valget. Etter hormoner. Man blir mer voksen og finner seg bedre da. Oi, dette er meg egentlig. For hormonene hjelper deg å gå tilbake til puberteten og til den personen du vil være da. Så sånn sett er det helt fantastisk. (...) Ja, at når jeg går i gater så har jeg ikke angst. At jeg går med et stolt hode og går ut. Jeg kan på en måte endelig gjennomføre en utdanning som jeg har ventet lenge på. Fordi jeg sluttet på skolen på grunn av mobbing og sånt. Og nå er jeg veldig stolt. Nå går jeg på skole og på en måte har et mål om å få vitnemål og begynne å jobbe. For meg, det vil si at jeg har blitt sterk og forsvarer meg selv. Ja, det er sånne ting. At jeg føler meg lykkelig da.

Denne informanten fortalte om den store forskjellen det hadde gjort i hennes liv å begynne på hormoner. Nå når hun passerer som kvinne blir hun ikke lengre mobbet og trakassert. Fordi hun føler seg trygg i seg selv og i møte med omverdenen er det mulig å starte på en utdanning som hun hadde avsluttet på grunn av mobbing. Men samtidig tematiserte informanten at det å gå på hormoner også har mange problematiske sider:

Hormoner er noe veldig alvorlig. Det er noe som forandrer deg. Jeg må ha stadige kontroller. Jeg har opplevd å være ganske syk; Jeg var veldig trøtt, sint og deprimert. Og da fant vi ut at det var problemer med hormoner. (...) Jeg er veldig glad for det valget jeg tok, men samtidig er jeg veldig redd. For du vet aldri hva som skjer, hva som hender når det er lite kontroll med blodprøvene. Jeg gjør alt på

egenhånd, jeg har fastlege, hver måned går jeg til han. Tar blodprøver. (...) Jeg har tatt et valg, men jeg vil ha riktig oppfølging for å føle meg trygg i hverdagen. Jeg kan ikke sitte hver gang og tenke på blodprøver og at jeg kanskje skal dø. Det skjer noe med leveren også. (...) Man blir paranoid. Får helseproblemer. (...) Der er mye positivt, men det negative er jo overvekt, at du går opp i vekt, du kan få blodpropp, hjertebank. At du blir litt, ikke aggressiv, men litt sånn bitchy. Jeg har blitt litt roligere da, men i begynnelsen. Oh my god. Så det har sine ulemper også.

Informantene fortalte om ulike plager som følge av hormonbruken og om en sterk frykt for de alvorlige komplikasjonene som kan oppstå. Hun savnet bedre oppfølging i helsevesenet og uttrykte uro knyttet til helsen. Selv om informanten understreket hvor viktig det hadde vært for livskvaliteten å begynne med behandling, påpeker hun likevel at det er mye negativt som gjør henne stresset og bekymret. For at hun skal føle seg trygg i hverdagen, er det viktig med riktig oppfølging og god, tett kontakt med fastlegen.

En av de andre informantene fortalte også om alvorlige, og i dette tilfellet livstruende, komplikasjoner som følge av kjønnsbekreftende behandling ved en privat klinikk. Både dette, og eksemplet over, viser hvor viktig kjønnsbekreftende behandling kan være for noen transpersoner. Men det viser også tydelig at kjønnsbekreftende behandlingen kan medføre andre helseproblemer, særlig dersom man ikke får god nok oppfølging eller hvis man ser seg nødt til å ty til mer eller mindre seriøse private tilbud i utlandet. For de transpersonene som ønsker å endre kroppen, er tilgang til kjønnsbekreftende behandling svært viktig for levekår og livskvalitet.

Vårt materiale illustrerer også at det er fullt mulig å bryte med cis-normen, leve godt med dette og ikke ha noe uttrykt ønske om kjønnsbekreftende behandling, men også for dem som har en kjønnsidentitet som avviker fra normen, men som ikke ønsker kjønnsbekreftende behandling, er det viktig å bli møtt med forståelse og respekt i primær- og spesialisthelsetjenesten, som for eksempel blant hos fastlege og psykolog. Spørsmålet om forsvarlig helsetilbud dreier seg ikke utelukkende om kjønnsbekreftende behandling, selv om dette for mange er en viktig del av det.

I likhet med andre kvalitative levekårsstudier (Eggebo, Almli, & Bye, 2015; van der Ros & Renolen, 2013) viser våre data at spørsmål om helse og helsehjelp gjerne er sentralt for mange transpersoner. Flere av våre informanter fortalte om å bli møtt med manglende forståelse og kompetanse hos fastleger og psykologer, og de mangler tilgang til kjønnsbekreftende behandling. En ekspertgruppe nedsatt av Helsedirektoratet har slått fast at det er en rekke mangler og utfordringer i dagens helsetilbud til transpersoner, og at mange ikke får den hjelpen de har behov for og ønsker seg. Det er stort behov for økt kompetanse i alle deler av helsetjenesten for å sikre at transpersoner får faglig forsvarlig helsehjelp og blir møtt med forståelse og respekt (Helsedirektoratet 2015: V). Dette bildet gjenspeiles også blant informantene i vår intervjuundersøkelse.

Vårt materiale tyder på at transpersoner med innvandrerbakgrunn opplever mange av de samme utfordringene som andre transpersoner i Norge. Det dreier seg om kjønnsbasert mobbing og trakassering, om dårlige og noen ganger gode møter med helsevesenet, og om tilgangen til kjønnsbekreftende behandling. Det å også ha innvandrerbakgrunn innebærer en rekke tilleggsbelastninger, for eksempel i form av rasisme, vold og utsatthet på asylmottak

og økonomisk marginalisering. Å betale for privat hormonbehandling er særlig vanskelig tilgjengelig når man er i en økonomisk vanskelig situasjon.

En av informantene fortalte dessuten at oppholdsstatus og botid i Norge hadde fått konsekvenser for vurdering av henvisningen til kjønnsbekreftende behandling, mens en annen mente at dette var uten betydning. I følge Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket må man ha bodd i Norge i minst 12 måneder, være medlem av folketrygden og ha en oppholdsstatus som er ment til å vare for å ha fulle rettigheter til helsehjelp i Norge (§ 2). De som ikke har dette har bare rett til spesialisthelsetjenester som «ikke kan vente». Kjønnsbekreftende behandling er ikke definert som behandling som ikke kan vente. Det synes derfor klart at transpersoner uten fast opphold i Norge ikke har rett til kjønnsbekreftende behandling og at det stilles krav om minst 12 måneders botid. Det er imidlertid en mangel på tydelige og transparente faglige begrunnelser for hvem som får kjønnsbekreftende behandling (Helsedirektoratet 2015), og det er dermed vanskelig å si noe om hvordan prioriteringer gjøres i praksis og hvorvidt og på hvilken måte innvandrerbakgrunn eventuelt kan ha betydning.

8.2 Helsehjelp og oppholdsstatus

Som vi har sett i avsnittet over stilles det visse vilkår for at innvandrere skal få tilgang til spesialisthelsetjenester i Norge. Et av intervjuene illustrerte tydelig hvilke helseproblemer det kan medføre. En informant hadde kommet til Norge som flyktning for noen år siden. Han hadde blitt fysisk skadet av menneskesmuglere på vei til Norge. Han fikk ikke tilstrekkelig helsehjelp i tide og skaden er derfor blitt permanent og medfører store smerter og begrensninger i hverdagen. Informanten fortalte:

Da jeg fikk oppholdstillatelsen kunne jeg endelig få treffe en spesialist. Han sa at skaden var grodd på feil måte. Jeg var for sen med å komme dit. Jeg fortalte han da at jeg hadde vært her i et år og en måned og tryglet om helsehjelp. Det kunne være en misforståelse og ditt og datt, men jeg vet hvorfor jeg ikke fikk oppholdstillatelse og helsehjelp, det er innvandringspolitikken. Det er et strengt immigrasjonssystem som vi blir offer for. Det er jo mange som kommer hit som har helseproblemer og slikt. (...) Nå har jeg kroniske smerter. Fastlegen min var sint på grunn av denne historien. (...) Ikke fortell meg at jeg kom for sent, jeg var her!

Som det fremgår av den tidligere nevnte forskriften er det en del begrensninger i spesialisthelsetilbudet til personer uten varig opphold i Norge. Informanten mente at den første legen han var til hadde vurdert skaden som noe som ikke kunne vente, og at manglende behandling skyldtes en eller annen feil eller kommunikasjonssvikt. Uansett hvilken feil som hadde skjedd, mente han at den underliggende årsaken til at slike feil oppstår er innvandringspolitikken og annet lovverk som begrenser innvandreres rettigheter til og tilgang til hjelp. Den kroniske skaden medfører smerter og nedsatt arbeidsevne, og har også fått konsekvenser for muligheten til deltakelse i introduksjonsprogrammet. Denne informanten uttrykte, i likhet med flere andre, en stor skuffelse over at det norske helsevesenet ikke hadde gitt dem det de opplevde som forsvarlig helsehjelp. Det må likevel bemerkes at andre informanter fortalte om helsevesenet som en av de virkelig positive sidene ved det norske samfunnet, hvor de følte seg veldig godt ivaretatt.

8.3 Psykisk helse

Flere av informantene tematiserte psykiske helseproblemer da de fortalte sin livshistorie. Flere fortalte om svært traumatiske opplevelser både i barndommen, i tidlig voksen alder, på flukt og i Norge. Dette inkluderte langvarige seksuelle overgrep i barndommen, omsorgssvikt, å være vitne til grov vold, drapstrusler, vilkårlig fengsling, eller langvarig mobbing, trakassering og diskriminering på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Noen av informantene som kom til Norge i etterkant av flyktningkrisen i 2015 fortalte om traumatiske hendelser i løpet av flukten til Europa. En av dem sa:

Jeg reiste [via flere afrikanske land] til Libya. Tok en båt til Italia. Jeg ville ikke ha reist om jeg visst hvordan det skulle bli. Vi gikk i 24 timer. Noen kunne ikke gå, og da forlot vi dem. En jente ble bitt av en slange. Vi forlot henne. Hvis du ikke dør, kan du bli med videre. Vi kom til Sahara, og det tok tre dager å krysse. (...) Så kom libyerne og tok oss. De viste oss ingen nåde. De drepte en venn av meg som var sammen med oss. Du venter til du kan betale. Du er en fange. De torturerer folk. Hvis du ikke betaler, torturerer de deg. Den andre natten etter at vi kom dit viste de oss at de torturerer deg hvis du ikke betaler. Uansett, betal eller ikke, de voldtar deg og truer med å drepe deg. Libya er fucked up. Jeg ville ikke dratt om jeg visste. (...) Å reise over havet var bedre, da har du en 50/50-sjansje til å overleve. Ikke som helvete i Libya.

Denne informanten fortalte om å ha vært vitne til drap og tortur, og trusler om vold, voldtekt og drap. Informanten fortalte i intervjuet om at livet var tungt og at hun hadde selvmordstanker, og at hun følte seg svært alene i Norge. Forskning har vist at traumer i hjemlandet og på flukt er viktige forklaringer på psykiske helseplager blant flyktninger, men det er viktig å ikke undervurdere at ensomhet, isolasjon og atskillelse fra familien også påvirker den psykiske helsen negativt og gjør det vanskelig å bearbeide traumer (Miller med flere 2018).

I likhet med informanten over var det flere andre informanter som fortalte om psykiske helseproblemer, selvmordstanker eller selvmordsforsøk. Noen fortalte også om betydelig rusbruk i periodene de hadde hatt det dårlig. Flere var likevel ganske ordknappe om traumer og psykiske helseplager. En informant konstaterte at de seksuelle overgrepene hun hadde opplevd i barndommen hadde påvirket psyken. En annen bemerket mot slutten av intervjuet at han kunne trengt å snakke med en psykolog fordi det har vært så mye, og at han var sliten. En tredje fortalte om prosessen med å forstå og anerkjenne seg selv som skeiv og kommenterte: «Jeg burde sikkert snakke med en psykolog eller noe. Men, det er veldig vanskelig». En informant ble spurt om hva hun så for seg å gjøre om 10 år, og svarte at hun ikke visste om hun ønsket å leve om 10 år.

Gjennom slike korte, men alvorlige og betydningsfulle sitater, kom det klart frem flere av informantene har opplevd betydelige traumer, har psykiske helseproblemer og behov for hjelp. For noen var dette helt eller delvis knyttet til seksuell orientering eller kjønnsidentitet, mens det for andre handlet det om utsatthet for vold i barndommen eller traumatiske hendelser under flukten. For de fleste av informantene ser det ut til å være en kombinasjon av ulike faktorer som for eksempel traumer, ensomhet og fysiske helseplager og økonomiske bekymringer som skaper sårbarhet for psykiske lidelser.

Deltakerne i intervjuundersøkelsen fortalte om behandling og møter med helsevesenet i kjølvannet av psykiske helseproblemer. En informant fortalte om svært negative erfaringer med psykisk helsevesen i hjemlandet. I kjølvannet av et selvmordsforsøk var han blitt innlagt, og ble møtt med lite kompetanse og forståelse av psykiateren der. Denne erfaringen gjorde at han hadde lite tillit til psykiatere og psykologer. Etter at han kom til Norge hadde han opplevd å få svært god hjelp av en psykolog til å bearbeide barndomstraumer:

Det har vært et mirakel for meg å komme til Norge. (...) Det kom til et punkt hvor jeg var deprimert, av en eller annen grunn. For første gang gikk jeg til en psykolog. Jeg jobbet så mye at jeg holdt på å ta livet av meg, og jeg begynte å få panikkangst, uten grunn. Alt var fint med meg, så likesom, hvorfor det? I drømme husket jeg ting som jeg ikke husket da jeg var våken, ting fra barndommen. Og hun [psykologen] var fantastisk!

I følge denne informantens fortelling har møte med psykologen i Norge hatt stor betydning for hans prosess med å bearbeide traumatiske erfaringer og bli i stand til å både forstå og akseptere seg selv om skeiv.

En annen informant reflekterte over at han nok kunne hatt nytte av å snakke med helsesøster da han hadde det vanskelig i tenårene. Han understreket at han oppfattet dette som et viktig lavterskeltilbud for ungdom, men hadde aldri benyttet seg av det selv:

Jeg gikk aldri til helsesøster på skolen. Nå i jobben min [med barn og unge] ser jeg på det som en ressurs, et gratis samtaletilbud. Men da jeg selv gikk på skolen følte jeg det var forbeholdt jenter og p-piller, eller at du måtte ha et rusproblem for å snakke med helsesøster. Jeg tror de har litt lite kunnskap om det å være minoritet generelt, og det med seksualitet. Den prosessen med å komme ut kan være psykisk krevende, også for dem som kommer fra aksepterende familier. Og det sier jo litt. Jeg tenker at det er en kjempegod ressurs som vi kan styrke.

Denne informanten vektla at helsesøstertjenesten kunne ha vært et viktig tilbud for å snakke om psykiske helseutfordringer knyttet til åpenhet og seksuell orientering, men han hadde hatt et inntrykk av at det bare handlet om prevensjon og reproduktiv helse og derfor ikke benyttet seg av det. En av de yngste informantene i undersøkelsen fortalte om hvor viktig møte med og tilliten til helsesøster hadde vært for hans prosess med å komme ut og skaffe den hjelpen han trengte i hverdagen.

En annen informant fortalte om møter med psykiatrien hvor hun først opplevde å ikke bli møtt på en god måte, men så fikk en behandler som hun fikk stor tillit til og opplevde seg ivaretatt av:

Det var helt krise. Jeg hadde gått på en skikkelig smell. Verken legning eller etnisitet var tematisert i den henvisningen jeg fikk. Jeg ble tildelt en psykiater som var pakistansk. Jeg spurte hvorfor, og de sa det kanskje er fordi dere kommer fra samme land. Noe som var feil. Så sa de at dere snakker kanskje samme språk og da blir det lettere. Da ble jeg ganske irritert, og sa at du hører jo at jeg snakker norsk. Det er ikke noe problem. Da sa hun, ja men kanskje det er fordi dere har samme kulturforståelse. Noe jeg jo heller ikke forsto, for i henvisningen sto det

ikke noe om det. Det endte med at jeg ikke gikk dit. (...) Men så fikk jeg snakke med en psykiatrisk sykepleier og hun var helt rå. (...) Hun møtte meg på en helt annen måte. Hun problematiserte ikke ting jeg ikke problematiserte. Så legning og etnisitet var ikke et tema. Det var sorgreaksjonen jeg hadde som var tema. Hun var veldig støttende og anerkjente at det jeg følte var helt normalt. (...) Altså, det er normalt å ha en krisereaksjon.

Denne informanten fortalte om en traumatisk hendelse som hun ikke hadde fått hjelp til å bearbeide og som førte til psykiske helseplager. Etter et sammenbrudd oppsøkte hun helsevesenet og fikk hjelp. Det første møtet med en behandler var preget av det informanten opplevde som misforståtte forestillinger og antakelser om kultur. Dette var til hinder for å skape tillit i behandlingsrelasjonen. Senere fikk hun imidlertid en annen behandler som hun opplevde møtte hennes følelser og som hun fikk god hjelp av. Senere i intervjuet omtalte hun denne sykepleieren som et tilfelle av «best practice». Hun fortalte at denne sykepleieren hadde relevant kompetanse om etniske og seksuelle minoriteter og derfor anerkjente og bekreftet hennes erfaringer, men samtidig forstod at det ikke alltid er verken kjønn, seksualitet eller etnisitet som er det mest sentrale.

8.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett nærmere på det informantene har fortalt om helseutfordringer og møter med helsevesenet. Tre tema viste seg å være særlig sentrale: Helsetilbud for transpersoner, helseproblemer knyttet til flukt og oppholdsstatus, og psykiske helseplager som ofte henger sammen med traumer. Spørsmålet om helsehjelp for transpersoner er tematisert i tidligere levekårsforskning og i flere offisielle utredningen den senere tid (Helsedirektoratet 2015; van der Ros og Renolen 2013). Psykisk helse og selvmord er sentrale tema i lhbt-forskningen (Anderssen og Malterud 2013; Hellesund 2008). Helseutfordringer som følge av flukt og innvandreres møte med det norske helsevesenet er viktige tema på forskningsfeltet migrasjonshelse (Abebe 2010; Kale og Hjelde 2017). I tillegg har innvandringspolitikken, som regulerer tilgang til familieinnvandring og rettigheter (herunder til helsehjelp) i ankomstlandet, konsekvenser for helse og levekår (Eggebo og Brekke 2018; Miller med flere 2018).

For en del av transpersonene var kjønnsbekreftende behandling et sentralt tema, mens andre ikke tematiserte dette eller uttrykte noe behov for kjønnsbekreftende behandling. De som opplevde å ha bruk for kjønnsbekreftende behandling fortalte om manglende eller utilfredsstillende tilbud. Noen av de som hadde fått kjønnsbekreftende behandling fortalte at dette hadde hatt avgjørende betydning for deres mulighet til å være seg selv, slippe diskriminering og leve et godt liv, men de fortalte også om helseproblemer, alvorlige komplikasjoner og redsel for komplikasjoner i kjølvannet av slik behandling. Våre funn stemmer overens med tidligere forskning som har dokumentert at det er store mangler i helsetilbudet til transpersoner i Norge, men datamaterialet viser også at det innebærer noen særlige utfordringer å ha innvandrerbakgrunn. For det første må man ha bodd i Norge i minst 12 måneder, være medlem av folketrygden og ha en oppholdsstatus som er ment å vare for å ha tilgang på spesialisthelsetjenester i Norge. For det andre vil personer med innvandrerbakgrunn kunne være i en vanskelig situasjon både økonomisk og sosialt, noe som vil kunne begrense mulighetene til private behandlingstilbud og nødvendig sosial støtte.

Flere informanter fortalte om alvorlige traumatiske hendelser i barndommen, i tidlig voksenliv, på flukt og i Norge, og det kom fram at dette gjerne fikk alvorlige negative konsekvenser i form av psykiske helseplager og selvmordstanker, men også fysiske skader og smerter. Mange av disse uttrykker et behov for psykisk og fysisk helsehjelp, og ikke alle har fått dekket dette behovet. Materialet vårt gir også noen indikasjoner på hva som er viktig i møtet mellom pasient og behandler. Først og fremst er det avgjørende å ha reell tilgang til helsehjelp. Her ligger det formelle begrensninger i lovverket for personer som ikke har varig opphold i Norge og som derfor ikke har rett til spesialisthelsetjenester. Tilgang kan også begrenses av mangel på informasjon om eller tillit til bestemte tjenester, eller av evne og mulighet til å oppsøke hjelp i rett instans og kommunisere sine behov. I relasjonen til helsepersonell er det viktig å bli møtt med forståelse, bekreftelse og anerkjennelse samt nødvendig kompetanse. Dette kan handle om kompetanse knyttet til tema som er viktige i skeive med innvandrerbakgrunn sine liv, for eksempel kjønnsstatistikk, kjønnsbekreftende behandling og utfordringer knyttet til åpenhet og diskriminering. Samtidig viser også historiene til noen av våre informanter at helsepersonells forståelse og bekreftelse kan komme gjennom å avstå fra å tematisere eksempelvis identitetsmarkører og betydningen av disse, dersom ikke pasientene selv tar det opp.

9 Vold og seksuelle overgrep

Vold er et viktig levekårstema fordi vold og frykt for vold krenker den enkeltes integritet og selvbestemmelse, skaper ufrihet og utrygghet (NOU 2012: 15: 268), og har alvorlige negative konsekvenser for fysisk og psykisk helse (Thoresen og Hjemdal 2014). Vold og voldsutsatthet er et sentralt tema i forskningen på lhbt-personers levekår (Anderssen med flere 2016; Anderssen og Malterud 2013; Helsedirektoratet 2015; van der Ros og Renolen 2013). Den representative undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013) viser at kun et begrenset antall lesbiske, homofile og bifile har vært utsatt for vold og trusler. Der er ingen statistisk signifikante forskjeller mellom voldsutsatthet hos lesbiske, homofile og heterofile, men bifile kvinner rapporterer om høyere forekomst av vold, der de fleste av dem det gjelder hadde blitt utsatt for vold fra en ukjent person på et offentlig sted (Anderssen og Malterud 2013: 100-4). Likevel har flere tidligere undersøkelser vist at lhb-ungdom er mer utsatt for vold enn andre ungdommer (Hegna 2007; Hegna med flere 1999; Moseng 2007; Stefansen med flere 2009).

Forskning på voldsutsatthet i majoritetsbefolkningen viser tydelige forskjeller mellom menn og kvinner. Alt i alt er menn noe oftere utsatt for vold enn kvinner, og unge menn er særlig utsatte. De blir oftest utsatt for vold på offentlig sted av ukjent gjerningsperson. Kvinner er betydelig mer utsatt for voldtekt og grov vold i nære relasjoner; om lag 1 av 10 kvinner har vært utsatt for voldtekt og 9,2 prosent rapporterer om alvorlig vold fra partner noen gang i livet (NOU 2012: 15: 268; Thoresen og Hjemdal 2014). Innvandrerbefolkningen er noe mer utsatt for vold enn befolkningen ellers. Dette gjelder særlig for unge innvandrere mellom 16 og 24 år, hvor 12,8 prosent har vært utsatt for vold og trusler, mot 7,2 prosent av de unge i majoritetsbefolkningen. Innvandrerkvinner er mer utsatt for vold enn både innvandremenn og kvinner i befolkningen ellers. Blant unge innvandrerkvinner rapporterer hele 6,4 prosent at de har vært utsatt for vold som gav synlige skader de siste 12 månedene (Vrålstad & Wiggen, 2017, pp. 144-151).

I undersøkelsen «Nydanske lgbt-personers levevilkår» (Følner med flere 2015) er det bare stilt spørsmål om vold og trusler som følge av at de har kommet ut overfor familien. I dette utvalget rapporterer om lag 1 av 6 skeive med innvandrerbakgrunn om vold fra familien på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet, mens bare 1 prosent av de skeive fra majoritetsbefolkningen rapporterer om det samme. I vår spørreundersøkelse har vi spurt tilsvarende spørsmål som i «Seksuell orientering og levekår» og i tillegg inkludert spørsmål om voldtekt tilsvarende som i «Vold og voldtekt i Norge». I vår spørreundersøkelse (N=251), oppga 25 prosent å ha vært utsatt for voldtekt. Det er også en høyere andel som rapporterer om vold og trusler enn i tilsvarende undersøkelser blant den skeive befolkningen for øvrig. Vold på offentlig sted fra ukjent gjerningsperson er mest vanlig, men mange rapporterer også om vold fra personer de står i nære relasjoner til.

I dette kapittelet beskriver vi informantenes erfaringer med ulike former for vold og trusler og hvilken betydning volden har hatt i deres liv. I første del av kapittelet beskriver vi erfaringer med hatkriminalitet, det vil i denne sammenhengen si vold og trusler på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet og innvandrerbakgrunn. I andre del av kapittelet presenterer vi informantenes fortellinger om seksuell vold i barndommen og i voksen alder.

Dette er den formen for vold som flest informanter i intervjuundersøkelsen fortalte om. Blant de av informantene som fortalte om seksuelle overgrep i barndommen var overgriperen et familiemedlem eller annen nærstående person, og det er dermed snakk om vold i nære relasjoner. Det er også andre fortellinger om vold i nære relasjoner, for eksempel psykisk vold og kontroll, trusler og barn som er vitne til vold. I siste del av kapittelet diskuterer vi derfor vold i nære relasjoner utenom den seksuelle volden som beskrives i avsnittet før.

9.1 Hatkriminalitet

En vesentlig andel av de homofile og bifile mennene som har vært utsatt for vold, mente overgrepet hadde sammenheng med seksuell orientering. Det framgår av den representative undersøkelsen «Seksuell orientering og levekår» (Anderssen og Malterud 2013). Vold som helt eller delvis er motivert av hat eller negative holdninger på grunn av etnisitet, religion, livssyn, seksuell orientering eller nedsatt funksjonsevne defineres som hatkriminalitet (LDO 2015; Oslo politidistrikt 2013). I intervjuundersøkelsen er det flere informanter som forteller om å ha blitt utsatt for hatkriminalitet i form av vold eller trusler.

Da vi i intervjuet spurte en av informantene om hun hadde vært utsatt for vold, svarte hun:

Ren vold. Klart. Jeg ble banket opp av nynazister da jeg var 14 år. Mye hets og trusler. Menn på gata i Oslo har gitt meg en på trynet fordi jeg sier jeg ikke er til salgs. Jeg har opplevd mye vold.

Denne informanten fortalte om en rekke ulike erfaringer med vold og trusler. Å utsette barn for fysisk vold på grunn av rasistiske motiver er et grovt straffbart forhold med skjerpene omstendigheter. Også det å bli slått av menn fordi hun avviser forespørsel om sexkjøp kan ansees som en form for rasistisk vold, ettersom informanten knyttet voldsutøvers forventninger om seksuell tilgjengelighet til hudfarge. En annen informant fortalte om å ha blitt utsatt for grov fysisk vold på et skeivt utested:

En gang var jeg med på lesbear, mens jeg hadde type. Da ble jeg banka opp fordi jeg var heterofil. (...). Jeg ble banka av ei som prøvde seg på meg. Fordi jeg var der som heterofil. Rart at jeg ikke tenkte på å anmelde det den gangen. Søstera min sa jeg måtte anmelde det. Jeg vet ikke hvorfor jeg ikke gjorde det. Hadde det vært i dag hadde jeg uten tvil anmeldt. Det er mange år siden. Jeg ble jo sånn ordentlig banka opp. Dørvaktene måtte rive dem fra meg. Brudd i ribbein. Mista hår. Følte meg mørbanka dagen etterpå. Møtte tilfeldigvis den dørvakta i vår. Da hun så meg sa hun at hun aldri glømt at jeg ble banka, men at hun som gjorde det var ustabil. Jeg spurte hvorfor de ikke ringte politiet. De holdt søstera mi fast for at hun ikke skulle hjelpe meg. Det gikk så fort. Plutselig var de på meg. Og plutselig var det over. Kanskje det var derfor jeg syns det var kjipt å være skeiv. Jeg var veldig redd for lesber (ler) Særlig de med kort hår. Hun [som banka meg opp] var rasist i tillegg. Hun kalte en fyr for jævla neger den kvelden. Hun var helt gæærn.

Denne informanten fortalte om å bli utsatt for vold på grunn av seksuell orientering, men fordi hun levde heterofilt på det tidspunktet. Det framkommer også i sitatet at volden var rasistisk motivert, og at gjerningspersonen var psykisk ustabil. Informanten kommenterte at hun etter denne hendelsen var redd for lesbiske kvinner og at voldshendelsen kan være en

årsak til at hun i en periode hadde syns det var vanskelig å være skeiv. På tross av at hun ble utsatt for grov fysisk vold på et offentlig sted og at det var vitner til hendelsen, valgte både hun selv og de ansatte ved utestedet å ikke anmelde saken.

Sitatene over handler om voldshendelser som har skjedd i Norge og var motivert av rasisme. En av informantene kommenterer at hun har vært utsatt for flere tilfeller av vold og trusler på grunn av innvandrerbakgrunn, men bare én gang på grunn av seksuell orientering:

I sommer var første gang jeg fikk en trussel fordi jeg var skeiv. Jeg ble ikke så veldig redd, mer irritert. Alt i alt har jeg fått flere på grunn av rasisme. Den skeive identiteten er ikke like synlig utad som at jeg ikke er norsk. Det kan jo ha betydning.

I likhet med denne informanten er det flere deltakere som påpeker at de i den norske konteksten har opplevd mer rasisme og etnisk diskriminering enn negative erfaringer på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Flere har fortalt om vold og trusler på grunn av seksuell orientering og kjønnsidentitet, men de fleste av disse historiene er fra hjemlandet. En av informantene, som er transperson og kom til Norge som enslig mindreårig asylsøker, fortalte at hen hadde det svært vanskelig i hjemlandet på grunn av dødstrusler.

Et par av informantene fortalte om erfaringer med å ha anmeldt hatkriminalitet til politiet i Norge. En av dem fortalte:

Jeg var ute for å handle klær og en fyr grep meg i brystet og sa: "Gud vil henge deg fra brystet i helvete!" Jeg meldte det til politiet. Politiet sa de ville fengsle meg dersom jeg løy. Jeg ble redd. Jeg er redd for politiet på bakgrunn av hva jeg har opplevd i hjemlandet mitt.

Denne informanten fortalte om å bli fysisk angrepet og truet på grunn av sitt kjønnsuttrykk. Hen opplevde møtet med politiet som skremmende og knyttet dette delvis til negative erfaringer med politiet i hjemlandet, men det ser også ut til at advarselen om å ikke avgi falsk forklaring ble oppfattet som en form for trussel fra politiets side.

En annen informant fortalte at hun hadde anmeldt hatkriminalitet og opplevde møtet med politiet som positivt. Selv om saken ble henlagt på grunn av manglende bevis, tok de nemlig saken veldig på alvor, og informanten vektla at det var betydningsfullt. Hun fortalte:

I sommer anmeldte jeg hatkrim. Jeg gikk og holdt en jente i hånda. En mann trua oss. En hvit norsk mann trua oss (ler litt). Jeg meldte ikke hatkrim basert på etnisitet tidligere. Terskelen for å melde på grunn av legning er lavere enn for etnisk diskriminering. Men det har endra seg nå fordi vi er en gjeng med politisk engasjerte som alle har innvandrerbakgrunn og vi støtter hverandre. Da er det lettere å melde hendelser. Vi har en pakt om at vi skal støtte hverandre. (...) Flere tilfeller av hatkrim som jeg ikke ville meldt tidligere, ville jeg politianmeldt nå.

Informanten opplevde at terskelen er lavere for å politianmelde hatkriminalitet på grunn av seksuell orientering enn på grunn av etnisk diskriminering. Hun poengterte at det å tilhøre en gruppe av folk med liknende bakgrunn og erfaringer – andre som har innvandrerbakgrunn og er skeive – har vært helt avgjørende for at hun valgte å melde hatkriminalitet til politiet. I flere studier av hatkriminalitet og annen diskriminering pekes det på at gruppefelleskap kan

begrense de negative konsekvensene av diskriminering og hatkriminalitet og genererer felles mestringsstrategier (Bals med flere 2010; Eggebø og Stubberud 2016: 34; Perry 2015; Perry og Alvi 2012).

Et viktig kjennetegn ved hatkriminalitet er at det rammer enkeltindivider på grunn av deres gruppetilhørighet. Dermed har det ikke bare konsekvenser for de individene som rammes direkte, men også for andre som tilhører gruppen, i form av frykt (Eggebø og Stubberud 2016). Informantene som deltok i gruppeintervjuet tematiserte dette:

Deltaker 1: Da jeg kom til Norge ønsket jeg å være åpen. Men nå har jeg snudd i det spørsmålet. I Tyskland hørte jeg om en mann som ble drept fordi han var homofil. En skeiv arabisk mann ble drept. I Oslo har de angrepet menn. Hvordan kan jeg føle meg trygg. Jeg føler meg fremdeles [i Norge som i hjemlandet] annerledes og redd.

Deltaker 2: Vi har snakket om det der. Navnet og telefonnummeret mitt er å finne på internett. Vi er redde.

Deltaker 3: En venn i Tyskland ble drept fordi han var homofil. Vi er redde for det. Noen med flyktningbakgrunn er veldig lite tolerante og skulle ønske vi var døde.

Deltaker 4: De finner oss på 1881. Jeg har kontaktet selskapet og sagt at jeg ikke vil ha informasjon om meg tilgjengelig på nett.

I denne samtalen kommer det fram at deltakerne er redde for hatkriminalitet, både på grunn av hudfarge og seksuell orientering. De har kjennskap til at folk har blitt drept i Norge og andre land i Europa på grunn av seksuell orientering. Noen av deltakerne sier eksplisitt at det særlig er andre med flyktningbakgrunn og folk fra samme region som dem selv de er redde for, ettersom de opplever homonegativisme som særlig framtrædende i den gruppa. Redselen for hatkriminalitet gjør at det ikke oppleves som trygt å være leve åpent som homofil i Norge.

9.2 Seksuell vold

I spørreundersøkelsen rapporterte om lag én fjerdedel om voldtekt og halvparten som seksuelle krenkelser (se punkt 4.6). I intervjuundersøkelsen var der mange som fortalte om seksuell vold, og disse historiene gir et innblikk i hvilken betydning voldtekt og seksuelle overgrep kan ha for levekår og livskvalitet. Noen fortalte at de ble utsatt for seksuelle overgrep i barndommen fra familiemedlemmer. Andre fortalte om voldtekt i voksen alder hvor den utsatte ikke hadde noen forutgående relasjon til overgriper, og noen fortalte om gjentatte overgrepserfaringer som både barn og voksen. I denne delen ser vi nærmere på våre informanternes fortellinger om overgrep, og betydningene disse erfaringene har for informantens liv.

9.2.1 Overgrep i barndommen

Flere av informantene fortalte om overgrep i barndommen, hvor overgriperen var i nær familie med offer, og hvor overgrepene skjedde over lang tid. En av informantene fortalte om den første gangen han ble seksuelt misbrukt:

Min første seksuelle opplevelse var da jeg var 11, da hadde jeg fått litt skjeggstubber. [Mannlig familiemedlem] hjalp meg å barbere, og tok tak i kinnene

mitt og sa at nå har du blitt en mann. (...) På kvelden la vi oss [alle på gulvet ved siden av hverandre, på matter], men tidlig på morgenen la svogeren min seg inntil meg og begynte å ta på meg. Da ble jeg redd, for mamma sov i det andre rommet og jeg var redd for at det skulle bli bråk. Han viste tegn til at jeg skulle være stille. Han dro av meg buksa og gjorde det. Da han var ferdig sa han, «ikke si det til noen for det blir skadelig for deg».

Denne informanten fortalte om overgrepet som sin første seksuelle opplevelse, og det gjaldt også flere andre informanter. De opererer altså ikke med noe språklig skille mellom ønsket sex og overgrep. For overgrepsutsatte kan dette være et uttrykk for at grensen mellom ønsket og uønsket sex er visket ut, etter at disse grensene har blitt krenket over tid. Informanten fortalte at overgrepene pågikk i 20 år. Han hadde prøvd å si fra, men ikke greid å stoppe det. Han mente søstera hadde visst om overgrepene han ble utsatt for, men opplevde at hun hadde lagt skylden på ham.

En annen informant fortalte om hva som hadde skjedd da hun selv og kusinene fortalte om de seksuelle overgrepene de hadde blitt utsatt for i storfamiliens hjem:

Da jeg var 11 flyttet vi ut av storfamiliens hus. Da jeg var 16 år drakk jeg meg full og fortalte mamma om overgrepene. Hun sa ingenting men tok meg med til doktoren for å ta en jomfrutest. Men etter at jeg fortalte henne det fortalte også mine to kusiner alle om overgrepene. Min mor hadde snakket med søsteren sin. Det var på denne måten at informasjonen om overgrepene ble spredt i familien. En av de andre fortalte om overgrepene når det skjedde, men mora trodde ikke på henne.

Å fortelle om overgrep, for deretter å ikke bli trodd, er alvorlig. Hennes egen mor hadde møtt henne med taushet og jomfrutesting da hun fortalte om overgrep i barndommen. Kusinene hadde blitt møtt med mistro fra moren da de fortalte om det. Familiens mistro eller påføring av skyld og skam kan være en viktig del av det som gjør seksuelle overgrep til en traumatiserende erfaring.

I flere av historiene preger erfaringene med å bli utsatt for overgrep forståelsen av hvem man er. Noen av informantene, både menn og transkvinner, fortalte om egen feminitet, og knyttet dette til overgrepserfaringer, slik som denne informanten:

Jeg slutta å snakke med folk fordi jeg var så feminin når jeg snakket, og da skjønnte folk at jeg var annerledes. Jeg begynte å røyke da jeg var 18 fordi jeg trodde jeg skulle få mørkere stemme. Da prøvde jeg å lære meg å gå mer maskulint, men jeg klarte det ikke for jeg er så feminin. Jeg ble redd for å ha kontakt med menn, for de drev og tok på meg, og hvis man er [seksuell] topp [i hjemlandet] det greit, men ikke hvis man er bottom [den som blir penetrert]. Så da sluttet jeg å ha kontakt med menn. Jeg prøvde å være venn med dem, og jeg var hyggelig med dem og de med meg óg, men med en gang vi var alene begynte de å ta på meg.

For denne informanten henger kjønnsuttrykk og utsatthet for overgrep sammen. Han har opplevd at kjønnsuttrykket har gjort ham mer utsatt for overgrep og har derfor ønsket å endre sitt feminine kjønnsuttrykk.

En informant fortalte om misbruk i barndommen som foregikk over svært lang tid. Først var det en lærer som forgrep seg, og senere ble han misbrukt også av andre menn. Han fortalte om følelser av skyld og skam knyttet til overgrep:

Intervjuer: Så du ble utsatt for overgrep i barndommen?

Informant: Da jeg var elleve ble jeg utsatt for overgrep fra læreren min. Han var en jeg beundret. Jeg hadde alltid slik respekt for han. Jeg har lagt skylden på meg selv. Jeg antar at det er vanlig blant barn som utsettes for seksuelle overgrep. At barn føler at de selv er ansvarlige for det som skjer. (...) Og så merket jeg at respektable menn ville ta på meg. De tok på meg, men fikk det til å se tilfeldig ut. Selv mine egne slektninger prøvde. Det var veldig forvirrende.

Intervjuer: Ja, og dette skjedde da du var tenåring?

Informant: Ja. Fra jeg var elleve. Og det skjedde hvor enn jeg gikk. Jeg ble alltid overrasket. Var det skrevet i ansiktet mitt? Det føltes sånn. Uansett hvor mye jeg prøvde å skjule det eller se tøff ut, så følte jeg at disse rovdyrene visste hvordan de skulle se gjennom meg.

Informanten klandret seg selv for at han ble misbrukt. Han hadde tenkt at det måtte være noe galt med ham som tiltrakk seg overgripere. Han fortalte dessuten at han noen ganger også hadde følt seksuell lyst i forbindelse med overgrepene og at dette var noe han følte skam over. Informanten reflekterte også over konsekvensene av overgrepene. For det første hadde han slitt mye med psykiske helseproblemer og forholdet til egen identitet. En annen konsekvens av å ha fått grensene sine tråkket over gjennom hele barndommen var at han ikke hadde fått noen rammer for seksualitet og «normale» forhold. Kombinert med generelt manglende seksualundervisning i hans hjemland gjorde dette at han opplevde å ha dårlige forutsetninger for å utforske og etablere seksuelle relasjoner i voksen alder.

9.2.2 Erfaringer med seksuelle overgrep som voksne

Noen av informantene fortalte om overgrepserfaringer både som barn og i voksen alder. Voldsforskningen har dokumentert at overgrepserfaringer i barndommen gjerne gjør at man er mer utsatt for overgrep i voksen alder (Thoresen og Hjemdal 2014). En informant, som i barndommen hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en mann i nær familie over svært lang tid, fortalte også om en voldtektserfaring i Norge. Det skjedde da han bodde på asylmottak. Informanten fortalte:

De fire mennene kom inn til meg og hadde med en flaske sprit, men den var skjult for det var ikke lov å drikke alkohol der. Så spurte de om de kunne sitte hos meg og drikke så ikke folk skulle oppdage det, for de bodde på fellesrom. Jeg var litt i tvil, for noen andre satt utenfor og spilte spill, men de begynte å si at det går bra og at vi skal bare drikke fem minutter også drar vi. Vi hadde lite rom, og de kom inn og bød meg alkohol og, og jeg sa ja, for jeg tenkte at hvis jeg og drikker blir de fortere ferdig så kan de gå.

Informanten fortalte at han opplevde situasjonen som truende. Derfor drakk han sammen med dem selv om han ikke ønsket det, og ble veldig fort full fordi de blandet hans drink sterkere enn sin egen. Informanten fortalte at mennene oppførte seg truende og pågående. Han bad dem om å gå, men de voldtok ham. Deretter truet de ham med at de kom til å ødelegge ryktet hans blant folk på mottaket med samme landbakgrunn. Ettersom han hadde

vært den som ble penetrert, var det han som kom til å måtte leve med skammen. Overgriperne, som hadde penetrert og dermed vært den aktive parten, risikerte ikke å få ryktet sitt ødelagt på samme måten. Informanten fortalte at han etter dette begynte å isolere seg. Han var flau, og redd for at folk skulle se på han at han hadde blitt voldtatt. Han har slitt med å sove, hatt humørsvingninger, vært lei seg, og heller ikke vært i stand til å ha sex. Etter hvert ble det også slutt mellom ham og kjæresten. Han bestemte seg til slutt for å anmelde, men det ble en ny traumatiserende erfaring:

Etter at jeg var hos politiet er det som om alt har skjedd på nytt, for de ville at jeg skulle fortelle detaljer. (...) Men jeg ville ikke ville huske alle detaljene. (...). Jeg er mer redd for politiet, det stresser meg på grunn av måten jeg ble behandlet på av dem og hvordan avhøret ble gjennomført. (...) Jeg føler at de behandlet meg som en kriminell. (...) Advokaten er god, men hun sa hele tiden at jeg skulle fortelle detaljert, men det er vanskelig og flaut. Det er en sak fra [noen år] siden som jeg har prøvd å fortrenge og ikke tenke på.

Kombinasjonen av å måtte gjenoppleve og fortelle om overgrepet på nytt, dårlig tolking som informantene måtte avbryte og selv rette på under avhøret, og måten politiet behandlet ham på, opplevdes retraumatiserende. Han fortalte at han hadde forsøkt å søke hjelp etter voldtekten:

Det som er vanskelig på [støttesenter for voldtektsutsatte] er at alle er kvinner. I dag har jeg snakket med en kvinne [med samme landbakgrunn], og det var bra. Men det mange menn som opplever det jeg har opplevd som ikke møter opp fordi det er bare er kvinner der.

Han opplever ikke at støttesenteret for voldtektsutsatte er tilpasset menn, selv om han får snakke med noen med samme landbakgrunn som ham selv. Samtidig forteller han at han har gjort seg noen erfaringer som kanskje kan være nyttige:

Jeg har lyst til å gjøre noen endringer, for meg selv. Jeg er redd for å være alene med menn på grunn av det som har skjedd, og det går helt tilbake til overgrepene i barndommen min. Men selv om jeg er redd for politiet nå, skal jeg stå i det. (...) Jeg er glad jeg kom [til Norge], det er problemer på veien, men jeg skal klare det. Jeg har blitt sterk på grunn av det jeg har opplevd (...). Nå skal jeg jobbe for å bedre kårerne til homofile.

I historien til denne informanten dukker altså både erfaringer med å bli offer for seksuelle overgrep i barndommen opp, sammen med fortellingen om en voldtekt som nylig har skjedd i Norge. Denne informanten hadde det på intervjudispunktet svært vanskelig. Voldtekten var en viktig grunn til dette, men også det at han opplever at asylmottaket og politiet sviktet, bidrar. Som flyktning er man prisgitt asylsystemet, og som skeive flyktninger kan man ha særskilte behov. Historien til denne informanten viser dette tydelig. Han mener voldtekten ikke hadde trengt å skje dersom han hadde bodd trygt mens de ventet på mottaket. I tillegg pekte informanten på både de psykiske og fysiske plagene et overgrep kan føre til, på behovet for tilpasset hjelp, og han etterlyste mannlige ansatte på voldtektsmottaket. I tillegg understreker hans historie viktigheten av at politiet og eventuelle tolker har god kunnskap om både skeive og overgrepserfaringer. Denne informanten påpekte videre at han ønsket å bli en del av løsningen selv, gjennom å bedre kårerne for homofile.

En annen informant fortalte om en voldtekt hun hadde blitt utsatt for i voksen alder. Overgriper var en hun ikke kjente, og voldtekten fant sted på en privat fest etter en kveld på byen. I etterkant av overgrepet var hun plaget med angst og drakk mye. Hun hadde heller ikke ønsket å snakke med familie og venner om voldtekten i tiden etter at det skjedde. En av grunnene til det var at hun ikke ville at foreldre og venner skulle bli så lei seg, og uttrykte at det ville blitt for mye for dem. Hun hadde erfart at en venn hun hadde fortalt det til hadde reagert svært sterkt på hennes vegne, og at hun i situasjonen derfor hadde trøstet og støttet ham heller enn motsatt. Videre hadde overgriperen samme landbakgrunn som informanten, og hun ønsket ikke å «mate rasismen» og forestillingen om at menn fra bestemte land er aggressive og farlige voldtektsmenn. Hun kommenterte at slike stereotyper er noe hun selv kjenner på kroppen til daglig, samtidig pekte hun på at da hun besluttet å anmelde, så tok politiet saken veldig alvorlig. Hun mente dette handlet om at gjerningsmannen hadde etnisk minoritetsbakgrunn. For denne informanten, som er opptatt av rasisme og diskriminering som rammer personer med innvandrerbakgrunn, var terskelen høyere for å snakke om voldtekten fordi gjerningsmannen var en person med minoritetsbakgrunn. Dette illustrerer den ekstra byrden minoritetsetniske bærer på, nemlig at man blir representanter for flere enn seg selv.

9.2.3 Overgrep som forklaring på seksuell orientering

Blant de informantene som fortalte om seksuelle overgrep var det flere som påpekte at dette hadde formet deres seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk. En informant hadde, i likhet med sine kusiner, blitt utsatt for seksuelle overgrep i storfamiliens felles hjem. Hun fortalte:

Jeg ble misbrukt av en i familien fra jeg var ni år gammel. Først visste jeg ikke hva det var. Så forstod jeg. Men han skadet meg ikke. Jeg visste ikke at det var galt det han gjorde, men trodde det var noe voksne gjorde med barn. To av kusinene mine ble voldtatt av han. En av dem kom ut som lesbisk senere. Vi mistet tilliten til menn. Kanskje det er grunnen til at jeg er lesbisk. Overgrepene har påvirket psyken min, min evne til å studere og min seksuelle orientering.

I følge denne informanten er overgrepet en forklaring på og årsak til at hun selv og en av kusinene lever lesbisk. Som hun påpekte, så har overgrepene fått dem til å miste tilliten til menn og derfor har de orientert seg mot kvinner.

Tanken om at overgrep fører til en normoverskridende seksuell orientering figurerer også i flere andre intervjuer. En informant svarte slik på spørsmål om hvordan han definerer sin kjønnsidentitet og seksuelle orientering:

Oj, det er et ladet spørsmål. Så lenge jeg kan huske har jeg prøvd å finne ut hvorfor jeg er som jeg er. Jeg innså at jeg var tiltrukket av menn når jeg var nitten eller tjue. I ti år var det en personlig kamp. Det handler om den begrensende kulturen jeg vokste opp i. Eller måten jeg ble oppdratt på. Jeg var overbevist om at det var noe galt med meg. Jeg hadde ingen å snakke med dette om. Jeg følte meg som et romvesen. Jeg ble utsatt for gjentakende seksuelle overgrep i mange år. Selv før jeg erkjente min egen seksuelle identitet, som en mann som liker menn. Kanskje er det på grunn av overgrepene at jeg liker menn?

Denne informanten fortalte om en lang og vanskelig prosess rundt det å forstå og akseptere seg selv som homofil. Han hadde brukt mye tid på å gruble over hvorfor han var som han var. Et spørsmål han stadig hadde vendt tilbake til var om det var på grunn av overgrepene at han ble tiltrukket av menn.

En annen informant fortalte at han hadde vokst opp i en kultur med en utbredt forestilling om at homofili skyldes at man har blitt voldtatt av far. Han fortalte om hvordan denne forklaringsmodellen fikk negative konsekvenser for faren da han kom ut:

Folk i familien hadde begynt å kutte kontakten med pappa. Han var ensom fra før. Det er jo liksom han som skal ha voldtatt meg (...) Der er nemlig en myte i Midtøsten om at man er blitt homo fordi man er blitt voldtatt, ofte av sin far.

Det er altså et gjennomgående poeng blant flere av de overgrepsutsatte informantene, både menn og kvinner, at de selv eller andre ser på overgrepet som årsaken til at de bryter med normer for kjønn og seksualitet. I alle historiene er det menn som har vært utøvere av overgrepet. For kvinners del fører angivelig voldtekt og overgrep til en motstand mot menn og en orientering i retning av kvinner. For menn fører angivelig overgrep fra menn til at man tiltrekkes av og orienterer seg mot menn. En av informantene fortalte at fastlegen hennes hadde ment at hun var lesbisk fordi hun hadde blitt voldtatt av en mann, og hun hadde hørt det samme fra flere venner. På bakgrunn av vårt materiale syns denne forklaringsmodellen å være utbredt på tvers av ulike geografiske kontekster og kulturelle forståelser av homoseksualitet. Overgrepserfaringer spiller i disse fortellingene en viktig rolle for utviklingen av en skeiv identitet.

En studie blant tyrkiske studenter har vist at forekomsten av seksuelle overgrep i barndommen er høyere blant skeive enn blant heterofile. For mennene sin del var seksuelt misbruk fra noen av samme kjønn assosiert med likekjønnsseksualitet senere i livet, men ikke for kvinnene (Eskin med flere 2005). Ifølge en amerikansk metastudie er det betydelig høyere forekomst av erfaringer med å bli utsatt for seksuelle overgrep og andre former for vold blant seksuelle minoriteter enn blant heteroseksuelle (Friedman med flere 2011). Forfatterne av de overfor nevnte artiklene understreker at korrelasjon ikke må forveksles med årsak, og at vi mangler kunnskap om hvilke mekanismer som gjør at en høyere andel skeive enn streite rapporterer om seksuelle overgrep og vold i barndommen (Eskin med flere 2005: 193; Friedman med flere 2011: 1491). I rapporten «Vold og voldtekt i oppveksten: En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer» påpeker forfatterne at dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne og negative følelser som skyld, skam, angst og lav selvfølelse kan gi økt sårbarhet for overgrep (Myhre med flere 2015: 108). Som vi har vist i kapittel 5 er det flere informanter som beskriver nettopp slike sårbarhetsfaktorer. Høy forekomst av seksuelle overgrep og vold i barndommen blant skeive betyr at barn som bryter med normer for kjønn og seksualitet har et særlig behov for beskyttelse og hjelp (Friedman med flere 2011).

9.3 Vold i nære relasjoner

Som vi har vært inne på var der flere informanter som fortalte om å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep fra familiemedlemmer i barndommen. Det var også flere informanter som fortalte om andre former for vold i nære relasjoner. Én fortalte om å ha vært vitne til at

far utøvde seksuell vold mot mor. I flere intervjuer var informanten ordknapp når det gjaldt vold i nære relasjoner. Én fortalte kort: «Jeg har opplevd mye vold. Jeg har et anstrengt forhold til storebror. En voldelig relasjon». Informanten fortalte ikke noe mer om volden hen har vært utsatt for av broren, men forteller en del om at det anstrengte forholdet dreier seg om brorens holdninger til skeive. I en annen fortelling får vi et bestemt inntrykk av at informanten har vært utsatt for vold fra faren. «Faren min er gal», sa hun og forteller senere at det først og fremst var på grunn av faren at hun hadde flyktet og søkt beskyttelse i Norge. Hun ville imidlertid ikke fortelle noe mer om verken faren eller hva han har gjort. Videre fortalte flere informanter om sterke negative reaksjoner og sanksjoner fra familiemedlemmer, som tok form av trusler og psykologisk vold.

Flere av informantene fortalte at forestillinger om skam og ære i kulturen de hadde vokst opp i, og én fortalte om hvilke konsekvenser dette hadde fått for hans relasjon til familien og prosessen med å komme ut:

[Da jeg skulle komme ut] var jeg pessimistisk og redd for hva som ville skje. Jeg sa det til mamma og pappa. De tok det dårlig. Pappa gråt. Mamma blånekta. Det var trist. Jeg følte skyld. «Her har vi gjort alt for deg!» sa de. Påføring av skyld og skam. Ingen andre skal få vite om det, sa de. Du får leve livet uten kjærlighet for vår skyld. Ærestematikk. Etter det har det vært vanskelig å forholde seg til dem for meg. Jeg blir nede av å forholde meg til dem. (...) Ryktet spredde seg etter at jeg snakka med et av søskenbarna mine. Tante ringte og sa hun ville ha meg med på tur til England. Der bor en av slektingene mine, som er voldelig. (...) Det var kaos å komme hjem. Mamma hylte. Påføring av skyld og skam. Jeg stakk. Venninna mi ordna det slik at jeg kunne bo hos hennes foreldre. Jeg prøvde å snakke med mamma om mitt perspektiv. Men de ser det bare fra sitt eget. De sier at de savner meg. Men jeg kan ikke snakke med dem om at jeg har en kjæreste. De syns ikke noe om utdannelsen min eller om jobben min. De kom og skulle feire utdannelsen min. Jeg har vært tydelig på mitt liv og min framtid. Jeg har jobb, kjæreste og leilighet. De mener jeg er feil, syk og trenger hjelp. Da jeg skulle gifte meg sa pappa at han skulle drepe meg. Jeg konfronterte han med det og sa at han kom til å bli anmeldt og havne i fengsel (...) Nå sender jeg dem melding i ny og ne. Dette er konsekvensen av å være homo og minoritet.

Informanten fortalte om hvordan foreldrene og familien ellers reagerte da han kom ut som homofil. Som det går fram av sitatet har han blitt utsatt for trusler, påføring av skyld og skam og så seg nødt til å stikke av hjemmefra. Når det gjelder farens drapstrussel virket det som om informanten var usikker på om han var i reell fare. Han bemerket: «Det er jo noe arabere kan si da. Men det var noe i alvorligheten i situasjonen. Han var veldig sint. Og man vet jo at æresdrap foregår». Med terminologi fra voldsforskningen kan situasjonen uansett karakteriseres som æresrelatert kontroll og vold der både psykisk vold og trusler inngår, og informanten fortalte selv om sin historie som et eksempel på betydningen negativ sosial kontroll og ære kan spille når man er skeiv og har innvandrerbakgrunn. Æresrelatert vold og kontroll blant familier med innvandrerbakgrunn har fått mye oppmerksomhet i Norge de siste tiårene, både i den offentlige debatten, i politikken og i hjelpeapparatet (Bredal 2004, 2005, 2008; Bredal og Liden 2015). Informanten, som er vokst opp i Norge og selv jobber med barn og unge, inngår i en sosial kontekst hvor det er et tilgjengelig språk for å snakke

om æresrelatert vold og kontroll som et sosialt problem. De informantene som er oppvokst i andre kontekster og som nevner ære, snakker mindre inngående om dette, og tematiserer det mer som et faktum eller en kort opplysning om kulturen og familien. Vold og trusler om vold lå mer mellom linjene i det som ble sagt under intervjuene heller enn eksplisitt uttalt.

En annen informant som også har vokst opp i Norge fortalte at hun stadig blir møtt med en forventning om at hun som skeiv med innvandrerbakgrunn fra Midtøsten har blitt utsatt for æresrelatert vold og kontroll fra familien.

Så spurte de om brødrene mine og faren hadde problemer med at jeg var skeiv. Når jeg sa de ikke har det, så ble jeg ikke trodd. Fordi de er menn fra Midtøsten (...) Jeg har aldri opplevd noe vold hjemme i familien. Legningen min har aldri blitt problematisert. Mutteren var grinete til å begynne med og ikke særlig aksepterende. Men fra brødrene mine og pappa var det lite reaksjon. Bare positiv.

Denne informanten fortalte flere ganger i løpet av intervjuet om hvordan hun har opplevd at familien, og særlig faren og brødrene, blir mistenkt for vold og homonegativisme på grunn av landbakgrunn, og snakket om denne stadige mistanken som en belastning ved å være skeiv med innvandrerbakgrunn.

9.4 Oppsummering

Flere av informantene fortalte om vold de hadde vært utsatt for i det offentlige rommet, og som de mente hadde sammenheng med seksuell orientering, kjønnsidentitet og/eller innvandrerbakgrunn. Informantene fortalte at slike erfaringer skapte frykt, og datamaterialet viser også at frykten også rammer gruppen som helhet og ikke bare dem som selv har vært utsatt. Forskningen på hatkriminalitet har vist at skeive er utsatt for slik kriminalitet, og at dette har negative konsekvenser på både individ- og gruppenivå (Eggebø og Stubberud 2016).

Informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om seksualisert vold i barndommen, i voksen alder, og gjentatte overgrepserfaringer både som barn og voksen. De fortalte om følelser av skyld og skam i forbindelse med overgrepet. Flere av de overgrepsutsatte hadde opplevd seksuell vold fra familiemedlemmer eller annen nærstående person fra ung alder, og overgrepene fortsatte over lang tid. Informantene fortalte om voksne som fikk vite om eller antakelig visste om overgrepene uten å gjøre noe, om følelser av skyld og skam knyttet til overgrepene og psykiske helseplager. Historiene deres framstår i så måte som typiske for overgrepserfaringer (Borgen med flere 2011; Mellberg 2002). De som hadde opplevd seksuelle overgrep i voksen alder fortalte også om psykiske plager og følelser av skam, dette er vanlige reaksjoner etter seksuelle overgrep (Borgen med flere 2011; Thoresen og Hjemdal 2014).

Våre informanter fortalte imidlertid også om noen særskilte utfordringer i kjølvannet av overgrepet som er knyttet til kombinasjonen av seksuell orientering, kjønn og innvandrerbakgrunn. Flere fortalte at de eller andre oppfattet at det å være lesbisk kvinne eller homofil mann var et resultat av de seksuelle overgrepene. Denne forklaringsmodellen ser ut til å sirkulere på tvers av en rekke ulike geografiske og sosiale kontekster, og bidrar til

at det å være skeiv fremstår som noe patologisk og avvikende. Dette ser ut til å bidra til at prosessen med å forstå og akseptere seg selv som homofil kan være særlig vanskelig. Tidligere forskning har vist at forekomsten av seksuelle overgrep i barndommen er høyere blant skeive enn blant heterofile, men kan ikke tas til inntekt for den årsaksforklaringen som noen av informantene selv legger til grunn. En bakenforliggende årsak kan tenkes å være at dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne og negative følelser som skyld, skam, angst og lav selvfølelse kan gi økt sårbarhet for overgrep (Myhre med flere 2015: 108). Det er fremdeles stor usikkerhet knyttet til hva som er de bakenforliggende årsakene til at noen grupper barn og unge, herunder skeive, er særlige utsatt for flere former for vold (Eskin med flere 2005; Friedman med flere 2011; Myhre med flere 2015).

Informantene fortalte også om noen særskilte utfordringer i møte med politi og hjelpeapparat. En mann som hadde vært utsatt for seksuelle overgrep hadde erfart mangelfull tolking i politiintervjuet og opplevde at hjelpetilbudet var rettet mot norske, heterofile kvinner og at det derfor ikke i tilstrekkelig grad dekket hans behov. Tidligere forskning har også vist at mangel på tilbud rettet spesielt mot lhbt-personer kan være en barriere mot å søke hjelp (Fjær med flere 2013: 64). En kvinne fortalte at hun var nølende til å anmelde overgrepet fordi mannen hadde etnisk minoritetsbakgrunn og hun ikke ønsket å reproducere bildet av menn fra Midtøsten som overgripere og kriminelle. Det kan altså bli ekstra vanskelig å fortelle om seksuelle og andre typer overgrep, fordi man, som denne informanten, frykter at historien skal forsterke stereotypier og rasisme.

I tillegg til seksuelle overgrep fortalte flere informanter om andre former for vold i nære relasjoner, for eksempel at de som barn var vitne til fysisk og seksuell vold, psykisk vold, økonomisk vold og æresrelatert vold og kontroll. Flere av informantene fortalte om slike erfaringer i korte ordelag, uten å utdype i særlig grad, men det kom tydelig fram at flere av informantene bar på vanskelige og traumatiserende voldserfaringer som hadde negative konsekvenser for deres helse og livskvalitet. Selv om flere av informantene fortalte om en æreskultur i deres familie og hjemland var det bare en av informantene, som er vokst opp i Norge, som eksplisitt koplede spørsmålet om ære, vold og kontroll. Det virker rimelig å anta at det fokuset som har vært rettet mot denne formen for vold i nære relasjoner i den norske offentligheten gjør at denne informanten i større grad enn de andre har et språk å snakke om slike erfaringer med. I den norske offentlige debatten og forskningen har fokuset først og fremst vært rettet mot jenter og unge kvinner som utsettes for æresrelatert vold fra mannlige familiemedlemmer, men det er også dokumentert at unge menn, både skeive og heterofile, utsettes for æresrelatert vold og kontroll (Bredal 2011; Følner med flere 2015; Narvesen 2010).

I vårt datamateriale er der svært sparsomt med data når det gjelder partnervold. Én informant fortalte at ekskona ble rasende og tok alle deres felles penger da han kom ut som skeiv. I historien er det litt uklart om hun også truet ham. Utenom denne hendelsen, som kan karakteriseres som økonomisk vold (Isdal 2000), er det ingen informanter som fortalte om partnervold. I et av gruppeintervjuene kom spørsmålet opp, og deltakerne fortalte at de kjente få skeive som de visste at hadde vært utsatt for partnervold. Tidligere studier har vist at lesbiske som er utsatt for vold i nære relasjoner kan være redde for at det å fortelle om denne volden kan gi et negativt bilde av likekjønnsrelasjoner, og at dette fungerer som en barriere for å oppsøke hjelp (Fjær med flere 2013: 61). Dette, kombinert med at vi i de åpne

livshistorieintervjuene ikke har spurt eksplisitt om partnervold, kan være årsaken til at ingen fortalte om dette. Men det kan også tenkes at ingen i dette utvalget har vært utsatt for partnervold, og at dette henger sammen med flertallet av informantene på intervjuetidspunktet ikke levde i parforhold. Et annet utvalgt kunne dermed gitt andre funn.

10 Innvandringsregulering og integrering

De av oss som har innvandret til Norge har på et eller annet tidspunkt i livet vært nødt til å forholde seg til den norske utlendingsloven og norske utlendingsmyndigheter. Dette gjelder for de fleste informantene i denne studien. I flere av de andre kapitlene har vi allerede vært inne på informantenes erfaringer med ulike sider ved lovverket, møtet med UDI, mottaksapparatet og integreringspolitikken. I dette kapitlet vil vi ta for oss disse møtene på en systematisk måte og drøfte hvordan møtet med innvandringsregulering og integreringspolitikk oppleves for personer som bryter med normer for kjønn og seksuell orientering. Problemstillingen vi søker å besvare i dette kapitlet er: Hvilke utfordringer og muligheter beskriver informantene i møte med norsk innvandringsregulering og integreringspolitikk?

I mange av intervjuene stod utlendingsrettslige problemstillinger og møte med Utlendingsdirektoratet (UDI) sentralt i fortellingen. Dette gjelder i særlig grad for de informantene som har kommet til Norge som flyktninger i løpet av de siste årene. De har selv søkt asyl, og søknadsprosessen, asylintervju og opphold på asylmottak er hendelser som har funnet sted i nær fortid. Men også de informantene som har kommet til Norge som familieinnvandrere eller gjennom arbeid og studier forteller om enkelte sider ved regelverket og søknadsprosessen. Inntektskravet for familieinnvandring for eksempel, blir tematisert av de informantene som har kommet som familieinnvandrere. Det nye inntektskravet for permanent oppholdstillatelse ble inngående diskutert og problematisert av flere av flyktningene. De informantene som har vokst opp i Norge forteller naturlig nok lite om innvandringsreguleringens konsekvenser for ens eget liv, men noen kommenterte enkelte sider ved foreldrenes asylprosess og andre kom med betraktninger om innvandringspolitikken mer generelt.

10.1 Åpenhet i asylprosessen

De aller fleste vi har snakket med har ikke søkt om asyl på grunnlag av seksuell orientering eller kjønnsidentitet. De hadde flyktet på grunn av krig og konflikt i hjemlandet og fått beskyttelse på tilsvarende grunnlag som andre asylsøkere fra samme land. Flere fortalte at de ikke hadde opplevd det som trygt å fortelle om sin seksuelle orientering i asylintervjuet:

Jeg kom som flyktning. Jeg søkte ikke som skeiv. Nei, nei nei. (...) Med en tolk [fra samme land] kunne jeg ikke snakke åpent.

En annen informant fortalte at også at det var umulig å være åpen om seksuell orientering i asylintervjuet på grunn av redsel for at det da skulle bli kjent for familien:

Jeg kunne ikke fortelle politiet om min seksuelle orientering fordi broren min og kona var til stede under intervjuet. Det tok meg seks måneder å sende dem [UDI] beskjed [om at jeg var skeiv]. Å møte UDI var forferdelig. Jeg ble intervjuet med broren min i rommet. Jeg kunne ikke være åpen. De spurte om jeg ville snakke med dem alene, og jeg sa ja, men da spurte broren min «hvorfor det?». Senere sendte jeg beskjed til UDI via mottaket. Da fikk jeg opphold før broren min.

For denne informanten var det ikke aktuelt å fortelle om seksuell orientering og kjønnsidentitet i et intervju der også broren og svigerinna var til stede. Tilbudet om å bli intervjuet alene var det heller ikke mulig for ham å akseptere, da broren stilte spørsmålsteget ved hvorfor det skulle være nødvendig. Informanten ønsket likevel åpenbart å være åpen overfor UDI, og tok senere kontakt med myndighetene og formidlet informasjon om sin seksuelle orientering via mottaket han bodde på. Også en annen informant fortalte at han hadde vurdert det som utrygt å være åpen om sin seksuelle orientering i asylintervjuet, men ønsket å formidle denne informasjonen til UDI nå. Grunnen syntes å være en bekymring for at han på et senere tidspunkt kunne risikere å bli sendt tilbake til hjemlandet dersom den generelle situasjonen der bedret seg. En tredje informant uttrykte samme bekymring. Han hadde vært åpen om seksuell orientering i asylintervjuet, men hadde fått beskyttelse på annet grunnlag. Også han uttrykte bekymring for at norske myndigheter på et senere tidspunkt skulle komme til å revurdere asylgrunnlaget og sende ham tilbake dersom forholdene i hjemlandet bedret seg.

På den ene siden kan informantens bekymring og frykt for revurdert asylgrunnlag og retur framstå som lite velbegrunnet. Ved søknad om permanent opphold skal asylgrunnlaget som hovedregel ikke tas opp til ny vurdering, og dersom en slik ny vurdering skulle bli gjort,²² så vil behovet for beskyttelse på grunn av seksuell orientering bli vurdert selv om tillatelsen i utgangspunktet ble gitt på annet grunnlag. Intervjueren videreformidlet dette til de aktuelle informantene, men de svarte at de likevel ikke følte seg trygge. Først og fremst fordi de hadde erfart at norsk innvandringsregulering hele tiden endret seg i mer restriktiv retning, og at de ville bli rammet av nye reguleringer som ikke eksisterte da de først kom til Norge. De satte også frykten i sammenheng med den store oppmerksomheten som tilbakekalling av statsborgerskap og oppholdstillatelser fikk i 2017. Praksis har dessuten blitt endret på dette området. I Stortingets asylforlik i 2015 ble det oppfordret til å kalle tilbake tillatelser når det ble varige bedre forhold i hjemlandet, og en ny instruks slår fast at «oppholdet i Norge frem til innvilgelse av permanent oppholdstillatelse får en mer midlertidig karakter; det er i hele denne perioden en mulighet for at flyktningen må returnere til hjemlandet» (Instruks GI04/2016 sitert i Brekke med flere 2018). Våre data illustrerer at innstramninger i innvandringspolitikken, enten det er forslag, lovendring eller praksisendring, er egnet til å skape frykt. Som en av informantene påpekte: «Jeg har ingen garantier for å få bli i Norge. Nye reguleringer ødelegger den tilliten som det norske samfunnet er bygd på».

Disse eksemplene viser at spørsmålet om åpenhet i asylintervjuet kan oppleves som et dilemma: På den ene siden kan åpenhet oppleves som svært utrygt, på grunn av manglende tillit til tolken, frykt for at familien skal få vite om det, eller manglende tillit til politi og utlendingsmyndigheter. På den andre siden kan manglende åpenhet i asylintervjuet også framstå som utrygt, fordi seksuell orientering da ikke blir vurdert som asylgrunnlag verken i søknaden eller i en eventuell tilbakekallssak.

Vi har også intervjuet informanter som har kommet til Norge som enslige mindreårige asylsøkere. Blant disse var det et fåtall som har opplyst om seksuell orientering da de søkte opphold. Noen ønsket ikke å være åpne, dels fordi de var bekymret for at informasjon om

---

²² Asylsøknader kan bli tilbakekalt på grunn av uriktige opplysninger, endrede forhold i hjemlandet, at utlendingen har reist tilbake til hjemlandet eller begått alvorlige straffbare handlinger, jmfør utlendingsloven §§ 31, 37 og 63. Se Brekke med flere (Brekke med flere 2018) for en gjennomgang av tilbakekallspraksis.

deres seksuelle orientering skulle komme ut til folk med samme landbakgrunn som dem, eventuelt til familie i hjemlandet. Noen visste ikke at seksuell orientering kunne være beskyttelsesgrunn, og noen av informantene fortalte at de har opplyst om dette, men at de ikke har blitt trodd. Når det gjelder enslige mindreårige asylsøkere kan det være særlig viktig at informasjon om seksuell orientering fremkommer i asylsøknaden, slik at dette blir vurdert som asylgrunnlag. Mange enslige mindreårige asylsøkere får nemlig midlertidig opphold frem til de er 18 år fordi de ikke vurderes å ha et beskyttelsesbehov i henhold til den standarden som blir lagt til grunn for voksne, men fordi de ikke kan returneres på grunn av mangel på omsorgspersoner i hjemlandet. Denne gruppen får en begrenset tillatelse fram til de er 18 år og må så returnere til hjemlandet. Informasjon om seksuell orientering kan være avgjørende for om en enslig mindreårig asylsøker får slik begrenset tillatelse eller vurderes å ha et beskyttelsesbehov etter flyktningkonvensjonen. Flere informanter visste likevel ikke at åpenhet var viktig. I ett av tilfellene fortalte en informant at han ikke var klar over at det var viktig, men at han hadde fortalt representanten sin at han var skeiv. Representanten hadde deretter forklart ham at dette var viktig, og delt informasjonen med UDI. En annen informant fortalte at han var skeiv til en lærer etter at han hadde fortalt om homofili som en del av seksualitetsundervisning. Felles for disse er at de ikke på forhånd visste at dette var relevant informasjon for asylsaken deres. Her fremstår det som om de enslige mindreårige har behov for bedre tilgang til informasjon om hva det er viktig å opplyse om til UDI. I tillegg ligger det ikke direkte spørsmål knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet i UDIs skjema for individuell kartlegging av enslig mindreårig asylsøker/flyktning. Dermed blir ikke enslige mindreårige aktivt oppfordret til å oppgi informasjon om kjønn og seksualitet som kan være avgjørende for deres asylsøknad.

10.2 Asylmottak

Interesseorganisasjonene Skeiv Verden og FRI har satt fokus på at asylmottak kan være svært utrygge steder for skeive, og at ansatte ved mottakene ikke har tilstrekkelig kunnskap til å kunne møte skeive beboere på en god måte. Deltakerne i denne studien fortalte gjennomgående om asylmottakene som et vanskelig og til dels svært utrygt sted å være. De fortalte om mobbing, diskriminering og trakassering, om å bli urettmessig anklaget for lovbrudd, om å bli outet som skeiv, om vold og overgrep og om høyt konfliktnivå. Flere av de enslige mindreårige asylsøkerne som vi har intervjuet blir av UDI ansett for å være over 18 og har blitt plassert på ordinære mottak. Dette forteller de om som svært vanskelig og utrygt.

En av informantene fortalte om å bli utsatt for grov vold på asylmottak på grunn av kjønn og seksuell orientering. Han var ikke åpen om sin seksuelle orientering og holdt avstand til andre personer med samme landbakgrunn av frykt for at de skulle få vite om det. Etter hvert ble han outet av en annen beboer på mottaket:

De mottaksansatte gjorde en stor greie ut av det. De henta alle tingene mine og jeg fikk et eget rom. De ba meg om å ikke være redd, fordi de skulle flytte meg til et annet mottak i løpet av kort tid. De hentet mat til meg slik at jeg skulle slippe å være i fellesarealene. Men etter en stund bestemte de mottaksansatte at jeg likevel ikke skulle få flytte til et annet mottak men bli boende der jeg var. Jeg sa til dem at nå er jo alt mye verre, for nå vet jo folk. Før var de ikke sikre, men nå er de sikre på at jeg er skeiv. Så gav de meg et rom rett ved hoveddøra som alle gikk

forbi på veg inn. I den etasjen bodde det 2-300 personer som gikk forbi vinduet mitt hver gang de skulle inn.

Informanten ble i en periode plassert på et eget rom som et sikkerhetstiltak frem til han skulle flyttes til et tryggere sted, men dette var åpenbart ikke et egnet tiltak da det å bli plassert på et eget rom bare bekreftet de andres mistanke om at han var homofil. Etter en tid ble det besluttet informanten likevel ikke skulle flyttes til et annet mottak, og informantens situasjon var nå kraftig forverret.

Det ødela alt. Hvis noen angrep meg inne på rommet, skulle jeg knuse vinduet og hoppe ut. Jeg sa ikke noe mer til de mottaksansatte, men de som plagde meg så at jeg ikke fikk noe hjelp, og da eskalerte plaginga.

Etter hvert gikk plaginga fra de andre beboerne fra verbal mobbing til fysiske overgrep. Informanten ble utsatt for grov vold av andre beboere, og dette fikk alvorlige negative konsekvenser for hans helse og livskvalitet. Historien viser at det å være åpen eller bli outet på asylmottak er forbundet med fare.

De strategiske vurderingene rundt åpenhet blir derfor veldig vanskelige. Selv om man velger å ikke være åpen, risikerer man likevel at mistanke eller informasjon om seksuell orientering blir kjent for andre beboere. Det kan være en mulighet å være åpen overfor mottaksansatte og på denne måten få tilgang til sikrere steder. Men risikoen er at de mottaksansatte ikke nødvendigvis forvalter informasjonen på en god måte, og som vi så i eksempelet over kan sikkerhetstiltakene i seg selv avsløre eller befestе mistanken blant de andre beboerne om at man er skeiv.

Når det gjelder skeive enslige mindreårige, har også denne gruppen bestemte behov på mottak og omsorgssenter. For at de skal få nødvendig tilrettelegging er en forutsetning at de er åpne overfor ansatte. Samtidig var det mange av informantene som av forskjellige årsaker vegret seg for dette. Noen hadde allerede opplevd mobbing fordi andre beboere mistenkte at de var skeive, og ønsket ikke at informasjon om deres seksuelle orientering og kjønnsidentitet skulle komme ut. Samtidig beskrev også en informant hvordan hen fikk tilrettelagt bosituasjonen sin da hen fortalte de ansatte at hen var skeiv. Et sentralt spørsmål er likevel hva som skal til for at de unge betror seg til ansatte, som er en forutsetning for tilrettelegging. For at dette skal skje, må de unge vurdere at det er trygt å snakke med ansatte på mottak. Noen av informantene som hadde betrodd seg til voksne fortalte eksempelvis at de voksne enten hadde tematisert variasjoner i kjønn og seksuell orientering allerede og at de derfor forstod at det var trygt å snakke om, eller at en voksenperson fremstod som snill. Dette indikerer flere ting; både at ansatte på mottak og andre i omsorgsrelasjoner til flyktningbarn kommer langt på vei med profesjonskunnskap, men også at det å tematisere seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk eksplisitt kan være viktig for at de unge åpner seg og at man dermed får mulighet til å tilrettelegge bosituasjon der det er nødvendig. For mer utførlige diskusjoner om dette, se Stubberud og Akins rapport om skeive enslige mindreårige asylsøkeres erfaringer på omsorgssenter og i mottak (Stubberud og Akin under publisering).

10.3 Introduksjonsprogrammet

Alle informantene som hadde deltatt på introduksjonsprogrammet i løpet av de siste årene fortalte om dette som et utrygt sted, der de opplevde homofobi, homonegativisme, trakassering og trusler om vold. Flere påpekte at de er fornøyde med skolesystemet, lærerne og språkpraksis, og at problemet er de andre deltakerne på programmet. Flere informanter fortalte om så omfattende trakassering at de ikke greide å konsentrere seg om undervisningen, eller følte seg presset til å slutte. En informant kommenterte manglende læringsutbytte og sa: "Intro, hva skal jeg si? Det eneste jeg får ut av det er lønna". En annen informant fortalte:

Jeg går ikke på skolen. Jeg har ikke vært der på tre måneder. Intro er full av arabere. Jeg føler meg ikke trygg. Hva om jeg møter noen fra IS som vil drepe meg? Jeg føler meg ikke trygg.

Hen kommenterte at man burde tilrettelegge for mindre og trygge klasser for skeive, slik hen hadde hørt fra venner at de hadde i Sverige.

Selv om flere nevnte at lærerne stort sett ikke er problemet, påpekte andre hvordan undervisningen også kan tilrettelegge for homofobi og trakassering:

Hvert eneste år har vi krangler på skolen om alenemødre, homofile og religion. Myndighetene burde innse at disse diskusjonene er farlige. I fjor snakket de om incest, pedofile og homofile i samme samtale. Vær så snill å ikke gjør disse koblingene! Det er fullstendig katastrofe.

Denne informanten pekte på at undervisning om skeives rettigheter som ett av en rekke kontroversielle tema, kunne gjøre situasjonen i klasserommet eksplosiv og direkte farlig. Dette indikerer at det kan være behov for både særskilt tilrettelegging og innsats når det gjelder å skape trygge rom for informasjon og diskusjon. Dette er spesielt viktig når det handler om sensitive tema, som også kan berøre ulike folk i et klasserom på forskjellige måter. Denne situasjonen er også noe de som har kommet som enslige mindreårige beskriver. I en annen rapport (Stubberud og Akin under publisering) foreslås det å tematisere variasjoner i seksuell orientering og kjønnsidentitet jevnlig overfor alle, for slik å bidra til å normalisere temaet. Videre, med utgangspunkt i informanten over sin kommentar, fremstår det også fornuftig å tenke over hvilke tema man tar opp i sammenheng.

Vi vet fra forskning på undervisning om kjønn og seksualitet i skolen at variasjoner i eksempelvis seksuell orientering tematiseres på en slik måte at homofile forstås som "de andre". Undervisningen tar med andre ord ikke nødvendigvis høyde for at det også finnes skeive i klasserommet (Røthing og Svendsen 2009). Et utslag av denne typen undervisning kan være at man ber elevene ta stilling til eksempelvis homofiles rettigheter, og på denne måten bekrefter heteroseksualiteten som både «naturlig» og hierarkisk overlegen homoseksualiteten. Ved denne typen undervisning tar man ikke høyde for at problemstillingen rammer forskjellige elever ulikt, og man setter noen elever til doms over andre. Med utgangspunkt i det våre informanter forteller, fremstår det som fornuftig at man tematiserer kjønn og seksualitet, men dette må gjøres på en måte som ikke tilrettelegger for trakassering. Kunnskap om variasjoner i kjønn og seksualitet, og kompetanse til å tematisere dette, er noe som alle som jobber med flyktninger trenger. Som noen av de enslige

mindreårige påpeker: det er avgjørende av voksenpersoner som jobber på mottak forstår deres problemstillinger, siden det er de som er til stede i hverdagen.

Flere av informantene tematiserte introduksjonsprogrammet, og det er særlig viktig for dem at introduksjonsprogrammet fungerer. Det handler på den ene siden om at dette er deres beste mulighet til å lære norsk og få en grunninnføring i mye av det de trenger å vite for å kunne bo og leve i Norge. Dersom man som skeive utsettes for stor grad av mobbing, trakassering og diskriminering kan det innebære at det blir enda vanskeligere både å lære norsk og å følge andre deler av programmet, noe som igjen kan føre til at skeive blir ytterligere marginalisert. På den andre siden handler det om økonomi; dersom flyktningene ikke deltar på introduksjonsprogrammet, selv om de dropper ut på grunn av mobbing, mister de økonomisk stønad. Diskusjonen i avsnittet over om seksualitetsundervisning er relevant i denne sammenheng; dersom ansatte på introduksjonsprogrammet kan noe om variasjoner i kjønn og seksualitet og vet noe om hvilke former mobbing og diskriminering kan ta for kjønns- og seksuelle minoriteter, så er vil man også være i en bedre posisjon til å hjelpe. Dette er viktig for de det gjelder. I tillegg kommer et problem denne informanten påpeker:

Problemet er at vi ikke har relasjoner med nordmenn på Intro. Null kontakt med nordmenn. Bare flyktninger. Vi er bare flyktninger og er stuck med hverandre. Vi møter andre flyktninger og nettverker med flyktninger. De første relasjonene jeg hadde her var med flyktninger. Røde Kors har språkkafe, men der er bare flyktninger. Selv nå når vi er på voksenopplæring er det også bare sammen med andre flyktninger og innvandrere. I språkpraksis arbeider vi gratis, men får ikke nødvendigvis praktisert språket. På Kiwi for eksempel, arbeider folk alene uten å kunne snakke med noen i syv timer og har bare en halvtimes pause hvor de kan snakke med andre. Noen avslutter språkpraksis uten å ha snakket. Dette er noen andre sine erfaringer altså.

Informanten viste til at som flyktninger er det vanskelig å komme i kontakt med norske, og de andre deltakerne på introduksjonsprogrammet utgjør den gruppa mennesker deltakerne har mest med å gjøre en periode i livet. Heller ikke arbeidspraksisen har ønsket funksjon, ettersom deltagerne omtrent ikke snakker i løpet av arbeidsdagen. Når man ikke får norsktrening, og ikke har gode relasjoner med andre på introduksjonsprogrammet, kan dette bidra til stor grad av ensomhet og isolasjon, som også er noe flere av våre informanter beskriver.

10.4 Bosetting

Alle informanter som deltar på introduksjonsprogrammet er bosatt. Noen av informantene hadde refleksjoner knyttet til stedet de var bosatt, og i noen tilfeller alternative steder de heller skulle ha vært. Større byer fortelles gjerne frem som gode steder å være skeiv, i motsetning til mindre steder. De av informantene som har kommet som flyktninger og som har erfaringer med å bo på mindre steder, forteller gjerne om isolasjon og manglende tilgang til butikker og infrastruktur fordi stedet er lite. Noen av de enslige mindreårige trekker særlig frem viktigheten av å bo i tilknytning til skeive nettverk, for eksempel Skeiv Verdens lokallag i de store byene. Noen av disse som bodde på mindre steder fortalte at de ønsket å ta del i skeive nettverk i byene, men at de ikke hadde penger til å reise. Noen av disse informantene beskriver betydelig grad av ensomhet. I motsetning til i forskningsprosjektet «Skeiv på

bygda» (Eggebø med flere 2015), hvor der var fortellinger om lykkelige skeive liv på landet, er mindre steder utelukkende beskrevet i negative termer i dette materialet, i motsetning til store byer. Det er heller ikke så rart siden viktige forutsetninger for gode skeive liv på bygda er at man bor på landet fordi man selv har ønsket å flytte dit, har et sosialt nettverk, et etablert familieliv, og har tilgang til arbeid (Eggebø med flere 2015). Disse forutsetningene er ikke til stede for de fleste av informantene i vår undersøkelse, og særlig ikke de som har kommet som flyktninger.

10.5 Nytt inntektskrav for permanent opphold

I kjølvannet av flyktningkrisen i 2015 vedtok Stortinget en rekke endringer og skjerpelser i utlendingsloven (Prop. 90 L (2015–2016)). En av de nye reguleringene ble inngående diskutert blant våre informanter, og det er det nye inntektskravet for permanent opphold. Fra og med 1. september 2017 må alle som søker om permanent oppholdstillatelse i Norge dokumentere at man har tjent minst 242.966 kroner de siste tolv månedene. Dersom man har mottatt sosialhjelp i løpet av de siste 12 månedene vil man heller ikke få permanent opphold, selv om man ellers skulle hatt en samlet årsinntekt som tilfredsstillende vilkåret. I tillegg må man ha bodd i Norge i minst 3 år, gjennomført 600 timer med norsk og samfunnsfagsopplæring og bestått avsluttende prøve. Disse kravene til permanent opphold gjelder alle innvandrere, uavhengig av om man har fått opphold som familieinnvandrer, flyktning eller arbeidsinnvandrer (Eggebø og Staver 2018). Én av informantene påpekte at inntektskravet for permanent opphold var en av hovedutfordringene i Norge og sa:

Inntektskravet for permanent opphold er en urettferdig lov. Du må jobbe, men jeg har en funksjonsnedsettelse. Vi tilbringer syv timer om dagen på skolen. Hvordan kan jeg da ha en jobb? Vi går på skolen fem dager i uka. Hvor skal jeg finne tid til å jobbe? Med dette kravet forteller de oss at vi aldri får permanent opphold. Hvorfor bosetter de oss her da?

Denne informanten påpeker at vilkårene for å arbeide og innfri inntektskravet er vanskelige. Som deltaker på Introduksjonsprogrammet er det i realiteten bare mulig å ha kveldsjobb, og ettersom han har en helseskade er dette også vanskelig. Ifølge informanten innebærer dette kravet at man i praksis aldri vil få permanent opphold og lurer på hvorfor Norge bosetter flyktninger dersom det aldri er meningen at man skal få bli på permanent basis. Andre informanter fortalte at de følte seg presset til å ta imot sosialhjelp, og at dette vil hindre dem i å få permanent opphold: «Kontaktpersonen kjenner situasjonen vår. Hun vet at vi har 4000, til to personer. De vet at det ikke er nok». Denne informanten fortalte om hvordan introduksjonsstøtten ikke strakk til. Han fortalte videre at kontaktpersonen i flyktningetjenesten henviste dem til NAV for å søke bostøtte, men dersom han søkte og mottok slik støtte ville han ikke ha mulighet til å få permanent opphold på grunn av de nye vilkårene om ikke å ha mottatt sosialhjelp de siste 12 månedene. En annen informant forteller noe liknende:

Dersom du går på NAV vil du aldri få permanent opphold. De på Intro tvinger oss til å gå på NAV. Men dersom du tar imot bare en eneste krone, så vil du aldri få permanent opphold. De endret loven på denne måten i fjor. Dersom du fortsetter på Intro – det vil si Ny Sjanse – får du ikke permanent opphold fordi støtten du får det tredje året defineres som sosialhjelp. Dersom du får sosialhjelp fra NAV det

tredje året får du ikke papirene dine. I den norske lovgivningen på dette feltet legges det opp til at du skal gå på NAV.

Informanten fortalte at programmet Ny Sjanse, hvor stønaden klassifiseres som sosialhjelp, gjør at man vil miste sjansen til å få permanent opphold året etter. I følge lovforarbeidene er formålet med inntektskravet at innvandrere som får permanent opphold i Norge skal være selvforsørget. Lovgiver argumenterte med at kravet skulle skape sterkere insentiver til integrering gjennom arbeidsmarkedsdeltakelse, og sørge for at innvandrere ikke er avhengige av velferdsstaten (Eggebo og Staver 2018; Prop. 90 L (2015–2016)).

Informantenes fortellinger viser at ulempen med slike økonomiske insentiver er at de som av ulike årsaker ikke er i stand til å oppfylle kravet om selvforsørgelse vil miste muligheten til å få permanent opphold. Vedvarende midlertidighet – og utsikter til at man kanskje aldri vil få tilgangen til rettighetene som permanent opphold innebærer – synes å være en kilde til utrygghet og manglende framtidstro.

10.6 Skeiv kjærlighet og migrasjon

Flere av informantene har innvandret til Norge for å kunne leve sammen med partneren sin, og de fleste av disse har søkt om familieinnvandring på grunn av ekteskap. I Norge har skeive hatt mulighet til å gifte seg siden 2009, og før den tid kunne man også søke om familieinnvandring på grunn av partnerskap. De fleste land i verden tillater imidlertid ikke at skeive formaliserer sine parforhold, og dermed er det heller ikke mulig å søke om familieinnvandring der. Flere informanter fortalte at de hadde valgt å bo sammen i Norge fordi dette i realiteten var det eneste stedet de hadde mulighet til å gifte seg, søke familieinnvandring og leve sammen. Som én informant fortalte: «Hvis vi ville fortsette, så måtte vi gifte oss. Vi kunne ikke gjøre det i mitt hjemland. Vi kunne bare gjøre det i Norge. Så vi måtte dra til Norge. Vi giftet oss, og søkte om oppholdstillatelse».

Selv om disse formelle rettighetene er på plass i Norge oppstår det også hindre og utfordringer i møte med andre lands regelverk og praksis. Ettersom de fleste skeive ikke kan gifte seg i hjemlandet eller i annet tredjeland, må man søke om såkalt forlovelsesvisum for så å gifte seg i Norge. For å søke om en slik tillatelse må hjemlandets myndigheter skrive ut en såkalt «ugifteattest». En informant fortalte:

Vi oppsøkte ekteskapsavdelingen på et offentlig kontor. Vi måtte skaffe oss en attest på at vi ikke allerede var gift med noen. Kvinnen i skranken spurte meg om min partners papirer og pass. Jeg gav henne passet, og hun bare så på meg. Hun skrev ned navnet og stoppet opp litt. Hun oppførte seg som om hun drev på med noe, snakket med noen. Og selvfølgelig var det folk i køen som begynte å stirre på oss. Så sa hun, «vel, jeg skrev ingenting om henne, men jeg tror det går greit». Du kan fylle det ut selv. Hun ydmyket oss ikke, hun bare visste ikke hva hun skulle gjøre. Hun var hyggelig, så det var positivt, Men hun visste ikke hva hun skulle gjøre.

Informanten måtte vise fram partnerens pass for å få ugifteattesten, og selv om hjemlandet ikke tillater ekteskap mellom personer av samme kjønn så fikk de den nødvendige attesten. Eksempelet illustrerer imidlertid at den dokumentasjonen som kreves i familieinnvandringssaker kan by på særlige utfordringer for skeive. I dette tilfellet fikk ikke

normbruddet andre konsekvenser enn at informanten ble stirret på og snakket om, men det synes å være grunn til å spørre om hvor vidt det i andre tilfeller vil kunne være umulig å fremskaffe den nødvendige dokumentasjonen og at forsøk på å innhente dokumentasjon kan være risikofylt. Andre informanter fortalte at det i praksis var umulig å få visum, og dermed også forlovelsesvisum, for personer fra en rekke land. Avslagsraten er svært høy for noen land, og norske myndigheter har også blitt kritisert for en streng visumpraksis hvor der legges for lite vekt på individuelle vurderinger (Woon 2007).

Det er også mulig å søke om familieinnvandring på grunn av samboerskap, og på denne måten kan man i prinsippet få tilgang til familieinnvandring selv om man ikke har hatt mulighet til å gifte seg. Vilklårene for dette er at man kan dokumentere at man har et etablert forhold og at man har bodd sammen i to år. I et av gruppeintervjuene kom spørsmålet om familieinnvandring opp og en av informantene påpekte: «Skeive forhold er ikke anerkjent som allerede etablerte forhold, fordi du kan ikke bevise at du har bodd sammen». Han mente at blant de han kjente til var det bare om lag 1 av 60 som hadde fått familieinnvandring med sin partner. Som vi også har beskrevet tidligere i denne rapporten, er det mange innvandrere som kommer fra land hvor det er umulig å leve åpen som skeiv. Dermed blir det også umulig å bevise at man har et etablert forhold til en partner. Man kan ikke bo sammen, ta bilder eller fremskaffe annen dokumentasjon, påpekte en informant. Informanten visste også om mange partnere som var blitt sendt av UNHCR til forskjellige land selv om de hadde vært åpne om at de var skeive og hadde et forhold. Én av informantene slo fast: «Folk skilles fra hverandre gjennom flyktninglovgivingen på mange måter».

I tillegg til et formelt gyldig ekteskap, er der to andre sentrale vilkår for familieinnvandring. For det første må ekteskapet være «reelt» og for det andre må den av partene som bor i Norge oppfylle et krav om økonomisk underhold (Eggebo 2013a, b). Når det gjelder kravet om et reelt ekteskap vurderer utlendingsmyndighetene blant annet aldersforskjell, felles språk, hvor mye kontakt man har hatt med hverandre før man giftet seg, og kunnskapen søkerne har om hverandre. De skeive som ble intervjuet i forbindelse med prosjektet «The Regulation of family migration to Norway» (Eggebo 2013b) fortalte om de samme søknadsprosedyrene og kontrollmekanismene som heteroparene, og gjorde seg tilsvarende refleksjoner om hva som gjør et ekteskap «reelt». Kravet til økonomisk underhold innebærer per dags dato at den partneren som bor i Norge må dokumentere inntekt på om lag 250.000 kroner både i 2017 og 2018. I tillegg kan man ikke ha mottatt sosialhjelp de siste 12 månedene. Kravet har samme formål og liknende utforming som inntektskravet for permanent opphold. Flere av informantene i dette prosjektet omtalte underholdskravet som en utfordring i søknadsprosessen og et hinder for å kunne leve sammen med partneren. Særlig flyktningene opplevde det som en nesten uoverkommelig barriere. UDIs statistikk har vist at underholdskravet er den vanligste grunnen til avslag på søknader om familieinnvandring (Eggebo 2013b).

Ikke alle som innvandrer til Norge på grunn av partneren søker om ekteskapsinnvandring. En av informantene hadde valgt å heller søke om studenttillatelse. Hun begrunnet dette med at en studenttillatelse gjorde det mulig med et prøveår i Norge for å finne ut om hun faktisk kunne trives og bli integrert i Norge. Hun fortalte:

Jeg har gjort store anstrengelser for å komme meg hit. Jeg hadde intervju med UDI sine representanter i hjemlandet mitt. Jeg ble forhørt, og det var vanskelig. De ville vite om forholdet vårt. Det var vanskelige spørsmål. De spurte om jeg ønsket å bli i Norge. Jeg var nødt til å underspile viktigheten av forholdet vårt og si at jeg skulle studere og se om jeg kunne integrere meg og få et forfeste i Norge.

I motsetning til dem som søker om ekteskapsinnvandring som må dokumentere at ekteskapet er reelt og understreke hvor viktig forholdet er, måtte denne informanten underspile betydningen av forholdet og fremheve at hun ikke nødvendigvis ønsket å bli i Norge. Dette for ikke å bli mistenkt for å forsøke å omgå regelverket for familieinnvandring ved å søke om studenttillatelse. Ulike tillatelser innebærer ulike krav og vilkår som søkerne må tilpasse seg. De administrative kategoriene – som flyktning, familieinnvandring, student og arbeidsinnvandrer – sammenfaller ikke nødvendigvis folk sine levde liv og motiv for å komme. Som vi også har vært inne på tidligere er det informanter som opplever å ha flyktet fra hjemlandet og anser det som utrygt å dra tilbake, men som har søkt og fått opphold som arbeidsinnvandrer.

10.7 Et familieliv i Norge

Noen av informantene var gift, og noen hadde også barn i Norge. En av informantene, som i sin tid hadde kommet hit på et annet grunnlag enn familieinnvandring med en partner av samme kjønn, hadde nå bodd over ti år i Norge. Hun bodde nå sammen med partneren og fortalte dette på spørsmål om livet i Norge:

Frem til nå har vi ikke hatt noen problemer med å bo her. Ikke noe diskriminering. For eksempel, da vi møtte læreren til barnet vårt så var det ikke noe problem at vi var to foreldre av samme kjønn. Ikke noe problem, ikke noe diskriminering. Det er bedre enn i [hjemlandet]. (...) Problemene våre er der hjemme. Ikke migrasjon, migrasjonen er en måte å legalisere vårt forhold.

I likhet med flere andre fortalte denne informanten om Norge som en positiv kontrast til hjemlandet, et land med lovgivning som verker kriminaliserer eller anerkjenner likekjønnsforhold, når det gjelder muligheten for å leve skeive liv. Som det framgår av sitatet fortalte hun at hun ikke har opplevd diskriminering i Norge, og hun eksemplifiserte homotoleranse i Norge med å fortelle om deres positive møte med barnets lærer. Videre er Norge et sted hvor hun har tilgang til viktige formelle rettigheter slik som ekteskap. Også mange av de andre informantene beskriver at de føler seg trygge i Norge, og at de opplever at formelle rettigheter og generell trygghet gir dem grunnlaget for å leve slik de ønsker.

Flere av informantene fortalte om at ekteskap og familieliv i Norge var noe de drømte om. En informant fortalte om hvordan hen hadde drømt om og sett for seg bryllupet hen og partneren aldri kunne ha i hjemlandet:

I arabiske land aksepterer de ikke at to menn gifter seg. Vi har vært gift siden 1989, men uten papirer. Til slutt inngikk vi et formelt ekteskap i Norge. Men vi hadde ikke råd til bryllup – å ha en virkelig fest. Det er derfor hun vil skille seg! (latter) Jeg ønsker meg en hvit dress og å komme i avisa. Det er det jeg har drømt om og trodd vi skulle få her. Men vi inngikk ekteskap på tinghuset med flyktningkonsulenten som forlover. Det var ikke slik vi hadde forventet.

Det informanten fortalte er at selv om de er glade for å ha mulighet til å formalisere relasjonen også på papiret, er de skuffet over å ikke kunne ha et ordentlig bryllup. Andre fortalte om ekteskap, samliv og barn som noe de håpet at fremtiden ville bringe. Under ett av intervjuene, for eksempel, dreide samtalen inn på muligheten til å få barn. Intervjueren fortalte at lesbiske kvinner har rett til assistert befruktning. Informantene var ikke kjent med dette og ble svært glade for å høre om muligheten til å få felles barn. De hadde flere spørsmål når det gjelder vilkårene for assistert befruktning og intervjueren lovet å undersøke nærmere hvilke retningslinjer og vilkår som finnes. Også i et annet intervju kom spørsmålet om barn opp, informantene lurte på om det ville være mulig med stebarnsadoptsjon. Vi undersøkte disse problemstillingene nærmere og erfarte at det var svært vanskelig å finne ut hvilken betydning statsborgerskapet og oppholdsstatusen til barnet, den biologiske forelderen og den som søker om foreldreskap, har for søknaden. Vi syntes også det var vanskelig å finne ut om oppholdsstatus legger begrensninger på lesbiske kvinners rett til assistert befruktning. Vi konkluderte med at det var vanskelig å finne tydelig og tilgjengelig informasjon på engelsk som kan si noe om hvilke muligheter skeive med innvandrerbakgrunn har til å få barn i Norge gjennom adopsjon og gjennom assistert befruktning.

10.8 Oppsummering

De av informantene som har kommet som flyktninger forteller om dels store utfordringer med både asylsystem, mottak, og integrering, herunder bosetting og introduksjonsprogram. For det første er åpenhet i asylsøkerfasen en utfordring. Noen av våre informanter var ikke klar over at opplysninger om seksuell orientering eller kjønnsidentitet kunne ha betydning for asylsøknaden deres da de søkte asyl, eller de følte ikke at de kunne være åpne om dette i asylintervjuet. Det fremstår nødvendig at asylsøkere får tydelig beskjed om at informasjon om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk kan være viktig i asylintervjuet. Det kan videre være verdt å være oppmerksom på at skeive ikke ønsker å oppgi denne typen informasjon dersom man frykter at informasjonen kommer ut, eksempelvis via tolk med samme landbakgrunn. I tillegg fortalte flere informanter at de har måttet holde tilbake informasjon om seksuell orientering og kjønnsidentitet fordi politi eller UDI har spurt om dette mens familiemedlemmer eller andre med samme landbakgrunn har vært til stede. Denne praksisen utgjør åpenbart en risiko for våre informanter.

En annen problemstilling som flere av informantene pekte på, var måten reglene for familiegjenforening diskriminerer skeive. Et åpenbart problem for mange skeive er at likekjønnsekteskap i mange land ikke er mulig. For personer fra land der likekjønnskjærlighet er straffbart og ikke anerkjent, er det dessuten umulig å kunne ha og dokumentere et to års samboerskap før ankomst til Norge. I tillegg er det for mange heller ikke mulig å skaffe såkalt forlovelsesvisum. Videre er en forutsetning for familiegjenforening (med unntak av flyktninger som allerede har et etablert familieliv) at man tjener om lag 250.000 kroner inneværende og foregående år. Det fremstår ikke som om regelverket som regulerer familiegjenforening i Norge tar høyde for de ulike utfordringene skeive par står ovenfor. Effekten er dermed at familiegjenforening i praksis fremstår som så godt som umulig for mange av våre informanter.

Videre beskriver informantene skuffelse knyttet til at forventninger til livet i Norge ikke blir innfridd. Som skeive hadde de forventet rettigheter, og som flyktninger forteller de som en forventning om beskyttelse, men også om å lære språket, gå skole, bo, arbeide og bli en del av samfunnet. Forventningene (og skuffelsen knyttet til dem) handler slik vi forstår det om at kjønn og seksualitet konkret virker sammen med flyktningstatusen. Forventningen om å kunne få barn (blant mannlige par), eller forventningen om kjønnsbekreftende behandling blant transpersoner, blir ikke innfridd. I tillegg forteller informanter at de forventet å kunne være åpne, men kjapt innser at det blir vanskelig. Deres sosiale nettverk er primært de samme menneskene de flyktet fra, for å si det med ordene til en av informantene. For noen av dem innebærer dette å føle seg isolert og stigmatisert. Noen utsettes også for mobbing og diskriminering på mottak eller i introduksjonsprogram, og forteller om konkrete episoder. For enkelte er dette så alvorlig at de velger å slutte.

I sin avhandling om regulering av familieinnvandring til Norge har Helga Eggebø (2013b) beskrevet hva som skjer når kjærlighet og parforhold møter statens landegrenser: Det som i utgangspunktet er et dypt personlig og privat valg, nemlig valg av samlivspartner, blir en statlig affære når det er snakk om at noen ønsker å flytte til Norge fra et annet land. Kjærlighet på tvers av landegrensene står i et spenningsfelt mellom to motstridende utviklingstendenser: Når det gjelder familie og ekteskap har det norske samfunnet, både lovverket og normene, endret seg i retning av økt liberalisering. Den kjønnsnøytrale ekteskapsloven er et tydelig eksempel. Når det gjelder innvandring, derimot, er hovedtendensen økt regulering og innstramning. Mens ekteskap, samliv, kjærlighet og sex blir oppfattet som et privat spørsmål bestemt av frie og individuelle valg, så er innvandringskontroll så til de grader et spørsmål av stor nasjonal og politisk interesse (Eggebø 2013b).

De færreste kommer fra land som tillater ekteskap mellom personer av samme kjønn, og det faktum at man i Norge har mulighet til å gifte seg tematiseres av flere. Det familierettslige lovverket som regulerer ekteskap samvirker med utlendingsretten. Tilgangen til å formalisere samlivet gjennom partnerskap eller ekteskap er en forutsetning for å kunne søke om familieinnvandring. Skeive migranter møter noen særlige utfordringer i møte med innvandringskontrollen, fordi mange opplever at deres samliv, kjærlighet og seksuelle orientering må holdes skjult i hjemlandet og at det ikke er mulig å formalisere skeive relasjoner. Det er gjort noe forskning på hvilke utfordringer skeive møter når de søker om beskyttelse på grunn av kjønn og seksuell orientering, når de har levd et liv i skjul og så må dokumentere at de er skeive. Når det gjelder skeive familieinnvandrere derimot, finnes det så godt som ingen forskning. Hva skjer når skeiv kjærlighet møter statens grenser? Det er et viktig spørsmål å undersøke nærmere i videre forskning. Fra myndighetenes side er det viktig å være oppmerksom på de særskilte utfordringene skeive møter ved statens grenser slik at man unngår at tilsynelatende nøytrale lover og regler medfører indirekte diskriminering.

Det er viktig at skeive med innvandrerbakgrunn har tilgang til informasjon om hvilke muligheter og begrensninger som finnes i Norge når det gjelder muligheten til å leve et skeivt familieliv. Det kunne vært en fordel dersom UDI utarbeidet målrettet informasjon om familieinnvandring for skeive. Det er viktig å kommunisere at dette er en juridisk rettighet som skeive i Norge har, hvilken dokumentasjon som kreves, og hvordan skeive kan fremskaffe den informasjonen som trengs gitt at familielivet ikke er sosialt eller legalt

akseptert i deres hjemland. Det er også viktig at Helsedirektoratet og Bufdir utarbeider tilgjengelig og målrettet informasjon for skeive med innvandrerbakgrunn om stebarnsadoptsjon, det å bli fosterforeldre og assistert befruktning. Rettighetsinformasjon er en forutsetning for at enkeltindivider skal få reell tilgang til de rettighetene man har etter loven.

11 Konklusjon

Denne rapporten er basert på funn fra et forskningsprosjekt om levekår blant skeive med innvandrerbakgrunn, hvor vi har innhentet både kvalitative og kvantitative data. For det første har vi gjennomført en nettbasert spørreundersøkelse rettet mot skeive med innvandrerbakgrunn. Denne undersøkelsen er basert på selvrekruttering og er dermed ikke statistisk representativ. 251 personer svarte på undersøkelsen. For det andre har vi gjennomført en intervjuundersøkelse hvor vi har snakket med 41 skeive med innvandrerbakgrunn i alderen 16 til 61 år. Studien omfatter lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner med bakgrunn fra en rekke ulike land i verden, bosatt på forskjellige steder i Norge. Formålet med studien har vært å gi innsikt i hvordan ulike diskriminerende strukturer og praksiser samvirker, noe som er et viktig grunnlag for å bedre levekårene til utsatte grupper.

Analysene fra dette prosjektet er basert på et omfattende datamateriale som gir et bredt bilde av levekårene til skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Selv om undersøkelsen ikke er statistisk representativ, har vi lyktes med å rekruttere et høyt antall deltakere som representerer et stort mangfold langs en rekke ulike variabler. Vi mener det er grunn til å tro at funnene gir generell innsikt i levekårene blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Vi oppsummerer hovedfunnene i rapporten under seks overskrifter, med hovedfunn i kulepunkter og en nærmere diskusjon av disse hovedfunnene under.

11.1 Diskriminering og marginalisering

- Skeive med innvandrerbakgrunn i Norge er sårbare for flere former for diskriminering og marginalisering. Diskriminering og marginalisering skjer for det første på grunn av innvandrerbakgrunn og for det andre fordi man bryter normer for kjønn og seksualitet. Dessuten virker også disse to diskrimineringsgrunnlagene sammen, og er relatert til andre former for sosial ulikhet, som økonomi, sosial status, oppholdsstatus og helse.
- Deltagerne rapporterer om diskriminering og rasisme i skeive miljø. Selv om skeive miljø ikke nødvendigvis er verre enn majoritetsmiljøene, kan det være ekstra sårt og problematisk å oppleve rasisme der man har en særlig forventning om tilhørighet.
- Deltagerne rapporterer også om diskriminering, trakassering og hatkriminalitet basert på etnisitet, språk, hudfarge, religion, landbakgrunn, oppholdsstatus eller en kombinasjon, på arenaer som arbeidsmarkedet, boligmarkedet, i introduksjonsprogrammet, i møte med helsevesenet, under utdanning, og i det offentlige rommet.
- Diskriminering og marginalisering ser ut til å ramme skeive flyktninger særlig hardt.

Et hovedfunn fra denne undersøkelsen er at skeive med innvandrerbakgrunn i Norge er sårbare for flere former for diskriminering og marginalisering. Både det kvalitative og det kvantitative datamaterialet dokumenterer at deltakerne opplever diskriminering og avmakt på grunn av innvandrerbakgrunn, nærmere bestemt etnisitet, språk, hudfarge, religion, landbakgrunn, oppholdsstatus eller en kombinasjon. Deltakerne i dette prosjektet rapporterte om slik diskriminering på en rekke ulike samfunnsarenaer, herunder

arbeidsmarkedet, boligmarkedet, utesteder, datingplattformer på internett, i sosiale nettverk, i utdanning, i introduksjonsprogrammet, i møte med helsevesenet og i det offentlige rommet i form av hatkriminalitet og politikontroll. Mye av denne diskrimineringen rammer på grunn av innvandrerbakgrunn og synes ikke å være knyttet til at man er skeiv. Særlig alvorlig kan det være at mange av deltakerne i prosjektet rapporterer om rasisme og diskriminering i skeive miljøer. Det er flere som oppfatter skeive miljøer som mer ekskluderende på grunn av innvandrerbakgrunn, enn de som oppfatter skoler og arbeidsplasser som ekskluderende med utgangspunkt i innvandrerbakgrunn. Dette betyr ikke nødvendigvis at skeive er spesielt rasistiske, men kan også tenkes å bety at det er særlig sårt å bli utsatt for rasisme eller diskriminering på steder hvor man forventer tilhørighet.

Skeive med innvandrerbakgrunn risikerer også å bli rammet av marginalisering og diskriminering fordi de bryter med normer for kjønn og seksuell orientering. Mange av informantene i intervjuundersøkelsen fortalte inngående om slike erfaringer fra barndommen og i hjemlandet. Flere rapporterte også om diskrimineringserfaringer i møte med det norske majoritetssamfunnet. For mange av deltakerne kommer homonegativisme særlig til uttrykk blant personer med samme landbakgrunn som dem selv. Spørreundersøkelsen viser at de som kommer fra et land som ikke anerkjenner likekjønnskjærlighet, opplever miljøer med personer med samme landbakgrunn som ekskluderende på grunn av at man bryter med normer for kjønn og seksualitet. Dette sammenfaller i stor grad med dem som oppgir at foreldrene har tilhørighet til Islam. Også i intervjuundersøkelsen kommer det tydelig fram at mange har erfaringer med homonegativisme og trakassering blant personer med bakgrunn fra Midtøsten og Øst-Afrika, noe som medfører belastninger i hverdagslivet og begrenser muligheten til å leve åpent som skeiv.

Deltakerne rapporterte også om marginaliseringsprosesser der innvandrerbakgrunn samvirker med kjønn og seksuell orientering, og skaper problemer og utfordringer som er særskilte for akkurat denne gruppa. Det er for eksempel et betydelig antall som rapporterte om uønsket seksuell oppmerksomhet på grunn av hudfarge. Et viktig poeng er dessuten at kombinasjonen av homonegativisme blant personer med samme landbakgrunn som en selv og rasisme i skeive miljøer, fører til at noen ikke tar sjansen på å leve åpent. Man er dermed sårbar for sosial marginalisering og isolasjon. Et annet poeng er at stereotype forestillinger om muslimer og folk fra Midtøsten får noen paradoksale konsekvenser for noen grupper skeive med innvandrerbakgrunn. Det antas gjerne at personer fra Midtøsten og/eller muslimer nødvendigvis er homofobe og at det ikke er mulig å være skeiv dersom man har slik bakgrunn. Slike antakelser fører til at noen opplever å bli utestengt og ekskludert, eksempelvis fra skeive utesteder og datingarenaer. Bilde av den homofobe araberer rammer også dem som selv er skeive, og noen opplever på denne bakgrunnen å bli blokkert eller rett og slett ikke trodd når man sier man er skeiv. Disse antakelsene, mistroen og krav om forklaring kan i seg selv være en belastning. Slike stereotypier og forestillinger kan også gjøre det vanskelig å snakke om reelle problemer, fordi man da forsterker og reproducerer de fordommene man selv så ofte møtes med.

I tillegg samvirker de to diskrimineringsdimensjonene som står i fokus i dette prosjektet – innvandrerbakgrunn og seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk – med andre former for sosial ulikhet, som økonomi, sosial status og helse. Dette var særlig tydelig blant

informantene med kort botid, oftest flyktninger. Når det gjelder diskriminering på boligmarkedet og arbeidsmarkedet tyder intervjuundersøkelsen på at flyktninger rammes særlig hardt. En del flyktninger fortalte for eksempel om alvorlige traumer og psykiske helseplager. Videre er skeive flyktninger i en vanskelig økonomisk situasjon som gjør at de for eksempel ikke har tilgang til privat kjønnsbekreftende behandling dersom de blir avvist i det offentlige behandlingssystemet. Flere av flyktningene fortalte også om redsel og uro knyttet til usikker oppholdsstatus, og vanskelig tilgang til både familieinnvandring og permanent oppholdstillatelse på grunn av høye inntektskrav. På den andre siden var de av deltakerne som har kommet til Norge som arbeidsinnvandrere stort sett høyt utdannede personer som var i jobb på intervjutidspunktet. Ingen av dem fortalte om diskrimineringserfaringer på arbeidsmarkedet. Blant dem som er vokst opp i Norge og de som har kommet til Norge på grunn av familieinnvandring er det noen fortellinger om diskriminering på arbeidsmarkedet, men dette er betydelig mindre fremtredende enn blant de med flyktningbakgrunn.

11.2 Barndom, oppvekst og åpenhet

- Å bryte med normer for kjønn og seksualitet kan innebære å vokse opp med sosiale sanksjoner fra sine nærmeste og på andre arenaer. I intervjuundersøkelsen var det særlig de som har bakgrunn fra land som ikke anerkjenner likekjønnspar som fortalte om negative sanksjoner og frykt.
- Mange av respondentene i spørreundersøkelsen oppga at de opplever sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet som berikende. Sammenlignet med funnene i andre levekårsundersøkelser blant skeive er det likevel flere som oppgir at de opplever det som belastende.
- Flere av informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om å vokse opp med en sterk følelse av annerledeshet på grunn av kjønn og seksuell orientering. De som har vokst opp i Norge fortalte også at det har vært krevende å bryte med normen om å være hvit og ha etnisk norsk bakgrunn. Likevel kan annerledeshet oppleves berikende ved at man får tilgang til andre fellesskap og nettverk.
- De fleste av deltakerne rapporterte å ha liten religiøs tilknytning, men for de som har det kan det oppleves krevende å forene en religiøs og en skeiv identitet.
- Mange fortalte også om krevende vurderinger rundt åpenhet, hvor åpenhet utgjorde en potensiell risiko for informantene. Det er grunn til å stille spørsmålsteget ved om sammenhengen mellom åpenhet og god helse er like sterk for skeive med innvandrerbakgrunn som for andre skeive i Norge.

I informantenes fortellinger om barndom og oppvekst er det å være annerledes et gjennomgangstema. Flere fortalte at de i barndommen hadde oppfattet seg selv som annerledes, og at omgivelsene hadde utsatt dem for negative sanksjoner fordi de brøt med normer for kjønn og seksuell orientering. For de av informantene som hadde vokst opp i Norge handlet denne annerledesheten også om å bryte med normen om å være hvit og ha etnisk norsk bakgrunn. Noen fortalte at de ikke ønsket å være annerledes og tilpasset seg omgivelsenes forventninger. Andre fortalte at de har opplevd annerledeshet som en berikelse, fordi det kan gi tilhørighet til andre sosiale fellesskap enn majoriteten. Noen av informantene fortalte om hvordan en skeiv identitet potensielt kan komme i konflikt med religiøs eller etnisk identitet, og at dette kan gjøre prosessen med å erkjenne at man er skeiv

særlig vanskelig. For noen syntes det mulig å forene sin religiøse identitet med det å være skeiv gjennom en tolkning av religion som åpner opp for likekjønnskjærlighet. For andre har det vært nødvendig å bryte med den religiøse identiteten for å kunne forstå og anerkjenne seg selv som skeiv. Når det gjelder religion må det påpekes at de fleste respondentene i spørreundersøkelsen oppga å ha liten eller ingen tilhørighet til noen religion.

Tidligere forskning har vist at åpenhet om seksuell orientering er forbundet med god helse og at det å leve skjult har negative konsekvenser for livskvaliteten. De fleste av respondentene i spørreundersøkelsen rapporterte om et i hovedsak positivt forhold til egen seksuell orientering og kjønnsidentitet, men over halvparten svarte også at de i noen eller stor grad oppfatter det som en belastning å være skeiv. Det må også påpekes at en høyere andel enn i tilsvarende undersøkelser blant den skeive befolkningen for øvrig oppga at de i blant skammer seg over sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet. Blant respondentene i spørreundersøkelsen svarte over halvparten at de er åpne om sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet overfor den indre krets av familie og venner, mens under halvparten er åpne for mer perifere personer. Flertallet er fornøyd med sin grad av åpenhet om seksuell orientering og kjønnsidentitet, men et stort mindretall skulle også ønske at de var mer åpne. Av intervjuundersøkelsen fremgår det tydelig at flere vurderte det slik at åpenhet om seksuell orientering og kjønnsidentitet har en høy pris. Noen fortalte at de ikke kunne ta sjansen på å være åpne, fordi de da ville risikere å bli avvist av familien og personer fra samme land som dem selv. All den tid dette var det eneste nettverket de hadde var ikke åpenhet et alternativ. Flere fortalte at de opplevde det som en belastning å ikke være åpen, mens andre så ut til å leve godt med dette. Uansett var det i flere tilfeller slik at åpenhet hadde en for høy pris. På denne bakgrunnen mener vi det er grunn til å stille spørsmålsteget ved om sammenhengen mellom åpenhet og god helse er like sterk for skeive med innvandrerbakgrunn som for andre skeive i Norge. Vi har ikke et stort nok datamateriale til å avdekke korrelasjoner mellom åpenhet og helse kontrollert for andre variabler, men de kvalitative dataene tyder på at flere vurderer det slik at det å være åpen i flere sammenhenger ville vært skadelig for dem. Det er derfor ikke gitt at åpenhet beskytter mot uhelse for alle i denne gruppen. Dessuten er det et spørsmål om i hvilke situasjoner man må være åpen og overfor hvem, for å definere seg som åpen. Av spørreundersøkelsen går det frem at under halvparten er åpne overfor perifere kontakter, men at flertallet likevel er fornøyd med sin grad av åpenhet.

11.3 Sosialt nettverk, eksklusjon og tilhørighet

- Inklusjon og tilhørighet på en eller flere arenaer er viktig. Migrasjonsprosessen, kombinert med det å bryte med normer for kjønn og seksualitet, gjør at skeive med innvandrerbakgrunn er i en særlig sårbar situasjon.
- Selv om et flertall har regelmessig kontakt med familie og venner, føler også de fleste seg ofte eller av og til ensomme.
- Organisasjoner som Skeiv Verden og personer som tilhører miljøer med skeive med innvandrerbakgrunn kan være svært viktige, særlig for de med kort botid.

I vårt datamateriale har vi avdekket mekanismer som bidrar til eksklusjon og isolasjon på den ene siden og hva som bidrar til inkludering og tilhørighet på den andre siden. Noen informanter fortalte først og fremst om eksklusjon og en sterk følelse av isolasjon. Andre

informanter vektla gode relasjoner og samhold på en rekke ulike arenaer. Hovedbildet synes å være at inklusjon og tilhørighet på én eller flere arenaer er avgjørende for å leve gode liv. De fleste av deltakerne i dette prosjektet har emigrert fra hjemlandet og flyttet langt bort fra sin familie, venner og nettverk, noen ganske nylig. Migrasjonsprosessen og det å bryte med normer for kjønn og seksualitet bidrar på ulike måter til at mange av informantene er sårbare for eksklusjon og isolasjon på mange arenaer, og da er det særlig kritisk at det finnes arenaer og mennesker som oppleves som trygge og inkluderende. Spørsmålet om hvordan man etablerer nye nettverk, hvilke muligheter og begrensninger man møter her, og hvordan og i hvilken grad man holder kontakten med familie og venner i andre land, er derfor sentralt i mange av intervjuene. Data fra spørreundersøkelsen viser at flertallet har jevnlig kontakt med sin nærmeste krets, men at et flertall også ofte eller av og til føler seg ensomme. Som vi har vært inne på er det mange respondenter i spørreundersøkelsen som oppfatter skeive miljøer og miljøer bestående av personer med samme landbakgrunn som dem selv som ekskluderende. De som av ulike grunner verken har familie, nære venner eller partner å støtte seg på i hverdagen, vil være utsatt for ensomhet og isolasjon. For en del av informantene som er i en slik situasjon er Skeiv Verden avgjørende. Flere fortalte at organisasjonen og personer i dette nettverket er deres eneste venner og praktiske støtte i livet. Dette gjelder kanskje særlig for de enslige mindreårige asylsøkerne og noen av de voksne med flyktningbakgrunn, som har svært få andre relasjoner og nettverk tilgjengelig. Det er også av stor betydning at andre nettverk og sosiale arenaer, som organisasjoner og religiøse trossamfunn, er åpne og inkluderende når det gjelder kjønn, seksuell orientering, kjønnsidentitet og innvandrerbakgrunn. Det er også viktig å poengtere at deltakerne i intervjuundersøkelsen også fortalte om støtte, lojalitet og tilhørighet blant sin nærmeste familie, og om relasjoner som opprettholdes over på tvers av geografiske avstander. Flere fortalte om tilhørighet i skeive organisasjoner og nettverk, blant folk med samme landbakgrunn og/eller innvandrerbakgrunn, og om andre sosiale arenaer som hadde stor betydning og verdi i deres liv. De fleste historiene om eksklusjon har sin parallell i historier om inklusjon og tilhørighet på de samme arenaene.

11.4 Helse, vold og overgrep

- Selv om de fleste respondentene i spørreundersøkelsen vurderte sin egen helse som svært god eller ganske god (76 prosent), oppga 26 prosent å ha en psykisk lidelse som nedsetter funksjoner i hverdagen.
- 58 prosent oppga at de har hatt selvmordstanker, og 22 prosent svarte bekreftende på at de hadde forsøkt å ta sitt eget liv.
- Transpersoner opplevde særlige utfordringer i møte med primær- og spesialisthelsetjenesten og da særlig i tilknytning til kjønnsbekreftende behandling.
- 25 prosent oppga å ha blitt utsatt for voldtekt, og 45 prosent at de hadde blitt presset til seksuelle handlinger.
- Flere fortalte at de selv eller andre så på det å være skeiv som en konsekvens av seksuelle overgrep. Denne forklaringsmodellen ser ut til å sirkulere på tvers av en rekke ulike geografiske og sosiale kontekster.

De fleste respondentene i utvalget oppgir at de har god helse, er fornøyde med livet og har høy grad av tilfredshet med helsetjenester de har mottatt. Samtidig er det en relativt stor andel som oppgir å ha lav tilfredshet med livet, psykiske helseplager som nedsetter deres

funksjoner i dagliglivet samt selvmordstanker og selvmordsforsøk. Høy forekomst av psykiske helseutfordringer i vårt utvalg er ikke overraskende all den tid tidligere undersøkelser har vist at både lhb-personer (Anderssen og Malterud 2013) og personer med innvandrerbakgrunn (Vrålstad og Wiggen 2017) er noe mer utsatt for psykiske helseplager, og at lhbt-personer er overrepresentert når det gjelder selvmordstanker og selvmordsforsøk. I de kvalitative intervjuene var det flere informanter som fortalte om alvorlige traumatiske hendelser i barndommen og tidlig voksenliv, på flukt og i Norge, og det kom fram at dette gjerne fikk alvorlige negative konsekvenser i form av psykiske helseplager og selvmordstanker, men også fysiske skader og smerter. Mange av disse uttrykte et behov for psykisk og fysisk helsehjelp, og ikke alle har fått dekket dette behovet.

Et annet sentralt tema i intervjuundersøkelsen var kjønnsbekreftende behandling. Noen av transpersonene opplevde et slikt tilbud som helt avgjørende for deres livskvalitet, og de fortalte om manglende eller utilfredsstillende tilbud. Dette bildet stemmer overens med hva tidligere forskning har vist om helsetilbud for transpersoner i Norge, men noen av våre informanter opplevde i tillegg begrensninger i spesialisthelsetilbudet på grunn av kravet om varig opphold. Materialet vårt gir også noen indikasjoner på hva som er viktig i møte mellom pasient og behandler. For det første er det avgjørende å ha reell tilgang til helsehjelp. For det andre er det i møte med helsepersonell viktig å bli møtt med forståelse, bekreftelse og anerkjennelse, samt nødvendig kompetanse. Gode lavterskeltilbud i form av helsesøster og fastlege kan være svært avgjørende for helse og livskvalitet.

Blant respondentene i spørreundersøkelsen oppga 25 prosent at de hadde blitt utsatt for voldtekt (tvunget til seksuelle handlinger mot sin vilje), og 45 prosent at de hadde opplevd å bli presset til seksuelle handlinger. Dette er høye tall sammenlignet med befolkningen for øvrig. Mange av informantene i intervjuundersøkelsen fortalte om seksualisert vold i barndommen, i voksen alder, og gjentatte overgrepserfaringer både som barn og voksen. Disse historiene kaster lys over betydningen slike overgrep kan ha for livskvaliteten. De fortalte om følelser av skyld og skam, om å ikke bli trodd når man fortalte om overgrep, om psykiske plager og selvmordsforsøk, samt problematiske møter med både politiet og hjelpeapparatet.

Et viktig funn er at flere fortalte at de selv eller andre så på det å være lesbisk kvinne eller homofil mann som en konsekvens av seksuelle overgrep. Denne forklaringsmodellen ser ut til å sirkulere på tvers av en rekke ulike geografiske og sosiale kontekster, og bidrar til at det å være skeiv fremstår som noe patologisk og avvikende. En bakenforliggende årsak kan tenkes å være at dårlig emosjonelt klima mellom barn og voksne og negative følelser som skyld, skam, angst og lav selvfølelse kan gi økt sårbarhet for overgrep (Myhre med flere 2015: 108). I tillegg til seksuelle overgrep fortalte flere informanter om andre former for vold i nære relasjoner, for eksempel at de som barn var vitne til vold, psykisk vold, økonomisk vold og æresrelatert vold og kontroll. Det kom tydelig fram at flere av informantene bar på vanskelige og traumatiserende voldserfaringer som hadde negative konsekvenser for deres helse og livskvalitet, at de hadde behov for noen å snakke om dette med, men at de ikke nødvendigvis hadde tilgang på slik hjelp. Flere av informantene fortalte om vold de hadde vært utsatt for i det offentlige rommet, og som de mente hadde sammenheng med seksuell orientering, kjønnsidentitet og/eller innvandrerbakgrunn. Informantene fortalte at slike

erfaringer skapte frykt, og datamaterialet viser også at frykten også rammer gruppen som helhet og ikke bare dem som selv har vært utsatt.

11.5 Innvandring og integrering

- Flere forteller om frykt og usikkerhet knyttet til åpenhet om seksuell orientering og kjønnsidentitet i møte med UDI og IMDI. Dette gjaldt særlig de enslige mindreårige.
- Flere var ikke klar over at opplysninger om seksuell orientering eller kjønnsidentitet kunne ha betydning for asylsaken.
- Informantene opplevde inntektskravene som et hinder for muligheten til å leve sammen med partner og for muligheten til den sikkerheten permanent opphold gir.
- Informantene fortalte om dels svært dårlig tilrettelegging og tilpasning på asylmottak.
- Mobbing og trakassering i introduksjonsprogrammet fremstår som et gjennomgående problem.

Møte med norsk innvandringsregulering og integreringspolitikk var et sentralt tema for flere informanter i intervjuundersøkelsen. Både familieinnvandrere og flyktninger fortalte om utfordringer i møte med lovgivning og institusjoner på dette feltet. I asylintervjuer med Utlendingsdirektoratet synes åpenhet å være et vanskelig spørsmål. Flere er redde for å være åpne på grunn av en generell mistro til myndigheter, men også på grunn av bruk av tolk fra samme land eller at familiemedlemmer er til stede i intervjuet. Samtidig er flere redde for å ikke være åpne fordi seksuell orientering potensielt kan være avgjørende for asylsaken, og fordi man frykter at det å skjule slik informasjon kan få negative konsekvenser for dem på et senere tidspunkt. Et annet spørsmål som kom opp når det gjelder innvandringsregulering er det nye inntektskravet for permanent oppholdstillatelse og regelverket for familieinnvandring. Flere påpeker at disse reguleringene er til hinder for å leve sammen med partner, og for å kunne starte et nytt liv i Norge der man kan føle seg trygg på å få bli.

Asylmottak er dessuten et sted flere opplever som utrygt og hvor noen av informantene hadde opplevd å bli utsatt for alvorlige overgrep. De som hadde vært på asylmottak i spredtbygde strøk fortalte i særlig grad om isolasjon og mangel på trygge nettverk og støttespillere. Mobbing og trakassering i introduksjonsprogrammet synes å være et annet gjennomgående problem som det er viktig å adressere.

11.6 Å analysere forskjell i et interseksjonelt perspektiv

- Respondentene i utvalget for dette prosjektet er like på noen måter; de bryter med normer for kjønn og seksualitet, og med normen om å tilhøre den hvite etnisk norske majoriteten. Videre er de unge, urbane, sekulære og har høy utdanning. Samtidig har de svært ulik landbakgrunn, ulik migrasjonserfaring, helse, oppvekstfamilie med mer. Dette gjør at det er vanskelig å si med sikkerhet hva som er årsaken til levekårsutfordringene og diskrimineringen som utvalget rapporterer om.

Dette forskningsprosjektet skriver seg inn i tradisjonen etter Kimberly Crenshaw (1989) som har oppfordret til å fokusere på behovene og problemene til de mest vanskeligstilte

gruppene, det vil si de som risikerer å bli utsatt for flere ulike former for diskriminering og marginalisering. Formålet har vært å undersøke levekår og livskvalitet blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Dette er en gruppe som løper en risiko for å bli utsatt for diskriminering på grunn av etnisitet, hudfarge, religion og landbakgrunn på den ene siden, og seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på den andre siden. Deltakerne i denne studien har dermed en del til felles: På den ene siden bryter de med normer for kjønn og seksualitet, og på den andre siden bryter de med normen om å være hvit, etnisk norsk majoritet. Videre er utvalget relativt ungt, de har stort sett høyere utdanning og de fleste er kommet til Norge i voksen alder. På en rekke andre punkter er deltakerne derimot svært forskjellige. De kommer fra ulike land over hele verden, har ulik religiøs bakgrunn, forskjellig inntekt og utdanningsnivå og ulike kjønn, hudfarger og tilhører ulike innvandringskategorier. Videre har de forskjellig familiebakgrunn, helse og livserfaringer. Dette gjør at det i flere sammenhenger er vanskelig å si hvilke faktorer som er mest avgjørende.

Et spørsmål vi har stilt oss i analysen av materialet er om det er systematiske kjønnsforskjeller. Et gjennomgående poeng er at selv om både menn, kvinner og transpersoner fortalte om stigma og sanksjoner knyttet til det å bryte med normer for kjønn og seksualitet ser det ut til at mannlig feminitet i særlig grad oppleves som stigmatiserende og medfører sosiale sanksjoner. Transpersonene i utvalget fortalte dessuten om en del særlige utfordringer, og da først og fremst behovet for og manglende tilgang til kjønnsbekreftende behandling. I spørreundersøkelsen var det, i de tilfellene vi har undersøkt kjønnsfordelinger, ingen åpenbare systematiske forskjeller. I intervjuundersøkelsen fortalte både menn, kvinner og transpersoner om trakassering, mobbing, psykiske helseplager, seksuelle overgrep og forestillinger om ære. Det var vanskelig å si om forskjeller mellom individuelle erfaringer og fortellinger handler om kjønn, eller snarere er et resultat av andre faktorer som landbakgrunn, oppvekstfamilie, oppholdsstatus, klassebakgrunn eller andre faktorer. Dette er en generell utfordring ved å inkludere mange forskjellskapende dimensjoner og undersøke komplekse sammenhenger, slik ambisjonen gjerne er når man gjør empirisk forskning med utgangspunkt i interseksjonell teori.

12 Forslag til tiltak og videre forskning

I dette kapittelet vil vi presentere noen forslag til tiltak og videre forskning. Disse forslagene er forankret i analysene i rapporten, annen relevant kunnskap, forslag fra relevante utredninger og kunnskapsbidrag og gjeldende lovverk. Vi har valgt å presentere disse forslagene slik at det går tydelig frem hvilke aktører, institusjoner og myndigheter som adresseres, og noen av tiltakene er anbefalt til flere sektorer. Aller først presenterer vi fem hovedanbefalinger:

12.1 Hovedanbefalinger

1. Vi anbefaler at det utvikles en lærebok om kjønn og seksualitetsmangfold for ansatte i førstelinjetjenestene som arbeider med barn og unge. Denne bør også tematisere andre diskrimineringsgrunnlag i sammenheng med kjønn og seksualitetsmangfold. Den bør være kortfattet, praktisk orientert og tilpasset profesjonene.
2. Vi anbefaler at helsetjenestenes kompetanse om kjønn og seksualitetsmangfold styrkes, slik at ansatte får de nødvendige forutsetningene for å yte likeverdige tjenester i møte med skeive.
3. Vi anbefaler en landsdekkende programsatsing for et trygt og inkluderende skolemiljø og mot mobbing og trakassering på grunn av kjønn, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og seksuell orientering. Dette arbeidet må sees i sammenheng med annet antimobbearbeid, herunder antirasisme. Både grunnskole, videregående opplæring og introduksjonsprogrammet må inngå.
4. Vi anbefaler at skeive interesseorganisasjoner får tilstrekkelige ressurser til å etablere og opprettholde sterke lokallag også utenfor de største byene. Skeive organisasjoner og nettverk bør dessuten arbeide aktivt for å motarbeide stereotypier og alle former for diskriminering og ekskludering på grunn av hudfarge, etnisitet, språk, religion og landbakgrunn.
5. Vi anbefaler at regelverk og saksbehandlingspraksis for familieinnvandring tar høyde for skeives situasjon, og at man sørger for at regler som formelt likestiller skeive og streite ikke er indirekte diskriminerende.

12.2 Generelt

- Alle arbeidsgivere, arbeidslivets organisasjoner og offentlige myndigheter må arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å hindre diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og etnisitet, religion, livssyn (samt andre vernede grunnlag), slik man har plikt til etter likestillings- og diskrimineringslovens paragrafer 24-26. Forbud mot diskriminering og plikten til aktivt likestillingsarbeid gjelder også for sammensatt diskriminering. For skeive med innvandrerbakgrunn er dette særlig avgjørende for rettssikkerheten og for like muligheter til samfunnsdeltakelse. Aktivt og systematisk arbeid for å hindre diskriminering krever kompetanse, tydelig plassering av ansvar, og effektiv håndheving. Tidligere utredninger har vist at det aktive likestillingsarbeidet er mangelfullt og at det er nødvendig med betydelige ressurser til veiledning og kompetanse, samt effektiv kontroll for å sikre at loven etterlevs (NOU 2011: 18 ; NOU 2012: 15).

- Alle ansatte i førstelinjetjenester bør ha grunnleggende kompetanse om ulike minoriteters mulige utfordringer, ressurser og behov, herunder skeive og personer med innvandrerbakgrunn. Slik kompetanse må inngå som en del av førstelinjetjenestenes utdanning og kompetanseheving. Det er behov for gode læreverk og tilgjengelige elektroniske ressurser tilpasset de ulike profesjonene.
- Det er særlig viktig å trygge alle barn og unge på at det finnes et mangfold av kjønn og seksualiteter, og at de velger selv hvem de vil være.

12.3 Innvandring og integrering

Disse anbefalingene retter seg særlig mot innvandrings- og integreringsfeltet. Ansvarlige myndigheter for dette feltet er Justisdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Utlendingsdirektoratet og Integrerings- og mangfoldsdirektoratet. Videre adresserer vi alle som jobber på eller i tilknytning til omsorgssenter og asylmottak, med bosetting og i introduksjonsprogrammet for flyktninger.

12.3.1 Ankomst

- Tiltak for personer som tilhører særlig sårbare grupper, inkludert skeive, vil i praksis bare gjelde de som er åpne. Derfor er det viktig at man ved ankomst understreker betydningen av at skeive er åpne overfor hjelpeapparatet.
- Det er viktig at asylsøkere kan ha tillit til den som tolker i asylintervjuet. Funnene våre viser at mange skeive som kommer fra land som ikke anerkjenner likekjønnspar har liten tillit til folk med samme landbakgrunn som dem selv. I en del tilfeller kan det derfor være hensiktsmessig å benytte tolk med annen landbakgrunn, eller benytte anonym telefontolkning. Dessuten er det viktig at tolkene har kjennskap til begreper for kjønn og seksualitetsmangfold på sine respektive språk, og at det så langt som mulig ikke brukes begreper som er nedsettende og støtende.
- Alle asylsøkere bør få informasjon om at opplysninger om kjønn og seksualitet kan ha betydning for asylsaken. Dette gjelder særlig enslige mindreårige. Denne informasjonen må gis på en måte som gjør at de nyankomne det gjelder forstår at det også er trygt å oppgi disse opplysningene, eksempelvis ved å tydeliggjøre taushetsplikt. Direkte spørsmål om kjønn og seksuell orientering kan vurderes inn som standardspørsmål i kartleggingsverktøy for enslige mindreårige.
- Gitt den høye forekomsten av psykiske problemer blant personer med flyktningbakgrunn generelt og skeive spesielt, anbefaler vi at det psykiske helsetilbudet til nyankomne styrkes i form av et lavterskeltilbud som besitter kompetanse på gruppens utfordringer og behov.

12.3.2 Mottak og omsorgssenter

- Det er viktig å tilpasse bosituasjonen for skeive flyktninger i dialog med den det gjelder og sørge for at denne særlig sårbare gruppen ikke utsettes for trakassering og vold.
- Ansatte på mottak må kjenne til såkalte «tiltakskort» og annen informasjon fra UDI som er relevant for lhbti-personer.

- Seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk må tematiseres regelmessig overfor alle enslige mindreårige asylsøkere, og ansatte må være forberedt på individuelle samtaler om kjønn og seksualitet dersom beboere ønsker det.
- Ansatte på omsorgssenter og alle typer mottak må ha en plan for hvordan man håndterer mobbing og trakassering generelt, men også være oppmerksom på at det kan ramme kjønns- og seksualitetsminoriteter i særlig grad.

12.3.3 Bosetting, integrering og familiegjenforening

- Skeives rettigheter er ikke eksplisitt tematisert i introduksjonsprogrammets læreplan (VOX 2012). Vi anbefaler at seksuell orientering og kjønnsidentitet tematiseres som en del av samfunnsfagsopplæringen. Det er viktig at det som formidles om rettigheter og holdninger i det norske samfunnet gjenspeiler realitetene heller enn å tegne et glansbilde av det tolerante Norge i motsetning til de intolerante andre (Yousefi med flere 2008: 70). Det er særlig viktig at skeive får presis og detaljert informasjon om de rettighetene som henholdsvis lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner har i Norge, herunder helsehjelp for transpersoner, assistert befruktning for lesbiske kvinner, ekteskap, adopsjon, og familiegjenforening. I tråd med tidligere anbefalinger (Sund og Stubberud 2017) foreslår vi at det gjennomføres kurs om lhbti for ansatte, og at det utvikles pedagogisk materiell eller benyttes eksisterende materiell om lhbti i undervisningen.
- Skeive flyktninger, inkludert enslige mindreårige, bør ha mulighet til å bo på steder hvor der er skeive nettverk dersom de ønsker det.
- Flyktningetjenesten og NAV bør ha kjennskap til skeive interesseorganisasjoner nasjonalt og lokalt og informere om disse når det er relevant. Samtidig må tjenestene være bevisst på at de har ansvar for å yte likeverdige tjenester til alle, og at interesseorganisasjoner som Skeiv Verden ikke kan forventes å fylle sosialfaglige funksjoner for målgruppen.
- Det er viktig at regelverket for familieinnvandring tar høyde for skeives situasjon og at man sørger for at regler som formelt likestiller skeive og streite ikke er indirekte diskriminerende.

12.4 Helse og omsorg

Disse anbefalingene går til alle nivå i helse- og omsorgssektoren, med særlig vekt på helsesøstre og andre i førstelinjetjenesten, fastleger, Rikshospitalet og andre som jobber med helsehjelp for transpersoner, andre i relevant spesialisthelsetjeneste, voldtekts- og overgrepsmottak, ansatte i psykiatrisk helsetjeneste, m.m.

- Det er særlig viktig å trygge alle barn og unge på at det finnes et mangfold av kjønn og seksualiteter, og at de selv velger hvem de vil være.
- I tråd med en ekspertgruppe nedsatt av Helsedirektoratet (2015) anbefaler vi at helsetilbudet til transpersoner i Norge styrkes. Rutiner, retningslinjer og kompetanseheving i alle deler av helsetjenesten må også ta høyde for situasjonen til transpersoner med innvandrerbakgrunn. Som et ledd i dette bør det vurderes om transpersoner skal ha mulighet til å starte utredningsprosessen for kjønnsbekreftende behandling etter at de har fått oppholdstillatelse, men før de har

fått fast opphold slik det er definert i Forskrift om rett til helse- og omsorgstjenester til personer uten fast opphold i riket.

- Skeive med innvandrerbakgrunn ser ut til å være overrepresentert når det gjelder forekomst av psykiske helseproblemer. Det er viktig at alle som arbeider innen psykisk helse har grunnleggende kompetanse om ulike minoriteters utfordringer og behov, herunder kompetanse på kjønns- og seksualitetsmangfold spesielt. Mer detaljert kunnskap og kompetanseheving må være tilgjengelig ved behov, for eksempel i form av elektroniske ressurser eller ressurspersoner i tjenesten.
- Mange skeive med innvandrerbakgrunn skjuler sin seksuelle orientering og kjønnsidentitet i møte med helsepersonell. Det er viktig at man ikke antar at alle – heller ikke personer med innvandrerbakgrunn – er heterofile og cis-personer. Man må møte pasientene på en måte som gjør at de kjenner seg trygge på at de kan gi informasjon om seksuell orientering og kjønn, og være oppmerksom på at dette kan være relevant i behandlingssituasjonen.
- Alle helsearbeidere som kommer i kontakt med flyktninger bør være oppmerksom på vanlige traumer fra både flukt og det å ha vært barn på flukt.
- Vi finner høy forekomst av seksuelle overgrep og vold i vår undersøkelse. Hjelpetilbudene som retter seg mot den generelle befolkningen må ha kompetanse på de minoritetene som har behov for deres tjenester. Dette gjelder eksempelvis voldtekstmottak, som må være forberedt på at også lhbti-personer, inkludert lhbti-personer med innvandrerbakgrunn, kan være utsatt for voldtekt.
- Hjelpetilbudene som retter seg mot offer for seksuell og kjønnsbasert vold må sørge for å ha gode tilbud alle grupper utsatte, herunder menn, skeive og personer med innvandrerbakgrunn.
- Der er behov for norsk og engelskspråklig informasjon om assistert befruktning for lesbiske kvinner. Denne bør inneholde hvilke muligheter og eventuelle begrensninger som ligger i dette tilbudet for skeive med innvandrerbakgrunn på grunn av oppholdsstatus.

12.5 Oppvekst og utdanning

Disse anbefalingene retter seg særlig mot oppvekst- og utdanningssektoren, herunder Kunnskapsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og andre nasjonale og lokale myndigheter, samt ansatte i skoler, barnehager og barnevernet.

- I tråd med noen tidligere anbefalinger i utredninger og forskningsrapporter anbefaler vi en landsdekkende programsatsing for et trygt og inkluderende skolemiljø og mot mobbing og trakassering på grunn av kjønn, kjønnsuttrykk, kjønnsidentitet og seksuell orientering (Eggebø med flere 2015; NOU 2012: 15). Dette arbeidet må sees i sammenheng med annet antimobbearbeid, hvor også antirasisme må inkluderes. Både grunnskole, videregående opplæring og introduksjonsprogrammet må inngå i denne satsingen.
- Alle som arbeider innenfor barnehage, skole, utdanning og barnevern bør ha grunnleggende kompetanse om ulike minoriteters mulige utfordringer, ressurser og behov, herunder skeive og personer med innvandrerbakgrunn. Slik kompetanse må inngå som en del av førstelinjetjenestenes utdanning og kompetanseheving. Det er

behov for gode læreverk og tilgjengelige elektroniske ressurser tilpasset de ulike profesjonene.

- Det er særlig viktig å trygge alle barn og unge på at det finnes et mangfold av kjønn og seksualiteter, og at de selv velger hvem de vil være.
- Ansatte som kommer i kontakt med barn og unge, enten gjennom skole, barnehage, barnevern, fritidsklubber eller annet, må være forberedt på at også personer med innvandrerbakgrunn kan bryte med normer for kjønn og seksualitet.
- Alle som arbeider med barn må være varsomme med å aktivt anbefale åpenhet om seksuell orientering og kjønnsidentitet. Selv om åpenhet i mange tilfelle kan være forbundet med bedre helse og levekår, vil det for enkelte kunne være skadelig og farlig. Dette kan være tilfelle for noen skeive med innvandrerbakgrunn, personer med tilknytning til religiøse trossamfunn og andre grupper.
- Det er av avgjørende for levekår og livskvalitet at foreldre og andre omsorgspersoner ikke sanksjonerer barn som bryter med normer for kjønn og seksuell orientering. Dette bør inngå som en del av førstelinjetjenestens dialogarbeid med foresatte.

12.6 Rettssikkerhet

Disse anbefalingene retter seg mot politiet og ansvarlige myndigheter.

- Mange av våre informanter forteller om lav tillit til politiet fordi de hadde erfaringer med å bli stoppet vilkårlig på gaten, negative erfaringer i asylintervju eller under avhør i forbindelse med anmeldelse av en sak. Dette er komplekse problemstillinger, uten én enkel løsning. Det er viktig at politiet tydelig signaliserer at de arbeider ut fra prinsipper om likebehandling og ikke-diskriminering. Det er positivt når lokalt politi driver aktivt forebyggende arbeid og etablerer tett kontakt mellom politi og lokalmiljø, og «best practice» på dette området bør tilgjengeliggjøres for politidistriktene.
- Politi og andre med ansvar for offentlig sikkerhet bør ha en forståelse for dobbel marginalisering og diskriminering som kan ramme skeive med innvandrerbakgrunn.
- Politi og andre med ansvar for offentlig sikkerhet må være bevisst på at det finnes rasisme også i skeive miljøer.
- Politi må være bevisst at også skeive kan utsettes for seksuell vold, og sørge for at ikke skeive usynliggjøres i kampanjer og forebyggende arbeid mot seksuell og kjønnsbasert vold.
- Familievoldskoordinatorerne i politiet må ha kompetanse på hva det kan bety å bryte med normer for kjønn og seksualitet og/eller ha innvandrerbakgrunn.
- Politiet må jobbe forebyggende med hatkriminalitet og kjenne til hvordan forskjellige diskrimineringsgrunnlag kan virke sammen, herunder hvordan seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk og innvandrerbakgrunn kan samvirke.

12.7 Utenriks

Disse anbefalingene retter seg mot norske myndigheters utenrikspolitikk og arbeid i tilknytning til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR).

- Vi anbefaler at norske myndigheter i utenriks- og bistandspolitikken arbeider for skeives rettigheter internasjonalt. Det er særlig viktig å støtte lokale organisasjoner og nettverk som arbeider for lhbti-personer i land der skeives rettigheter står særlig svakt.
- Det er viktig at de som befinner seg innenfor FN's kvoteflyktningssystem får god og korrekt informasjon. Vi anbefaler at norske myndigheter går gjennom hvilken informasjon som gis om Norge gjennom UNHCR, med særlig fokus på lhbti-personers rettigheter. Det er viktig at det gis presis og detaljert informasjon om de rettighetene som henholdsvis lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner har i Norge, herunder helsehjelp for transpersoner, assistert befruktning for lesbiske kvinner, ekteskap, adopsjon, og familiegjenforening. Det bør også informeres om begrensninger og praktiske hindringer slik at informasjonen gjenspeiler realiteter og ikke bare formelle rettigheter.

12.8 Organisasjoner, relasjoner og nettverk

12.8.1 Skeive interesseorganisasjoner, skeive nettverk og skeive kommersielle aktører

Disse anbefalingene går til organisasjoner som Harry Benjamin ressurscenter, Forbundet for transpersoner i Norge, FRI - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Skeiv Ungdom, Skeiv Verden og Salam. I tillegg adresserer vi Gaysir, Grindr og andre som formidler nettdating for skeive, arrangører av fester for skeive, skeive klubber og barer m.m.

- Skeive interesseorganisasjoner og nettverk bør arbeidet aktivt for å motarbeide stereotypier og alle former for diskriminering og ekskludering på grunn av hudfarge, etnisitet, språk, religion og landbakgrunn. Dette innebærer nulltoleranse for rasisme, diskriminering og hatefulle ytringer på arrangementer og i offentlig kommunikasjon, herunder på internett.
- Vi anbefaler at skeive interesseorganisasjoner som Skeiv Verden, Salam, Skeiv Ungdom, og FRI sikres tilstrekkelige ressurser til å kunne opprettholde sterke lokallag også utenfor Oslo og at slikt arbeid prioriteres av organisasjonene.
- Vi anbefaler at skeive interesseorganisasjoner benyttes som ressurser i det offentlige arbeid med å sikre likeverdige offentlige tjenester for skeive generelt og skeive med innvandrerbakgrunn spesielt.

12.8.2 Land-/etnisk baserte nettverk, organisasjoner og trossamfunn

Disse anbefalingene går til landbaserte og etnisk baserte nettverk og foreninger, trossamfunn, og organisasjoner som jobber for innvandreres og etniske minoriteters rettigheter i Norge.

- Slike sivilsamfunnsaktører bør jobbe kontinuerlig og systematisk mot stereotypier, fordommer og alle former for diskriminering og ekskludering av personer som bryter med normer for kjønn og seksuell orientering.
- Det er særlig viktig å trygge alle barn og unge på at det finnes et mangfold av kjønn og seksualiteter, og at de selv velger hvem de vil være.

12.9 Media og aktører i offentligheten

- Det er behov for flere rollemodeller i offentligheten som er skeive med innvandrerbakgrunn.
- Det er et behov for å motarbeide stereotypier, som for eksempel at alle med bakgrunn fra Midtøsten er heterofile og homonegative.
- Det er behov for at media formidler et mangfold av erfaringer blant skeive med innvandrerbakgrunn og at det ikke blir et ensidig fokus på elendighetsbeskrivelser, men at man også løfter fram ressurser og ulike stemmer.
- Systematisk arbeid for å motvirke diskriminering på arbeidsmarkedet, boligmarkedet, på utesteder og innenfor utdanning og helse er svært viktig, og her har Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) en viktig kompetanse og veiledningsfunksjon. Som også Skjeieutvalget påpekte (NOU 2011: 18; NOU 2012: 15), er det viktig at LDO har fokus på sammensatt diskriminering.

12.10 Aktører med ansvar for likestilling og diskriminering

- Det kan være av betydning at saker som gjelder sammensatt diskriminering bringes inn for Likestillings- og diskrimineringsnemnda, slik at det etableres rettspraksis.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet bør ta initiativ til at rettighetsinformasjon fra det offentlige, om for eksempel hjelpetilbud for voldsutsatte, stebarnsadsopsjon, det å bli fosterforeldre, assistert befruktning og familieinnvandring, gjennomgås med sikte på at den informasjonen som gis også gjøres tilgjengelig og relevant for skeive med innvandrerbakgrunn. Nøkkelinformasjon bør være tilgjengelig på flere språk. Dette innebærer også at man i slik informasjon bør arbeide for å motvirke kjønnsstereotypier, slik man er forpliktet til etter Kvinnekonvensjonen, samt stereotypier på grunn av ulike type minoritetsbakgrunn.

12.11 Muligheter for videre forskning

- Det er viktig å undersøke videre sammenhengen mellom åpenhet og god helse, særlig når det gjelder utsatte grupper som skeive med innvandrerbakgrunn.
- Det er relativt få deltakers i vår studie med religiøs tilhørighet. For dem det gjelder tyder våre funn på at der kan være særlige utfordrende til å forene religiøs tilhørighet og tro med det å ha en skeiv identitet. Det er relevant å forske på hvordan det er å være skeiv når man er troende og/eller har vokst opp med en religiøs tilhørighet. Et slikt prosjekt bør se på likheter og forskjeller mellom ulike religioner/trossamfunn.
- Deltakerne i vår undersøkelse rapporterer om høy forekomst av voldtekt og seksuelle overgrep. Det vil være relevant å nærmere undersøke forekomsten av seksuelle overgrep blant ulike grupper skeive, og hvordan det å bryte med normer for kjønn og seksualitet påvirker overgrepserfaringer og møtet med hjelpetilbudet.
- Våre funn peker i retning av at regelverk for familieinnvandring ikke er tilpasset realitetene for skeive og skeive sine livsvilkår. Det bør undersøkes nærmere hvordan dagens regelverk og praksis ivaretar skeives rett til familieinnvandring. Kunnskapsdepartementet, UDI eller andre institusjoner bør initiere forskning på dette temaet.

Referanser:

- Abebe, D.S. (2010) *Public health challenges of immigrants in Norway: A research review*. Oslo: NAKMI - Norwegian Center for Minority Health Research.
<https://www.nakmi.no/publikasjoner/dokumenter/Public-Health-Challenges-of-Immigrants-in-Norway-nakmi-report-2-2010.pdf>, Lesedato: 24.09.2018.
- Akin, Deniz (2017a) "Queer asylum seekers: translating sexuality in Norway", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43(3): 458-474.
- (2017b) *Queer challenges to the Norwegian policies and practices of immigration: Asylum seeking in Norway on the grounds of sexual orientation-based persecution*. Department of Interdisciplinary Studies of Culture, Norwegian University of Science and Technology
- Akin, Deniz og S. H. Svendsen (2018) "Becoming Family: Orientalism, Homonormativity, and Queer Asylum in Norway" i A. Rohde, C. v. Braun, og S. Schüler-Springorum (red.) *National Politics and Sexuality in Transregional Perspective: The Homophobic Argument*: Routledge, side 39-54.
- Alghasi, Sharam (2006) "Innvandrerene" i S. Alghasi, K. Fangen, og I. Frønes (red.) *Mellom to kulturer*, Oslo: Gyldendal Akademisk, side 53-68.
- Anderssen, Norman, Liliana Buer, Oyeniyi Samuel Olaniyan og Kristi Malterud (2016) *Kartlegging av levekår blant lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Et indikatorsett for ti års oppfølging*. Bergen: Universitetet i Bergen.
<https://www.buudir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003758>, Lesedato: 04.10.2018.
- Anderssen, Norman og Kirsti Malterud (2013) *Seksuell orientering og levekår*. Bergen: Uni Research.
http://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/7550/Seksuell_orientering_og_levek%C3%A5r.pdf, Lesedato: 04.10.2018.
- Avrahami, Dina (2007) *Vi dansar inte på bordet : lesbiska invandrarkvinnor i Sverige : stigmatisering & stolthet*. Pickabook förlag.
- Bals, Margrethe, Anne Lene Turi, Ingunn Skre og Siv Kvernmo (2010) "Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway", *Ethnicity & Health* 15(2): 165-179.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2016) *Trygghet, mangfold, åpenhet: Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017–2020*.
https://www.regjeringen.no/contentassets/6e1a2af163274201978270d48bf4dfbe/lhbt_i_handlingsplan_web.pdf, Lesedato: 24.10.2018.
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2017) *Oppsummeringsrapport: Symposium om variasjon i kroppslig kjønnsutvikling. 31. oktober 2016, Oslo*.
<https://www.buudir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00004211>, Lesedato: 04.10.2018.
- (2018) *Holdninger til lhbtq-personer*.
https://www.buudir.no/Statistikk_og_analyse/lhbtq/Holdninger/#heading36806, Lesedato: 06.09.2018.
- Berg, L. og J. Millbank (2009) "Constructing the Personal Narratives of Lesbian, Gay and Bisexual Asylum Claimants", *Journal of Refugee Studies* 22(2): 195-223.
- Binnie, Jon (2004) The globalization of sexuality sist

- Blom, Svein (1998) *Levekår blant ikke-vestlige innvandrere i Norge*. Oslo: SSB.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_199816/rapp_199816.pdf, Lesedato: 06.09.2018.
- Blom, Svein og Kristin Henriksen (2008) *Levekår blant innvandrere i Norge 2005/2006*.
https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200805/rapp_200805.pdf, Lesedato: 06.09.2018.
- Borg, Elin (2008) *Holdninger til funksjonshemmede i Norge 1999-2005*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Borgen, Geir , Grete Dyb, Gertrud Haftstad, Tine Jensen, Åse Langballe, Mia Myhre, John Nikolaisen og Carolina Øverlien (2011) *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge : kunnskapsstatus*, Oslo: NKVTS - Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Bowleg, Lisa (2013) "'Once You've Blended the Cake, You Can't Take the Parts Back to the Main Ingredients": Black Gay and Bisexual Men's Descriptions and Experiences of Intersectionality", *Sex Roles* 68(11): 754-767.
- Bredal, Anja (2004) *Vi er jo en familie : om arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*.
 — (2005) "Tackling forced marriages in the Nordic countries: Between women's rights and immigration control" i L. Welchman og S. Hossain (red.) *'Honour' - Crimes, Paradigms and Violence Against Women*, London: Zed Books Ltd, side 332-353.
 — (2008) 'Den "spesielle" volden. Vold mot minoritetsjenter på sidelinjen.' Institutt for samfunnsforskning.
 — (2011) *Mellom makt og avmakt : om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Bredal, Anja og Hilde Liden (2015) *Hva med 2017?: første delrapport i følgeevalueringen av handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet 2013-2016*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Brekke, Jan-Paul, Andrea Gustafsson Grønningsæter og Kjetil Mujezinović Larsen (2018) *Tilbakekall: Rettssikkerhet og kontroll ved tilbakekall av tillatelser etter søknad om beskyttelse*. Oslo: I. f. samfunnsforskning.
https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2500937/Rapport_6_18_web.pdf?sequence=2&isAllowed=y, Lesedato: 26.09.2018.
- Brown, Wendy (2006) *Regulating aversion : tolerance in the age of identity and empire*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Bråten, Beret (2013) *Folkestyrets innvandrere. Integrering i norske partier*.
 Doktorgradsavhandling, Institutt for statvitenskap. Det samfunnsfaglige fakultet. , Universitetet i Oslo.
- Butler, Judith (1990) *Gender Trouble. Feminism and the subversion of identity*, London: Routledge.
 — (1993) "Preface & Introduction" (red.) *Bodies that Matter. On the Discursive Limits of "Sex"*: Routledge, side ix-xii, 1-23.
 — (1997) *Excitable Speech : A Politics of the Performative*, Hoboken: Taylor and Francis.
 — (1998) "Marxism and the Merely Cultural", *New Left review* 22733.
 — (2006) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge.
 — (2011) "Subjects of sex/gender/desire" (red.) *Cultural theory: an anthology*, Malden: Wiley-Blackwell, side S. 472-491.

- Bye, Marte T., Helga Eggebø og Gunhild Thunem (2016) *Familie- og sikkerhetsarbeid ved botilbudene for utsatte for tvangsekteskap*, Steigen: Forlaget Nora.
- Collier, Kate L., Henny M. W. Bos, Michael S. Merry og Theo G. M. Sandfort (2013) "Gender, Ethnicity, Religiosity, and Same-sex Sexual Attraction and the Acceptance of Same-sex Sexuality and Gender Non-conformity", *Sex Roles* 68(11): 724-737.
- Crenshaw, Kimberle (1989) "Demarginalizing the intersection of race and sex: A black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics", *U. Chi. Legal F.* 139.
- Currier, Ashley (2012) *Out in Africa : LGBT organizing in Namibia and South Africa*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dalgard, Anne Berit (2018) *Levekår blant norskfødte med innvandrereforeldre i Norge 2016*. SSB. https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/352917?_ts=163f3c45b50, Lesedato: 21.09.2018.
- Dauvergne, Catherine og Jenni Millbank (2003) "Burdened by proof: How the Australian Refugee Review Tribunal has failed lesbian and gay asylum seekers", *Federal Law Review* 31299-342.
- Drud-Jensen, Mads Ted og Sune Prahl Knudsen (2007) *Migrationsvæsenets skab : betingelser for ikke-heteroseksuelle i forbindelse med asyl og familiesammenføring i en nutidig dansk kontekst*. Speciale, Sociologisk Institut og Socialvidenskab, Københavns Universitet og Roskilde Universitetscenter.
- Dzamarija, Minja Tea (2014) Oversikt over personer med ulik grad av innvandringsbakgrunn sist
- Eggebø, Helga (2013a) "A Real Marriage? Applying for Marriage Migration to Norway", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 39(5): 773-789
- (2013b) *The regulation of marriage migration to Norway*. PhD Thesis, The Faculty of Social Sciences, University of Bergen.
- (2018) *Me analyserer intervjudata*. <http://helgaeggebo.no/me-analyserer-intervjudata/>, Lesedato: 23.10.2018.
- Eggebø, Helga, Maria Almli og Marte T Bye (2015) *Skeiv på bygda*. Steigen: KUN.
- Eggebø, Helga og Jan-Paul Brekke (2018) *Family migration and integration: a literature review*. Bodø: N. R. Institute. http://www.nordlandsforskning.no/getfile.php/1322503-1526993549/Dokumenter/Rapporter/1018/NF-report%204_2018.pdf, Lesedato: 23.05.2018.
- Eggebø, Helga og Anne Staver (2018) *Follow the money: Income requirements in Norwegian Immigration Regulations*. Presented at Show me the Money! Money Matters in Migration Policy and Practice, Amsterdam.
- Eggebø, Helga og Elisabeth Stubberud (2016) *Hatefulle ytringer delrapport II: Forskning på hat og diskriminering*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning (ISF).
- El-Tayeb, Fatima (2012) "'Gays who cannot properly be gay': Queer Muslims in the neoliberal European city", *European Journal of Women's Studies* 19(1): 79-95.
- Elgvin, Olav, Kristine Bue og Arne Backer Grønningsæter (2014) *Åpne rom, lukkede rom : LHBT i etniske minoritetsgrupper*. Oslo:
- Eskin, Mehmet, Hadiye Kaynak-Demir og Sinem Demir (2005) "Same-Sex Sexual Orientation, Childhood Sexual Abuse, and Suicidal Behavior in University Students in Turkey", *Archives of Sexual Behavior* 34(2): 185-195.

- EUROSTAT (2018) 'Statistics explained.' EUROSTAT [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROE))) 25.09.2018.
- Fassin, Éric (2010) "National identities and transnational intimacies: Sexual democracy and the politics of immigration in Europe", *Public culture* 22(3): 507-529.
- Finnvold, Jon Erik (2013) *Langt igjen? : levekår og sosial inkludering hos menneske med fysiske funksjonsnedsetjingar*. Oslo: <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2013/Langt-igjen>, Lesedato: 04.10.2018.
- Fjær, Eivind Grip, Tonje Gundersen og Svein Mossige (2013) *Lesbiske, homofile, bifile og transpersoners utsatthet for vold i nære relasjoner : en kunnskapsoversikt*, Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Fortier, Anne-Marie (2001) "'Coming home': Queer migrations and multiple evocations of home", *European Journal of Cultural Studies* 4(4): 405-424.
- Foucault, Michel (1999) *Seksualitetens historie I. Viljen til viten*, Oslo: Pax Forlag.
- Friberg, Jon Horgen (2016) *Assimilering på norsk: Sosial mobilitet og kulturell tilpasning blant ungdom med innvandrebakgrunn*. Oslo: Fafo.
- Friedman, Mark S. , Michael P. Marshal, Thomas E. Guadamuz, Chongyi Wei, Carolyn F. Wong, Elizabeth M. Saewyc og Ron Stall (2011) "A Meta-Analysis of Disparities in Childhood Sexual Abuse, Parental Physical Abuse, and Peer Victimization Among Sexual Minority and Sexual Nonminority Individuals", *American Journal of Public Health* 101(8): 1481-1494.
- Følner, Bjarke, Mikkel Dehlholm og Jasmin Maria Christiansen (2015) *Nydanske LGBT-personers levevilkår*. København: Als Research. <http://www.uvm.dk/Aktuelt/~UVM-DK/Content/News/Ligestilling/2015/151001-Ny-undersogelse-kaster-lys-over-levevilkaarene-for-nydanske-homoseksuelle>, Lesedato: 07.01.15.
- Gartner, Johannes Lukas (2015) "(In)credibly Queer: Sexuality-based Asylum in the European Union" i A. Chase (red.) *Transatlantic Perspectives on Diplomacy and Diversity*, New York: Humanity in Action Press, side 39-66.
- Giametta, Calogero (2014) *The sexual politics of asylum: lived experiences of sexual minority asylum seekers and refugees in the UK*. London Metropolitan University.
- (2018) "New asylum protection categories and elusive filtering devices: the case of 'Queer asylum' in France and the UK", *Journal of Ethnic and Migration Studies* 1-16.
- Gressgård, R. Randi og Christine M. Jacobsen (2008) "Krevende toleranse: Islam og homoseksualitet", *Tidsskrift for kjønnsforskning* 222-48.
- Grungras, Neil, Rachel Levitan og Amy Slotek (2009) "Unsafe haven: Security challenges facing LGBT asylum seekers and refugees in Turkey", *Praxis: The Fletcher Journal of Human Security* 14.
- Grønningsæter, Arne Backer (2012) *Usynlig og selvlysende : å være lesbisk, homofil, bifil eller transperson med nedsatt funksjonsevne*. Oslo: Fafo. <https://www.buudir.no/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00001708>, Lesedato: 23.10.2018.
- Grønningsæter, Arne Backer og Bjørn Richard Nuland (2009) *Lesbiske og homofile i Sápmi : en narrativ levekårsundersøkelse*, Oslo: Fafo.
- Hathaway, James C. ' og J. Pobjoy (2011) "Queer Cases Make Bad Law", *N. Y. U. J. Int'l L. & Pol.* 44(2): 315-88.

- Hedlund, Daniel og Thomas Wimark (2018) "Unaccompanied Children Claiming Asylum on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity", *Journal of Refugee Studies*. DOI: 10.1093/jrs/fey026
- Hegna, Kristinn (2007) *Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordsforsøk og rusmiddelbruk blant ungdom : en sosiologisk studie*. Oslo: NOVA.
- Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng (1999) *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Oslo: NOVA.
- Hellesund, Tone (2008) *Identitet på liv og død : marginalitet, homoseksualitet og selvmord*, Oslo: Spartacus.
- Helsedirektoratet (2015) *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn: Utredning av vilkår for endring av juridisk kjønn og organisering av helsetjenester for personer som opplever kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori*. Helsedirektoratet. https://www.regjeringen.no/contentassets/d3a092a312624f8e88e63120bf886e1a/rapport_juridisk_kjonn_100415.pdf, Lesedato: 29.09.2018.
- Høibråten, Audrey Charlotte Chisholm (2018) "Dobbel dose annerledes: En kvalitativ studie av unge skeive med etnisk minoritetsbakgrunn i Oslo".
- ILGA, The international lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association (2017) 'Map - sexual orientation laws.' ILGA, The international lesbian, gay, bisexual, trans and intersex association <https://ilga.org/maps-sexual-orientation-laws>
- Isdal, Per (2000) *Meningen med volden*, Oslo: Kommuneforlaget.
- Jakobsen, Vibeke og Anika Liversage (2017) "From Work to Welfare: Institutional Arrangements Shaping Turkish Marriage Migrants' Gendered Trajectories into a New Society", *International Migration Review* 51(4): 964-998.
- Jansen, Sabine (2013) "Fleeing homophobia, asylum claims related to sexual orientation and gender identity in Europe" i T. Spijkerboer (red.) *Fleeing Homophobia: Sexual Orientation, Gender Identity and Asylum*, London: Routledge, side 1-32.
- Jivraj, Suhraiya og Anisa de Jong (2011) "The Dutch Homo-Emancipation Policy and its Silencing Effects on Queer Muslims", *Feminist Legal Studies* 19(2): 143.
- Kale, E. og K. (2017). . Hjelde (2017) *Mental Health Challenges of Immigrants in Norway*. Oslo: NAKMI. <https://www.nakmi.no/publikasjoner/dokumenter/mental-health-challenges-of-immigrants-in-norway-NAKMI-rapport-1-2017.pdf>, Lesedato: 24.09.2018.
- Keenan, Sarah (2011) "Safe spaces for dykes in danger? Refugee law's production of vulnerable lesbians", *Regulating the international movement of women: From protection to control* 29-47.
- Kosnick, Kira (2015) "A Clash Of Subcultures? Questioning Queer–Muslim Antagonisms in the Neoliberal City", *International Journal of Urban and Regional Research* 39(4): 687-703.
- Kubberød, Elin og Mina Mælum Norstrøm (2018) "Innvandrergründere og mobilisering av ressurser under bedriftsetablering i Norge", *Søkelys på arbeidslivet* 35(03): 154-170.
- LDO (2015) *Hatytringer og hatkriminalitet*. Oslo: Ligestillings- og diskrimineringsombudet. <http://www.ldo.no/nyheter-og-fag/brosjyrar-og-publikasjoner/rapporter/hatytringer-og-hatkriminalitet/>, Lesedato: 08.09.15.
- Lee, Edward Ou Jin og Shari Brotman (2011) "Identity, refugeeness, belonging: Experiences of sexual minority refugees in Canada", *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie* 48(3): 241-274.

- Lewis, Rachel A (2014) "'Gay? Prove it': The politics of queer anti-deportation activism", *Sexualities* 17(8): 958-975.
- Lewis, Rachel A og Nancy A Naples (2014) "Introduction: Queer migration, asylum, and displacement", *Sexualities* 17(8): 911-918.
- Luibhéid, Eithne (2008) "Queer/migration: an unruly body of scholarship", *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 14(2): 169-190.
- (2014) "Afterword: Troubling identities and identifications", *Sexualities* 17(8): 1035-1040.
- Lundberg, Tove (2017) (2017) *Knowing bodies: Making sense of Intersex/DSD a decade post-consensus*. PhD, Department of Psychology, University of Oslo.
- Manalansan, Martin F. (2006) "Queer Intersections: Sexuality and Gender in Migration Studies", *International Migration Review* 40(1): 224-249.
- (2016) "Queer Anthropology: An Introduction", *Cultural Anthropology* 31(4): 595-7.
- Mellberg, Nea (2002) *När det överkliga blir verklighet. Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*, Umeå: Boréa Bokförlag.
- Mercy, J-L., A. Litwinska, D. Dupré, S. Clarke, G. A. Ivan og C. Stewart (2016) "Quality of life in Europe – facts and views.", *Eurostat statistical books*.
- Messer, Lucas Charles (2010) *Queer migrant culture: Undocumented queer Latinos and queer clubs in Phoenix*. Ph.D., Arizona State University.
- Midtbøen, Arnfinn (2013) *Determining discrimination: a multi-method study of employment discrimination among descendants of immigrants in Norway*, Oslo: Unipub.
- Miller, A., J. M. Hess, D. Bybee og J. R. Goodkind (2018) "Understanding the mental health consequences of family separation for refugees: Implications for policy and practice", *Am J Orthopsychiatry* 88(1): 26-37.
- Molden, Thomas Hugaas, Christian Wendelborg og Jan Tøssebro (2009) *Levekår blant personer med nedsatt funksjonsevne : analyse av levekårsundersøkelsen blant personer med nedsatt funksjonsevne 2007*, Trondheim: NTNU samfunnsforskning.
- Moran-Ellis, Jo, Victoria D. Alexander, Ann Cronin, Mary Dickinson, Jane Fielding, Judith Sleney og Hilary Thomas (2006) "Triangulation and Integration: Processes, Claims and Implications", *Qualitative Research* 6(1): 45-59.
- Mortensen, Ellen (2008) *Kjønnsteori*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Moseng, Bera Ulstein (2007) *Vold mot lesbiske og homofile tenåringer : en representativ undersøkelse av omfang, risiko og beskyttelse : Ung i Oslo 2006*. Oslo: NOVA.
<http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/Rapporter/2007/Vold-mot-lesbiske-og-homofile-tenaaringer>, Lesedato: 23.10.2018.
- Munkejord, Mai Camilla (2017) "Immigrant entrepreneurship contextualised: Becoming a female migrant entrepreneur in rural Norway", *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy* 11(2): 258-276.
- Munkejord, Mai Camilla, Helga Eggebø og Walter Schönfelder (2017) *Hvordan ivaretas den sosiale omsorgen? En studie av brukeres, pårørendes og ansattes erfaringer med hjemmebasert eldreomsorg*. Bergen: Uni Research.
- Myhre, Mia , Siri Thoresen og Ole Kristian Hjemdal (2015) *Vold og voldtekt i oppveksten : En nasjonal intervjuundersøkelse av 16- og 17-åringer*. Oslo: NKVTS.
https://www.nkvts.no/content/uploads/2015/08/vold_voldtekt_i_oppveksten.pdf,
 Lesedato: 24.10.2018.

- Narvesen, Richard Ruben (2010) *Bestem deg, er du homo eller muslim? - Jeg er et menneske! : en kvalitativ studie av livshistoriene til åtte lesbiske, homofile og bifile med muslimsk bakgrunn*. Master, Høgskolen i Oslo.
- Nergaard, K., E. Barth og H. Dale-Olsen (2015) "Lavere organisasjonsgrad, et spørsmål om nykommere?", *Søkelys på arbeidslivet* 32 (01-02): 91-110.
- Norges forskningsråd (2017) *Tilgjengeliggjøring av forskningsdata Revidert 2017*. Oslo: Norges forskningsråd.
https://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?cid=1254032061080&pagename=VedleggPointer&target=_blank, Lesedato: 28.05.2018.
- NOU 1993:17 *Levekår i Norge. Er graset grønt for alle?* Publisert av: Finans- og tolldepartementet.
- NOU 2011: 18 *Struktur for likestilling*. Publisert av: Barne-, likestillings- og intergreringsdepartementet.
- NOU 2012: 15 *Politikk for likestilling*. Publisert av: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet.
- Orupabo, Julia (2014) "Interseksjonalitet i praksis: Utfordringer med å anvende et interseksjonalitetsperspektiv i empirisk forskning", *Sosiologisk tidsskrift* 22(04): 329-351.
- Oslo politidistrikt (2013) *Hatkriminalitet: en drøfting av temaet, og gjennomgang av anmeldelser i Oslo 2012*, Oslo: Oslo politidistrikt.
- Parent, Mike C., Cirleen Deblaere og Bonnie Moradi (2013) "Approaches to Research on Intersectionality: Perspectives on Gender, LGBT, and Racial/Ethnic Identities", *Sex Roles* 68(11-12): 639-645.
- Perry, Barbara (2015) "Exploring the community impacts of hate crime" i N. Hall, A. Corb, P. Giannasi, og J. G. D. Grieve (red.) *The Routledge international handbook on hate crime*, Abingdon: Routledge, side
- Perry, Barbara og Shahid Alvi (2012) "'We are all vulnerable' The in terrem effects of hate crimes", *International Review of Victimology* 1857-71.
- Petzen, Jennifer (2004) "Home or Homelike? : Turkish Queers Manage Space in Berlin", *Space and Culture* 7(1): 20-32.
- Plummer, Kenneth (1981) "Homosexual categories: some research problems in the labelling perspective of homosexuality" i K. Plummer (red.) *The Making of the Modern Homosexual*, London: Hutchinson, side 53-75.
- Prop. 81 L (2016–2017) (2017) *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven)*. Publisert av: Barne- og likestillingsdepartementet,.
- Prop. 90 L (2015–2016) *Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak) Endringer i utlendingsloven mv. (innstramninger II)*. Publisert av: Justis- og beredskapsdepartementet,.
- Puar, Jasbir K. (2007) *Terrorist assemblages : homonationalism in queer times*, Durham: Duke University Press.
- Quesada, Uriel, Uriel Quesada, Letitia Gomez og Salvador Vidal-Ortiz (2015) *Queer brown voices : personal narratives of Latina/o LGBT activism*: University of Texas Press.
- Ramm, Jorun og Berit Otnes (2013) *Personer med nedsatt funksjonsevne : indikatorer for levekår og likestilling*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Reddy, Chandan (2005) "Asian Diasporas, Neoliberalism, and Family: Reviewing the Case for Homosexual Asylum in the Context of Family Rights", *Social Text* 84-85(Special Issue: What's Queer about Queer Studies Now?): 101-120.

- Riggs, Damien W. (2013) "Anti-Asian Sentiment Amongst a Sample of White Australian Men on Gaydar", *Sex Roles* 68(11): 768-778.
- Roland, Erling og Gaute Auestad (2009) *Seksuell orientering og mobbing*. Stavanger: Senter for atferdsforskning.
- Røthing, Åse og Stine H. Svendsen (2009) "Seksualitet i skolen: Perspektiver på undervisning." (red.), Oslo: Cappelen Akademisk Forlag, side
- Said, Edward (1979) *Orientalism*, New York: Vintage Books.
- Salole, Lill (2018) *Identitet og tilhørighet : om ressurser og dilemmaer i en krysskulturell oppvekst*, Oslo: Gyldendal akademisk.
- Sedgwick, Eve Kosovsky (1990) *Epistemology of the Closet*, Berkely: University of California Press.
- Sevelius, Jae M. (2013) "Gender Affirmation: A Framework for Conceptualizing Risk Behavior Among Transgender Women of Color", *Sex Roles* 68(11): 675-689.
- Shields, Stephanie A. (2008) "Gender: An Intersectionality Perspective", *Sex Roles* 59(5): 301-311.
- Slåtten, H., N. Anderssen og J. Hetland (2015) "Gay-related name-calling among Norwegian adolescents - harmful and harmless", *Scand J Psychol* 56(6): 708-16.
- Spijkerboer, Thomas (2013) *Fleeing homophobia: Sexual orientation, gender identity and asylum*, New York: Routledge.
- Stefansen, Kari, Kirsti Valset, Tilmann von Soest og Svein Mossige (2009) "Vold mot "homofil" ungdom : forekomst og tolkninger.", *Sosiologi i dag* 39(02/09): 43-71.
- Stubberud, Elisabeth og Deniz Akin (under publisering) *Alene og skeiv. En studie av livssituasjonen for skeive enslige mindårige asylsøkere i omsorgssentre og asylmottak*. Steigen: Forlaget Nora.
- Sund, Frøydis og Tore Asmund Stubberud (2017) *Hvordan formidles likestilling til innvandrere?* Hamar: Likestillingscenteret. <https://likestillingscenteret.no/wp-content/uploads/2017/02/Sluttrapport.pdf>, Lesedato: 18.10.2018.
- Svendsen, Stine H. Bang, Elisabeth Stubberud og Elise F. Djupedal (2018) "Skeive ungdommers identitetsarbeid: SKAM etter homotoleransen", *Tidsskrift for kjønnsforskning* 42(3): 162-83.
- Swank, Eric og Breanne Fahs (2013) "An Intersectional Analysis of Gender and Race for Sexual Minorities Who Engage in Gay and Lesbian Rights Activism", *Sex Roles* 68(11): 660-674.
- Thoresen, Siri og Ole K. Hjemdal (2014) *Vold og voldtekt i Norge : en nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*, Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- van der Ros, Janneke (2014) "Når kjønn er et valg. Transpersoners inntreden i verden", *Fontene forskning : et tidsskrift fra Fellesorganisasjonen (FO)* 7(1/2014): 56-68.
- van der Ros, Janneke og Mona Renolen (2013) *Alskens folk : Levekår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk*, Hamar: Likestillingscenteret.
- Veenstra, Gerry (2013) "The Gendered Nature of Discriminatory Experiences by Race, Class, and Sexuality: A Comparison of Intersectionality Theory and the Subordinate Male Target Hypothesis", *Sex Roles* 68(11): 646-659.
- VOX (2012) *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. VOX Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk. https://www.kompetansenorge.no/contentassets/f6594d5dde814b7bb5e9d2f4564ac134/laereplan_norsk_samfunnskunnskap_bm_web.pdf, Lesedato: 18.10.2018.

- Vrålstad, Signe og Kjersti Stabell Wiggen (2017) *Levekår blant innvandrere i Norge 2016*. Oslo: SSB. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/levekar-blant-innvandrere-i-norge-2016nou>, Lesedato: 28.09.2018.
- Warner, Leah R. (2008) "A Best Practices Guide to Intersectional Approaches in Psychological Research", *Sex Roles* 59(5): 454-463.
- Weston, Kath (1993) "Lesbian/Gay Studies in the House of Anthropology", *Annual Review of Anthropology* 22:339-367.
- White, Melissa Autumn (2014) "Documenting the undocumented: Toward a queer politics of no borders", *Sexualities* 17(8): 976-997.
- Woon, Long Litt (2007) *Visitor's visa in connection with family visits. Norwegian visa practice compared to a selection of Schengen countries*. Norwegian Directorate of Immigration (UDI). <http://www.udi.no/Global/UPLOAD/Publikasjoner/FOU/FoU.rapport.Visitor's%20visa%20in%20connection%20with%20family%20visits.%20Comparative%20study.2007.pdf>, Lesedato: July 18, 2012.
- Yousefi, Anahita , Clea Desiree Johnsen, Linn Borgland Rønning, Marianne Takvam Kindt og Tone Merethe Skollingsberg Katralen (2008) *50 timer samfunnskunnskap: en brukerundersøkelse* Prosjekt for Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Humanistisk prosjektsemester, Universitetet i Oslo, Institutt for informatikk. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/24444/Rapporten.pdf?sequence=1>, Lesedato: 18.10.2018.
- Yue, Audrey (2008) "Same-sex migration in Australia: From Interdependency to Intimacy", *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 14(2-3): 239-262.
- (2012) "Queer Asian mobility and homonational modernity: Marriage equality, Indian students in Australia and Malaysian transgender refugees in the media", *Global Media and Communication* 8(3): 269-287.

Vedlegg 1: Spørreskjema

Skeiv med innvandrerbakgrunn

Nordlandsforskning og KUN gjennomfører på oppdrag av Barne- ungdoms- og familiedirektoratet et forskningsprosjekt om levekår og livssituasjon blant lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner (lhbti-personer) med innvandrerbakgrunn. Innvandrerbakgrunn omfatter deg som er født i utlandet med utenlandske foreldre, og deg som er født i Norge med to foreldre som er født utenlands. Det vil ta ca 20-25 minutter å gjennomføre undersøkelsen.

Det er frivillig å delta i studien og alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes til forskningsformål. Du skal ikke oppgi navn, fødselsnummer eller andre direkte gjenkjennelige opplysninger i skjemaet. Det vil ikke være mulig å identifisere deg når vi rapporterer fra prosjektet.

Du kan når som helst, og uten å oppgi noen grunn, stoppe utfyllingen og la være å delta i studien, og det vil ikke få noen konsekvenser for deg. Ved å trykke på «send»-knappen i skjemaet samtykker du i å delta. Svarene dine blir registrert først når du trykker på «send»-knappen.

Prosjektgruppen og oppdragsgiver vil ha tilgang til data. Prosjektet avsluttes ved utgangen av 2018. Dataene oppbevares til forskningsformål, i identifiserbar form, frem til 2028. Etter dette anonymiseres data ved at alle personidentifiserende opplysninger slettes. Dataene oppbevares av oppdragsgiver og NSD, i henhold til standard for lagring av forskningsdata.

Prosjektet er meldt til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, prosjektnummer 57432.

Prosjekt-, og behandlingsansvarlig er Helga Eggebø (ph.d), seniorforsker ved Nordlandsforskning. Ta gjerne kontakt dersom du har spørsmål til studien.

Helga Eggebø
telefon: 92436479
e-post helga.eggebo@nforsk.no

Din identitet vil holdes skjult.

1) Hvilket kjønn identifiserer du deg med?

- Mann
- Kvinne
- Interkjønnperson/person med variasjon i kroppslig kjønnsutvikling
- Transmann
- Transkvinne
- Ikke-binær
- Foretrekker å ikke svare
- Jeg foretrekker en annen betegnelse:

2) Har du mottatt (eller mottar eller skal motta) kjønnsbekreftende behandling i form av hormoner og/eller kirurgi?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

3) Har du skiftet juridisk kjønn?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

4) Hva regner du som din seksuelle orientering?

- Heterofil
- Homofil
- Lesbisk
- Bifil
- Foretrekker å ikke svare
- Jeg har en annen betegnelse jeg heller foretrekker å bruke om min seksuelle orientering:
- Vet ikke

5) Hvilket land er du født i?

[Liste over verdens land]

6) Hvilket land er din mor født i?

[Liste over verdens land]

7) Hvilket land er din far født i?

[Liste over verdens land]

8) Hvordan kom du til Norge?

- Familiegjenforening

- Som arbeidsinnvandrere/student
- Som asylsøker/flyktning
- Annet:

9) Hvor gammel var du da kom du til Norge?

- Som barn (0-12 år)
- Som ungdom (13-17 år)
- Som voksen (over 18 år)
- Foretrekker å ikke svare

10) Ser du på deg selv som norsk?

- Ikke i det hele tatt
- Litt
- Delvis
- Helt
- Vet ikke

11) Tror du andre ser på deg som norsk?

- Ikke i det hele tatt
- Litt
- Delvis
- Helt
- Vet ikke

12) Hvilken religiøs tilhørighet har dine foreldre?

- Islam
- Kristendom
- Buddhisme
- Hinduisme
- Jødedom
- Har ikke noen religiøs tilhørighet
- Foretrekker å ikke svare
- Annet

13) Hvor viktig tror du religion er i livet til dine foreldre?

- Svært lite viktig
- Lite viktig
- Verken viktig eller uviktig
- Ganske viktig
- Svært viktig
- Foretrekker å ikke svare

14) Hvilken religion føler du selv tilhørighet til?

- Islam
- Kristendom
- Buddhisme
- Hinduisme

- Jødedom
- Har ikke noen religiøs tilhørighet
- Foretrekker å ikke svare
- Annet

15) Hvor viktig er religion i ditt eget liv?

- Svært lite viktig
- Lite viktig
- Verken viktig eller uviktig
- Ganske viktig
- Svært viktig
- Foretrekker å ikke svare

16) Hvor gammel er du?

- 16-20
- 21-25
- 26-35
- 36-45
- 45-60
- 60+

17) Hvor i Norge bor du?

- Oslo og omegn
- Bergen, Stavanger eller Trondheim
- By med 20 000 – 100 000 innbyggere
- By eller tettsted med færre enn 20 000 innbyggere
- Foretrekker å ikke svare

18) Hva er din høyeste fullførte utdanning?

- Ikke fullført noen utdanning
- 9-årig eller 10-årig grunnskole
- Videregående skole (1-3 år etter grunnskolen)
- Universitet/høgskole (1-4 år etter videregående skole)
- Universitet/høgskole med høyere grad (embedsstudium, hovedfag, mastergrad eller høyere)
- Foretrekker å ikke svare

19) Hva er dine foreldres høyeste fullførte utdanning?

- Ikke fullført noen utdanning
- 9-årig eller 10-årig grunnskole
- Videregående skole (1-3 år etter grunnskolen)
- Universitet/høgskole (1-4 år etter videregående skole)
- Universitet/høgskole med høyere grad (embedsstudium, hovedfag, mastergrad eller høyere)
- Foretrekker å ikke svare

20) Hva var din samlede bruttointekt (før skatt) i 2017? Pensjon, trygd og sosialhjelp regnes som inntekt. Regn også med støtte til utgifter.

- Inntil 99 999

- 100 000 – 299 999
- 300 000 – 499 000
- 500 000 – 699 999
- 700 000 – 899 000
- 900 000 eller mer
- Foretrekker å ikke svare
- Vet ikke

21) Tenk på de siste 12 månedene. Var økonomien slik at du størsteparten av året hadde mulighet for å klare en uforutsett regning på 10 000 kroner til f.eks. tannlege eller reparasjon (uten å låne penger)?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare
- Vet ikke

22) Betrakter du deg hovedsakelig som...

- Yrkesaktiv, medregnet familiearbeid og arbeid som lærling
- Arbeidsledig
- Skoleelev eller student
- Alders- eller førtidspensjonist
- Arbeidsufør
- På arbeidsavklaringspenger
- Deltaker i introduksjonsprogrammet
- Vernepliktig
- Hjemmearbeidende
- Annet

23) Hva er din sivilstatus?

- Gift/samboer med noen av motsatt kjønn
- Gift/samboer med noen av samme kjønn
- Kjæreste med noen av motsatt kjønn, men bor ikke sammen
- Kjæreste med noen av samme kjønn, men bor ikke sammen
- Fraskilt/separert fra ektefelle av motsatt kjønn
- Fraskilt/separert fra ektefelle av samme kjønn
- Enslig/singel
- Enke/enkemann
- Min samlivsform passer ikke inn i disse kategoriene
- Foretrekker å ikke svare

24) Hvor mange barn har du?

- Ingen
- Antall:

25) Hvem bor du sammen med? Velg alle du bor sammen med. Flere svar tillatt.

- Ektefelle / kjæreste / samboer
- Alene
- Egne barn
- Samboers/andres barn
- Mor
- Far
- Søsken
- Andre slektninger
- Venn(er)
- Andre leieboere, hybelboere
- Kjæledyr
- Foretrekker å ikke svare
- Annet

26) Alt i alt, hvordan tenker du i dag om din seksuelle orientering og kjønnsidentitet?

	I stor grad	I noen grad	Ikke i det hele tatt	Foretrekker å ikke svare	Vet ikke
Berikende	☐	☐	☐	☐	☐
Belastende	☐	☐	☐	☐	☐
Skulle gjerne hatt annen seksuell orientering eller kjønnsidentitet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg aksepterer fullt ut min seksuelle orientering og kjønnsidentitet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg skammer meg av og til på grunn av min seksuelle orientering eller kjønnsidentitet	☐	☐	☐	☐	☐
Jeg er stolt over min seksuelle orientering og kjønnsidentitet	☐	☐	☐	☐	☐

27) Hvem kjenner din seksuelle orientering og kjønnsidentitet? Flere svar mulig.

- Mor
- Far
- Søsken
- Familien ellers
- Nærmeste naboer
- Nærmeste arbeidskolleger
- Nærmeste medstudenter
- Arbeidsplassen generelt
- Nærmeste venner
- Venner generelt

- Bekjente i lag og organisasjoner
- Fastlegen
- Ikke aktuelt spørsmål
- Foretrekker å ikke svare
- Vet ikke

28) Hvor ofte gjør du noe for å legge skjul på din seksuelle orientering eller kjønnsidentitet, for eksempel unngår å nevne disse i samtaler med andre, holder tilbake informasjon, og lignende?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Foretrekker å ikke svare

29) I hvilken grad er du fornøyd med din grad av åpenhet om din seksuelle orientering og kjønnsidentitet?

- Skulle ønske jeg var åpen overfor flere
- Er fornøyd med min grad av åpenhet
- Skulle helst vært åpen for færre
- Foretrekker å ikke svare
- Annet
- Vet ikke

30) Hvordan vurderer du din egen helse sånn i alminnelighet?

- Meget god
- Ganske god
- Verken god eller dårlig
- Ganske dårlig
- Meget dårlig
- Foretrekker å ikke svare

31) Har du noen sykdom, skade eller lidelse av fysisk eller psykisk art som nedsetter dine funksjoner i ditt daglige liv? Flere valg mulig.

- Fysisk art
- Psykisk art
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

32) Har du vært sykmeldt sammenhengende mer enn en måned siste 12 måneder?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

33) Dersom du har oppsøkt lege, psykolog eller annen helsehjelp de siste 12 månedene, hvor fornøyd er du med den helsehjelpen du har fått?

- Svært fornøyd
- Ganske fornøyd
- Verken fornøyd eller misfornøyd
- Ganske misfornøyd
- Svært misfornøyd
- Foretrekker å ikke svare
- Ikke relevant

34) Jeg skal nå nevne en del vanlige plager. Hvor plaget har du vært av følgende siste 14 dager?

	Ikke plaget	Litt plaget	Ganske plaget	Svært plaget	Vet ikke
Nervøsitet og indre uro	☐	☐	☐	☐	☐
Frykt og/eller engstelse	☐	☐	☐	☐	☐
Søvnproblemer	☐	☐	☐	☐	☐
Følelser av håpløshet med tanke på fremtiden	☐	☐	☐	☐	☐
Nedtrykthet eller tungsinn	☐	☐	☐	☐	☐
Følelser av ensomhet	☐	☐	☐	☐	☐
Bekymring og/eller urolighet	☐	☐	☐	☐	☐

35) Enkelte kan i perioder oppleve livet sitt så vanskelig at de føler de ikke orker å leve lenger. Har du selv hatt slike tanker noen gang?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

36) Har du prøvd å ta ditt eget liv?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

37) Hvor ofte har du de siste 12 månedene gjort en av følgende:

	Omtrent daglig	Omtrent ukentlig	Omtrent månedlig	Sjeldnere enn en gang i måneden	Aldri	Foretrekker å ikke svare	Vet ikke
Drukket alkohol	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brukt cannabis	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Omtrent daglig	Omtrent ukentlig	Omtrent månedlig	Sjeldnere enn en gang i måned	Aldri	Foretrekker å ikke svare	Vet ikke
Ruset deg på piller/legemidler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Brukt andre rusmidler	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

38) Hvor fornøyd er du med livet ditt sånn i alminnelighet?

- Svært misfornøyd
- Litt misfornøyd
- Hverken fornøyd eller misfornøyd
- Litt fornøyd
- Svært fornøyd
- Foretrekker å ikke svare

39) Hvor ofte har du kontakt med venner eller familie, for eksempel ansikt-til-ansikt, over internett eller telefon?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Foretrekker å ikke svare

40) Hender det at du føler deg ensom?

- Ofte
- Av og til
- Sjelden
- Aldri

41) Har du noen som du kan snakke fortrolig med om ting som virkelig plager deg?

- Ja, flere personer
- Ja, en person
- Nei, ingen
- Foretrekker å ikke svare
- Vet ikke

42) Er du medlem av noen av følgende organisasjoner? Flere kryss tillatt.

	Ja	Nei	Vet ikke
Fagforening eller arbeidstakerorganisasjon	☐	☐	☐
Bransje, nærings- eller yrkesorganisasjon	☐	☐	☐

	Ja	Nei	Vet ikke
Politisk parti	☐	☐	☐
Pasientorganisasjon	☐	☐	☐
Religiøs forening	☐	☐	☐
Idrettslag eller idrettsforening	☐	☐	☐
Skeiv Verden	☐	☐	☐
FRI - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, Skeiv Ungdom eller andre interesseorganisasjoner for skeive	☐	☐	☐
Annen politisk organisasjon eller interesseorganisasjon	☐	☐	☐

43) I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, har du noen gang opplevd noe av det følgende? Flere svar mulig.

	Ja	Nei	Ikke relevant	Vet ikke	Foretrekker å ikke svare
Blitt nektet adgang til skeive utesteder på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt nektet adgang til andre utesteder på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt utsatt for uønsket seksuell oppmerksomhet (inkludert på internett) på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt utsatt for negative kommentarer eller handlinger, blick eller andre reaksjoner fordi du holder en person av samme kjønn i hånda?	☐	☐	☐	☐	☐
Blitt utsatt for negative kommentarer eller handlinger på grunn av ditt (religiøse/kulturelle) hodeplagg?	☐	☐	☐	☐	☐

Når vi skriver «bryter med normer for kjønn og seksualitet» så mener vi for eksempel deg som er homofil, bifil, lesbisk, transperson, interkjønnperson, skeiv, ikke-binær.

44) I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du opplevd negative kommentarer eller oppførsel fordi du bryter med normer for kjønn eller seksualitet?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Uaktuelt
- Foretrekker å ikke svare

45) I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du hørt eller sett negative kommentarer eller oppførsel fordi noen rundt deg bryter med normer for kjønn eller seksualitet?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Uaktuelt
- Foretrekker å ikke svare

46) I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, hvor ofte har du selv opplevd å bli forskjellsbehandlet av følgende personer fordi du bryter med normer for kjønn og seksualitet?

	Omtrent daglig	Omtrent ukentlig	Omtrent månedlig	Sjeldnere enn en gang i måneden	Aldri	Ikke relevant	Foretrekker å ikke svare
Sjef	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollega/Medstudent	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunde/pasient/bruker/elev	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lærer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Offentlig tjenestemann (politi, saksbehandler etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Familie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fremmede	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

47) Har du eksempler på forskjellsbehandling, negative kommentarer eller oppførsel som du har opplevd?

48) Har du de siste fem årene blitt utsatt for følgende på en arbeidsplass i Norge fordi du bryter med normer for kjønn eller seksualitet?

	Ja	Nei	Foretrekker å ikke svare	Vet ikke
Blitt forflyttet fra en arbeidsoppgave til en annen	☐	☐	☐	☐
Ikke blitt ansatt	☐	☐	☐	☐
Tvunget til å slutte på en arbeids- eller studieplass	☐	☐	☐	☐
Ikke blitt forfremmet	☐	☐	☐	☐

49) Når det gjelder å bryte med normer for kjønn og seksualitet – hvordan opplever du arbeids- eller studiemiljøet ditt?

- Svært inkluderende
- Stort sett inkluderende
- Verken inkluderende eller ekskluderende
- Stort sett ekskluderende
- Svært ekskluderende
- Vet ikke

50) Når det gjelder å bryte med normer for kjønn og seksualitet – hvordan opplever du miljøer i Norge med samme landbakgrunn som deg?

- Svært inkluderende
- Stort sett inkluderende
- Verken inkluderende eller ekskluderende
- Stort sett ekskluderende
- Svært ekskluderende
- Ikke relevant
- Vet ikke

51) Når det gjelder å bryte med normer for kjønn og seksualitet – hvordan opplever du etnisk norske miljøer?

- Svært inkluderende
- Stort sett inkluderende
- Verken inkluderende eller ekskluderende
- Stort sett ekskluderende
- Svært ekskluderende
- Ikke relevant
- Vet ikke

52) I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du opplevd negative kommentarer eller oppførsel på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Uaktuelt
- Foretrekker å ikke svare

53) I din hverdag i Norge de 12 siste månedene, hvor ofte har du hørt eller sett negative kommentarer eller oppførsel rettet mot noen andre på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn?

- Omtrent daglig
- Omtrent ukentlig
- Omtrent månedlig
- Sjeldnere enn en gang i måneden
- Aldri
- Uaktuelt
- Foretrekker å ikke svare

54) I din hverdag i Norge de siste 12 månedene, hvor ofte har du selv opplevd å bli forskjellsbehandlet på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn av følgende personer?

	Omtrent daglig	Omtrent ukentlig	Omtrent månedlig	Sjeldnere enn en gang i måneden	Aldri	Ikke relevant	Foretrekker å ikke svare
Sjef	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kollega/Medstudent	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kunde/pasient/bruker/elev	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Lærer	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Offentlig tjenestemann (politi, saksbehandler etc)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Familie	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fremmede	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

55) Har du eksempler på forskjellsbehandling, negative kommentarer eller oppførsel som du har opplevd?

56) Har du de siste fem årene blitt utsatt for følgende på en arbeidsplass i Norge på grunn av hudfarge, etnisitet, religion eller landbakgrunn? Flere svar tillatt.

	Ja	Nei	Foretrekker å ikke svare	Jeg har aldri blitt diskriminert på en arbeidsplass
Blitt forflyttet fra en arbeidsoppgave til en annen	☐	☐	☐	☐
Ikke blitt ansatt	☐	☐	☐	☐
Tvunget til å slutte på en arbeids- eller studieplass	☐	☐	☐	☐
Ikke blitt forfremmet	☐	☐	☐	☐

57) Når det gjelder å ha bakgrunn fra et annet land enn Norge – hvordan opplever du arbeids- eller studiemiljøet ditt?

- Svært inkluderende
- Stort sett inkluderende
- Verken inkluderende eller ekskluderende
- Stort sett ekskluderende
- Svært ekskluderende
- Ikke relevant
- Vet ikke

58) Når det gjelder å ha bakgrunn fra et annet land enn Norge – hvordan opplever du skeive miljøer?

- Svært inkluderende
- Stort sett inkluderende
- Verken inkluderende eller ekskluderende
- Stort sett ekskluderende
- Svært ekskluderende
- Ikke relevant
- Vet ikke

59) Har noen mot din vilje noen gang tvunget deg til seksuelle handlinger (samleie, oralsex, analsex, puttet fingre eller objekter inn i din vagina eller anus) ved å bruke fysisk makt eller ved å true med å skade deg?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

60) Har du noen gang opplevd å bli presset til seksuelle handlinger?

- Ja
- Nei
- Foretrekker å ikke svare

61) Var det en mann eller kvinne som utførte dette?

- Mann
- Kvinne
- Begge deler
- Foretrekker å ikke svare

62) Vi understreker at dette er spørsmål om vold uavhengig av hva du tror er årsaken. Har du i løpet av de siste 12 månedene blitt utsatt for...

	Ja	Nei	Foretrekker å ikke svare
Vold som førte til synlige merker eller kroppsskade?	☐	☐	☐
Vold som ikke førte til synlige merker eller kroppsskade?	☐	☐	☐
Trusler som var så alvorlig at du ble redd?	☐	☐	☐

63) Hvilket forhold hadde du til personen/personene som utøvde vold eller framsatte trusler mot deg?

- Ukjent person
- Partner/ samboer/ kjæreste
- Venn
- Familiemedlem
- Nærstående person
- Foretrekker å ikke svare
- Annet

64) Hvor inntraff disse volds- eller trusselepisodene?

- Hjemme hos meg
- I et annet hjem
- På et utested eller på gaten utenfor et utested
- Annet offentlig sted

65) Mener du at noen av disse volds- eller trusselepisodene hadde sammenheng med at du bryter med normer for kjønn og seksualitet?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

66) Mener du at noen av disse volds- eller trusselepisodene hadde sammenheng med etnisitet, hudfarge, religion eller landbakgrunn?

- Ja
- Nei
- Vet ikke

67) Hvor urolig har du den siste tiden vært for å bli utsatt for vold eller trusler fra kjæresten/partneren/ektefellen din når du er hjemme?

- Svært urolig
- Noe urolig
- Ikke urolig
- Foretrekker å ikke svare

68) Hvor urolig har du den siste tiden vært for å bli utsatt for vold eller trusler fra andre familiemedlemmer?

- Svært urolig
- Noe urolig
- Ikke urolig
- Foretrekker å ikke svare

69) I dette prosjektet gjennomfører vi også lengre intervjuer. Dersom du kunne være interessert i å delta og ønsker å bli kontaktet kan du legge inn e-postadressen din her.

Vedlegg 2: Intervjuguide

Informasjon om prosjektet

- Takke for at personen stiller opp til intervju.
- Gi skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet og behandling av personopplysninger, jamfør informasjonsskriv.

Bakgrunnsspørsmål

- Alder
- Bosted: by/småby, bygd – hvor?
- Sivilstand/hvem bor du med?
- Daglig aktivitet? (utdanning/arbeid/annet)
- Utdanningsbakgrunn
- Foreldres utdannings/klassebakgrunn
- Egen migrasjonserfaring
- Foreldres migrasjonserfaring
- Hvordan definerer du egen kjønnsidentitet og seksuelle orientering?
- Formell status når det gjelder statsborgerskap/oppholdstillatelse.

Åpent hovedspørsmål:

Kan du fortelle om deg selv fra du var liten og fram til i dag, der du også kommer inn på deg selv som skeiv/homofil/lesbisk/bifil/transperson/interkjønnperson?

Intervjuer spør oppfølgingsspørsmål når det er naturlig i samtalen eller i etterkant av informantens svar på det åpne hovedspørsmålet.

Tema/spørsmål som belyses i løpet av intervjusamtalen:

Alle tema og spørsmål listet her vil ikke bli stilt i hvert intervju. Hvilke spørsmål som stilles konkret i intervjuet vil være avhengig av 1) hva som kommer fram etter det åpne hovedspørsmålet og 2) hva som er relevant i det enkelte tilfellet.

Identitet

Kjønn, kjønnsidentitet og seksuell orientering

- Hvordan definerer du din seksuelle orientering/kjønnsidentitet?
- Åpenhet? Overfor hvem og i hvilke situasjoner er du åpen?
- Hvordan opplever du at andre møter deg/reagerer på ens kjønnsidentitet/seksuelle orientering?

Etnisitet, landbakgrunn, religion

- Har du et (geografisk) sted der du føler deg hjemme?
- Føler du deg hjemme der du bor nå? Hvorfor, hvorfor ikke?
- Opplever du at andre vurderer eller kommenterer på din tilhørighet? I hvilke sammenhenger?
- Har du en religiøs identitet/praksis?
- Hva betyr det for dem å ha/ ikke ha en religiøs praksis/identitet?

Andre aspekter ved identiteten som er viktig for informanten

- Tilhørighet til andre minoritetsgrupper (nedsatt funksjonsevne eller annet)
- Fritidsaktiviteter
- Deltakelse i organisasjoner?
- Fellesskap
- Migrasjonserfaringer
- Landbakgrunn
- Foreldres landbakgrunn
- Innvandringskategori (overføringsflyktning, asyl, familieinnvandring, student, arbeidsinnvandrere eller annet)
- Motiv for migrasjon
- Dersom egne migrasjonserfaringer, når i livsløpet har informanten migrert?
- Migrasjonsprosessen: reise, søknadsprosess, ankomst til Norge.
- Erfaringer med asylsystemet (UDI, søknadsprosess, mottak, bosetting etc).

Sivilstatus, familie, venner og nettverk

- Partner, kjæreste, ektefelle
- Forholdet til familien
- Nære venner man kan snakke fortrolig med?
- Sosialt nettverk?
- Deltakelse i skeive nettverk/organisasjoner? Deltakelse i organisasjoner/nettverk basert på landbakgrunn/for innvandrere?
- Religiøs tilknytning hos familie, venner og i nettverket?

Møter med norske myndigheter og institusjoner

- Når du har vært i kontakt med myndigheter og institusjoner, opplever du at de har forstått deg og din situasjon? Fikk du det du hadde behov for fra disse institusjonene? Eksempler på institusjoner kan være:
  - Utlendingsdirektoratet
  - NAV
  - Flyktningtjenesten
  - Politi
  - Utdanningssystem
  - NOKUT
  - Andre? Utenriksstasjoner, barnevern, det som måtte være relevant.
  - Helsevesenet

Helse, helseatferd og møter med helsevesenet

- Hvordan vurderer du din egen helse?
- Har du noen helseproblem som spiller inn på livet ditt i dag?
- Har du vært i kontakt med helsevesenet, og hvordan opplevde det møtet?
- Psykisk helse (selvmord, selvmordsforsøk, depresjon, angst)
- Fysisk helse
- Rusbruk/rusproblemer
- Møter med helsevesenet

Diskriminering og vold

- Har du opplevd vold, enten fra familie, partner, på gata, på utested eller andre steder?
- Har du opplevd diskriminering for eksempel under utdanning, på arbeidsplassen, i møte med helsevesenet, byråkratiet, på utested eller i andre sammenhenger?
- Den ubehagelige/volds-/diskriminerende/krenkende hendelsen du fortalte om nå, har det skjedd i andre sammenhenger/ofte?

Erfaringer fra hjemland/families opprinnelsesland

- Familie- og andre relasjoner
- Utdanning, arbeid
- Kjønnsideitet og seksuell orientering

Vedlegg 3: Informasjonsskriv på norsk og engelsk

Research project on LGBTI-persons with a migrant background

Nordlandsforskning and KUN are carrying out a research project on living conditions for lesbian, gay, bisexual, trans*, and intersexpersons (LGBTI-persons) with a migrant background. The project is financed by the The Norwegian Directorate for Children, Youth and Family Affairs. We are interested in speaking to those of you who are born abroad with parents from abroad, and those of you who are born in Norway but have a family with a migrant background. We're interested in hearing positive and negative experiences and reflections on what it's like living as an LGBTI-person with a migrant background in Norway.

It's voluntary to participate in the study and you can withdraw at any time without giving a reason for doing so. If you withdraw, all information about you will be anonymised. The interviews will be recorded. Only the project group will have access to the interviews, and the interviews will be treated strictly confidentially. Excerpts from the interviews will be transcribed, but identifying information will be left out. During the project period a scrambling key will be kept secure, and this will be deleted at the end of the project.

Your answers will be written together with the other answers from the interviews, and it will not be possible to recognise you when we report from the project. The project will be completed by the end of 2018. All lists of names will be deleted after this, but NSD Norwegian Centre for Research Data will keep the sound files for research purposes, in an identifiable form, until 2022.

Senior researcher at Nordlandsforskning, Helga Eggebø (pg.d), is responsible for the project. Her contact details are as follows: phone number +47 92436479, e-mail helga.eggebo@nforsk.no

The project has been reported to NSD Norwegian Centre for Research Data, project number 57432.

Thank you for your help!

Forskningsprosjekt om lhbti-personer med innvandrerbakgrunn

Nordlandsforskning og KUN skal gjennomføre et forskningsprosjekt om levekår og livssituasjon blant lesbiske, homofile, bifile, transpersoner og interkjønnpersoner (lhbti-personer) med innvandrerbakgrunn. Prosjektet er finansiert av Barne- ungdoms- og familiedirektoratet. Vi er interessert i å snakke med deg som er født i utlandet med utenlandske foreldre, og deg som er norskfødt med innvandrerbakgrunn. Vi vil høre om positive og negative erfaringer og refleksjoner rundt det å leve som lhbti-person med innvandrerbakgrunn i Norge.

Det er frivillig å delta i denne studien og du kan når som helst kan trekke sitt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Intervjuene vil bli tatt opp på lydbånd. Det er bare prosjektgruppen som vil ha tilgang til intervjuene og disse vil bli behandlet strengt konfidensielt. Utdrag av intervjuene vil bli transkribert, men personidentifiserende opplysninger utelates. Under prosjektperioden oppbevares en koblingsnøkkel, som slettes ved prosjektslutt.

Svarene dine vil sammenfattes med svarene fra de andre intervjuene, og det vil ikke være mulig å kjenne deg igjen når vi rapporterer fra prosjektet. Prosjektet avsluttes ved utgangen av 2018. Etter det slettes alle navnelister, NSD vil oppbevare lydopptakene til forskningsformål, i identifiserbar form, frem til 2022.

Prosjekt-, og behandlingsansvarlig er Helga Eggebø (ph.d), seniorforsker ved Nordlandsforskning. Helga Eggebø telefon: 92436479, e-post helga.eggebo@nforsk.no

Undersøkelsen er meldt til NSD - Norsk senter for forskningsdata AS, prosjektnummer 57432.

Takk for din hjelp!

Denne rapporten handler om levekår og livskvalitet blant skeive med innvandrerbakgrunn i Norge. Vi har gjennomført en nettbasert spørreundersøkelse som 251 skeive med innvandrerbakgrunn har svart på, og intervjuet 41 skeive med innvandrerbakgrunn. Vårt datamateriale viser at skeive med innvandrerbakgrunn i Norge risikerer å bli utsatt for tre former for diskriminering og marginalisering. For det første risikerer gruppa å møte diskriminering og marginalisering på grunn av innvandrerbakgrunn, for eksempel etnisitet, hudfarge, religion, landbakgrunn, oppholdsstatus eller en kombinasjon. For det andre risikerer skeive med innvandrerbakgrunn å bli rammet av diskriminering fordi man bryter med normer for kjønn og seksualitet. For det tredje rapporterte deltakerne i studien om marginaliseringsprosesser der innvandrerbakgrunn samvirker med kjønn og seksuell orientering, og skaper problemer og utfordringer som er særskilte for akkurat denne gruppa. Som en av informantene så treffende formulerte det: «Jeg er svart og jeg er skeiv. Jeg er alt verden ikke vil at du skal være». Selv om en del av deltakerne rapporterer om å bli ekskludert og marginalisert av sin familie, i etnisk baserte nettverk og i skeive miljø, er der også fortellinger om sterke følelser av tilhørighet og støtte fra familiemedlemmer og i ulike nettverk og organisasjoner.

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Postboks 1490
N-8049 Bodø
Norge

Tlf: +47 75 41 18 10
nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no

ISBN nr: 978-82-7321-740-0 (trykt)
ISBN nr: 978-82-7321-741-7 (digital)
ISSN-nr: 0805-4460